

کتاب راهنما در مورد صلاحیت قضایی جهان شمول

پیگرد طالبان برای جرایم بین‌المللی

تاریخ انتشار: سپتامبر ۲۰۲۴

حرمت گذاری به سرزمین:

کارزار همدلی و بنیان‌گذاران آن در استرالیا مستقر هستند. اکثر بخش‌های این کتاب در سرزمین‌های متعلق به مردم ورون‌جری و بونورانگ از ملت کولین نگاشته شده است. ما به این مردم و به بزرگان آنها اعم از گذشته، حاضر و آینده که صاحبان سنتی این سرزمین هستند ادای احترام داریم و تصدیق می‌کنیم که مالکیت این سرزمین‌ها از آنهاست و به کسی دیگری انتقال نیافته است.

استناد:

کارزار همدلی، «کتاب راهنمای صلاحیت قضایی جهان‌شمول: پیگرد طالبان برای جرایم بین‌المللی» (گزارش، سپتامبر ۲۰۲۴)

رفع مسئولیت:

این نشریه به حیث مشوره حقوقی حساب نمی‌شود و همچنین خوانندگان را به اتخاذ اقدامات قانونی خاص تشویق نمی‌کند.

هشدار محتوا:

محتوای این نشریه دلیل ماهیت موضوعاتی که به آن پرداخته است ممکن است باعث ناراحتی و یا یادآوری خاطرات و صدمات دردناک شود. به‌ویژه این امر برای قربانیان-بازماندگان جنایات بین‌المللی و خانواده‌های آنان در افغانستان و سایر جاها صدق می‌کند.

عکس روی جلد: آزاده راز محمد ©

طراحی: سگیلا براتیج و اجیلا سلاکیچ

کتاب راهنما در مورد صلاحیت قضایی جهان شمول

پیگرد طالبان برای جرایم بین‌المللی

فهرست مطالب

9 تقدیر و تشکر

12 در مورد کارزار همدلی

14 اختصارات

16 پیشگفتار

25 | بخش ۱

معنی و عملی کردن صلاحیت قضایی جهان شمول

1.1 توضیح مقدماتی

1.2 صلاحیت قضایی جهان شمول و جنایات بین المللی در

افغانستان

فصل ۱

مروری بر صلاحیت قضایی جهان شمول

42 | بخش سوم

چالش های صلاحیت قضایی جهان شمول

3.1 مدیریت انتظارات

3.2 موانع و محدودیت ها

3.3 چگونه محدودیت ها بر صلاحیت قضایی جهان شمول

تاثیر می گذارند

34 | بخش ۲

مبانی حقوقی صلاحیت قضایی جهان شمول

2.1 چارچوب حقوقی

2.2 توجیهات، منابع و دامنه

2.3 صلاحیت قضایی جهان شمول و حق برتر بین المللی

50 | بخش ۵

رویکرد متمرکز به قربانی-بازمانده در عدالت کیفری

- 4.1 نقش در حال تغییر قربانیان-بازماندگان
- 4.2 تغییر (آهسته) به سوی قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری بین‌المللی
- 4.3 انسجام قربانیان-بازماندگان

60 | بخش ۵

قربانیان-بازماندگان، درمان‌ها و جبران خسارت‌ها

- 5.1 حق دریافت درمان مؤثر
- 5.2 جبران‌ها و غرامت‌ها

67 | بخش ۶

نقش و اهمیت شواهد

- 6.1 معنی و قابلیت پذیرش
- 6.2 شواهد در نظام‌های حقوقی اتهامی و تفتیشی
- 6.3 قواعد شواهد و شواهد منبع باز

77 | بخش ۷

راه‌های اضافی برای پاسخ‌گویی؟

- 7.1 دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت
- 7.2 دیوان بین‌المللی کیفری
- 7.3 میکانیزم‌های مستقل تفتیشی

افغانستان و جرایم بین‌المللی

89 | بخش ۱

تاریخ منازعات ۱۹۷۹ - ۲۰۲۳

- 1.1 مرور کلی
- 1.2 تهاجم شوروی (۱۹۷۹ - ۱۹۹۲)
- 1.3 جنگ‌های داخلی مجاهدین و طالبان (۱۹۹۲ - ۲۰۰۱)
- 1.4 تهاجم ایالات متحده (۲۰۰۱) و برگشت طالبان

103 | بخش ۳

جرایم بین‌المللی منسوب به طالبان (۱۹۹۴ - ۲۰۲۳)

- 3.1 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۱۹۹۴ - ۲۰۰۴)
- 3.2 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۲۰۰۵ - ۲۰۲۰)
- 3.3 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۲۰۲۱ - ۲۰۲۳)
- 3.4 نیاز فوری به بازخواست

96 | بخش ۲

مذاکرات صلح

- 2.1 پیشگفتار
- 2.2 توافقنامه‌های ژنو ۱۹۸۸
- 2.3 کنفرانس بن ۲۰۰۱
- 2.4 توافقنامه دوحه ۲۰۲۰
- 2.5 فرآیند صلحی متمرکز بر قربانیان-بازماندگان

112 | بخش ۴

هدف قراردادن هزاره‌ها

- 4.1 پیشینه و تاریخ ستم
- 4.2 طالبان و حملات علیه هزاره‌ها
- 4.3 داعش-خراسان و حملات بر هزاره‌ها
- 4.4 فراخوان‌ها برای به رسمیت‌شناسی نسل‌کشی هزاره‌ها

120 | بخش ۵

تخریب آبدات فرهنگی

- 5.1 پیشگفتار
- 5.2 اهمیت پیکره‌های بودای بامیان
- 5.3 تخریب پیکره‌های بودا توسط طالبان در سال ۲۰۰۱
- 5.4 ایدیولوژی مشترک بین طالبان، داعش-خراسان و القاعده
- 5.5 تخریب آبدات فرهنگی و ضرورت بازخواست

130 | بخش ۶

سرکوب و آزار مبتنی بر جنسیت

- 6.1 زنان در جریان نخستین سلطه وحشت‌بار (اواخر دهه ۱۹۹۰)
- 6.2 رفتار با زنان پس از برگشت طالبان
- 6.3 اهمیت نگاه جنسیتی در پاسخگویی

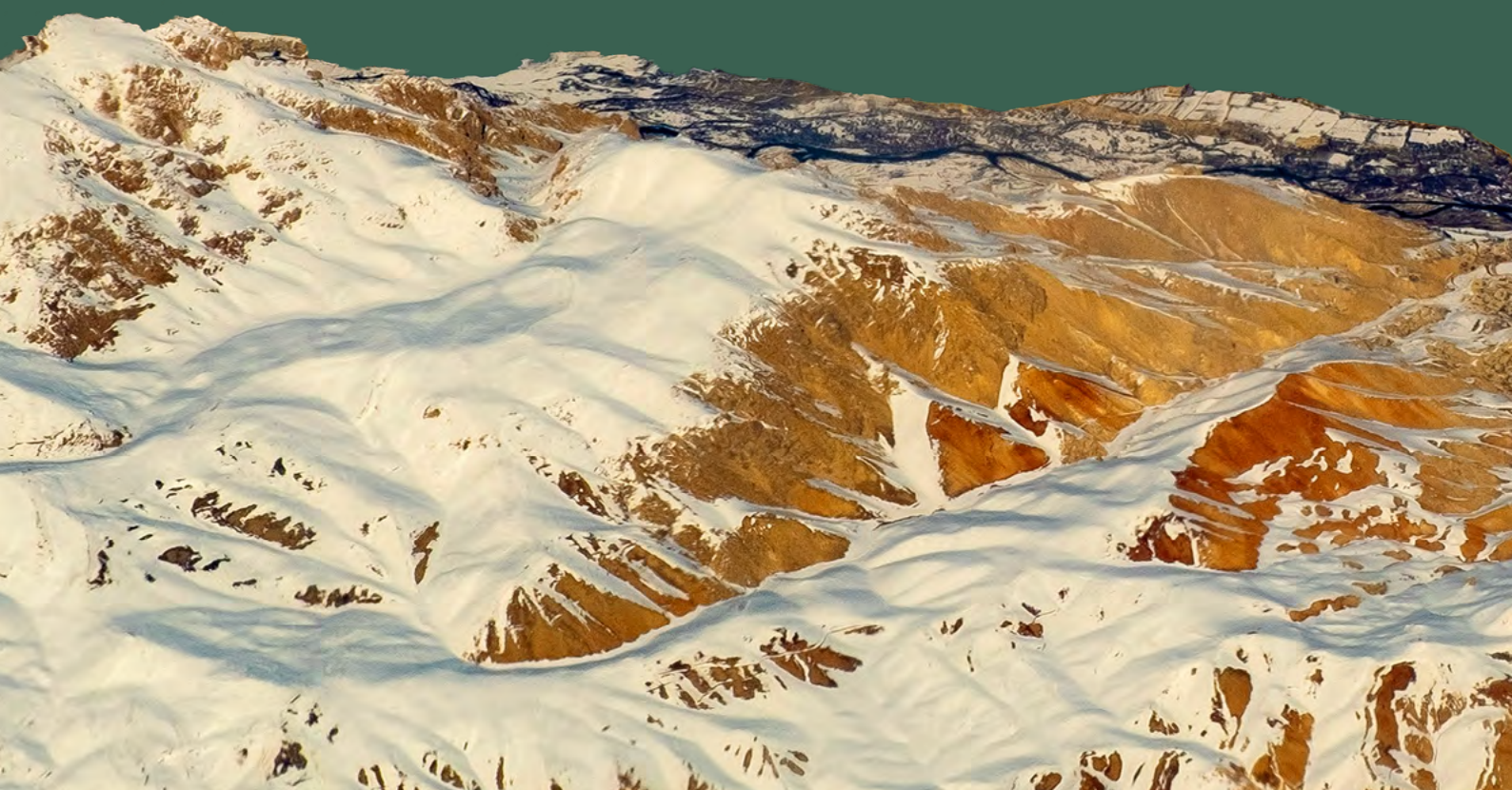
137 | بخش ۷

مقاومت در پنجشیر

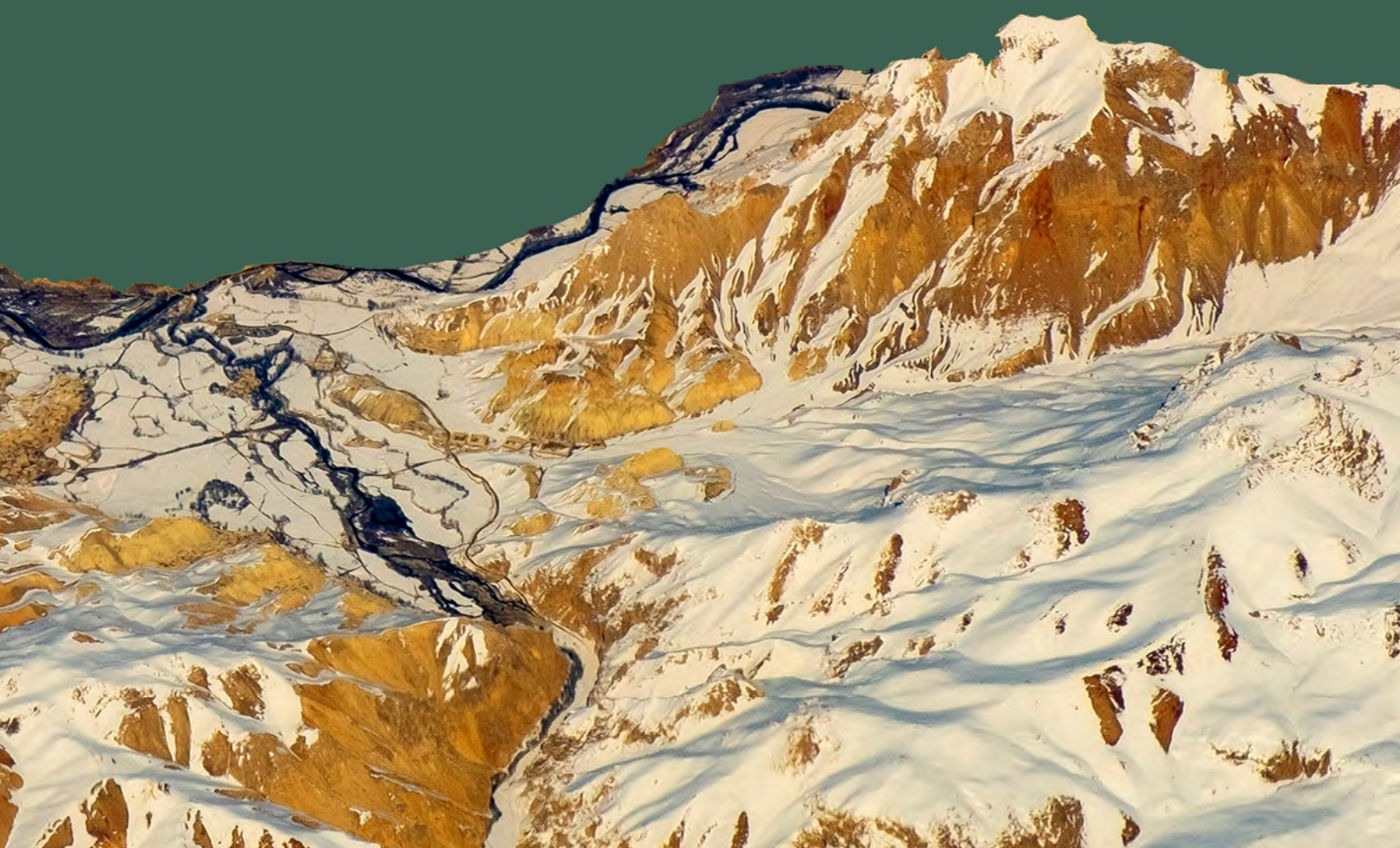
- 7.1 پس‌زمینه پنجشیر
- 7.2 جنایات در پنجشیر
- 7.3 مقاومت و پاسخگویی

برخی چارچوب‌های صلاحیت قضایی جهان شمول

نگاه اجمالی به فصل ۳	146
ضمیمه ۱: صلاحیت قضایی جهان شمول در استرالیا	148
ضمیمه ۲: صلاحیت قضایی جهان شمول در نیوزیلند	152
ضمیمه ۳: صلاحیت قضایی جهان شمول در هالند	156
ضمیمه ۴: صلاحیت قضایی جهان شمول در ناروی	161
ضمیمه ۵: صلاحیت قضایی جهان شمول در آلمان	165
ضمیمه ۶: صلاحیت قضایی جهان شمول در بریتانیا	170

اهدا
به نسل آینده
امید

به یاد و بزرگداشت استاد بیانی و استاد نوری که در سال ۷۹۹۱ میلادی توسط طالبان در شاهراه قندهار-غزنی به قتل رسیدند و به یاد تمام غیرنظامیان بی‌گناهی که از اواسط دهه ۰۹ میلادی تا کنون توسط طالبان کشته شدند. همچنان با امید به بازگشت ظریف که موثر حاملش در سال ۲۱۰۲ میلادی توسط طالبان مورد حمله قرار گرفت و از آن زمان دیگر خبری از او در دست نیست.

تقدیر و تشکر

این کتاب راهنما حاصل همکاری و همبستگی شمار زیادی از مردم سراسر جهان است. ایده و انگیزه ایجاد چنین سندی از گروه‌های دایسپورا (مهاجران یا خارج‌نشینان) در سراسر جهان سرچشمه می‌گیرد، بسیاری از آنان قربانیان-بازماندگان خشونت‌های طالبان‌اند. کارزار همدلی همچنین از همکاری شماری از دادخواهانی که در داخل افغانستان به سر می‌برند، سپاسگزاری می‌کند. به دلایل امنیتی، نمی‌توانیم هویت بسیاری از افراد را ذکر کنیم، اما تلاش‌های آنان در یافتن راه‌هایی برای تأمین عدالت در برابر جنایات هولناک، همواره شایسته قدردانی است و بدون حضور آنان، این پروژه شکل نمی‌گرفت.

شماری از کارشناسان افغانستان از اقوام گوناگون و با تخصص‌های متفاوت در تهیه این کتاب راهنما و ارزیابی مفید بودن آن مشورت داده‌اند. کارزار همدلی به دلیل ملاحظات امنیتی نمی‌تواند نام‌های آنان را ذکر کند، اما از مشوره‌ها، حمایت و تشویق‌شان عمیقاً سپاس‌گزار است. برخی از این کارشناسان در پیش‌نویس بخش‌های این کتاب و بررسی آن با ما همکاری کردند، و ما همواره خود را مدیون آنان می‌دانیم.

تلاش‌های ارزنده‌ای برای هماهنگی و تکمیل این کتاب راهنما از سوی دو مؤسس کارزار همدلی، خانم آزاده راز محمد و خانم کارین ام. فروده، صورت گرفته است.

کارزار از دانشگاه موناخ، به‌ویژه «کلینیک‌های حقوقی موناخ» در ملبورن که «کلینیک حمایت از افغانستان در موناخ» را در حمایت از کارزار همدلی تأسیس کرده است، سپاس‌گزاری می‌کند. ما به‌طور ویژه از خانم ملیسا فلتچر، مدیر برنامه‌های کلینیک؛ خانم سوفی وینزار، آمر برنامه‌های کلینیک؛ خانم جنیفر لیندستروم، مدیر عملیاتی؛ پروفیسور جف گیدینگز، معاون دانشکده تحصیلات تجربی؛ و آقای جوئل تاونسند، مدیر کلینیک‌ها، برای حمایت مستمرشان تشکر می‌کنیم. همچنین از «مرکز کاستان برای حقوق بشر» به خاطر تشویق و پشتیبانی از راه‌اندازی این کلینیک قدردانی می‌نماییم.

از طریق «کلینیک حمایت از افغانستان در موناخ»، کارزار همدلی حمایت گسترده‌ای از دانشجویان حقوق دانشگاه موناخ در زمینه پژوهش و نگارش این کتاب راهنما دریافت کرده است. از جمله: جسیکا گیلسون، ارین گرسون، آنیه لی، آلیشیا نیوتن، ایوا یائو، کمپبل راسل، آروچ خرم-حفیظ، آموت کاکه، ای می هوانگ، تانگ نگوین، پاتریک کاسیدی، هری هالیوک، فینلی کرامری، هلن دوسکی، سلین والپانوات، پاریس نگوین، نه‌دارین آفیله، سول داسیکا، عرشیه قربان‌پور، ادوارد هی، برایان لی، لیام رادفورد، اشلی لی، لینوس ژنگ و پریشای رابادیا. همچنین از دانشجوی رضاکار، ویل روان، و دیگر دانشجویان حقوق که در مراحل اولیه این کارزار همکاری کردند، سپاس‌گزاری می‌کنیم. این کارزار بدون تعهد و پشتیبانی این دانشجویان امکان‌پذیر نمی‌بود.

برای ضمایم بخش ۳، از بازنگری‌های کشور-محور خانم هایلی ایوانز، پژوهشگر ارشد در بنیاد مکس پلانک برای صلح بین‌المللی و حاکمیت قانون؛ پروفیسور فلیسیتی گری، مشاور حقوقی (ویکتوریا و انگلستان) و استاد دانشگاه دیکین؛ دکتر هلنا کروگر، متخصص عدالت کیفری بین‌المللی؛ دکتر مانیک کارمیر، مدرس ارشد در دانشگاه موناخ با تخصص در عدالت کیفری بین‌المللی؛ و دکتر مارنی لویید، مدرس ارشد در دانشگاه ویکتوریا در ولینگتون، سپاس‌گزاری می‌کنیم.

کارزار همدلی همچنین از هیئت بازنگری داخلی کتاب راهنما، متشکل از پروفیسور فلیسیتی گری، دکتر مارنی کارمیر و خانم آنا مکینیل، وکیل ارشد در دفتر دادستانی عمومی و متخصص در حقوق بین‌الملل کیفری، قدردانی می‌نماید.

ما از بازنگری‌کننده خارجی، خانم ساریتا اشرف، وکیل (انگلستان و ترینیداد و توباگو) و متخصص در حقوق بشردوستانه بین‌المللی و حقوق کیفری بین‌المللی، تشکر ویژه داریم.

کارزار همچنین از تشویق و حمایت پروژه عدالت مجازات اعدام (سی.پی.جی.پی) و هیئت مدیره آن، که از ابتدا با کارزار همدلی همراه بوده است، قدردانی می‌کند. از طریق مدیر اجرایی وقت و مؤسس همکار کارزار همدلی، خانم سیمون ایبل، این پروژه در اقدامات اضطراری خروج از افغانستان و همچنین تدوین این کتاب راهنما، نقشی اساسی ایفا کرده است. سیمون و معاون رئیس (سی.پی.جی.پی)، خانم سارا کوال (که همچنین مدیر مشارکت‌ها و کلینیک ضد مجازات اعدام آلتوس در دانشگاه موناخ است)، از حامیان همیشگی این کتاب راهنما بوده‌اند.

کارزار همدلی خوشبختانه توانسته است، علاوه بر کارشناسان افغانستان که پیش‌تر ذکر شدند، بازخورد و حمایت ارزشمندی از سوی متخصصان متعددی در سراسر جهان دریافت کند. در ملبورن، این شامل وکیل ویکتوریایی، خانم جسی تیلور، می‌شود. همچنین از خانم فیونا نلسون، مدیر اجرایی موقت مرکز عدالت بین‌المللی استرالیا، و خانم دیه گنگ، وکیل و مشاور ارشد در ویکتوریا، سپاسگزاریم. ما از وکلای «گرینز لیست» و «پراکتس عدالت اجتماعی» در «موریس بلک‌برن لایرز» نیز قدردانی می‌کنیم که فرصت اشتراک‌گذاری اطلاعات درباره این کتاب راهنما را با وکلای خود فراهم کردند. همچنین از تشویق‌های همکارانمان در «عفو بین‌الملل» استرالیا و آقای پاول آنابل قدردانی می‌کنیم.

در سطح بین‌المللی، کارزار همدلی با پروفیسور جان کویگلی، استاد حقوق بین‌الملل در دانشگاه ایالتی اوهایو؛ خانم کارمن چونگ کامن، مدیر اجرایی، و خانم جنیفر راسموسن، معاون مدیر اجرایی مرکز عدالت و پاسخگویی؛ و خانم آندریا گیتلمن، مدیر ارشد برنامه در مرکز پیشگیری از نسل‌کشی «موزه یادبود هولوکاست ایالات متحده» گفت‌وگو و همکاری داشته است. افزون بر این، کارزار از تشویق‌ها و حمایت‌های «ترایل انترنیشنال» و بررسی دقیق نسخه اولیه پیش‌نویس توسط مشاور

ارشد حقوقی، خانم وانی رامبولامانا، قدردانی می‌کند. همچنین مفتخر بودیم که با خانم گویلیا سولدن، خانم سونیا وانر و خانم آنیا هارتویگ از «ترایل انترنیشنال» در تماس باشیم.

از آغاز، برای ما اهمیت داشت که این کتاب راهنما به زبان‌هایی غیر از انگلیسی نیز در دسترس باشد. از مترجم فارسی‌مان، که به دلیل ملاحظات ایمنی نامش را ذکر نمی‌کنیم، صمیمانه سپاسگزاریم. همچنین از دکتر احمد فرهاد فدایی و تیم ایشان در خدمات ترجمه کتبی و حضوری «تیم» برای ترجمه از انگلیسی به پشتو قدردانی می‌کنیم.

ترجمه این کتاب راهنما با حمایت مرکز پیشگیری از نسل‌کشی «موزه یادبود هولوکاست ایالات متحده»؛ «ترایل انترنیشنال»؛ و همچنین دفتر عدالت جنایی جهانی وزارت امور خارجه ایالات متحده، که توسط مرکز عدالت و پاسخگویی اداره می‌شود، امکان‌پذیر شد.

در نهایت، از خانم سجیلا براتیچ و اجیلا سلاکیچ و تیم ایشان در استودیو «نات یور چیبی» برای طراحی گرافیک و چیدمان این کتاب راهنما سپاسگزار می‌کنیم. همچنین از «ترایل انترنیشنال» قدردانی می‌کنیم که ما را با چنین تیم طراحی برجسته‌ای آشنا کردند.

در مورد کارزار همدلی

بنی آدم اعضای یکدیگرند

که در آفرینش زیگ گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار

دگر عضوها را نماند قرار

تو کز محنت دیگران بی غمی

نشاید که نامت نهند آدمی.¹

1 سعدی شیرازی، «بنی آدم». این شعر در مکان‌های مختلفی از جمله در سالن‌های سازمان ملل متحد در نیویورک؛ «هدایای سازمان ملل» به نمایش گذاشته شده است، سازمان ملل متحد (نشانی اینترنتی) <www.un.org/ungifts/persian-carpet>.

به کشورهای دیگر هستند که گاهی به دعوت دولت‌های خارجی انجام می‌گیرد، در حالی که بستگان این مهاجران در داخل افغانستان در خوف جان خود زندگی می‌کنند.^۲

این کتاب راهنما تاکید می‌کند که جامعه بین‌المللی از نظر اخلاقی و قانونی موظف است تمامی اقدامات لازم را برای بازخواست مرتکبان احتمالی جنایات بین‌المللی مرتکب‌شده در افغانستان به عمل آورد. تا زمانی که طالبان در قدرت هستند، امیدی به پاسخگویی در داخل افغانستان وجود ندارد. چنانچه در شعر سعدی شیرازی ذکر شد، همه ما، به حیث اعضای یکدیگر، مسئولیت داریم تا برای تامین عدالت برای قربانیان این جنایات، چاره‌جویی کنیم.

تحقیقات و پیگردهای قضایی که در محاکم خارج از افغانستان بر اساس صلاحیت جهان‌شمول انجام می‌شود، یکی از این چاره‌هاست. باید گفت که این راه‌حل به تنهایی کامل نیست و کتاب راهنما به دلایل آن خواهد پرداخت. حتی حکمی که به محکومیت مرتکبان جنایات بیانجامد، نمی‌تواند درمان جامع برای قربانیان باشد. با این حال، تلاش برای پاسخگویی از طریق صلاحیت جهان‌شمول (همراه با سازوکارهای قضایی و غیرقضایی دیگر) گام ضروری است که باید برداشته شود. این فرایند زمان‌بر خواهد بود و ما امیدمان را به نسل آینده می‌سپاریم.

این شعر سعدی شیرازی، اصل راهنما و بنیان کارزار «همدلی» بوده است. «همدلی» یعنی همدردی و همبستگی. این کارزار به‌عنوان یک ابتکار داوطلبانه توسط دو وکیل حقوق بشر و دانشجوی دکترا، آزاده راز محمد و کارین ماریا فروده، همراه با سایمون ابل آغاز شد. در آن زمان، آزاده در دانشگاه ملبورن و کارین در دانشگاه موناخ دانشجوی دکترا بودند، و سایمون ریاست سازمان غیرانتفاعی «پروژه عدالت مجازات اعدام» (سی. پی. جی. پی) را بر عهده داشت، که پیش‌تر به نام «ریپریف استرالیا» شناخته می‌شد. این کارزار در راستای همبستگی و همدردی با مردم افغانستان، پس از بازگشت خشونت‌آمیز طالبان به قدرت در ۱۵ اگست ۲۰۲۱، شکل گرفت. همان‌طور که در بخش قدرانی این کتاب اشاره شده است، این کارزار از یک ابتکار کوچک به یک شبکه جهانی تبدیل شده است. ما امیدواریم که این حرکت ادامه یابد و بتواند صدای کسانی را که خواستار بازخواست قضایی و عدالت در افغانستان هستند، تقویت کند.

کارزار همدلی در ابتدا بر رسیدگی به وضعیت اضطراری پس از بازگشت طالبان تمرکز داشت و در همین راستا، خروج ایمن و اسکان مجدد بیش از ۹۰ فرد در معرض خطر از افغانستان را سازماندهی کرد. این کارزار همچنین به شمار بیشتری از افراد از طریق تهیه بیانیه‌های پروفایل خطر، درخواست‌های کمک مالی، و ارجاع به خدمات مربوطه، از جمله وکلای مهاجرت، یاری رساند. در سپتامبر ۲۰۲۱، دو تن از بنیان‌گذاران، آزاده و کارین، با حمایت کلینیک‌های حقوقی موناخ در ملبورن، «کلینیک حمایت از افغانستان» را در دانشگاه موناخ تأسیس کردند. در این کلینیک، دانشجویان حقوق در مراحل پایانی تحصیلات خود، با کارزار همدلی در زمینه‌هایی مانند تحقیق و نگارش همکاری می‌کنند.

کارزار همدلی

با افزایش دشواری‌های خروج و کاهش توجه جامعه بین‌المللی به افغانستان، کارزار همدلی تمرکز خود را از وضعیت اضطراری به سمت تحقیق و سیاست‌گذاری تغییر داد. در این راستا، این کارزار با پارلمان‌های استرالیا و بریتانیا همکاری کرده و نتایج تحقیقات خود را به آن‌ها ارائه داده است. یکی از این اقدامات، ارائه شهادت در برابر یک کمیته پارلمانی استرالیا درباره تأثیر خروج نیروهای بین‌المللی بر وضعیت زنان و دختران افغانستان بود. علاوه بر این، آزاده و کارین نتایج کارزار همدلی را در محافل مختلف در استرالیا و سایر کشورها ارائه کرده‌اند تا آگاهی را درباره اهمیت حفظ و تقویت تلاش‌های همبستگی با مردم افغانستان افزایش دهند.

آزاده مریم راز محمد
(موسس)

کارین ماریا فروده
(موسس)

از آغاز سال ۲۰۲۲، تمرکز اصلی کارزار همدلی بر اتمام این کتاب راهنما بوده است. اساس این کتاب در پاسخ به خواسته‌های گروه‌های دایسپورای افغانستان (خارج‌نشینان) که در نقاط مختلف جهان زندگی می‌کنند، بنا نهاده شد. این گروه‌ها خواهان ایجاد منبعی بودند که در آن مزایا و چالش‌های احتمالی بازخواست اعضای طالبان برای جرایم بین‌المللی (شامل نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی) در محاکم خارج از افغانستان تحلیل شود. بیشتر این مجامع مهاجر که با کارزار همدلی در تماس هستند، خود قربانی جنایات بین‌المللی مورد بحث در این کتاب راهنما می‌باشند. آنان شاهد سفر آزادانه اعضای طالبان

۲ گفتگوهای افغانستان در اسلو (صفحه وب سایت ۲۱ جنوری ۲۰۲۲)
https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/talks_oslo/id2897938/#:~:text=Norway%20has%20invited%20representatives%20of,of%20fields%20within%20civil%20society.

اختصارات

آی. ایس. آی	سازمان اطلاعات نظامی پاکستان
آی. سی. جی	دیوان بین المللی دادگستری
آی. سی. سی	دیوان کیفری بین المللی
آیساف	نیروهای بین المللی کمک به امنیت
خاد	خدمات امنیت دولتی
داعش	دولت اسلامی عراق و شام
داعش خراسان	ولایت خراسان داعش
شورای امنیت	شورای امنیت سازمان ملل متحد
ص. ج	صلاحیت قضایی جهان شمول
کمیسیون حقوق بشر	کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان
ناتو	سازمان پیمان آتلانتیک شمالی
نیروهای دفاعی افغانستان	نیروهای دفاع و امنیت ملی افغانستان
یوناما	مأموریت کمک رسانی سازمان ملل متحد در افغانستان

این کتاب راهنما محصول تلاش‌های دادخواهان حقوقی در داخل و خارج از افغانستان در راستای پیگرد قضایی اعضای طالبان و دیگر شبکه‌های تروریستی وابسته، به‌خصوص شبکه حقانی و گروه داعش شاخه خراسان است تا آنها را در قبال جنایات احتمالی و ثابت شده آنها مورد پیگرد قرار دهیم.¹

۱۵ آگست ۲۰۲۱ به‌عنوان «سقوط افغانستان» شناخته می‌شود که در آن روز طالبان با استفاده از خشونت به قدرت بازگشتند. از این روز به بعد افغانستان دستخوش تحولات فراگیر شد و احتمال پیگرد قضایی مرتکبان جنایات نیز به شدت کاهش یافت.

طالبان در ۱۵ آگست ۲۰۲۱ با توسل به خشونت کنترل افغانستان را به‌دست گرفتند. همزمان با تسخیر نقاط مختلف افغانستان آنان با دولت افغانستان به رهبری اشرف غنی مذاکرات صلح را نیز پیش می‌بردند. این مذاکرات صلح به دلیل عدم مشارکت زنان از سوی بسیاری از فعالان حقوق بشر به شدت مورد انتقاد قرار گرفته بود.² افزون بر این، بسیاری از مردم افغانستان هرگز باور نداشتند که طالبان به وعده‌هایشان مبنی بر احترام به حقوق بشر عمل کنند؛ زیرا ایدیولوژی آنها به‌صورت آشکار با زنان و بسیاری از گروه‌های اقلیت، از جمله اقلیت‌های مذهبی و اعضای جامعه دگرباشان جنسی سرسبز دارد.³

اولین دوره وحشت طالبان که در دهه ۱۹۹۰ رخ داد، منجر به نقض گسترده حقوق بشر و سرکوب کسانی شد که به باورهای افراطی این گروه تمکین نمی‌کردند.⁴ این جنایات شامل، اعدام‌ها در ملاعام مانند سنگسار بود.⁵ با این حال، بیشتر جنایاتی که در اولین دوره حکومت طالبان رخ داده است، هرگز مورد تحقیق قرار نگرفته است. همچنان، بازگشت آنها به قدرت در سال ۲۰۲۱ احتمال بازخواست قضایی در قبال جنایات بین‌المللی گذشته و جاری را شدیداً کاهش داده است.

پیگرد یا پاسخگو ساختن (اکاونتیبیلیتی)⁶ به این معنا است که عاملان (افراد) در قبال اعمال شان (و گاهی در قبال عدم اقدامات شان) مورد بازخواست قرار گیرند. چگونگی دستیابی به این پاسخگویی در جوامع مختلف بستگی به زمینه (کانتکست) جوامع دارد. کارزار همدلی پاسخگویی را چنین تعریف می‌کند: اینکه مرتکب یا مرتکبین جرمی برای جرمی که مرتکب شده‌اند، مورد بازخواست قرار بگیرند، البته از طریق روندی که به حاکمیت قانون و حقوق متهمان، شاهدان و قربانیان-بازماندگان جنایت احترام بگذارد. چنین

1 در حالی که بسیاری از جرایم مرتکب‌شده در افغانستان در دادگاه‌های داخلی مورد تحقیق و تقییش قرار نگرفته‌اند، تعدادی از اعضای ارشد طالبان و شبکه‌های تروریستی وابسته به آنها در طول سال‌های گذشته در دادگاه‌های افغانستان محاکمه و به جرایم مختلف محکوم شده‌اند. با این حال، به دلیل آنچه که «مبادلات زندانیان» نامیده می‌شود، بسیاری از اعضای محکوم‌شده طالبان آزاد شده‌اند. به‌عنوان مثال: «ازادی‌گروگان‌های آمریکایی و استرالیایی در تبادل زندانیان با طالبان»، بی‌بی‌سی نیوز، ۱۹ نوامبر ۲۰۱۹: <https://www.bbc.com/news/world-asia-50471186>

همچنین، «اشرف غنی، رئیس‌جمهور افغانستان گفته که از ذکر دن زندانیان می‌تواند مذاکرات صلح را تسریع بخشد»، انستیتوت صلح ایالات متحده آمریکا (۱۱ جون ۲۰۲۰): <https://www.usip.org/publications/2020/06/afghan-president-ghani-freeing-prisoners-can-speed-peace-talks>

2 «نیاز به مشارکت کامل زنان در مذاکرات صلح»، دیدبان حقوق بشر، (۱۱ مارچ ۲۰۲۱): <https://www.hrw.org/news/2021/03/22/afghanistan-womens-full-participation-needed-talks>

3 هما هودفر و مونا تجلی، «طالبان تغییر نکرده اندو زنان در مناطقی تحت حاکمیت افراطی با سرکوب مواجه‌اند» (۲۷ جولای ۲۰۲۱): <https://theconversation.com/taliban-has-not-changed-say-women-facing-subjugation-in-areas-of-afghanistan-under-its-extremist-rule-164760>

4 به عنوان مثال: دیدبان حقوق بشر، «افغانستان: قتل عام مزار شریف» (نوامبر ۱۹۹۸): <https://www.hrw.org/legacy/reports98/afghan/Afrepor0.htm>

5 سنجیف میگلانی، «خطرات اعدام‌های که طالبان انجام می‌داد تا به حال در میدان‌های فوتبال زنده است» (۱۳ سپتامبر ۲۰۰۸): <https://www.reuters.com/article/us-afghan-stadium-idUSSP12564220080913>

6 یادداشت مترجم: در این کتاب راهنما برای واژه اکاونتیبیلیتی انگلیسی واژه‌های متعددی نظر به سیاق متن ذکر شده است. این واژه‌ها شامل پیگرد، پیگرد قضایی، بازخواست، پاسخگویی، پاسخگو ساختن، حسابرسی و نظیر آن‌ها می‌شود. از آنجا که اکاونتیبیلیتی هم شامل سازوکارهای قضایی و غیرقضایی می‌شود و معنی مترادف مشخصی جاقفاده در فارسی دری وجود ندارد، لازم بود نظر به سیاق متن و جمله واژه‌های متعدد استفاده شود. هر جایی که خواننده به تضادی میان این واژه‌های مطلوب اصلی اکاونتیبیلیتی مواجه شد، لطفاً به تعریف کارزار همدلی که در این پاراگراف آمده است مراجعه کنند.

پاسخگویی محدود به پیگرد قضایی نیست و همچنین لازم نیست تنها در یک سطح خاص اجتماعی (محلی، ملی، منطقوی یا بین‌المللی) تحقق یابد، چنان‌که موارد بسیاری دال بر این واقعیت است.⁷

از سوی دیگر، عدالت یک مفهوم بسیار گسترده‌تر و غالباً ذهنی است. پاسخگو ساختن عاملان به معنای این نیست که یک فرد یا حتی یک جامعه به عدالت دست یافته است. با این حال، روشن است که بدون پاسخگویی، نمی‌توان به عدالت دست یافت.

اصطلاح مهم دیگری در این کتاب راهنما صلح است. افغانستان صحنه‌ی یکی از پیچیده‌ترین و طولانی‌ترین منازعات جهان بوده است. با وجود تلاش‌ها و روندهای متعدد در طول دهه‌ها، دستیابی به صلح در افغانستان ناممکن بوده است زیرا نبود صلح با فقدان عدالت و پاسخگویی پیوند تنگاتنگ دارد. مسلم است که صلح تنها نبود درگیری‌های نظامی نیست.⁸ بلکه صلح پایدار نیازمند محیطی است که در آن حقوق بشر و آزادی‌های اساسی رعایت شوند، محافظت گردند و تحقق یابند و برای حفظ چنین محیطی گام‌های مثبت قضایی و غیرقضایی برداشته شوند.⁹ باید تذکر داد که قوانین بین‌المللی حقوق بشر حکم می‌کنند تا در مورد تخطی‌ها و جنایات گذشته تحقیقات مؤثر صورت گیرد، و دسترسی قربانیان-بازماندگان و خانواده‌هایشان به جبران‌های حقوقی مؤثر، معنادار و به موقع تأمین شود.¹⁰ این امر به نوبه خود مستلزم حاکمیت قانون و نهادهای اداری کارآمدی است که مردم در جامعه به آن‌ها اعتماد داشته باشند.

عدالت انتقالی

مکانیزم‌هایی که در پی جنایات گسترده در یک جامعه، به منظور ایجاد و حفظ یک محیط صلح‌آمیز که حقوق بشر در آن حفظ گردد و پاسخگویی در آن تأمین گردد، اغلب به عنوان عدالت انتقالی یاد می‌شوند.¹¹ عدالت انتقالی محدود به اقدامات قضایی نیست، بلکه ممکن است به عوض محاکمه افراد و یا نظیر چنان اقدامات، شامل فرآیندهای غیرقضایی مانند حقیقت‌یابی و آشتی باشد.¹²

اما در مورد کشورهایمانند افغانستان که در آن برای دهه‌ها پاسخگویی، صلح و عدالت وجود نداشته است و همچنان معافیت از مجازات، دشمنی‌ها و بی‌عدالتی‌ها جز زندگی روزمره است چه می‌توان گفت؟ انتظار داشتن چیزی شبیه به یک روند عدالت انتقالی در افغانستان، تا زمانی که طالبان در قدرت است، ساده‌لوحانه خواهد بود. چنین روندهایی نیازمند احترام به حاکمیت قانون و حفظ حقوق بشر است. برعکس، حاکمیت قانون در افغانستان توسط طالبان از بین رفته است. گزارش‌های زیادی از قتل‌های اراقانونی و ناپدید شدن‌های اجباری وجود دارد که مورد تحقیق قرار نگرفته‌اند.¹³ فهرست نقض حقوق بشر تحت حکومت طالبان طولانی است، و شامل ممنوعیت رفتن زنان و دختران به مکتب و دانشگاه می‌شود.¹⁴

7 گروه حقوق جهانی ژنو، 'به سوی پاسخگویی جدید؟ نقش مکانیزم‌های تحقیقاتی موظف‌شده توسط سازمان ملل در تأمین پاسخگویی برای نقض‌های حقوق بشر در سطوح ملی، منطقوی و بین‌المللی' (بازداشت مفهومی، ۱ سپتامبر ۲۰۲۱) ۱.

8 به طور مثال، اعلامیه حق صلح، قطعنامه مجمع عمومی ۷۱/۱۸۹، مجمع عمومی سازمان ملل، دوره ۷۱، سند UN Doc A/RES/71/189 (۱۹ دسامبر ۲۰۱۶)، تصویب شده در ۲ فیروری ۲۰۱۷) ۳.

9 همان منبع.

10 اصول و رهنمودهای اساسی در مورد حق جبران و ترمیم برای قربانیان نقض‌های جدی حقوق بین‌المللی بشر و نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل بشردوستانه، قطعنامه ۶۰/۱۴۷ مجمع عمومی سازمان ملل، شصتمین نشست. شماره دستورکار ۷۱ الف، سند UN Doc A/RES/60/147 (۲۱ مارچ ۲۰۰۶) تصویب شده در ۱۶ دسامبر ۲۰۰۵، اصل سوم (اصول وان بوون/باسیونی).

11 دبیرکل سازمان ملل، حاکمیت قانون و عدالت انتقالی در جوامع منازعات و پسمانزعات، سند UN Doc S/2004/616 (گزارش، ۲۳ اگست ۲۰۰۴) [۸].

12 دبیرکل سازمان ملل، حاکمیت قانون و عدالت انتقالی در جوامع منازعات و پسمانزعات، سند UN Doc S/2004/616 (گزارش، ۲۳ اگست ۲۰۰۴) [۸].

13 به طور مثال، ریچارد بنت، گزارش گزارشگر ویژه در مورد وضعیت حقوق بشر در افغانستان، سند UN Doc A/HRC/51/6 (گزارش، ۹ سپتامبر ۲۰۲۲)

14 همان منبع، صفحات ۳-۴، [۲۶]-[۳۰]

افغانستان تحت حاکمیت طالبان تنها کشوری در جهان است که در آن زنان و دختران به صورت رسمی از رفتن به مکتب منع شده اند.¹⁵ آموزش در سطح مکتب متوسطه و بالاتر به صورت صریح برای زنان و دختران ممنوع شده است، که این نقض جدی و روشمند حق آموزش است و به طور آشکار تبعیض جنسیتی است.¹⁶ این رفتار اصول اصلی قوانین حقوق بشر بین‌المللی را نقض می‌کند چون این قوانین، حقوق بشر از جمله حق آموزش را برای همه انسان‌ها بدون تمایز، تضمین می‌کند.¹⁷

علاوه بر این، نبود دسترسی زنان به آموزش تأثیرات گسترده‌ای بر دسترسی آنها به سایر حقوق بشری مانند حق کار دارد و آنان را از مشارکت در بسیاری از عرصه‌های زندگی محروم می‌سازد. طالبان صریحاً آزادی حرکت زنان و همچنین مشارکت آن‌ها در زندگی عامه از طریق کار و استفاده از فضاهای عمومی، مانند پارک‌ها ممنوع ساخته اند.¹⁸

نقض آشکار حقوق بشر هر گونه امید به پاسخگو ساختن طالبان را در داخل کشور از بین می‌برد. علاوه بر این، طالبان به طور فعال نهادهایی را که مسئول ترویج حقوق بشر در کشور بودند از جمله انستیتوت ملی حقوق بشر و کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان را از مسدود کرده اند.¹⁹

نهادهای ملی حقوق بشر چیست؟

نهادهای ملی حقوق بشر چنانچه از نام شان معلوم است نهادهای کشوری اند که مسئول نظارت و حفاظت از حقوق بشر در یک کشور می‌باشند. نهادهای ملی حقوق بشر بر اساس معیارهایی که به عنوان «اصول پاریس» شناخته می‌شوند، درجه‌بندی می‌گردند که در آن بالاترین درجه «الف» است.²⁰ ارزش‌های مهمی که در درجه الف بودن یک نهاد ملی حقوق بشر نقش دارند شامل استقلال (از دولت)، شفافیت و داشتن منابع کافی می‌گردند.²¹

نهاد ملی حقوق بشر کشور، یعنی کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، پس از سرنگونی اولین رژیم طالبان در سال ۲۰۰۱ تأسیس شد. پس از بازگشت طالبان به قدرت، کمیسیون مستقل حقوق بشر (که تحت اصول پاریس به درجه الف دست یافته بود) قادر به فعالیت در داخل کشور نبود و در ماه می ۲۰۲۲، طالبان این نهاد را به طور کامل منحل کرد.²² این تصمیم با انتقادات گسترده‌ای مواجه شد، از جمله توسط کمیسار عالی وقت حقوق بشر سازمان ملل، خانم میشل باچله این تصمیم را نکوهش کرد.²³

انحلال کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان یکی از نمونه‌های بی‌شمار عدم پایبندی طالبان به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی است و نشان می‌دهد که چرا باید راه‌های دسترسی به عدالت در خارج از کشور مورد توجه قرار گیرد.

15 «مبارزه با ممنوعیت طالبان برای آموزش دختران»، دیدبان حقوق بشر (صفحه وب، ۱۳ جولای ۲۰۲۲) <www.hrw.org/video-photos/interactive/2022/07/13/fighting-talibans-ban-girls-education>.

16 به طور مثال، کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، که در ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹ برای امضاء آمده شد، ۱۲۴۹ واحد ۱۳ لازم الاجرا شده در ۳ سپتامبر ۱۹۸۱، ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سیدا) که در ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ برای امضاء آمده شد، ۹۹۳ واحد ۳ لازم الاجرا شده در ۳ جنوری ۱۹۷۶ ماده ۱۳

17 همان منبع

18 به طور مثال، «طالبان ورود زنان به پارک‌ها و شهر بازی‌ها را در پایتخت افغانستان ممنوع کردند»، گاردین (آنلاین، ۱۰ نوامبر ۲۰۲۲) <<https://www.theguardian.com/world/2022/nov/10/taliban-ban-women-from-parks-and-funfairs-in-afghanistan-capital>>.

19 دفتر کمیساری عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد (OHCHR)، «اظهار نظر میشل باچله، کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، در مورد انحلال کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان» (بیانیه مطبوعاتی، ۱۹ می ۲۰۲۲) <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/05/comment-michelle-bachelet-un-high-commissioner-human-rights-dissolution>>.

20 «اصول مربوط به وضعیت نهادهای ملی (اصول پاریس، قطعنامه مجمع عمومی UN GAOR, 48/134، نشست چهارم و هشتم، UN Doc A/RES/48/134 (۲۰ دسامبر ۱۹۹۳)

21 همان منبع

22 ۱۸ هرامش OHCHR

23 همان منبع

صلاحیت قضایی جهان شمول و افغانستان

همان‌طور که این کتاب راهنما به تفصیل به آن می‌پردازد، صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) اصلی است که به کشورهای مختلف اجازه می‌دهد تا افرادی را که به ارتکاب برخی جنایات بین‌المللی متهم هستند، بررسی و محاکمه کنند. جنایات که در این کتاب راهنما مورد تمرکز قرار می‌گیرند شامل «نسل‌کشی»، «جنایات علیه بشریت» و «جنایات جنگی» می‌باشند. بر اساس آنچه می‌توانیم به عنوان «صلاحیت خالص قضایی جهان شمول» بنامیم، دادگاه‌های ملی می‌توانند افرادی مظنون را که به ارتکاب جنایات ذکر شده متهم شده‌اند، بررسی و محاکمه کنند، صرف نظر از اینکه محل جرم کجاست و ملیت مظنون یا ملیت قربانیان-بازماندگان چیست.

در زمان نگارش این متن، هیچ‌گونه محکومیتی برای اعضای طالبان از طریق ص.ج وجود نداشته است. با این حال، در سال‌های اخیر، چندین محاکمه بر اساس این صلاحیت در کشورهای دیگر انجام شده است که منجر به محکومیت‌های پراوازه‌ای گردیده‌اند. برای مثال، در سال ۲۰۲۲، دادگاه منطقه‌ای عالی کوبلنز در آلمان یک مقام سابق اطلاعاتی سوریه را به خاطر جنایات علیه بشریت، از جمله شکنجه، قتل و خشونت جنسی، محکوم کرد و متهم را به حبس ابد محکوم نمود.²⁴

کارزار همدلی به شدت باورمند است که باید از ص.ج برای پاسخگو ساختن طالبان در قبال جرایم بین‌المللی شان استفاده کرد و برای این مدعا دلایل فراوانی دارد.

همان‌طور که در بالا ذکر شد، تا زمانی که طالبان در قدرت باشند، هیچ‌امیدی برای پاسخگویی در داخل کشور وجود ندارد. علاوه بر این، تاریخ طولانی عدم پاسخگویی در کشور، پاسخگویی را هم قبل و هم بعد از طالبان به یک روند پیچیده تبدیل کرده است. گزارش «ترسیم منازعه» که توسط کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان تهیه شده و در آن رنج‌های مردم افغانستان انعکاس یافته بود، به طور مداوم توسط دولت‌های بعد از رژیم اول طالبان خاموش شده بود.²⁵ رئیس‌جمهوران کرزی و غنی نیز زندانیان ارشد طالبان را عفو و آزاد کردند که این یک گام قهقراپی بزرگ برای حاکمیت قانون بود.²⁶ هیچ‌گونه مکانیزم رسیدگی برای جنایات جنگی یا نقض حقوق بشر در گذشته وجود نداشته است و حتی مرتکبین جنایات در مواردی به موقعیت‌های رهبری ارتقا یافته بودند.²⁷

همان‌طور که این کتاب راهنما به تفصیل به آن می‌پردازد، در سطح بین‌المللی موانع مختلفی برای تحقیق توسط دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی.سی) وجود دارد. چنین روندها به کندی پیش می‌روند. حتی اگر در نهایت منجر به اقدامات قانونی علیه یکی یا چند عضو طالبان شوند، تقویت‌های آی.سی.سی.سی محدود به ادعاهای جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی است که از تاریخ ۱ می ۲۰۰۳ به بعد اتفاق افتاده‌اند.²⁸

24 به عنوان مثال، «آلمان: محکومیت به خاطر شکنجه دولتی در سوریه»، دیدبان حقوق بشر (صفحه وب، ۱۳ جنوری ۲۰۲۲). <https://www.hrw.org/news/2022/01/13/germany-conviction-state-torture-syria>

25 پاتریشیا ای. گاسمن، «مستندسازی و عدالت انتقالی در افغانستان»، موسسه ایالات متحده برای صلح (گزارش ویژه ۲۳۷، ۲۰۱۳). www.usip.org/sites/default/files/SR337.pdf

26 مهدی ج. حکیمی، «معضل دادگاه کیفری بین‌المللی در افغانستان: تکمیلیت و جستجوی عدالت در افغانستان» (۲۰۲۲) ۶۰ (۲) مجله قانون انتقالی کلمبیا ۳۱۵، ۳۵۳.

27 به عنوان مثال، عبدالغنی برادر که به عنوان بخشی از مذاکرات صلح در سال ۲۰۱۹ آزاد شد و به عنوان یکی از اعضای ارشد رژیم طالبان مستقیماً با دولت ترامپ در مذاکرات توافق‌نامه دوحه ارتباط داشت: جولیان بورگر، «عبدالغنی برادر طالبان پیروز بی‌چون و چرای جنگ ۲۰ ساله است»، گاردین (آنلاین، ۱۶ اگست ۲۰۲۱). <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/15/talibans-abdul-ghani-baradar-is-undisputed-victor-of-a-20-year-war>

28 افغانستان صفحه وب سایت آی سی سی سی: <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>

چالش‌های مربوط به پاسخگویی هم در داخل افغانستان و هم در دیوان کیفری بین‌المللی نشان‌دهنده نیاز به دریافت مسیرهای دیگری است. این کتاب راهنما به به این نکته خواهد پرداخت که چقدر احتمال دارد پاسخگویی با تکیه بر ص.ج را در دادگاه‌های خارجی (متعلق به کشور های دیگر) جستجو کرد و در این راه چه دشواری‌های وجود دارد.

جمع بندی

- بر اساس ص.ج دادگاه‌های خارجی می‌توانند یک فردی که متهم به برخی جنایات بین‌المللی باشد را صرف نظر از ملیت آن فرد و ملیت قربانیان-بازماندگان، و یا هم مکان جرم مورد بررسی و پیگرد قضایی قرار دهند.

- استفاده از ص.ج در قبال جنایات ارتکاب‌یافته توسط طالبان در افغانستان اهمیت ویژه دارد، زیرا امید چندانی برای پاسخگویی در داخل افغانستان وجود ندارد و روند در دیوان کیفری بین‌المللی به دلیل دلایل مختلف کند و محدود است.

روش تحقیق

این کتاب راهنما گزارشی است که از طریق پژوهش‌های پشت‌میز و استفاده از منابع باز ترتیب شده است. همان‌طور که اشاره شد، نگارش این کتاب توسط هموطنان مستقر در خارج از کشور که هم‌اکنون در نقاط مختلف جهان به سر می‌برند سفارش شده است. برای کارزار همدلی مهم است که مالکیت این گزارش همچنان به دست گروه‌های دایسپورایی باقی بماند. در آغاز، برای انجام این کار بنیانگذاران کارزار همدلی با گروه متنوع از کارشناسان بحث و رایزنی کرد تا حمایت آن‌ها را جلب کنند (برای معلومات بیشتر به پایین مراجعه کنید).

قبل از آغاز پیش‌نویس‌های نخست در اوایل سال ۲۰۲۲، کارزار همدلی با تعدادی از کارشناسان مشورت کرد تا یک فهرست ابتدایی از مدخل‌ها را شناسایی کنند و همچنان تشخیص دهند که درج چه نوع اطلاعاتی برای خوانندگان این کتاب مفید خواهد بود. پس از دریافت نظرات، کارزار همدلی همکاری دانشجویان حقوق دانشگاه موناخ که جز کلینیک حمایت از افغانستان بودند را جلب کرد. آنان در طول یک دوره طولانی، پژوهش‌ها و یادداشت‌های مختلف در مورد مسائل پوشش داده شده را به دست آوردند. بنیان‌گذاران کارزار بر دانشجویان نظارت کردند و با هم برای تهیه محتوای نخست فصل‌های ابتدایی کار کردند تا بتوانند نظریات کارشناسان را در مورد این فصل داشته باشند. این کار مستلزم بازنویسی و ویرایش قابل توجهی بود و در نتیجه منتج به گردآوری مواد کافی برای بحث کارشناسان گردید.

در مرحله بعدی این روند، نظرات مفصل کمیته بررسی کارشناسان داخلی جمع‌آوری شد و همچنین برداشت‌های ابتدایی چند کارشناس دیگر نیز کسب گردید. هم‌زمان با این، کارزار همدلی با کارشناسان خارجی وارد تعامل شد تا نظرات‌شان را در مورد جهت و جنبه‌های خاص این کتاب‌رهنما و سایر بحث‌ها جمع‌آوری کند. اطلاعات به دست آمده جمع‌آوری شد و همراه با نظرات مفصل کمیته بررسی کارشناسان درونی در نسخه به‌روزرشده پیش‌نویس گنجانیده شد.

پیش‌نویس تجدیدنظر شده تا نیمه دوم سال ۲۰۲۳ همچنان تحت بررسی و بازنگری کارشناسان قرار داشت.

شهادت‌های قربانیان نیز در بخش‌های معین بخش دوم کتاب راهنما درج گردید البته بدون فاش کردن هویت شان. این بخش شامل اطلاعات در مورد جرایم ادعا شده در افغانستان و مروری بر تاریخچه منازعه را شامل می‌شود. برای کارزار بازتاب صدای افرادی که به طور مستقیم از چنین مظالم متأثر شده‌اند در کتاب راهنما از اهمیت به‌سزایی برخوردار است البته به شرطی که هویت آنان به دلایل امنیتی محفوظ بماند. شهادت‌ها از افراد مورد اعتماد کارزار که به‌طور داوطلبانه اطلاعات را به اشتراک گذاشته بودند به زبان فارسی جمع‌آوری شد.

آخرین مرحله در این روند، بررسی دقیق توسط یک کارشناس خارجی بود. پس از گنجاندن نظرات او، کتاب راهنما برای ترجمه به زبان‌های فارسی دری و پشتو ارسال گردید. از آنجایی که مرحله ترجمه برای حفظ معنا و محتوی متن حیاتی بود، زمان کافی برای آن اختصاص داده شد و با کارشناسان رشته مختلف، به شمول حقوق و سایر رشته‌ها، مشورت صورت گرفت.

دامنه‌ی تحقیق

تمرکز این کتاب راهنما بر توضیح کلی صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) است تا از آن طریق بتوانیم ظرفیت آن را در راستای پاسخگو قرار دادن اعضای طالبان و سایر شبکه‌های تروریستی وابسته، به ویژه شبکه حقانی و داعش خراسان در قبال جرایم بین‌المللی آنها بررسی کنیم. البته این به معنی رد و یا تقلیل نقش سایر گروه‌ها در منازعه افغانستان نیست. بلکه این کتاب شامل اتهامات مرتبط به جرایم بین‌المللی توسط اعضای نیروهای ائتلاف که برای دو دهه در افغانستان حضور داشتند، نیز می‌شود. چنین افراد متهم ممکن است یا در محاکم کشورهای خود محاکمه شوند یا به کشورهای شان استرداد گردیده و محاکمه گردند. در چنین مواردی، نیازی به استفاده از ص.ج نخواهد بود، زیرا میان تابعیت متهم و حوزه قضایی که در آن محاکمه خواهند شد ارتباطی وجود دارد. افزون بر این، حتی اگر در موارد ویژه چنین ارتباطی وجود نداشته باشد، با توجه به واقعیت‌های سیاست جهانی، بعید است که نیروهای ائتلاف بر اساس ص.ج به کشورهای دیگر استرداد یا در آنجا محاکمه شوند.

گزارش‌های بسیاری در مورد ارتکاب جرایم بین‌المللی توسط اعضای حکومت‌های قبلی افغانستان نیز منتشر شده است. همچنان، گزارش‌هایی در مورد نقض حقوق بشر توسط افراد وابسته به چنین حکومت‌ها در دست است.²⁹ محتوای این کتاب در مورد چنین جرایم نیز مرتبط است. البته، تصمیم ما بر شده است که بر طالبان و شبکه‌های تروریستی وابسته به آنها تمرکز کنیم چون که آنان فعال در راس قدرت قرار دارند و همچنین تعداد زیاد از جنایات آنها در دهه ۱۹۹۰ بدون تفتیش باقی مانده‌اند.³⁰

علاوه بر این، به دلیل طولانی بودن و پیچیدگی منازعه در افغانستان، بررسی مفصل جرایم ادعایی تمامی طرف‌های درگیر در این مدت طولانی میسر نبوده است. یک بخش این کتاب راهنما به‌ویژه بر جرایم ادعایی طالبان بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۲۳ و جرایم ادعایی شبکه حقانی و داعش خراسان اشاره می‌کند. به بیان دیگر، هدف ما این جا ترسیم کامل منازعه در افغانستان نه بلکه نشان دادن نوع جنایات بین‌المللی ادعایی طالبان و شبکه‌های تروریستی وابسته به آنهاست. ما حملات و جنایات قبلی را نیز محکوم می‌کنیم، از جمله جنایاتی که در جریان جنگ‌های داخلی اوایل دهه ۱۹۹۰ منجر به کشته شدن حدود ۵۰ هزار نفر و آوارگی میلیون‌ها نفر شد.³¹ این جنایات شامل قتل عام افشار است که منجر به کشته شدن حدود ۱۰۰۰ غیرنظامی و تاراج اموال آنها گردید.³²

29 مثلاً: دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد (OHCHR) «شورای حقوق بشر وضعیت حقوق بشر در افغانستان، به ویژه وضعیت زنان و دختران را مورد بحث قرار می‌دهد» (بیانیه مطبوعاتی، ۱۲ سپتامبر ۲۰۲۲) <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/>

30 همچنین: رودنوردلند، «پژوهشگران می‌گویند: مقام‌های بلندپایه در کشتارهای دهه ۹۰ دخیل هستند»، نیویورک تایمز (آنلاین، ۲۲ جولای ۲۰۱۲) <https://www.nytimes.com/2012/07/23/world/asia/key-afghans-tied-to-mass-killings-in-90s-civil-war.html>

31 کی بخش جنگ‌های داخلی افغانستان بین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۲ رخ داد. در این زمان، حملات جنگجویان حزب اسلامی به رهبری گلبدین حکمتیار به پایتخت منجر به کشتار ۵۰,۰۰۰ نفر شد؛ به‌عنوان مثال، به‌مطلب هانا بلاچ اشاره می‌شود، «نگاهی به ۴۰ سال بحران افغانستان — از جنگ شوروی تا بازپس‌گیری طالبان» (۳۱) NPR آگست ۲۰۲۱ <https://www.npr.org/2021/08/19/1028472005/afghanistan-conflict-timeline>

32 برای جزئیات بیشتر به «کشتار افشار ۱۹۹۳» مراجعه کنید، هزاره بین‌الملل (۹ فیروزی ۲۰۱۱) www.hazarainternational.com/2011/02/09/> /afshar-massacre-1993

ضمایم این کتاب راهنما اصول ص.ج را در برخی از حوزه‌های قضایی دیگر بررسی می‌کنند. این حوزه‌های قضایی بر اساس چندین عامل انتخاب شده‌اند، از جمله این که آیا دوسیه‌های افراد مشهور اخیراً مورد پیگرد قرار گرفته است یا خیر که خود تمایل یک کشور را به اعمال ص.ج نشان می‌دهد (البته اغلب چنین تصمیم به شرایط خاص و جو سیاسی بستگی دارند). استرالیا به‌عنوان یکی از کشورها انتخاب شده است، زیرا کارزار همدلی از ملبورن آغاز شده و جامعه بزرگی از مردم افغانستان در آنجا حضور دارد.

توضیح اصطلاحات

در این کتاب راهنما به‌جای این که در نخست فهرست اصطلاحات را ذکر کنیم، ترجیح داده ایم که اصطلاحات مربوطه را در متن مربوطه تعریف کنیم. با این حال، چند اصطلاح نیاز به توضیح پیشاپیش دارند:

■ **قربانیان-بازماندگان:** ما به عوض اصطلاح «قربانیان» اصطلاح «قربانیان-بازماندگان» را استفاده کرده ایم. با این کار ما استقلال افرادی متضرر را به رسمیت می‌شناسیم و به این نکته تأکید می‌کنیم که آن‌ها افراد منفعل نیستند که نیاز به حفاظت داشته باشند، بلکه کسانی هستند که توانمندی لازم برای جست‌وجوی عدالت و پیگرد را دارا می‌باشند. اصطلاح قربانیان-بازماندگان محدود به افرادی که به‌طور مستقیم در معرض جنایات قرار گرفته‌اند نیست، بلکه شامل اعضای خانواده آن‌ها نیز می‌شود.

■ **مردم افغانستان:** ما با هرگونه استفاده تاریخی و معاصر اصطلاح «افغان» به نحوی غیرفراگیر آن مخالف هستیم. مردم افغانستان از گروه‌های قومی مختلفی تشکیل شده‌اند که در قانون اساسی سال ۲۰۰۴ تأیید شده است.³³

■ **طالبان:** کتاب راهنما، در مورد طالبان و «رژیم» و «مقام‌های» آن را به شیوه گوناگونی اشاره می‌کند. این ارجاعات به هیچ وجه به معنی مشروع پنداری حاکمیت طالبان نیست و کارزار همدلی با قاطعیت مخالف چنین به‌رسمیت‌شناسی‌هاست. باوجودی که طالبان یک دولت رسمی نیست، کارویژه‌های یک دولت را انجام می‌دهد و بنابراین باید به تعهدات بین‌المللی حقوق بشری که افغانستان متعهد است احترام بگذارد، از آنها محافظت کند و آنها را تحقق بخشد. همچنان، آنان باید منحصراً یک گروه غیردولتی، قوانین بشردوستانه بین‌المللی را در عرصه «منازعه مسلحانه غیربین‌المللی» رعایت کنند.

33 قانون اساسی افغانستان [افغانستان]، ۳ جنوری ۲۰۰۴، ماده ۴.

راهنمای استفاده از این کتاب

این کتاب راهنما به سه فصل تقسیم شده است که در برگزیده مطالب متفاوت هست و بانظر داشت به سوابق و تجربیات هر خواننده، و آنچه آنان از این کتاب می‌خواهند یاد بگیرند، برخی بخش‌ها ممکن است بیشتر از بخش‌های دیگر برای آنان مرتبط باشند.

فصل اول، بررسی و تحلیل مفصلی از مفهوم صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) ارائه می‌دهد. این فصل برای خوانندگانی که با مفهوم ص.ج آشنایی محدودی دارند و یا اصلاً آشنایی ندارند، مفید است. البته برای آنانی که آشنایی بیشتری دارند نیز یک مرور خوبی است. قسمت‌های این بخش موضوعاتی مانند معنای ص.ج و نحوه اجرای آن، و همچنان تعهدات حقوق بشری کشورهای که در آن قربانیان-بازماندگان چنین دوسیه‌ها را پیگیری می‌کنند را در برخواهد گرفت. همچنان این فصل بر اهمیت شواهد و تأثیر فن‌آوری بحث‌های دارد.

فصل دوم مرور خاصی بر وضعیت افغانستان دارد و شامل تاریخچه آن و ادعاهای جنایات بین‌المللی که طالبان از زمان ظهور آن‌ها تا سال ۲۰۲۳ مرتکب شده‌اند را در می‌گیرد. این فصل همچنین به جنایات انجام شده توسط گروه‌های وابسته به طالبان، به ویژه شبکه حقانی و داعش اشاره می‌کند. این فصل برای خوانندگانی که آشنایی کمی با افغانستان دارند و می‌خواهند از ابعاد جنایات بین‌المللی مطلع شوند، و دلیل اهمیت ص.ج در مورد افغانستان را درک کنند، و از ص.ج برای دوسیه‌سازی و دادخواهی استفاده کنند، بسیار مهم است.

فصل سوم شامل ضنائم ویژه‌ای است که به طور خلاصه چارچوب ص.ج را در برخی حوزه‌های قضایی بررسی می‌کند (که تا زمان نشر این کتاب تحقق یافته بود). هر ضمیمه شامل قوانین خاص حوزه‌های قضایی و برخی چالش‌ها و ظرفیت‌های منحصربه‌فرد در این حوزه‌ها است و در صورت لزوم به دوسیه‌های قبلی مرتبط با ص.ج نیز اشاره می‌کند. خوانندگان، با نظر داشت محل سکونت یا علایق شان، ممکن است به یکی یا چندین ضمیمه علاقه‌مند باشند.

فصل ۱

مرروی بر

صلاحیت قضایی جهان شمول

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

معنی و عملی کردن صلاحیت قضایی
جهان شمول

صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) اصلی است که به دولت‌ها اجازه می‌دهد برای برخی از جنایات بین‌المللی، صرف‌نظر از محل جنایت و ملیت مرتکب یا قربانیان-بازماندگان، به دنبال پاسخ‌گویی باشند.

دولت‌ها و رهبران عالی‌رتبه آن‌ها منابعی در اختیار دارند که می‌توانند با استفاده از آنها آسیب‌های غیرقابل‌تصور به مردم خود وارد کنند. مقام و قدرتی که آن‌ها در اختیار دارند گاهی باعث می‌شوند آنان از مجازات برای چنین ظلم‌هایی فرار کنند، که به این وضعیت «مصونیت از مجازات» گفته می‌شود. مانند بسیاری از رژیم‌های قبلی، طالبان نیز از موقعیت نظامی خود در افغانستان استفاده کرده‌اند تا رنج‌های وحشتناکی را به مردم تحمیل کنند. با استفاده از شواهدی مبنی بر اینکه افرادی که اکنون کنترل افغانستان را در دست دارند مرتکب جنایات بین‌المللی شده‌اند، اصل ص.ج ممکن است راهی برای قربانیان-بازماندگان و گروه‌های حامی آن‌ها باشد تا به دنبال حسابرسی برای این جنایات در افغانستان باشند.

بخش اول این فصل کتاب راهنما به دو پاره اصلی تقسیم شده است. پاره ۱.۱ مفهوم ص.ج را معرفی می‌کند. این پاره به بررسی معنای این اصل می‌پردازد و مراحل گوناگون دوسیه‌های که از ص.ج استفاده می‌کند را تشریح می‌کند. همچنین زمینه‌ای تاریخی این اصل را توضیح می‌دهد که در واقع برای مقابله با جنایاتی مانند دزدی دریایی به وجود آمد. سپس به کاربردهای معاصر این اصل در مورد جنایات بین‌المللی می‌پردازد. پاره ۱.۲ اهمیت ص.ج صلاحیت قضایی جهان‌شمول را در زمینه جنایات و مظالم در افغانستان بررسی می‌کند.

مطالب

1.1 توضیح مقدماتی | 27

1.1.1 صلاحیت قضایی جهان‌شمول چیست؟ | 27

1.1.2 رویدادها و مراحل مختلف یک دوسیه صلاحیت قضایی جهان‌شمول | 28

1.1.3 تاریخچه صلاحیت قضایی جهان‌شمول | 29

1.1.4 صلاحیت قضایی جهان‌شمول در سال‌های اخیر | 30

1.2 صلاحیت قضایی جهان‌شمول و جنایات بین‌المللی در افغانستان | 30

1.2.1 گسترش جرایم بین‌المللی طی سال‌ها | 30

1.2.2 نبود پاسخ‌گویی در داخل افغانستان | 31

1.2.3 پیشرفت کند در سطح بین‌المللی | 32

1.1 توضیح مقدماتی

1.1.1 صلاحیت قضایی جهان شمول چیست؟

تنها به قربانیان بازماندگان به بلکه به تمامی بشریت آسیب می‌رساند.⁵ به همین دلیل، ص.ج معمولاً به جدی‌ترین جرایم بین‌المللی محدود می‌شود، مانند جرایمی که در این کتاب راهنما پوشش داده شده‌اند.⁶

بحث کامل در مورد مبانی حقوقی ص.ج و جرایم احتمالی در فصل بعدی این کتاب راهنما ارائه شده است. با این حال، در رابطه به جرایم بین‌المللی، این کتاب راهنما عمدتاً بر سه جرم بین‌المللی تمرکز دارد: نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی.⁷ دلیل این تمرکز این است که ص.ج در مورد این جرایم جدی بین‌المللی به کار گرفته می‌شود و این جرایم به وضع افغانستان بیشتر مرتبط هستند.

نسل‌کشی شامل برخی اعمال علیه اعضای یک گروه خاص، به شمول قتل، وارد کردن آسیب جدی روحی یا جسمی، انتقال اجباری کودکان می‌شود – البته نسل‌کشی محدود به این موارد نمی‌شود – صورتی که این اعمال به نیت نابودی کلی یا قسمی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی و چنین گروه‌ها انجام شود.⁸

جنایات علیه بشریت شامل مجموعه‌ای از جرایم است «در صورتی که این جرایم بخشی از حمله گسترده یا سیستماتیک علیه مردم غیرنظامی باشند و مرتکبین در مورد این حملات آگاهی داشته باشند». این جرایم شامل قتل، برده‌داری، شکنجه، جرایم جنسی و «سایر اعمال مشابه غیرانسانی هستند که عمداً رنج شدید یا آسیب جدی به جسم یا به سلامت روحی یا جسمی وارد می‌کنند»¹⁰

جنایات جنگی شامل نقض‌های جدی قوانین بین‌المللی بشردوستانه است. این نقض‌ها شامل مواردی مانند قتل عمدی، شکنجه، جرایم جنسی و گروگان‌گیری هستند.¹¹

دولت‌ها می‌توانند اعمالی که در داخل مرزهایش اتفاق می‌افتد را جرم‌انگاری کنند یعنی آنها را مجرمانه قلمداد کنند. آن‌ها همچنین می‌توانند اعمال شهروندان را، چه در داخل مرزها و چه در خارج، جرم‌انگاری نمایند. اولین مبنای صلاحیت قضایی به عنوان «صلاحیت ارضی» شناخته می‌شود، در حالی که دومی به عنوان «صلاحیت شخصیتی فعال» معروف است. گاهی اوقات دولت‌ها در صورتی که شهروندان قربانی بازمانده جرایم بین‌المللی در خارج از کشور باشند نیز می‌توانند اقدامات اتخاذ نمایند که این مبنای اقدام به «صلاحیت شخصیتی منفعل» معروف است.

«صلاحیت قضایی جهان شمول» یک مبنای دیگر اصل قضایی است. چنین صلاحیت به دولت‌ها اجازه می‌دهد تا برخی جرایم بین‌المللی را تحت پیگرد قرار دهند، البته بدون توجه به اینکه این جرایم در کجا اتفاق افتاده‌اند، و ملیت متهم یا ملیت قربانیان بازماندگان چه بوده است.¹ این بدان معناست که هر دولتی می‌تواند افرادی که به چنین جرایمی متهم شده‌اند را مورد پیگرد قرار دهد، حتی اگر دولت‌های که چنین افراد شهروندی و یا اقامت آن را دارند قادر یا مایل به این کار نباشند.²

جدی‌ترین جرایم بین‌المللی مانند نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی ایجاب می‌کنند که دولت‌ها در زمینه اقدام قضایی کنند. متأسفانه، دولتی که خود در رهبری یا کمک به چنین جرایمی نقش داشته، اغلب از آغاز یک دوسیه جزایی علیه متهمان خودداری می‌کنند یا از اعزام (استرداد) آن‌ها به کشوری که مایل به محاکمه آن‌ها است سر باز می‌زند.

همچنان، رهبران جوامع در حال منازعه ممکن است به دلیل فروپاشی سیستم قضایی خود قادر به انجام بررسی قضایی چنین جرایم نباشند.³ این بدان معناست که مرتکبان اغلب بدون مجازات باقی می‌مانند.⁴ اصل ص.ج به این دلیل توسعه یافته است که برخی جرایم نه

5 مایکل شارف، «صلاحیت قضایی جهان‌شمول و جرم تجاوز» (۲۰۱۲) ۵۳ (۲) ژورنال حقوق بین‌الملل هاروارد ۳۵۸.

6 مثلاً، قانون ۲۶۲۰۰ (آرژانتین) ۱۳ دسامبر ۲۰۰۶ لازم‌الاجرا از ۵ ژانویه ۲۰۰۷؛ قانون جنایی ۱۹۹۵، بند ۲۶۸؛ قانون جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی، SC 2000، 24؛ قانون سازمان قدرت قضایی (اسپانیا) تصویب‌شده در ۱ ژوئیه ۱۹۸۵، ماده ۲۳.۴.

7 دفتر سازمان ملل متحد (UN)، چارچوب تحلیل جرایم خشونت‌آمیز: ابزاری برای پیشگیری (گزارش، ۲۰۱۴).

8 کنوانسیون جلوگیری و مجازات جرم نسل‌کشی، که در ۹ دسامبر ۱۹۴۸ برای امضا آماده شده، UNTS 277 ۷۸ (لازم‌الاجرا در ۱۲ جنوری ۱۹۵۱)، ماده ۲.

9 اساسنامه روم دادگاه کیفری بین‌المللی، که در ۱۷ جنوری ۱۹۹۸ برای امضا آماده شد، UNTS 90 21۸۷ (لازم‌الاجرا در ۱ جنوری ۲۰۰۲)، ماده ۷.

10 همان منبع.

11 همان منبع، ماده ۸.

1 احکام این قانون در کنوانسیون ژنو برای بهبود وضعیت مجروحان و بیماران نیروهای مسلح در میدان جنگ ذکر شده است که در ۱۲ اگست ۱۹۴۹ برای امضا آماده شد: UNTS 31 ۷۵ (لازم‌الاجرا در ۲۱ اکتبر ۱۹۵۰)، ماده ۴۹؛ کنوانسیون ژنو برای بهبود وضعیت مجروحان، بیماران و غریقان اعضای نیروهای مسلح در دریا، که در ۱۲ اگست ۱۹۴۹ برای امضا آماده شده، UNTS 85 ۷۵ (لازم‌الاجرا در ۲۱ اکتبر ۱۹۵۰)، ماده ۵۰؛ کنوانسیون ژنو مربوط به رفتار با اسرای جنگ، که در ۱۲ اگست ۱۹۴۹ برای امضا آماده شد، UNTS 135 ۷۵ (لازم‌الاجرا در ۲۱ اکتبر ۱۹۵۰)، ماده ۱۲۹؛ کنوانسیون ژنو مربوط به حفاظت از افراد غیرنظامی در زمان جنگ، که در ۱۲ اگست ۱۹۴۹ برای امضا آماده شد، UNTS 287 ۷۵ (لازم‌الاجرا در ۲۱ اکتبر ۱۹۵۰)، ماده ۱۴۶.

2 مادالین موریس، «صلاحیت قضایی جهان‌شمول در جهانی تقسیم‌شده: سخنرانی در کنفرانس» [۲۰۰۱] ۳۵ مرور قانون نیوانگلند ۳۳۷، ۳۳۷.

3 همان منبع

4 کنت رات، «مورد صلاحیت قضایی جهان‌شمول» (۲۰۰۱) ۸۰ (۵) شورای روابط خارجی ۱۵۰، ۱۵۰.

جنایات ارتکاب یافته

انور رسلان یک دگروال (سرهنگ) رژیم ریس جمهور اسد بود که ریاست تفتیش یکی از نهادهای عمده استخباراتی سوریه را به عهده داشت.¹⁶ ادعا علیه آقای رسلان این بود که در سال های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ در زیر سرپرستی او تعدادی از زندانیان مورد شکنجه قرار گرفته بودند.¹⁷

متهم وارد کشوری می شود که صلاحیت قضایی جهان شمول را در جرایم بین المللی داراست

آقای رسلان در سال ۲۰۱۴ به آلمان وارد شد و تقاضای پناهندگی اش پذیرفته شد.¹⁸

تفتیش

دادستانی عمومی فدرال آلمان از سال ۲۰۱۱ در حال جمع آوری اطلاعات درباره جنایات جدی ارتکابی توسط دولت سوریه بود.¹⁹ در فبروری ۲۰۱۹، مقامات آلمانی پس از انجام تفتیش ها، آقای رسلان را دستگیر کردند.²⁰

فرایندهای قضایی

در اکتبر ۲۰۱۹، آقای رسلان در دادگاه ایالتی آلمان حاضر شد. محاکمه او در اپریل ۲۰۲۱ آغاز شد. به او حق دفاع داده شد و مطابق با قوانین و طرز العمل های آلمان، که شامل شناسایی حقوق محاکمه منصفانه است، محاکمه شد.

در جنوری ۲۰۲۲، او به خاطر جنایات علیه بشریت، از جمله ۲۵ مورد آسیب جدی به بدن، دو مورد تجاوز و اجبار جنسی، دو مورد آزار جنسی و ۱۴ مورد محرومیت از آزادی به مدت بیش از یک هفته و همچنین دو مورد آدم ربایی، محکوم و به حبس ابد محکوم شد. علاوه بر این، او محکوم به اجرای قتل ۲۷ زندانی و شکنجه هزاران نفر گردید.²¹

نتیجه

این نخستین موردی بود که یک مقام ارشد رژیم بشار اسد به خاطر جنایات علیه بشریت محکوم شد.²² گفته می شود که این محاکمه «صدایی برای کسانی بود که رژیم اسد سعی در خاموش کردن آنها داشت.»²³ در این دوسیه، مجموعاً ۵۰ قربانی بازمانده به عنوان شاهد شهادت دادند که از این میان، ۲۴ نفر به عنوان طرف «شاکی مشترک» مطرح شدند.²⁴

صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) به دولت های سراسر جهان این امکان را می دهد که در صورت وجود شواهدی دال بر ارتکاب مظالمی که موجب قربانی شدن افراد بی گناه می شود، مداخله کنند.¹² با این حال، موانع مختلفی برای اجرای این صلاحیت وجود دارد که به طور مفصل تر در بخش ۳ فصل ۱ این کتاب راهنما بحث شده است. به عنوان مثال، دولت ها ممکن است به دلیل حفظ روابط بین الملل از به کارگیری ص.ج خودداری کنند. همچنین، امکان دارد هم برای طرف شاکی و هم طرف دفاع می تواند موانعی در جمع آوری شواهد وجود داشته باشد که در روند محاکمه عادلانه را مختل سازد.

دادگاه کیفری بین المللی (آی.سی.سی) نیز توانایی محاکمه برخی از جرایم جدی را دارد.¹³ این دادگاه بر اساس اصل «تکمیلی» عمل می کند، یعنی تنها زمانی عمل می کند که یک دولت خود مایل یا قادر به انجام محاکمه نباشد. آی.سی.سی در افغانستان ممکن است مفید باشد، اما تفتیش ها و محاکمات این نهاد می تواند طولانی و دشوار باشد. آی.سی.سی در صورتی صلاحیت بررسی و محاکمه جرایم را دارد که این جرایم مرتبط با کشورهای عضو آن باشند¹⁴ یا در شرایط خاص دیگری، مانند ارجاع وضعیت توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد، قرار داشته باشند.¹⁵

تحقیقات آی.سی.سی در مورد افغانستان، از جمله موانع مؤثر بودن آن، در بخش ۷ فصل ۱ این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است. استفاده از صلاحیت قضایی جهان شمول ممکن است راهی مفیدتر و صرفه تر برای حسابرسی باشد، به ویژه زمانی که یک مظنون در کشوری که صلاحیت قضایی جهانی را می پذیرد، دیده می شود یا به آن سفر کند.

1.1.2 رویدادها و مراحل مختلف یک دوسیه صلاحیت

قضایی جهان شمول

در به کارگیری ص.ج، رویدادها و مراحل مختلفی وجود دارد که می توانند پیش از یک محاکمه قضایی رخ دهند. جدول سمت راست، برخی از رویدادها و مراحل معمول را نشان می دهد که از یک دوسیه مقام سوری به دست آمده است. این مقام سوری اخیراً در آلمان به خاطر جنایات ارتکاب یافته در سوریه محاکمه و محکوم شد.

12 موریس (ن، ۲) ۳۳۸

13 اساسنامه روم (ن، ۹) ماده ۵

14 در حالی که ۱۲۳ کشور تا دسامبر ۲۰۲۳ اساسنامه رم را تصویب کرده اند، ۳۱ کشور از جمله روسیه، ایالات متحده آمریکا و اسرائیل هنوز آن را تصویب نکرده اند و ۴۱ کشور دیگر از جمله چین، سوریه و میانمار نیز این اساسنامه را امضا نکرده اند.

15 اساسنامه رم (ن، ۹) ماده ۳۱ (ب).

16 جنی هیل، «دادگاه آلمان یک سرهنگ سوری را به جرم جنایات علیه بشریت محکوم کرد» BBC News (آنلاین، ۱۳ جنوری ۲۰۲۲) <https://www.bbc.com/news/world-europe-59949924>.

17 همان منبع

18 یوناس فون شرایجگ و دیگران، دی آرستی، (آنلاین، ۲۴ سپتامبر ۲۰۲۰) https://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2020/Asylfuer-syrischen-Folterchef_folter114.html

19 تریبل انترنیشنل، «انور رسلان» (آنلاین) <https://ujim.trialinternational.org/latest-post/anwar-raslan-and-eyad-al-gharib>

20 همان منبع.

21 فیلیپ اولترمان، «دادگاه آلمان یک افسر سابق اطلاعات سوریه را به حبس ابد محکوم کرد»، گاردین، (آنلاین، ۱۳ جنوری ۲۰۲۲) <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/13/german-court-jails-former-syrian-intelligence-officer-anwar-raslan-for-life>

22 همان منبع

23 هیل (ن ۱۶).

24 همان منبع.

مطلب بالا تنها یک نمونه از رویدادها و مراحل مختلفی است که ممکن است در جریان پیگرد مجرمان مظنون از طریق صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) اتفاق بیافتد. هر وضعیت متفاوت است؛ عواملی چون اینکه یک شخص در کجا و چگونه وارد یک کشور دیگر می‌شود و آیا تحقیقاتی که منجر به محاکمه می‌شود انجام می‌گیرد یا خیر، از یک دوسیه به دوسیه دیگر متفاوت است.

در حالی که قضیه انور رسلان نمونه‌ای موفق از دوسیه‌ای است که منجر به محکومیت شد، موانع زیادی در مسیر پیروزی چنین دوسیه‌ها وجود دارد. بسیاری از چنین تلاش‌ها برای اعمال ص.ج به محکومیت منجر نمی‌شوند و حتی ممکن است به مرحله محاکمه نرسند. علاوه بر این، همان‌طور که در مقدمه این کتاب راهنما ذکر شده، حسابرسی الزاماً به معنای تأمین عدالت نیست. بلکه یک محکومیت قضایی تنها بخشی از این کلیت برای قربانیان - بازماندگانی است که به دنبال عدالت و جبران خسارت برای آنچه که بر آن‌ها، عزیزان‌شان و جامعه‌شان به‌طور کلی رخ داده است، هستند.

1.1.3 تاریخچه صلاحیت قضایی جهان شمول

اصل ص.ج در طی زمان طولانی به مرور تکامل و توسعه یافته است. درک تاریخچه آن برای فهمیدن نحوه کاربرد امروزی آن مفید است.

■ برای حفظ امپراتوری: اصل ص.ج دست‌کم از زمان امپراتوری مقدس روم مورد استفاده قرار گرفته است.²⁵ در آن زمان، امپراتوران و پاپ ادعا می‌کردند که آن‌ها طبیعتاً قدرت ساختن قوانین برای سراسر جهان را دارند.²⁶ البته آن‌ها از اصل ص.ج به نفع خود و امپراتوری‌شان استفاده می‌کردند، نه برای مفهوم وسیع‌تر انسانیت یا خیر جهانی.

■ برای مبارزه با دزدی دریایی: از قرن هفدهم، ص.ج برای مقابله با دزدی دریایی مورد استفاده قرار گرفت، زیرا دزدان دریایی به عنوان «دشمنان بشریت» شناخته می‌شدند.²⁷ با این حال، دلیل استفاده از این اصل نه برای حراست وجدان بشری - که تعبیر معاصر از ص.ج است - بلکه برای حراست منافع دولت‌ها بود چون دزدان دریایی تجارت بین‌المللی را تهدید می‌کردند.²⁸

25 آن اورفورد، «صلاحیت قضایی بدون صلاحیت ارضی: از امپراتوری مقدس روم تا مسئولیت حمایت» (۲۰۰۹) ۳۰ (۳) مجله حقوق بین‌الملل میشلگان ۹۸۱، ۹۸۱.

26 همان منبع، ۹۸۸.

27 امینه عدنان، «سیاست بریتانیا نسبت به صلاحیت قضایی جهان‌شمول از دوران پس از جنگ» (۲۰۲۱) ۲۱ (۶) ژرنال بررسی حقوق کیفری بین‌الملل ۱۰۲۵، ۱۰۲۷، به نقل از کینگ علیه مارش، ۳ بولستر ۲۷؛ ۸۱ ای آر ۲۳. همچنین ببینید ایالات متحده علیه اسمیت، ۱۸ ایالات متحده (۵ ویت) ۱۵۳، ۱۶۱ (۱۸۲۰)؛ کنت رندال، «صلاحیت قضایی جهان‌شمول تحت حقوق بین‌الملل» (۱۹۸۸) ۶۶ (۴) ژرنال بررسی حقوق تگزاس ۷۸۵، ۷۸۸.

28 دویکا هول، «اقتدار صلاحیت قضایی جهان‌شمول» (۲۰۱۸) ۲۹ (۲) مجله حقوق بین‌الملل اروپا ۴۲۷، ۴۴۲-۴۴۳.

■ برای مبارزه با تجارت برده‌داری در دریا: در قرن نوزدهم، پس از لغو برده‌داری، بریتانیا از اصل ص.ج استفاده کرد تا برده‌فروشان در دریا را مورد حساب‌رسی قرار دهد.²⁹ برخلاف دزدی دریایی، تجارت برده به‌طور مستقیم بر منافع دولت تأثیر نمی‌گذاشت. در عوض، برده‌داری به عنوان عملی که «با اصول انسانیت و عدالت ناسازگار است» قلمداد می‌شد.³⁰

■ برای رسیدگی به وحشت‌های جنگ: پس از جنگ جهانی دوم، واکنش‌های مختلفی به جنایات وحشتناکی که در طول این جنگ انجام شده بود، به توسعه معنای صلاحیت قضایی جهان‌شمول کمک کرد. این پیشرفت‌ها مسیر ص.ج را از توجیحات اولیه که بر محور منافع دولت‌ها می‌چرخید دور نموده آن را به سوی مفاهیمی چون محافظت از بشریت در برابر جنایات بین‌المللی سوق داد. البته بیشتر این جنایات در جنگ دوم جهانی رخ داده بود.³¹

(الف) محاکمات نورمبرگ: در بین سال‌های ۱۹۴۵ و ۱۹۴۶، بیست‌و‌چهار مقام نازی در محاکمات نورمبرگ محاکمه شدند. این محاکمات تأثیر عمده‌ای بر شکل‌گیری اصل معاصر ص.ج داشتند. در طول این محاکمات، دادستان‌های ایالات متحده و بریتانیا بر شباهت محاکمه دزدان دریایی از طریق اصل ص.ج و دادگاه نورمبرگ تأکید کردند و مشروعیت دادگاه نورمبرگ را نوعی گسترش این صلاحیت دانستند.

(ب) محاکمه آدولف آیشمن: آدولف آیشمن (که نقش مهمی در هولوکاست داشت) در سال ۱۹۶۱ در اسرائیل به دلیل جنایات مختلف، از جمله جنایات علیه بشریت، محاکمه شد. دیوان عالی اسرائیل حکم داد که «مبنای اساسی صلاحیت قضایی جهان‌شمول در مورد جرم دزدی دریایی» آنها را قادر ساخت تا استفاده از این صلاحیت را در محاکمه آیشمن توجیه کنند.³²

(ج) سازمان ملل متحد: جنگ جهانی دوم همچنین انگیزه‌ای برای تأسیس سازمان ملل متحد شد. سازمان ملل به‌عنوان یک سازمان بین‌دولتی تسهیل‌کننده مذاکره و تصویب اسناد الزام‌آور قانونی (معاهدات) توسط کشورهای عضو خود بوده است که جنایات بین‌المللی را تعریف می‌کنند. خود سازمان ملل همچنین ابزارهای غیرالزام‌آوری ایجاد کرده که به تعریف جنایات بین‌المللی می‌پردازد. سازمان ملل و اسناد حقوقی آن به‌طور مفصل‌تر در بخش اول فصل دوم این کتاب راهنما مورد بحث قرار می‌گیرند.

29 عدنان (ن ۲۷) ۱۰۲۵.

30 عهدنامه صلح و دوستی بین پادشاهی بریتانیا و ایالات متحده آمریکا، ایالات متحده - بریتانیا، امضا شده در ۲۴ دسامبر ۱۸۱۴ (اجرایی شدن به ۱۷ فبروری ۱۸۱۵) ماده ۱۰.

31 برخی بر این باورند که محاکمات جنگ جهانی دوم که در زیر آمده است، نمونه‌های صلاحیت قضایی جهان‌شمول نیستند، بلکه بر اساس رضایت دولت‌های شکست‌خورده انجام شده اند (در اینجا، آلمان و ژاپن) هستند: شارف (ن ۵) ۳۷۸.

32 دادستان کل (اسرائیل) در برابر آدولف آیشمن (محاکمه) (۱۹۶۲) ۳۶ ای ایل آر ۱۸ (دادگاه منطقه‌ای اورشلیم) [۱۲].

د) محکمه‌های توکیو: محکمه‌های توکیو بین سال‌های ۱۹۴۶ و ۱۹۴۸ در پاسخ به جنایات ارتكابی توسط جاپان برگزار شد. این کشور از سال ۱۹۲۸ یعنی پیش از تهاجم به منچوریا، تا پایان جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ مرتکب آن جنایات شده بود. در پاسخ به این ادعای وکلای دفاع که این محکمه صلاحیت قضایی لازم را ندارد، محکمه توکیو به محکمه‌های نورمبرگ استناد کرد ۲۷ متهم را محاکمه نمود.

1.1.4 صلاحیت قضایی جهان شمول در سال‌های اخیر

از زمان جنگ دوم جهانی به این سو، اصل ص.ج شامل طیف وسیعی از جرایمی گشته است که برای کل بشریت تهدید به شمار می‌روند. در حالی که این جرایم با نظرداشت چارجوب تقنینی کشورها از یک کشور به کشور دیگر متفاوت است، شمار زیادی از اینها - به‌ویژه جرایم بین‌المللی که در این کتاب راهنما بر آن‌ها تمرکز شده است - بین تمام کشورها مشترک‌اند.

از دولت‌ها (۱۴۷ از ۱۹۳ دولت) اجازه استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول برای جرایمی مانند نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی یا شکنجه را می‌دهند.³⁵ همچنین، تعداد دوسیه‌های مربوط به ص.ج در سال‌های اخیر افزایش یافته است.³⁶

آلمان یکی از حوزه‌های قضایی است که صلاحیت قضایی جهان‌شمول را پذیرفته است. قوانین مرتبط این کشور به دادستان‌ها اجازه می‌دهد تا در تحقیقات و پیگردهای مربوط به نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی از ص.ج استفاده کنند.³⁷ مهمتر از آن، آلمان سرمایه‌گذاری‌های چشمگیری در پژوهش‌های جنایات جنگی انجام داده است که به صورت فعال به شناسایی و تحقیق در مورد افرادی که ممکن است تحت ص.ج محاکمه شوند می‌پردازد.³⁸ با این حال، دوسیه‌های قضایی آلمان عمدتاً روی افراد که در سطوح پایین‌تر قرار دارند تمرکز دارد و به ظاهراً دادستان‌ها در آغاز دوسیه‌ها علیه مقامات عالی‌رتبه تمایلی کمتر دارند.³⁹ بررسی چارجوب ص.ج در آلمان و سایر حوزه‌های قضایی منتخب در ضمایم بخش سوم این کتاب راهنما آمده است.

1.2 صلاحیت قضایی جهان شمول و جنایات بین‌المللی در افغانستان

در حالی که بحث این کتاب راهنما درباره‌ی صلاحیت قضایی جهان‌شمول برای پیگرد جنایات در سراسر جهان کاربرد دارد، هدف اصلی این کتاب بررسی کاربرد ص.ج در چارجوب جنایات بین‌المللی است که طی دهه‌های مختلف در افغانستان رخ داده و همچنان در دوره دوم حکمرانی طالبان هر روز ادامه دارد.

دلایل متعددی وجود دارد که چرا صلاحیت قضایی جهان‌شمول در چارجوب افغانستان اهمیت دارد.

1.2.1 گسترش جرایم بین‌المللی طی سال‌ها

نخست باید تذکر داد که بسیاری از فجایع که از دیدگاه

جرایم بین‌المللی برای صلاحیت قضایی جهان‌شمول

موضوعیت دارند در افغانستان ارتکاب یافته‌اند که در

فصل دوم این کتاب راهنما به‌طور مفصل‌تر به آنها پرداخته خواهند شد.

یک قضیه مهم آغازین

در سال ۱۹۹۸، آگوستو پینوشه به دلیل نقش‌اش در قتل‌های صورت‌گرفته در زمانی که او رییس حکومت نظامی شیلی بود، در لندن دستگیر شد.³³ این دستگیری بر اساس اصل ص.ج توجیه گردید. مهمتر این که، درخواست صدور حکم دستگیری پینوشه توسط قربانیان-بازماندگانی صورت گرفت که در جریان دیکتاتوری او متضرر شده بودند.³⁴ این ثابت ساخت که قربانیان-بازماندگان توانایی استفاده از ص.ج را دارند.

اهمیت رویکرد مبتنی بر قربانی-بازمانده در عدالت جزایی، از جمله در رسیدگی‌های صلاحیت قضایی جهان‌شمول، در بخش ۴ فصل ۱ این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است. در آنجا، به دوسیه پینوشه از زاویه بسیج اجتماعی قربانیان-بازماندگان پرداخته خواهد شد. همچنین، در بخش ۳ فصل ۱ کتاب راهنما، به بحث قضات در مورد موضوع موسوم به «مصونیت‌ها» خواهیم پرداخت که یکی از موانع صلاحیت قضایی جهان‌شمول است.

همان‌طوری که در سال‌های پسین جرایم جدیدی زیر پوشش ص.ج قرار گرفت، این صلاحیت از لحاظ جغرافیایی نیز فراگیرتر گشته است. در سال ۲۰۱۲، سازمان عفو بین‌الملل اعلان کرد که ۷۶٪

35 عفو بین‌الملل، صلاحیت قضایی جهان‌شمول: بررسی اولیه قوانین در سراسر جهان: به‌روزرسانی ۲۰۱۲ (گزارش، ۲۰۱۲) <https://www.amnesty.org/en/documents/IOR53/019/2012/en>

36 ماکسیم لائگر و مککنزی ایسن، گسترش آرام صلاحیت قضایی جهان‌شمول (۲۰۱۹) ۳۰ (۳) مجله اروپایی حقوق بین‌الملل ۷۷۹، ۷۸۱.

37 قانون جنایات علیه حقوق بین‌الملل (آلمان) ۸-۱۲، ۶، ۷، § (‘VStGB’)

38 لاودای موریس، چرا آلمان به مقصدی جذاب برای محاکمه جنایات جهانی تبدیل شده است، واشنگتن پست (آنلاین، ۶ مارچ ۲۰۲۱) https://www.washingtonpost.com/world/europe/germany-war-crimes-justice/2021/03/05/b45372f4-7b78-11eb-8c5e-32e47b42b51b_story.html

39 همان

33 قضیه‌ی آر وی بارنل و کمیسونر پولیس برای متروپولیس و سایرین، علیه پینوشه ۳۸ (۱۹۹۹) مجله‌ی حقوق بین‌المللی ۵۸۱.

34 «چگونه بازداشت ژنرال پینوشه مفهوم عدالت را تغییر داد»، سازمان عفو بین‌الملل (صفحه وب، ۱۶ اکتبر ۲۰۱۳) <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/10/howgeneral-pinochets-detention-changed-meaning-justice>

در ۴۳ سال گذشته، افغانستان میدان جنگ‌های نیابتی میان قدرت‌های بزرگ جهانی و منطقه‌ای بوده است. آشتفتگی‌های اجتماعی پس از کشته شدن داوود خان در دهه ۱۹۷۰ آغاز شد.⁴⁰ در سال ۱۹۷۹، اتحاد جماهیر شوروی به دنبال قدرت گرفتن احزاب کمونیستی به افغانستان تجاوز کرد و ده سال بعد از کشور خارج شد.⁴¹ در این مدت، حدود ۸۷۰ هزار افغان کشته و سه میلیون نفر مجروح یا معلول شدند.⁴² بمباران‌های شوروی به طور بی‌رویه انجام می‌شدند؛ به نحوی که گزارش شده است که در یک روز، یک هزار فرد غیرنظامی فقط در ولایت فاریاب کشته شد.⁴³

1.2.2 نبود پاسخگویی در داخل افغانستان

دوم، جرایم بین‌المللی در افغانستان تقریباً بدون هیچ‌گونه حسابرسی باقی مانده‌اند و تا زمانی که طالبان در قدرت اند، امیدوی به تغییر این وضع در داخل افغانستان وجود ندارد.

تلاش‌های عمده برای صلح پس از منازعه مرتب ناکام ماندند و نتوانستند عدالت انتقالی را به ارمغان بیاورند (در بخش دوم فصل دوم کتاب راهنما به طور مفصل‌تر به این پرداخته خواهد شد).⁵³

■ توافق‌نامه‌های ژنو در ۱۴ اپریل ۱۹۸۸ بین افغانستان، پاکستان، ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی امضا شدند و شامل یک جدول زمانی برای خروج نیروهای شوروی از افغانستان بود.⁵⁴ با این حال، مجاهدین (گروهی که بخش از آن بعدها طالبان را تشکیل دادند) طرف این توافق‌نامه‌ها نبودند و با اینکه دیگر کمک دریافت نمی‌کردند، به مبارزه ادامه دادند.⁵⁵ این توافق‌نامه‌ها تنها نوعی «پوشش دیپلماتیک» برای خروج شوروی عمل کردند و نتوانستند عدالت انتقالی معناداری را برقرار کنند.⁵⁶

■ روند بن در سال ۲۰۰۱ توسط سازمان ملل متحد تشکیل شد و قرار بود به عنوان یک روند «رهبری شده توسط افغان‌ها» برای آینده افغانستان پس از عملیات نظامی ایالات متحده که در پاسخ به حملات ۱۱ سپتامبر بود برنامه ریزی کند.⁵⁷ با این حال، ثبات کوتاه‌مدت بر عدالت انتقالی بلندمدت ترجیح داده شد⁵⁸ و دولت انتقالی نمی‌خواست «ثبات را به هم بزند».⁵⁹

طالبان از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۱ بر کابل حکومت کردند و تا سال ۱۹۹۷، نود درصد از خاک افغانستان را زیر کنترل خود درآوردند.⁴⁴ آنها کوشیدند تا زنان را از زندگی اجتماعی حذف کنند: دختران را از آموزش محروم ساختند و زنان را نمی‌گذاشتند تا بدون همراهی یک مرد (محرم) از خانه خارج شوند و یا کار کنند.⁴⁵ طالبان کسانی را که مجرم می‌پنداشتند، در ورزشگاه‌ها اعدام می‌کردند و دیگران را وادار به تماشای آن‌ها می‌ساختند.⁴⁶ بسیاری از گروه‌های قومی مورد آزار و اذیت قرار گرفتند و هزارها در معرض تصفیه قومی قرار گرفتند.⁴⁷ در سال ۱۹۹۸، گزارش شد که طالبان هزاران غیرنظامی هزاره را در مزار شریف کشتند و شواهدی وجود دارد که حتی کودکان را در کوچه‌ها بدون محاکمه کشتند.⁴⁸

پس از حملات یازدهم سپتامبر، ایالات متحده آمریکا بر افغانستان تجاوز کرد. تا ۲۰۰۹، بر اساس گزارش‌های یوناما (هیئت معاونت ملل متحد در افغانستان) بیشتر از ۱۰۰ هزار مردم افغانستان به خاطر جنگ کشته و زخمی شدند.⁴⁹

پس از خروج نیروهای مسلح ایالات متحده در ماه اگست ۲۰۲۱، طالبان بلافاصله کنترل کابل و سپس سراسر افغانستان را دوباره به دست گرفتند. طبق گزارش یوناما تا ماه جون ۲۰۲۳، از زمان برگشت طالبان به قدرت در سال ۲۰۲۱ بدینسو، بیش از یک هزار غیرنظامی تنها توسط ماین‌های دست‌ساز کشته شده‌اند، و افزون بر آن هزاران نفر دیگر که در چنین حملات زخمی شده‌اند.⁵⁰

51 جمعیت‌های در معرض خطر: افغانستان، مرکز جهانی مسئولیت برای حمایت (صفحه وب، ۱ سپتامبر ۲۰۲۲) <https://www.globalr2p.org/countries/afghanistan>

52 سازمان ملل گزارش حقوق بشر در افغانستان از زمان تصرف طالبان را منتشر می‌کند، یوناما (صفحه وب، ۲۰ جنوری ۲۰۲۲) <https://unama.unmissions.org/un-releases-report-human-rights-afghanistan-taliban-takeover>

53 احسان قانع، صلح در هوا، اما عدالت کجاست؟ تلاش‌ها برای قرار دادن عدالت انتقالی بر سر میز، شبکه تحلیلگران افغانستان (مقاله تحقیقاتی، ۲۸ فیبروری ۲۰۱۹) <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/rights-freedom/peace-in-the-air-but-where-is-justice-efforts-to-get-transitional-justice-on-the-table>

54 متیو فیلدن و جان‌اتان گودهند، «فراتر از طالبان؟ منازعه افغانستان و تلاش‌های صلح‌افزینی سازمان ملل» (۲۰۰۱) (۳) منازعه، امنیت و توسعه ۵، ۸.

55 فاطمه ایوب و سری کووو، «اصلاح مسیر؟ مداخله بشر دوستانه، جنگ علیه هراس‌افگنی و آینده افغانستان» (۲۰۰۸) (۸) ۸۴ امور بین‌الملل ۶۴۱، ۶۴۳.

56 فیلدن و گودهند (شماره ۵۴) ۱۷ به نقل از روبین آر بارنت، «افغانستان: بحران مداوم و چالش‌های آن برای سیستم سازمان ملل»، اسناد کشور‌های رایبخت، اگست ۱۹۹۸

57 ایوب و کووو (شماره ۵۵) ۶۴۹.

58 همان ۶۵۰.

59 قانع (شماره ۵۳) ۴.

40 دیده‌بان حقوق بشر، پیش‌زمینه‌ای بر افغانستان: تاریخچه جنگ (صفحه وب) <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/asia/afghan-bck1023.pdf>

41 اشلی جکسون، هزینه جنگ: تجربیات افغان‌ها از درگیری، ۱۹۷۸-۲۰۰۹ (گزارش، ۱ نوامبر ۲۰۰۹) https://www.cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/afghanistan-the-cost-of-war_14.pdf

42 همان

43 همان

44 نسرین غفران، طالبان و درگیری‌های جنگ داخلی در افغانستان (۲۰۰۱) (۳) بررسی آسیایی ۴۶۲، ۴۶۳. زمینه تاریخی افغانستان که به پیدایش طالبان و وضعیت کنونی منجر شد، به تفصیل در بخش دوم این کتاب مورد بحث قرار گرفته است.

45 جکسون (شماره ۴۱) ۱۱.

46 همان

47 همان

48 مگ کرامر، قتل‌عام در افغانستان: ۴۰ سال منازعه، موسسه سیاست جهانی (مقاله، ۱۸ دسامبر ۲۰۲۰) <https://www.iwp.edu/articles/2020/12/18/mass-murder-in-afghanistan-40-years-of-conflict>

49 همان

50 یوناما، یوناما گزارشی از تلفات سنگین بر غیرنظامیان افغان بیدلیل حملات مواد منفجره دست‌ساز ارائه می‌دهد (بیانیه مطبوعاتی، ۲۷ جون ۲۰۲۳) https://unama.unmissions.org/sites/default/files/27_june_2023_-_unama_report_records_heavy_toll_on_afghan_civilians_by_ied_attacks_english.pdf

1.2.3 پیشرفت کند در سطح بین‌المللی

سوم، روند حسابرسی در سطح بین‌المللی کند بوده و با موانع مختلفی همراه است.

به‌ویژه، دادگاه کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) در فراهم کردن پاسخگویی مؤثر نبوده است. آی.سی.سی برای پیگرد نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی، و اخیراً جرم تجاوز تأسیس شده است.⁶⁷ در زمان نگارش این متن، ۱۲۳ کشور عضو اساسنامه روم دادگاه کیفری بین‌المللی - اساسنامه‌ای که پایه‌گذار این دادگاه است - هستند و بنابراین صلاحیت این دادگاه را بر این جنایات مهم پذیرفته‌اند.⁶⁸ جزئیات بیشتر در مورد دادگاه کیفری بین‌المللی در بخش دوم این فصل از کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است.

مدت‌هاست که آی.سی.سی به دلیل روند کند و تحقیقات طولانی مدت مورد انتقاد قرار گرفته است.⁶⁹ این دادگاه منابع لازم را در دست ندارد تا بتواند متهمان را وادار بسازد که در دادگاه حاضر شوند زیرا نه نیروی پلیس خاصی در اختیار دارد و نه ابزاری برای ملزم ساختن دولت‌ها برای همکاری و استرداد افراد تحت تعقیب.⁷⁰ به‌عنوان مثال، در سال ۲۰۰۹ دفتر دادستانی آی.سی.سی نخستین حکم بازداشت رئیس‌جمهور سودان، عمر البشیر، را صادر کرد. این حکم توسط ۱۹ کشور نادیده گرفته شد که ۹ مورد از آن‌ها از امضاکنندگان اساسنامه روم بودند.⁷¹

در مارچ ۲۰۲۰، پس از آن که درخواستی در سال ۲۰۱۷ پیشنهاد شده بود، دادستان آی.سی.سی تصمیم به آغاز تحقیقاتی درباره جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت مرتکب شده در افغانستان را اتخاذ نمود. این جرایم شامل زمان بعد از سال ۲۰۰۳ می‌شود که از آغاز آن زمان تا کنون نزدیک به ۲۰ سال می‌گذرد.⁷² با این حال، این تحقیقات به دلیل تأخیرات متعدد و قابل توجه همچنان پایان نیافته است. به عنوان نمونه، در ۲۶ مارچ ۲۰۲۰، دولت افغانستان درخواست موفقی برای تعویق تحقیقات ارائه کرد و ادعا کرد که تحقیقات در داخل کشور در حال انجام است. ولی، این تحقیقات داخلی با سرنگونی دولت توسط طالبان در اگست ۲۰۲۱ متوقف شد. با امتناع طالبان از انجام تحقیقات، در ۳۱ اکتبر ۲۰۲۲،

توافق‌نامه دوحه یک توافق‌نامه صلح بود که در ۲۹ فروری ۲۰۲۰ بین ایالات متحده و طالبان امضا شد و هدف آن خروج کامل نیروهای آمریکایی از افغانستان در سال ۲۰۲۱ بود.⁶⁰ اما، دولت افغانستان از مذاکرات مربوط به این توافق کنار گذاشته شد⁶¹ و ایالات متحده نتوانست امتیازات قابل توجهی را در ازای خروج به دست آورد.⁶² پس از امضای این توافق‌نامه، هیچ اهرم فشاری برای تحقق عدالت انتقالی باقی نماند و طالبان بلافاصله پس از خروج کنترل افغانستان را به دست گرفتند.

در داخل افغانستان، نبود حسابرسی به وضوح قابل مشاهده است. نمونه‌هایی از این وضعیت را می‌توان در عدم اقدام مؤثر و عملی از سوی دولت‌های متعاقب برای تحقیق و پیگرد جرایم ارتكایی توسط طالبان یا دیگر عاملان، به ویژه از زمان ظهور دوباره طالبان در سال ۲۰۰۴، مشاهده کرد. هرگونه تلاش برای تضمین پاسخگویی با واکنش منفی روبه‌رو شد. برای مثال، دولت به طور مداوم مانع انتشار گزارشی ترسیم‌نازعه شد که رنج و آلام مردم افغانستان را برجسته می‌کرد و قرار بود، از جمله، برای یادبود از قربانیان-بازماندگان مورد استفاده قرار گیرد.⁶³ در واقع، رؤسای جمهور افغانستان بسیاری از زندانیان برجسته طالبان را که به قتل غیرنظامیان محکوم شده بودند، عفو و آزاد کردند.⁶⁴ هیچ سازوکار پاسخگویی برای جنایات جنگی گذشته یا نقض حقوق بشر وجود نداشت.⁶⁵ در عوض، در سال ۲۰۰۷ قانونی تصویب شد که برای جنایات ارتكایی پیش از ۲۰۰۱ عفو کامل فراهم می‌کرد.⁶⁶

60 سارا دادوچ و همکاران، «ایالات متحده توافق‌نامه صلح با طالبان را امضا کرد که خروج کامل نیروهای آمریکایی از افغانستان را تأیید می‌کند»، واشنگتن پست (آنلاین، ۲۹ فروری ۲۰۲۰) https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/afghanistan-us-taliban-peace-deal-signing/2020/02/29/b952fb04-5a67-11ea-8efd-0f904bdd8057_story.html

61 لیزا کورتیس، «چگونه توافق‌نامه دوحه ناکامی ایالات متحده در افغانستان را تضمین کرد»، موسسه هور، دانشگاه استنفورد (مقاله، ۲ نوامبر ۲۰۲۱) <https://www.hoover.org/research/how-doha-agreement-guaranteed-us-failure-afghanistan>

62 همان ۲-۵.

63 اتریشیا ای گاسمن، «مستندسازی و عدالت انتقالی در افغانستان» (گزارش ویژه، ۱ سپتامبر ۲۰۱۳) <https://www.usip.org/sites/default/files/SR337.pdf>. کمیسر ناظر بر این گزارش (که منتقد صریح رئیس‌جمهور افغانستان بود) شش ماه پیش از تکمیل گزارش، دوره کاری‌اش تمدید نشد و این گزارش هرگز تکمیل نشد.

64 مهدی ج حقیقی، «معضل افغانستان در محکمه کیفری بین‌المللی: مکمل بودن و تلاش برای عدالت در افغانستان» (۲۰۲۲) ۶۰ (۲) مجله حقوق انتقالی کلمبیا ۳۱۵، ۳۵۳.

65 احمد نادر نادری، «صلح یا عدالت؟ عدالت انتقالی در افغانستان» (۲۰۰۷) ۱ (۱) مجله بین‌المللی عدالت انتقالی ۱۷۳، ۱۷۳؛ پرویز بسمل، «راهی به سوی عدالت انتقالی در افغانستان» (۲۰۲۰) ۳۷ (۲) دانشگاه فلوریدا ۲۴۰، ۲۵۰-۲۵۱.

66 پرویز بسمل، «راهی به سوی عدالت انتقالی در افغانستان» (۲۰۲۰) ۳۷ (۲) دانشگاه فلوریدا ۲۴۰، ۲۵۰ به نقل از «افغانستان: لغو قانون عفو عمومی»، دیدبان حقوق بشر (آنلاین، ۱۰ مارچ ۲۰۱۰) <https://hrw.org/news/2010/03/10/afghanistan-repeal-amnesty-law>

67 اساسنامه روم (شماره ۹) ماده ۵.

68 «کشورهای عضو اساسنامه روم»، محکمه کیفری بین‌المللی (صفحه وب، بازدید ۱۵ می ۲۰۲۳) asp.icc-cpi.int/states-parties.

69 الیزابت ویلمهرست، «تقویت محکمه بین‌المللی جزایی»، چتم هاوس (تفسیر، ۱۲ جون ۲۰۱۹) <https://www.chathamhouse.org/2019/06/strengthen-international-criminal-court>

70 فرانکی وونگ، «انتقادات و کاستی‌های آی.سی.سی»، دسترسی به حسابرسی (صفحه وب، ۲۶ سپتامبر ۲۰۱۹) <https://accessaccountability.org/index.php/2019/09/26/criticisms-and-shortcomings-of-the-icc>

71 همان.

72 «افغانستان»، دادگاه کیفری بین‌المللی (صفحه وب، ۵ مارچ ۲۰۲۰) <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

مبانی حقوقی صلاحیت قضایی
جهان شمول

حالا که صلاحیت قضایی جهان شمول و ارتباط آن با افغانستان معرفی گردید، این کتاب راهنما به بررسی مبانی حقوقی استفاده از این اصل برای تعقیب برخی از جرایم بین‌المللی که خارج از مرزهای یک دولت رخ داده‌اند و الزاماً قربانیان-بازماندگان و یا عاملان آن جرایم با آن دولت ارتباط مستقیم ندارند می‌پردازد. دلایلی که دولت‌ها برای اعمال این اصل در جهت حسابرسی شهروندان یک دولت دیگر مطرح می‌کنند چیست؟ چرا این اصل به چنین سطحی از توسعه رسیده است؟ این پرسش‌ها و چندین پرسش دیگر در این بخش بررسی خواهند شد.

بخش دوم با توضیح چارچوب اساسی صلاحیت قضایی در حقوق بین‌الملل آغاز می‌شود. سپس مفاهیم کلی حقوقی، توجیهات و دسته‌بندی‌های مرتبط با ص.ج را توضیح می‌دهد. در ادامه، این فصل به جرایمی می‌پردازد که می‌توان با استفاده از این اصل و با بررسی اسناد و روش‌های بین‌المللی برای تعقیب آن‌ها استفاده کرد. این بخش در نهایت با توضیح اصل قواعد آمره (یوس کوگنس) خاتمه می‌یابد، که بیانگر آن است که برخی جرایم بین‌المللی مصداق بالاترین تخطی‌های معیارهای رفتاری در نظام بین‌المللی هستند.

از آنجا که این بخش به قوانین مرتبط با ص.ج می‌پردازد، محتوای آن شامل برخی اصطلاحات حقوقی است که ممکن است برای خوانندگان دشوار باشد. این کتاب راهنما، تا حد امکان، تلاش دارد اصول و مفاهیم پیچیده را توضیح دهد تا محتوای آن برای همه خوانندگان مفید باشد.

مطالب

- 2.1 چارچوب حقوقی | 36
- 2.1.1 مروری بر صلاحیت قضایی در حقوق جزای بین‌الملل | 36
- 2.1.2 مبانی پذیرفته‌شده صلاحیت وضعی جزایی | 36
- 2.2 توجیهات، منابع و دامنه | 36
- 2.2.1 دولت‌ها چگونه صلاحیت قضایی جهان شمول را توجیه می‌کنند؟ | 36
- 2.2.2 منابع حقوقی صلاحیت قضایی جهان شمول | 37
- 2.2.3 دامنه صلاحیت قضایی جهان شمول | 39
- 2.3 صلاحیت قضایی جهان شمول و حق برتر بین‌المللی | 39
- 2.3.1 معنی قواعد آمره | 39
- 2.3.2 منابع حقوقی و پیامدهای قواعد آمره | 40

2.1 چارچوب حقوقی

2.1.1 مروری بر صلاحیت قضایی در حقوق جزای بین‌الملل

صلاحیت قضایی به اختیارات یک کشور برای کنترل رفتار اشاره دارد (مثلاً آیا آن‌ها می‌توانند قوانین خود را وضع و اجرا کنند).¹

سوال پیچیده‌ای که در حقوق بین‌الملل مطرح می‌شود این است که صلاحیت قضایی یک دولت تا کجا کشیده می‌شود - به عنوان مثال، آیا برونئی می‌تواند در مورد دزدی در بلژیک قوانین وضع کند؟ اگر این کار را انجام دهد، آیا می‌تواند شخصی را که در بلژیک دزدی کرده است دستگیر کرده، او را به دادگاه خود بازگرداند و محاکمه کند؟²

صلاحیت قضایی شامل سه جنبه اصلی است:

■ صلاحیت وضعی، که به اختیارات یک دولت برای وضع و تدوین قوانین اشاره دارد.

■ صلاحیت اجرایی، که به اختیارات یک دولت برای اجباری کردن پیروی از این قوانین اشاره دارد، مثلاً با استفاده از نیروی پلیس برای دستگیری فردی.³

■ صلاحیت داوری، که به اختیارات یک دولت برای تصمیم‌گیری در خصوص روند دادرسی و اجرای قوانین اشاره دارد.⁴

2.1.2 مبانی پذیرفته‌شده صلاحیت وضعی جزایی

یک دولت تنها زمانی می‌تواند قوانینی برای تنظیم رفتار در مکان‌ها و میان افراد خاص وضع کند که بر آن مکان‌ها و افراد صلاحیت وضع قوانین داشته باشد. چندین اساس وجود دارد که به دولت‌ها این امکان را می‌دهد:

■ ارضی (سرزمین داری): یک دولت بر تمام اعمالی که در سرزمین آن ارتکاب می‌یابند، صلاحیت وضع قوانین دارد.⁵ این مهم‌ترین و اساسی‌ترین پایه صلاحیت قضایی است.⁶

■ ملیت: یک دولت بر اتباع خود صلاحیت وضع قوانین دارد. در این مورد اختلاف خاصی وجود ندارد و شامل تمامی اعمال مرتبط با اتباع آن دولت می‌شود.⁷

■ شخصیت منفعل: برخی دولت‌ها ادعا می‌کنند که بر جنایاتی که قربانی-بازمانده آن‌ها یکی از اتباع آن‌ها باشد، صلاحیت وضع قوانین دارند. این اساس بحث‌برانگیز است، اما در قوانین کشورهای مختلف بازتاب یافته است.⁸

■ حفاظتی: یک دولت بر اعمالی که منافع اساسی ملی آن را تهدید می‌کند، صلاحیت وضع قوانین دارد، به عنوان مثال امنیت ملی.⁹

■ جهان‌شمولی: صلاحیت قضایی جهان‌شمول نوعی از صلاحیت وضعی است. یک دولت بر برخی از جرائم شدید (جرائم ارتکاب‌شده توسط افراد غیرملی علیه افراد غیرملی در سرزمین‌های خارجی) که شامل اساس‌های دیگری نمی‌شود صلاحیت وضع قوانین دارد.

بنابراین، اصل ص.ج یک اساس برای صلاحیت وضع قوانین است که به دولت‌ها این امکان را می‌دهد تا قوانینی برای منع برخی از جرائم در خارج از سرزمین خود وضع کنند. نکته مهم این است که این اصل به دولت‌ها اجازه می‌دهد تا قوانین را وضع کنند، اما به آن‌ها اجازه تنفیذ یا داوری نمی‌دهد. با این حال، اگر فردی در خارج از کشور جرمی بین‌المللی مرتکب شود و سپس به دولتی که در آن قوانین صلاحیت قضایی جهان‌شمول وجود دارد سفر کند، ممکن است تحت پیگرد قانونی قرار گیرد. این به این دلیل است که وقتی فرد وارد سرزمین یک دولت دیگر می‌شود، آن دولت صلاحیت تنفیذی و داوری برای رسیدگی به دوسیه را کسب می‌کند.

2.2 توجیهات، منابع و دامنه

2.2.1 دولت‌ها چگونه صلاحیت قضایی جهان‌شمول را توجیه می‌کنند؟

اصل ص.ج به طور کلی به این معناست که هر دولتی می‌تواند برخی جرائم را مورد پیگرد قرار دهد، ولو آن دولت هیچ ارتباطی با جرم، متهم یا قربانی-بازمانده نداشته باشد.¹⁰ البته این مفهوم علیرغم کتاب‌ها و نشریات زیادی که به توضیح ص.ج پرداخته‌اند،¹¹

8 Arrest Warrant of 11 April 2000 (Congo v Belgium) (Judgment) [2002] ICJ Rep 2001 (Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal) 76-7, [47].

9 O'Keefe (n 2) 12. این اصل ممکن است برای جرایم تروریستی که تهدیدی برای امنیت سایر دولت‌ها هستند، گسترش یابد.

10 Kenneth C Randall, 'Universal Jurisdiction under International Law' [1988] 66 Texas Law Review 785, 785. However, no single accepted definition of UJ exists: Matthew Garrod, 'Unraveling the Confused Relationship between Treaty Obligations to Extradite or Prosecute and Universal Jurisdiction in the Light of the Habre Casé' (2018) 59(1) Harvard International Law Journal 125, 131.

11 Monique Cormier, The Jurisdiction of the International Criminal Court over Nationals of Non-States Parties (Cambridge University Press, 2020) 161.

1 Malcolm N Shaw, International Law (Cambridge University Press, 6th ed, 2008) 645.

2 Roger O'Keefe, International Criminal Law (Oxford University Press, 1st ed, 2015) 4. یادداشت: این را برخی اوقات صلاحیت قانونگذاری نیز می‌گویند.

3 Ibid 4-5. یادداشت: این را برخی اوقات صلاحیت اجرایی نیز می‌گویند.

4 Ibid 4. یادداشت: این را برخی اوقات صلاحیت قضایی یا حیاتی نیز می‌گویند.

5 Ibid 9-10. این به آب‌های داخلی، دریای سرزمینی و فضای هوایی یک دولت نیز گسترش می‌یابد. اعمالی که در طیاره‌ها یا کشتی‌ها ارتکاب می‌یابند ممکن است تحت اصل سونی‌جنریس قرار گیرند: صفحه ۱۴-۱۵.

6 Ibid 9.

7 Ibid 11. یادداشت: این گاهی اوقات به اصل «شخصیت فعال» نیز گفته می‌شود. ممکن است این اصل به ساکنان معمولی دولت نیز اعمال شود: صفحه ۱۶-۱۷. همچنین یک دولت از طریق اصل سونی‌جنریس صلاحیت قضایی بر غیراتباعی که در نیروهای مسلح آن خدمت می‌کنند دارد، حتی زمانی که در سرزمین خارجی خدمت می‌کنند: صفحه ۱۵.

2.2.2 منابع حقوقی صلاحیت قضایی جهان شمول

منابع حقوقی که ص.ج را مجاز می‌سازند شامل موارد زیر می‌شوند:

- حقوق بین‌الملل عرفی؛
- معاهدات؛ و
- واگذاری صلاحیت از سوی سایر دولت‌ها²⁴.

حقوق عرفی بین‌المللی

حقوق عرفی بین‌المللی به مجموعه‌ای از قوانین بین‌المللی اطلاق می‌شود که از رویه‌ها یا عرف‌های عمومی دولت‌ها، همراه با «اجماع حقوق دانان» (opinio juris)، استخراج شده‌اند. به عبارت دیگر، دولت‌ها به‌طور ذهنی اعتقاد دارند که به‌طور قانونی ملزم به پیروی از این رویه‌ها یا عرف‌ها هستند.²⁵ برخی اعمال شدید مانند نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی تحت حقوق عرفی بین‌المللی به‌عنوان جرایم شناخته می‌شوند.²⁶ این اعمال به‌طور مطلق و بدون در نظر گرفتن مکان وقوع، عامل یا قربانی آن، به‌عنوان جرم تحت حقوق عرفی بین‌المللی قلمداد می‌شوند.²⁷

برخی بر این باورند که ص.ج بر تمام جرایم بین‌المللی تحت حقوق عرفی بین‌المللی اعمال می‌شود.²⁸ با این حال، شواهد کافی از رویه دولت‌ها و اجماع حقوق دانان برای گسترش ص.ج به جرایم سیاسی حساس مانند تجاوز دولت‌ها وجود ندارد.²⁹ دیدگاه پذیرفته‌تر این است که استفاده از ص.ج فقط در مورد برخی جرایم جدی بین‌المللی به بخشی از حقوق عرفی بین‌المللی تبدیل شده است.³⁰

24. Cormier (n 11) 162–6

25. Statute of the International Court of Justice art 38(1)(b) ('ICJ 25 Statute'); Martin Dixon, Textbook on International Law (Oxford University Press, 7th ed, 2013) 54

26. O'Keefe (n 2) 24–5

27. Ibid 25

28. Ibid 28

29. James Crawford, Brownlie's Principles of Public International Law 29 (Oxford University Press, 8th ed, 2012) 468–9. تجاوز به معنای «استفاده از نیروی مسلح توسط یک دولت علیه حاکمیت، تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی دولت دیگر، یا به هر نحو دیگر که با منشور سازمان ملل متحد نامسازگار باشد» است: Definition of Aggression, GA Res 3314 (XXIX), UN GAOR, 29th sess, 2319th plen mtg, Agenda Item 86, Supp No 31, UN Doc A/RES/3314 (14 December 1974) annex, art 1. جرم تجاوز به‌طور مشخص به‌عنوان «برنامهریزی، آمادگی، آغاز یا اجرای یک عمل تجاوز توسط فردی که در موقعیتی است که به‌طور مؤثر قادر به کنترل یا هدایت اقدامات سیاسی یا نظامی یک دولت است، تعریف می‌شود، عملی که به دلیل ویژگی‌ها، شدت و مقیاس آن، نقض آشکار منشور سازمان ملل متحد محسوب می‌شود»: Rome Statute of the International Criminal Court (در ۱ جولای ۲۰۰۲ به‌سرحد اجرا درآمد) ماده ۸ بیز ۸ (Rome Statute) ('Statute').

30. Hovell (n 13) 433

همچنان پیچیده و بحث‌برانگیز باقی مانده است.¹² هیچ توجیه واحدی برای اصل ص.ج که مورد تایید همه باشد وجود ندارد.¹³

ص.ج ممکن است از طریق قوانین یا معاهدات (به بخش ۲.۲.۲ در پایین مراجعه کنید) قابل اجرا گردد، اما باید توجیهی فراگیرتر برای جواز آن ارائه شود.¹⁴ در ادامه، دو روش اساسی برای توجیه ص.ج پیشنهاد شده است.¹⁵

توجیهات بالقوه برای صلاحیت قضایی جهان شمول

بشریت: در خصوص جرایمی که ذات بشریت را تهدید می‌کنند، ص.ج اغلب به‌عنوان ابزاری برای حفاظت از جامعه بین‌المللی توجیه می‌شود.¹⁶ در محاکمه آدولف آیشمن، دیوان عالی اسرائیل به‌طور مشهور ص.ج را اجرایی کرد، زیرا این جرایم «بر تمامی بشریت ضربه وارد کرده و وجدان ملت‌ها را به لرزه درآورده بود».¹⁷ بسیاری از محاکمات اخیر مبتنی بر ص.ج نیز بر همین مبنا توجیه شده‌اند.¹⁸

قربانیان-بازماندگان: ص.ج ممکن است به این دلیل توجیه شود که می‌تواند عدالت را برای قربانیان-بازماندگان حوادث فجیع تضمین کند.¹⁹ بیشتر محاکمات ص.ج در پی فشار گروه‌های قربانی-بازمانده آغاز می‌شود²⁰ و پاسخگویی عاملان جنایات، گامی حیاتی در روند عدالت انتقالی محسوب می‌گردد.²¹ یکی از گزارش‌هایی که عوامل مؤید استفاده از ص.ج را بررسی کرده بود، تأکید کرده بود که قربانیان-بازماندگان جزو گروه‌های آسیب‌پذیر هستند و در صورت نبود ص.ج، احتمالاً هیچ اقدام مؤثری صورت نخواهد گرفت.²² با این حال، به نظر می‌رسد که ساختارهای قانونی موجود، در تصمیم‌گیری درباره استفاده از ص.ج، منافع قربانیان-بازماندگان را به اندازه کافی مورد توجه قرار نمی‌دهند.²³

12. Anthony Colangelo, 'The Legal Limits of Universal Jurisdiction' 149, 149 (2005) 47(1) Virginia Journal of International Law

13. See, eg, Devika Hovell, 'The Authority of Universal Jurisdiction' 427 (2018) 29(2) European Journal of International Law

14. Ibid 436–7

15. نویسندگان این راهنما بر این باورند که منطقی‌ترین دلایل امروزی «انسانیت» و «قربانیان-بازماندگان» هستند که در متن توضیح داده شده‌اند. دو دلیل دیگر شامل حاکمیت داخلی و جامعه بین‌دولتی می‌باشد

16. Ibid 443–9; Cormier (n 11) 185

17. Attorney-General of the Government of Israel v Adolf Eichmann 36 ILR 5, 26 (1962)

18. Hovell (n 13) 448

19. Ibid 449–55

20. Ibid 450

21. Yasmin Sooka, 'Dealing with the Past and Transitional Justice: Building Peace through Accountability' (2006) 88(862) International Review of the Red Cross 311, 325

22. Hovell (n 13) 455

23. Ibid 450 citing Nait-Liman v Switzerland (European Court of Human Rights, Grand Chamber, Application No 51357/07, 21 June 2016)

دیدگاه پذیرفته تر شده این است که صلاحیت قضایی جهان شمول در خصوص برخی جرایم بین المللی تحت حقوق عرفی بین المللی وجود دارد.³¹ این جرایم شامل موارد زیر می شوند:

■ نسل کشی؛

■ جنایات علیه بشریت؛

■ جنایات جنگی؛

■ دزدی دریایی؛ و

■ برده داری.³²

بنابراین، در مورد این که آیا صلاحیت قضایی جهان شمول مبتنی بر معاهده «واقعی» است یا خیر، بحث هایی وجود دارد.³⁶ با این حال، بدون در نظر داشتن این که آیا چنین صلاحیت قضایی جهان شمول را می توان به طور قطعی چنین نامید یا خیر، صلاحیت قضایی مبتنی بر معاهده های بین المللی همچنان برای این کتاب راهنما مرتبط است، زیرا می تواند مانند صلاحیت قضایی جهان شمول عرفی به قربانیان-بازماندگان عدالت را تامین کند.

مروری کوتاه بر معاهده ها

معاهده (که گاهی اوقات پیمان یا کنوانسیون بین المللی نامیده می شود)³⁷ دولتونو ترمخ یو نریوال توافق دی. دیو ترون له مخی دولتونه د یک توافق بین المللی میان دو یا چند دولت است. دولت ها در معاهده موافقت می کنند که به روشی خاص عمل کنند. معاهده هایی که در این کتاب راهنما بحث شده اند معمولاً از دولت ها می خواهند که رفتار خاصی را به عنوان جرم شناسایی کرده و اقداماتی علیه آن رفتار انجام دهند.

دولت ها با امضای معاهده موافقت می کنند که به آن متعهد شوند و این امر دولت های متعهد را مجبور می سازد که هدف و مقصود معاهده را تضعیف نکند.³⁸

دولت هایی که معاهده را تصویب یا به آن ملحق می شوند، به طور کلی به معاهده متعهد هستند (مگر این که استثنا های خاصی در نظر گرفته شده باشد) و موظف اند که آن را در قوانین و مقررات ملی خود وارد کنند.³⁹ پس از آنکه یک دولت به طرف معاهده تبدیل می شود، قاعده «التزام به قراردادها» (pacta sunt servanda) ایجاب می کند که معاهده را با حسن نیت اجرا کند.⁴⁰

معاهده با اعلامیه تفاوت دارد؛ زیرا اعلامیه از لحاظ قانونی الزام آور نیست (مگر اینکه قواعد حقوق عرفی بین المللی را به صورت قطعی بیان کند که در این صورت اصول آن طبق حقوق عرفی بین المللی الزام آور هستند). با این حال، اعلامیه ها و سایر آنچه که به عنوان «حقوق نرم» شناخته می شوند، همچنان می توانند تأثیرگذار باشند. برای مثال، اعلامیه جهانی حقوق بشر به طور معمول به عنوان مرجعی برای اصول حقوق بشر جهانی شناخته می شود و بسیاری از مفاد آن از آن زمان به عنوان حقوق عرفی بین المللی شناخته شده و یا در معاهده های حقوق بشر گنجانده شده اند.⁴¹

معاهده ها

توجیه این چنینی صلاحیت قضایی جهان شمول می تواند آن را به طور واقعی جهان شمول تعبیر کند، برخلاف توجیه آن در قالب معاهده ها که در ادامه بیان خواهد شد. با این حال، ابهامی که پیرامون توجیه آن وجود دارد (علاوه بر معیارهای نامشخص برای تعیین عرف بین المللی) باعث می شود که شناسایی جرایم خاصی که تحت پوشش صلاحیت قضایی جهان شمول عرفی قرار می گیرند، دشوار شود.

منبع قانونی دیگر برای صلاحیت قضایی جهان شمول می تواند معاهده ها باشند. معاهده ها توافق های بین المللی هستند که به دولت ها اجازه می دهند جرایم خارج از مرزهای خود را مورد پیگرد قرار دهند. این به عنوان صلاحیت قضایی جهان شمول «مبتنی بر معاهده» یا «مرسوم» شناخته می شود.³³

شماری از معاهده های بین المللی جرایم شدید را ممنوع ساخته اند و به دولت های طرف آن معاهده ها اجازه (یا الزام) می دهند که مرتکب جرایم را برای نقض معاهده یا استرداد کنند و یا او را مورد پیگرد قرار دهند، حتی اگر این جرایم در کشورهای دیگر رخ داده باشند.³⁴ با این حال، هرچند این معاهده ها به دولت ها اجازه می دهند که خارج از مرزهای خود جرایم را تعقیب کنند، صلاحیت قضایی در عمل معمولاً محدود است. به عنوان مثال، معاهده ها معمولاً فقط به جرایمی که حداقل با یکی از دولت های طرف قرارداد ارتباط داشته باشد اعمال می شوند.³⁵

31 Crawford (n 29) 468.

Bartram Brown, 'The Evolving Concept of Universal Jurisdiction' 32 (2001) 35(2) New England Law Review 383, 384; Rudolf Bernhardt et al, Restatement of the Law Third: The Foreign Relations Law of (the United States (American Law Institute Publishers, 1987.

Anthony Colangelo, 'The Legal Limits of Universal Jurisdiction' 33 (2005) 47(1) Virginia Journal of International Law 149, 163.

Ibid 167. Over 60 treaties oblige extradition or prosecution in this way: Garrod (n 10) 128-9.

35 یکی از توضیحات برای صلاحیت قضایی جهان شمول مبتنی بر حقوق معاهده این است که در هنگام انعقاد و توافق بر معاهده، دولت های شرکت کننده موافقت کرده اند که از صلاحیت خود برای رسیدگی به جرایم تحت معاهده استفاده کنند: (n 13) Hovell 432. با این حال، مواردی وجود دارد که در آن ها صلاحیت قضایی جهان شمول مبتنی بر معاهده حتی علیه دولتی که طرف معاهده نبوده است، استفاده شده است: برای مثال، مسائل مربوط به تعهد به تعقیب یا استرداد (بلژیک علیه سنگال)، 20 جولای 2012، گزارش های دیوان بین المللی عدالت (2012) 422، [102]؛ Máximo Langer و Mackenzie Eason، 'گسترش آرام صلاحیت قضایی جهان شمول' (2019) 3(30) European Journal of International Law 779، 790 (3)30 Sala en lo Penal، Sección Tercera، Sentencia no. 16/2005؛ Nacional، Sala en lo Penal، Sentencia no. 798/2007.

36 اگر صلاحیت قضایی جهان شمول مبتنی بر معاهده توسط طرف های معاهده به طور توافقی به یکدیگر واگذار شود، ممکن است این یک شکل مدرن از صلاحیت قضایی واگذار شده باشد که در بالا بحث شد: Claus Krefß، 'صلاحیت قضایی جهان شمول بر جرایم بین المللی و Institut de Droit international' (2006) 4 Journal of International Criminal Justice 561، 568. همچنین مشاهده کنید، Garrod (n 10) 132.

37 ICJ Statute (n 25) art 38(1)(a).

38 Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature 23 May 1969, 1155 UNTS 331 (entered into force 27 January 1980) ('VCLT' (arts 12, 18).

39 Ibid arts 14-15.

40 Ibid art 26; Anthony Aust, 'Pacta Sunt Servanda' (last updated February 2007) in Anne Peters and Rüdiger Wolfrum (eds), The Max Planck Encyclopedia of Public International Law (Oxford University Press.

41 Universal Declaration of Human Rights, GA Res 217A, UN GAOR, 3rd sess, 183rd pln mtg, UN Doc A/RES/217A (III) (10 December 1948) ('UDHR').

تفویض صلاحیت توسط دولت‌های دیگر

به‌عنوان مثال، آلمان قانونی دارد که به‌صراحت اجازه استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول برای پیگرد نسل‌کشی را می‌دهد.⁴⁵ نمونه‌هایی از قوانین و روش‌های داخلی مورد نیاز برای شرط (ب) در فصل سوم این کتاب راهنما مورد بررسی قرار گرفته‌اند که شامل اطلاعات ویژه‌ای درباره حوزه‌های قضایی داخلی خاص است.

با این حال، شایان ذکر است که در برخی موارد، قوانین داخلی به‌طور صریح استفاده از ص.ج را نه مجاز می‌دانند و نه ممنوع می‌کنند. ممکن است دولت (الف) نسل‌کشی را جرم‌انگاری کرده باشد، اما مشخص نکرده باشد که آیا این جرم شامل موارد نسل‌کشی رخ داده در خارج از کشور نیز می‌شود. در چنین شرایطی، این موضوع به تفسیر قاضیان دولت (الف) بستگی دارد که آیا صلاحیت قضایی جهان‌شمول قابل اعمال است یا خیر. در مواردی، قاضیان سیستم‌های حقوقی مدنی چنین تفسیری را ارائه داده‌اند، اما قاضیان سیستم‌های حقوقی عرفی، اغلب به دلایل سیاسی، تمایل کمتری به این کار نشان داده‌اند.⁴⁶ اگر مشخص شود که یک مظنون به ارتکاب جرم در حال عبور از یک کشور با سیستم حقوق مدنی است، حتی اگر آن کشور قوانین مشخصی درباره ص.ج نداشته باشد، ممکن است بتوان دادگاه‌های آن کشور را برای پیگرد قانونی او متقاعد کرد.

2.3 صلاحیت قضایی جهان‌شمول و حق برتر بین‌المللی

برخی ممنوعیت‌ها برای جرایم بین‌المللی به‌عنوان قاعده آمره یا «Jus Cogens» هنجارهای الزام‌آور حقوق بین‌الملل عمومی شناخته می‌شوند. این هنجارها به‌عنوان بالاترین قواعد رفتاری در حقوق بین‌الملل مطرح هستند که هیچ انحرافی از آن‌ها تحت هیچ شرایطی مجاز نیست. این طبقه‌بندی از نظر تعهداتی که ایجاد می‌کنند اهمیت زیادی دارد، چرا که تمامی دولت‌ها موظف به پیگرد نقض این هنجارها هستند، حتی اگر مرتکب مظنون هیچ ارتباطی با دولت پیگردکننده نداشته باشد. از این رو، این نظر وجود دارد که دولت‌ها تعهد دارند از ص.ج برای پیگرد جرایمی استفاده کنند که ممنوعیت آن‌ها به‌عنوان قاعده آمره شناخته شده است. قاعده آمره یک مفهوم حقوقی پیچیده است که در دو بخش زیر به تفصیل توضیح داده خواهد شد.

2.3.1 معنی قواعد آمره

قاعده آمره یک اصطلاح لاتین به معنی «قانون الزام‌آور»⁴⁷ است که به هنجارهایی در حقوق بین‌الملل اشاره دارد که انحراف از آن‌ها تحت

دولت‌ها می‌توانند برای تأمین عدالت جنایتکاران همکاری کنند. اگر یک جنایتکار در دولت (الف) جنایتی مرتکب شود و به دولت (ب) فرار کند، دولت (ب) می‌تواند با رضایت دولت (الف) محاکمه‌ای را آغاز کند، البته در صورتی که امکان استرداد جنایتکار وجود نداشته باشد.⁴² با این حال، حتی اگر دولت (ب) هیچ ارتباطی با جنایت یا جنایتکار نداشته باشد، این نوع تفویض صلاحیت معمولاً به‌عنوان صلاحیت قضایی جهان‌شمول تلقی نمی‌شود.⁴³

استرداد جنایتکار به این معنا است که او را به یک کشور دیگری، معمولاً برای محاکمه منتقل کنند. به‌عنوان مثال، اگر یک جنایتکار در دولت (الف) جنایتی مرتکب شود و سپس به دولت (ب) فرار کند، ممکن است به دولت (الف) مسترد شود تا در آنجا محاکمه گردد.

2.2.3 دامنه صلاحیت قضایی جهان‌شمول

در حقوق بین‌الملل، دولت‌ها بدون یک اساس مناسب نمی‌توانند از صلاحیت قضایی جهان‌شمول استفاده کنند.⁴⁴ با این حال، حتی اگر حقوق بین‌الملل استفاده از این صلاحیت را مجاز بداند (مثلاً برای پیگرد جنایت نسل‌کشی)، دولت‌ها باید آن جنایت را در قوانین داخلی خود گنجانیده باشند تا بتوانند افراد را برای آن جنایت محاکمه کنند. در سیستم‌های حقوقی وحدت‌گرا (که قوانین داخلی و بین‌المللی را بخشی از یک سیستم حقوقی واحد می‌دانند)، این امر به‌صورت خودکار انجام می‌شود. اما بسیاری از دولت‌ها دارای سیستم‌های دوگانه‌گرا هستند که در این حالت، لازم است اقداماتی انجام شود؛ برای مثال، تصویب قوانین داخلی برای گنجاندن قوانین بین‌المللی مرتبط در چارچوب قانونی داخلی.

به‌عبارت دیگر، برای این که بتوان از صلاحیت قضایی جهان‌شمول برای پیگرد جنایت ایکس استفاده کرد، شما به دو مورد نیاز دارید

■ حقوق بین‌المللی که اجازه استفاده از ص.ج برای جنایت (ایکس) را می‌دهد (برای مثال از طریق معاهده یا عرف بین‌المللی)؛ و

■ قانون داخلی که اجازه استفاده از ص.ج برای جنایت (ایکس) را بدهد.

این بخش به مواردی می‌پردازد که در آن شرط (الف) برآورده می‌شود (یعنی جایی که حقوق بین‌الملل اجازه استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول را می‌دهد). اینکه آیا شرط (ب) نیز برآورده می‌شود یا خیر، به حوزه قضایی داخلی هر کشور بستگی دارد. اگر یک قانون داخلی به‌صراحت اجازه استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول برای یک جنایت خاص را بدهد، شرط (ب) نیز برآورده خواهد شد.

Völkerstrafgesetzbuch [Code of Crimes against International Law] 45 (Germany) ('VStGB') § 6

Michael Kirby, 'Universal Jurisdiction and Judicial Reluctance: A New "14 Points"' in Stephen Macedo (ed), *Universal Jurisdiction: National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law* (University of Pennsylvania Press, 2006) 240–9

Jus Cogens', Oxford Bibliographies (Web Page, 29 May 2015) 47 <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0124.xml>

.Cormier (n 11) 162 42

.Ibid 43

.Hovell (n 13) 431 44

2.3.2 منابع حقوقی و پیامدهای قواعد آمره

قواعد آمره عمدتاً از عرف بین‌المللی و حقوق معاهده‌ای مشتق می‌شوند.⁵² انحراف از این قواعد پیامدهای حقوقی متعددی دارند که اهمیت ارزش‌ها و اصول حفاظت‌شده توسط این قواعد را نشان می‌دهد:

■ معاهدات جدیدی که با یک قاعده آمره پذیرفته‌شده مغایرت داشته باشند، بی‌اعتبار هستند و هیچ اثر حقوقی ندارند.⁵³

■ مهم نیست که یک معاهده یا قانون عرفی پیش از پذیرش یک هنجار به عنوان قاعده آمره وجود داشته است یا خیر؛ اگر یک قاعده آمره جدید به وجود آید، هر معاهده‌ای که با آن قاعده مغایرت داشته باشد، بی‌اعتبار و خاتمه‌یافته تلقی می‌شود.⁵⁴

■ قواعد آمره پذیرفته‌شده تنها با یک قاعده آمره جدید قابل اصلاح هستند (و نه توسط قوانین بین‌المللی که در سلسله‌مراتب حیثیت پایین‌تر از قواعد آمره را داشته باشند).

به این ترتیب، قواعد آمره مقدم‌تر از هر منبع حقوقی دیگری است که مبتنی بر معاهدات باشد. این قواعد همچنین نسبت به قواعد عرفی محلی، خاص و عام در مرتبه بالاتری قرار دارند. بنابراین، قواعد آمره در رأس سلسله‌مراتب حقوق بین‌الملل قرار می‌گیرند.⁵⁵

Ibid 143 (Conclusion 5). 52

VCLT (n 38) art 53. 53

Ibid art 64. 54

ILC (n 51) 154 [9], quoting Prosecutor v Furundžija, Case No. IT-95-17/1-T, Judgment of 10 December 1998, Trial Chamber, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Judicial [Reports 1998, 569 [153].

هیچ شرایطی مجاز نیست⁴⁸ هنجارهای قاعده آمره (یا هنجارهای الزامی حقوق بین‌الملل) تعهدات موسوم به «تعهدات عمومی (ارگا امنس)» را برای پیگرد نقض‌ها ایجاد می‌کنند. این تعهدات عمومی به معنای تعهداتی است که تمامی دولت‌ها در برابر یکدیگر دارند. به عبارت دیگر، تمام دولت‌ها موظف به رعایت هنجارهای قاعده آمره هستند و نقض این هنجارها پیامدهای حقوقی بین‌المللی به همراه خواهد داشت که در ادامه به تفصیل بررسی خواهد شد.

برای اینکه یک «هنجار» به‌عنوان یک هنجار الزام‌آور حقوقی (قانونی) پذیرفته شود، باید از سوی اکثریت قاطع دولت‌های جامعه بین‌المللی به‌عنوان چنین هنجاری پذیرفته شود.⁴⁹ ولی، لازم نیست که تمامی دولت‌ها این هنجار را بپذیرند تا به‌عنوان یک هنجار قاعده آمره شناخته شود.

هیچ ملاک مشخصی برای شناسایی یک هنجار به‌عنوان قاعده آمره وجود ندارد. یک پژوهشگر مثال‌هایی از ویژگی‌هایی را ارائه می‌دهد که ممکن است در شناسایی این هنجارها مفید باشند:

ماهیت بنیادی آن‌ها؛ اهمیت ارزش‌هایی که آنها از آن نه‌بندگی می‌کنند؛ علاقه یا علایقی را که برآورده می‌سازند، یا گروه یا گروه‌های که این منافع در آن نهفته اند؛ رابطه یا روابط حقوقی که ایجاد می‌کنند؛ منشأ یا منبع حقوقی که از آن نشأت گرفته‌اند؛ ماهیت تکلیفی (دیونوتیک) آن‌ها؛ یا پیامدهای حقوقی که از طبقه‌بندی آن‌ها به‌عنوان قواعد آمره ناشی می‌شود.⁵⁰

کمیسون قانون بین‌الملل (آی.ایل.سی) فهرستی از برخی قواعد آمره را ارائه کرده است که شامل موارد زیر می‌شود:

- ممنوعیت نسل‌کشی؛
- ممنوعیت جرایم علیه بشریت؛
- قواعد اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی؛
- ممنوعیت تبعیض نژادی و آپارتاید؛
- ممنوعیت برده‌داری؛
- ممنوعیت شکنجه؛
- حق تعیین سرنوشت؛
- و ممنوعیت تجاوز.

فهرست فوق شامل تمامی قواعد آمره نیست، اما می‌تواند این نکته را بیان کند که بسیاری از قواعد آمره پذیرفته‌شده بر ممنوعیت جرایم جدی تأکید دارند.⁵¹

VCLT (n 38) art 53. 48

Ibid art 53. 49

See Ulf Linderfalk, Understanding Jus Cogens in International Law and International Legal Discourse (Edward Elgar Publishing, 2020) 11.

ILC, 'Peremptory Norms of General International Law', GA Res 51/74/10, UN GAOR, 74th sess, UN Doc A/74/10, 147.

- سه بعد اصلی صلاحیت قضایی عبارتند از: صلاحیت وضعی، اجرایی، و داوری. صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) به دولت‌ها اجازه می‌دهد قوانین خود را در مورد برخی جرایم بین‌المللی اعمال کنند که توسط شهروندان دولت دیگری علیه شهروندان دولت دیگر در خارج از قلمرو آن‌ها انجام شده است.
- زمانی که متهم به کشوری که دارای چارچوب ص.ج است سفر کند، آن کشور می‌تواند قوانین خود را اجرا کند، برای مثال، فرد را دستگیر کند و او را در دادگاه‌های خود محاکمه نماید.
- امروزه توجیحات استفاده از ص.ج گسترده‌تر گردیده است زیرا این اصل در خدمت تمام بشریت است چون به جرایم می‌پردازد که ماهیت شنیع دارند.
- منبع جواز استفاده از ص.ج می‌تواند از طریق معاهدات، عرف بین‌المللی یا تفویض از سوی سایر دولت‌ها اخذ شود. در سیستم‌های دوگانه‌گرا، این امر نیاز به وجود قوانین داخلی دارد که این منابع حقوق بین‌الملل را در چارچوب حقوق داخلی پیاده‌سازی کنند.
- بسیاری از ممنوعیت‌های جرایم بین‌المللی به‌عنوان قواعد آمره شناخته می‌شوند. این بدین معنی است که هیچ انحرافی از این ممنوعیت‌ها مجاز نیست. این امر همچنین منجر به تعهدات عمومی «ارگامنس» می‌شود، یعنی نقض این قواعد به تمامی دولت‌ها مربوط می‌شود و آن‌ها می‌توانند برای تضمین رعایت آن اقدام کنند.
- ماهیت ویژه بسیاری از ممنوعیت‌های جرایم بین‌المللی حایز اهمیت اند زیرا دولت‌ها را بیشتر وادار می‌سازند تا مثلاً با تمسک به اصل ص.ج از این تخطی‌ها جلوگیری کنند، به‌ویژه اگر دولت‌های که در قلمرو آن‌ها این جنایات انجام می‌شوند تمایل یا توانایی برای حسابرسی نداشته باشند.

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

چالش های صلاحیت قضایی
جهان شمول

هرچند این کتاب راهنما چگونگی دستیابی به عدالت و پاسخگویی در برابر جرایم جدی بین‌المللی را از طریق صلاحیت قضایی جهان‌شمول نشان می‌دهد، باید توجه داشت که این صلاحیت محدودیت‌هایی نیز دارد. بخش سوم برخی از این محدودیت‌ها را توضیح می‌دهد و بیان می‌کند که چرا این محدودیت‌ها ممکن است در مورد افغانستان صدق نکنند یا چگونه می‌توان از آن‌ها اجتناب کرد. با این حال، تلاش برای پاسخگویی از طریق ص.ج می‌تواند یک فرایند دشوار و عاطفی برای قربانیان-بازماندگان باشد. باید پذیرفت که این تلاش‌ها همیشه به محکومیت متهمان یا نتیجه‌ای مطلوب برای قربانیان-بازماندگان ختم نمی‌شوند.

به‌طور مشخص، این بخش به چندین مانع اساسی در برابر صلاحیت قضایی جهان‌شمول می‌پردازد. برخی از این موانع قرار زیر اند: مصونیت‌هایی که مانع تعقیب قضایی برخی از مقامات دولتی برای جرایمی می‌شود که در زمان تصدی قدرت مرتکب شده‌اند؛ عدم تمایل به اجرای قوانین مربوطه ص.ج یا آغاز پیگرد قضایی به دلیل هراس از واکنش‌های سیاسی؛ خطر تضعیف نظام‌های حقوقی دولت‌های متهم؛ و پیگردهای قضایی با انگیزه‌های سیاسی. قسمت پایانی این بخش توضیح می‌دهد که چگونه وجود این موانع منجر به شکل‌گیری یک مدل فروتنانه‌ی «نبود پناهگاه امن» برای صلاحیت قضایی جهان‌شمول شده است؛ مدلی که در مقایسه با مدل اولیه‌ی «مجری جهانی» شکوه کمتری دارد.

مطالب

3.1 مدیریت انتظارات | 44

3.2 موانع و محدودیت‌ها | 44

3.2.1 مصونیت‌ها | 44

3.2.2 تضاد منافع | 47

3.2.3 سایر نگرانی‌های درباره صلاحیت قضایی جهان‌شمول | 47

3.3 چگونه محدودیت‌ها بر صلاحیت قضایی جهان‌شمول تاثیر می‌گذارد | 48

3.1 مدیریت انتظارات

الف. مصونیت شخصی

مصونیت شخصی به برخی مقامات بلند پایه دولتی مصونیت می‌دهد تا زمانی که در قدرت هستند، از پیگرد قضایی توسط دیگر دولت‌ها در امان باشند. این مصونیت شامل رؤسای دولت، رؤسای حکومت و وزرای خارجه می‌شود و اعمال خصوصی، جرایم جدی بین‌المللی، و اعمالی که قبل از تصدی سمت انجام شده‌اند را در می‌گیرد.⁴ با این حال، پس از پایان دوره قدرت یک مقام، این مصونیت لغو می‌شود و آن مقام ممکن است برای اعمالی که قبلاً تحت پوشش این مصونیت بوده‌اند، مورد پیگرد قرار گیرد.

ب. مصونیت وظیفه‌ای

مصونیت وظیفه‌ای این است که برخی مقامات دولتی حین «وظایف رسمی» که به نمایندگی از دولت انجام می‌دهند از پیگرد قانونی مصون اند.⁵ این نوع مصونیت تنها شامل آن «وظایف رسمی» است و هیچ اعمال خصوصی را در بر نمی‌گیرد و ممکن است این مصونیت شامل مقامات دولتی پایین‌تر یا بالاتر نیز گردد.

تعریف دقیقی از «وظایف رسمی» وجود ندارد. این اصطلاح به اعمالی اطلاق می‌شود که یک فرد در مقام رسمی خود و به منظور انجام وظایف دولت انجام می‌دهد، نه برای منافع شخصی. این نوع مصونیت، مثلاً، جرایمی مانند فساد اداری، قاچاق مواد مخدر یا اعمالی که با هدف کسب سود شخصی انجام می‌شوند را در بر نمی‌گیرد.⁶ استدلال قدرتمندی وجود دارد مبنی بر اینکه اعمالی که به جرایم بین‌المللی منجر می‌شوند، هرگز نمی‌توانند به عنوان «وظایف رسمی» دولتی تلقی شوند؛ حتی اگر بسیاری از این جرایم با استفاده از منابع دولتی و در راستای سیاست‌های رسمی دولت صورت گیرند. بر همین اساس، مصونیت وظیفه‌ای نباید شامل جرایم بین‌المللی شود. با این حال، این موضوع در حقوق بین‌الملل به شدت مورد بحث و اختلاف نظر است و در زیرمجموعه ۳.۲.۳ به طور مفصل‌تر بررسی خواهد شد.⁷

همچنین مشخص نیست که مصونیت وظیفه‌ای به چه کسانی اعمال می‌شود. دیدگاه سنتی این است که این مصونیت از تمامی مقامات دولتی که اعمال رسمی انجام می‌دهند، محافظت می‌کند،⁸ در حالی که برخی معتقدند این مصونیت تنها به یک «هسته محدود» از مقامات خارجی که وظایف شان به طور خاص به روابط بین‌المللی مربوط می‌شود، اعمال می‌شود.⁹

صلاحیت قضایی جهان‌شمول محدودیت‌هایی دارد. با وجود اینکه نویسندگان این کتاب راهنما معتقدند که ص.ج ابزاری امیدوارکننده‌ی است که می‌تواند به قربانیان بازماندگان در حسابرسی کمک کند، این صلاحیت همیشه منجر به محکومیت متهمان نمی‌شود و تنها ابزار موجود نیست (راه‌های دیگر و محدودیت‌های مربوط به آن‌ها در فصل اول، بخش هفتم این راهنما بررسی شده‌اند)¹ برای قربانیان بازماندگان ممکن است فرایند را از نظر عاطفی دشوار باشد² چرا که پیگرد قضایی که منجر به محکومیت متهمان نشود، می‌تواند رنج‌آور باشد. بنابراین، مهم است که تمامی افرادی که در دوسیه‌های مربوط به صلاحیت قضایی جهان‌شمول دخیل هستند، انتظارات واقع‌بینانه‌ای درباره احتمال دستیابی به نتایج مطلوب برای قربانیان بازماندگان داشته باشند.

یکی از موانع اصلی در استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول، ملاحظات سیاسی است. برخی این صلاحیت را به دلیل ایجاد اختلال در روابط بین‌المللی میان دولت‌ها و تضعیف راه‌حل‌های سیاسی برای جرایم فجیع، مورد انتقاد قرار داده‌اند.³ به همین دلیل، برخی دولت‌ها ممکن است تمایلی به استفاده از این ابزار نداشته باشند. حتی در مواردی که دولت‌ها قوانین مربوط به صلاحیت قضایی جهان‌شمول را تصویب کرده‌اند، دادستان‌ها ممکن است از رسیدگی به دوسیه‌های مربوط به شخصیت‌های برجسته خودداری کنند. افزون بر این، بسیاری از این افراد ممکن است طبق قوانین بین‌المللی از مصونیت برخوردار باشند. این بخش استدلال می‌کند که این موانع ممکن است در مورد وضعیت افغانستان صدق نکنند و استثنائاتی برای آن‌ها ارائه می‌کند. با این حال، باید پذیرفت که دوسیه‌هایی که بر اساس این صلاحیت پیگیری می‌شوند، ممکن است در نهایت به نتیجه‌ی مطلوب نرسند.

3.2 موانع و محدودیت‌ها

3.2.1 مصونیت‌ها

بر اساس قوانین بین‌المللی شخصیت‌های سیاسی ممکن است از تعقیب قضایی توسط سایر دولت‌ها مصون باشند. دو نوع مصونیت وجود دارد: مصونیت شخصی و مصونیت وظیفه‌ای.

Rebecca Hamilton, 'Ukraine's Push to Prosecute Aggression' (2023) 4 55(1) Case Western Reserve Journal of International Law 5; Pavel Šturma, 'How to Limit Immunity of State Officials in relation to Grave Violations of Human Rights? Between the Definition of Official Acts and Exceptions' (Conference Paper, European Society of International Law 2016 Annual Conference, 31 January 2017) 12

Riccardo Mazzeschi, 'The Functional Immunity of State Officials from Foreign Jurisdiction: A Critique of the Traditional Theories' in Pia Acconci et al (eds) International Law and the Protection of Humanity: Essays in Honor of Flavia Lattanzi (Brill Nijhoff, 2016) 509

Šturma (n 4) 13

Ibid 13–14

Mazzeschi (n 5) 511

Ibid 514

See, eg, Máximo Langer, 'The Diplomacy of Universal Jurisdiction: The Political Branches and the Transnational Prosecution of International Crimes' (2011) 105(1) American Journal of International Law 1, 42–4

Ingrid Massagé, Mandira Sharma, 'Regina v. Lama: Lessons Learned in Preparing a Universal Jurisdiction Case' (2018) 10(2) Journal of Human Rights Practice 327, 336. به طور خاص، میساج و شرما و توضیح می‌دهند که در حوزه‌های قضایی با سیستم‌های عدالت کیفری خصمانه، محکمه نقش منفعل دارد، در حالی که وکلای مدافع تشویق می‌شوند تا اعتبار و شخصیت متهم را زیر سوال ببرند (در صفحه ۳۳۵). آنان مشاهده کردند که بسیاری از شاهدان قربانیان بازماندگان احساس می‌کردند «گویا خود آنان متهم هستند» و این روند را «ناراحت‌کننده» یافتند (در صفحه ۳۳۵). تجارب ممکن است بر اساس دولتی که قضیه ص.ج در آن پیگیری می‌شود، متفاوت باشد؛ با این حال، این مشکلات به درد و رنجی که همه قربانیان بازماندگان ناگزیر تجربه کرده و همچنان تحمل می‌کنند، می‌افزاید.

See generally Langer (n 1).

در نهایت، و مهم‌تر از همه، مصونیت وظیفه‌ای منقضی نمی‌شود. در حالی که مصونیت شخصی با پایان یافتن دوره قدرت یک مقام خاتمه می‌یابد، مصونیت وظیفه‌ای همچنان از مقامات برای «وظایف رسمی» آن‌ها محافظت می‌کند.¹⁰

ج. کاربرد در افغانستان

در زمان نگارش این کتاب راهنما، طالبان به‌طور رسمی توسط جامعه بین‌المللی به‌عنوان دولت مشروع افغانستان به رسمیت شناخته نشده‌اند.¹¹ هرچند مقامات دولتی که کنترل مؤثر (دفاکتو) بر یک کشور دارند از مصونیت برخوردار می‌باشند، ولی عدم شناسایی توسط دیگر دولت‌ها ممکن است بر میزانی که چنین مقامات واقعا از مصونیت بهره‌مند می‌شوند، تاثیرگذار باشد.¹²

ه‌طور کلی، طالبان به‌عنوان دارنده کنترل مؤثر بر افغانستان تلقی می‌گردند.¹³ با این حال، باید توجه داشت که مقاومت‌های مسلحانه علیه طالبان در برخی مناطق دولت در حال انجام است (که بیشتر در فصل ۲ بخش ۷ این کتاب راهنما بحث شده است) و ممکن است در آینده این وضعیت را به چالش بکشد. افزون بر این، حتی با وجود کنترل مؤثر و مصونیت‌هایی که به همراه آن می‌آید، چنانچه پیش‌تر ذکر شد، دولت‌هایی که طالبان را به رسمیت نمی‌شناسند ممکن است تصمیم سیاسی بگیرند که به اعضای طالبان مصونیت قابل نشوند. همچنین، اعضای طالبان برای اقداماتی که پیش از به‌دست آوردن کنترل مؤثر افغانستان انجام داده‌اند، واجد مصونیت وظیفه‌ای نخواهند بود، زیرا از دیدگاه مصونیت، در آن زمان طالبان دولت محسوب نمی‌شد.

10 Hamilton (n 4) 5.

11 See, eg, Muhammad Faheem and Minhas Khan, 'Recognition of the Taliban Government in Afghanistan and International Community' (2022) 42(1) Strategic Studies; Betul Yuruk, 'UN Tells Taliban: No Recognition Without Respect for Human Rights', Anadolu Agency (online, 10 November 2022) <<https://www.aa.com.tr/en/world/un-tells-taliban-no-recognition-without-respect-for-human-rights/2734963>>.

12 Ben Saul, "Recognition" and the Taliban's International Legal Status', International Centre for Counter-Terrorism (Web Page, 15 December 2021) <<https://icct.nl/publication/recognition-talibans-international-legal-status/>>; Margaret McGuinness, 'Non-Recognition and State Immunities: Toward a Functional Theory' in Władysław Czapliński and Agata Kleczkowska (eds), *Unrecognised Subjects in International Law* (Scholar Publishing, Warsaw 2018) 283–320. See also Julius Hines, 'Why do Unrecognized Governments Enjoy Sovereign Immunity? A Reassessment of the Wulfsohn Case' (1991) 31(4) Virginia Journal of International Law 717.

با این وجود، نویسندگان این کتاب راهنما بر این باورند که جامعه بین‌المللی نباید طالبان را به رسمیت بشناسد یا روابط رسمی دیپلماتیک با آن برقرار کند. برخی حمایت‌های علمی از این دیدگاه وجود دارد که «دولت‌هایی که فاقد مشروعیت دموکراتیک هستند، نباید به رسمیت شناخته شوند».

Anne Schuit, 'Recognition of Governments in International Law and the Recent Conflict in Libya' (2012) 14 International Community Law Review 381, 388 citing Brad Roth, *Government Illegitimacy in International Law* (Oxford University Press, 2000) 146. نعتها قوانین طالبان اجازه مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها را نمی‌دهد، بلکه طالبان بارها مرتکب نقض حقوق بشر علیه مردم افغانستان شده‌اند. Ikramuddin Kamil, 'What the Taliban's Constitution Means for Afghanistan', Fair Observer (online, 26 January 2022) <https://www.fairobserver.com/region/central_south_asia/ikramuddin-kamil-afghanistan-constitution-taliban-news-afghan-world-news-43794>.

13 Saul (n 12). 13

د. استثنائات بر مصونیت‌ها

مصونیت‌ها نیز مشمول چندین استثنای احتمالی هستند. مرتبط‌ترین مورد این است که احتمالاً مصونیت وظیفه‌ای حداقل برای برخی از جرایم قوانین بین‌المللی قابل اعمال نیست.

یک مورد مشهور، حکمی است که دادگاه بین‌المللی نظامی نورنبرگ صادر کرد و اعلام نمود که مصونیت‌ها نمی‌توانند افراد را در برابر جرایم قوانین بین‌المللی محافظت کنند. این دادگاه استدلال کرد که افسران نازی که تحت محاکمه بودند، «نمی‌توانستند» با پنهان شدن پشت موقعیت رسمی خود از مجازات رهایی یابند.¹⁴ از آن زمان تاکنون، دیگر دادگاه‌های بین‌المللی کیفری نیز به تصمیمات مشابهی رسیده‌اند.¹⁵ با این حال، این استثناء برای دولت‌هایی که از ص.ج (صلاحیت قضایی جهان‌شمول) استفاده می‌کنند، به این روشنی نیست.

نگاهی دوباره به دوسیه پینوشه

در دوسیه پینوشه (که در فصل ۱ بخش ۱ این کتاب راهنما معرفی شده است)، اکثریت اعضای مجلس اعیان بریتانیا حکم دادند که مصونیت وظیفه‌ای برای اعمال شکنجه قابل اعمال نیست.¹⁶

با این حال، تنها یکی از هفت قاضی، لرد هاتن، استدلال کرد که جرایمی که بر خلاف قوانین بین‌المللی هستند و به جایگاه «قاعده امره» دست یافته‌اند، هرگز توسط مصونیت وظیفه‌ای در دادگاه‌های ملی محافظت نخواهند شد.¹⁷

استدلال لرد هوپ و لرد فیلیپس برای اجتناب از اعمال مصونیت وظیفه‌ای بر اساس کنوانسیون «منع شکنجه و دیگر مجازات‌ها یا رفتارهای ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز» استوار بود که این کنوانسیون اجازه استفاده از ص.ج برای شکنجه را می‌دهد.¹⁸

در نهایت، مصونیت پینوشه لغو شد، اما حکم قضا فقط شامل اعمال شکنجه گردید و نظرات هر قاضی متفاوت بود.

Judgment of the Nuremberg International Military Tribunal 1946 14 (1947) 41 AJIL 172, 221.

15 Šturma (n 4) 3.

16 R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte (No. 3), [2000] 1 AC 147.

17 Ibid 261–2.

18 Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, opened for signature 10 December 1984, (CAT 1465 UNTS 85 (entered into force 26 June 1987) art 5 ('CAT

نیستند²⁵، دادگاه‌های ملی به‌طور فزاینده‌ای مصونیت وظیفه‌ای را برای جرایم جدی بین‌المللی نادیده می‌گیرند.²⁶ به‌عنوان مثال، در گزارش کمیسیون آمده بود که نمایندگان استرالیا، اسپانیا، بریتانیا و ایرلند اظهار داشتند که قوانین آنها مصونیت را در موارد نقض قاعده امره در نظر نمی‌گیرند.²⁷ در جنوری ۲۰۲۲، یک دادگاه در آلمان یک دگروال سابق سوری (که به‌عنوان یک مقام دولتی معمولاً مستحق مصونیت وظیفه‌ای است) را محکوم کرد و در آن دوسیه شکنجه را به‌عنوان جنایت علیه بشریت عنوان کرد.²⁸

حتی اگر هیچ استثنای دیگری برای یک مصونیت وجود نداشته باشد، دادگاه کیفری بین‌المللی (ای.سی.سی) و برخی دادگاه‌های بین‌المللی ممکن است بتوانند فرد مربوطه را تحت پیگرد قرار دهند.²⁹ جزئیات بیشتری در مورد قابلیت‌ها و محدودیت‌های سایر نهاد های حسابرسی در فصل اول بخش هفتم مورد بحث قرار گرفته است.

Sotirios-Ioannis Lekkas, 'The Uses of the Outputs of the International Law Commission in International Adjudication: Subsidiary Means or Artefacts of Rules?' (2022) 69 Netherlands International Law Review 327, 328

See, eg, Aziz Epik, 'No Functional Immunity for Crimes under International Law before Foreign domestic Courts: An Unequivocal Message from the German Federal Court of Justice' (2021) 19(5) Journal of International Criminal Justice 1263 citing Bundesgerichtshof [German Federal Court of Justice], 3 StR 564/19, 28 January 2021. But see Cour de cassation [French Court of Cassation], 20-80511, 13 January 2021, [25

Alexander (n 24).

Subramaniam (n 24). 28 ۲۰۲۱ لاس رد، دیش و غل تینوصم نارد هک یرگید همکام. نایوجکنج هیلع یگنج تایانج باکترا هب هک دوب ناغفا ز ابرس کی هب طوبرم و داد خر Robert Kaufman, 'Germany Top Court Rules Foreign Soldiers Not Immune from War Crimes Charges', Jurist (online, 29 January 2021) <<https://www.jurist.org/news/2021/01/germany-top-court-rules-foreign-soldiers-not-immune-from-war-crimes-charges/>>. Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002), art 27 ('Rome Statute'). See also Dapo Akande, 'International Law Immunities and the International Criminal Court' (2004) 98(3) The American Journal of International Law 407.

29 د نریوالی جنایی محکمی د روم قانون، د لاسلیک لپاره 17 جولای 1998، 2187 UNTS 90 (د 1 جولای 2002 نافذ شوی)، 27 ماده ("د روم قانون"). داپو اکنده، د نریوال قانون معافیوتونه او د جرمنو نریواله محکمه (2004) 98 (3) د نریوال قانون امریکن ژورنال 407 هم وگوری.

اتهامات جدی علیه طالبان وجود دارد که آنان بارها مرتکب جرایم جدی بین‌المللی شده‌اند، و شواهد مرتبط با این موضوع در فصل ۲ این کتاب راهنما بیان شده است. حتی اگر مصونیت وظیفه‌ای از افرادی که این جرایم را مرتکب شده‌اند محافظت کند، بسیاری پس از دوسیه پینوشه استدلال کرده‌اند که مصونیت وظیفه‌ای شامل (برخی) جرایم تحت قوانین بین‌المللی نمی‌شود. به‌عنوان مثال، انستیتوت حقوق بین‌الملل در قطعنامه‌ای اعلام کرد که مصونیت وظیفه‌ای نمی‌تواند از مقامات دولتی در برابر جرایم جدی بین‌المللی (نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت، شکنجه و جنایات جنگی) محافظت کند.¹⁹ بسیاری از دانشمندان حقوقی ولو با استفاده تیوری های گوناگون حقوقی، نیز همین استدلال را مطرح کرده‌اند.²⁰

یکی از استدلال‌ها این است که نقض هنجارهای قاعده امره که در فصل اول بخش اول کتاب راهنما بحث شده است، بر مصونیت وظیفه‌ای برتری دارد.²¹ این استدلال پیش‌تر توسط دیوان بین‌المللی دادگستری (ای سی جی) در دوسیه «حکم جلب» و دوسیه «مصونیت‌های قضایی دولت» رد شده است.²²

در سال ۲۰۱۷، کمیسیون قانون بین‌الملل (ای ایل سی) مسوده ماده‌ای را تصویب کرد. بر اساس آن ماده مصونیت وظیفه‌ای به برخی از جرایم تحت قوانین بین‌المللی (از جمله نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت، جنایات جنگی، اپارتاید، شکنجه و ناپدیدسازی اجباری) اعمال نمی‌شود.²³ این مسوده بحث‌برانگیز بود و تنها پس از یک رای‌گیری نادر به تصویب رسید، اما در نهایت با استناد به استدلال قاعده امره توجیه گردید.²⁴ اگرچه مسوده‌های این کمیسیون الزام‌آور

Institut de Droit International, Resolution on the Immunity from Jurisdiction of the State and of Persons Who Act on Behalf of the State in case of International Crimes (Naples Session, 2009) <https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2009_naples_01_en.pdf

Šturma (n 4) 14. See also Dapo Akande and Sangeeta Shas, 'Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts' (2011) 21(4) The European Journal of International Law 815

See, eg, Selman Özdan, The Human Rights Challenge to Immunity in International Law (Springer Nature Switzerland, 2022) 199

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Congo v Belgium) (Judgment) [2002] ICJ Rep 2001; Jurisdictional Immunities of the State (Germany v Italy; Greece Intervening) (Judgment) (2012) ICJ Rep 99

ILC, Immunity of State Officials from Foreign Criminal Jurisdiction, UN GAOR, 69th Sess, UN Doc A/CN.4/L.893 (10 July 2017) draft art 7

Ibid; Sunand Subramaniam, 'ILC Draft Article 7 on Immunity of State Officials from Foreign Criminal Jurisdiction' (2016) Völkerrechtsblog <<https://voelkerrechtsblog.org/ilc-draft-article-7-on-immunity-of-state-of-ficials-from-foreign-criminal-jurisdiction/>>; Atul Alexander, 'Jus Cogens and Immunity: Revisiting ILC Draft Article 7 on Immunity of State Officials from Foreign Criminal Jurisdiction', Opinio Juris (Blog Post, 19 July 2022) <<http://opiniojuris.org/2022/07/19/jus-cogens-and-immunity-revisiting-ilc-draft-article-7-on-immunity-of-state-officials-from-foreign-criminal-jurisdiction>>.

3.2.2 تضاد منافع

ب. منافع مستقیماً متضاد

چالش دیگری که فراروی اجرای ص.ج قرار دارد این است که این اصل نیازمند همکاری میان دو نهادی است که منافع سیاسی متضاد دارند: دولت مجری ص.ج و دولت متهم.

به عنوان نمونه، «بعید است که دولتی که خود مسئول [جنایات فاحش] باشد، در پیگرد آن‌ها مؤثر عمل کند.»³² بنابراین مشکل همچنان باقی می‌ماند چون اجرای ص.ج اغلب نیازمند همکاری دولتی است که متهم عضو آن است. اگر آن دولت از پیگرد متهم برای جنایاتی که تحت ص.ج مطرح می‌شوند خودداری کند، بسیار بعید است که در استرداد متهم به یک دولت خارجی برای پیگرد جنایتی که خود آن را تأیید کرده است، همکاری نماید.

قضیه نمونه درباره دشواری همکاری دولت‌ها

قضیه انتونیو گونزالز پاچکو نمونه‌ای بارز چالش همکاری در اعمال اصل ص.ج در عرصه بین‌المللی است. گونزالز پاچکو، یک افسر پولیس اسپانیایی، متهم به شکنجه قربانیان در سال ۱۹۷۰ بود. مقامات اسپانیایی از پیگرد او خودداری کردند. در سال ۲۰۱۳، قاضی ماریا سروینی از ارزانتین احضاریه‌ای علیه گونزالز پاچکو تحت اصل ص.ج صادر کرد.³³

با این حال، سرانجام این پیگرد ناموفق بود زیرا اسپانیا از همکاری با ارزانتین خودداری کرد. استدلال اسپانیا این بود که پیگرد متهم پس از این سال‌ها بسیار دیر است.³⁴ این قضیه نمایانگر دشواری در جلب همکاری دولت متهم برای اجازه دادن به دولت دیگر جهت اعمال صلاحیت قضایی بر شهروندان آن‌ها است.

3.2.3 سایر نگرانی‌های درباره صلاحیت قضایی جهان‌شمول

الف. تضعیف نظام‌های حقوقی

یکی از انتقادات عمده به ص.ج این است که ممکن است نظام‌های حقوقی دولتی‌هایی که متهم از آن‌ها می‌باشد را تضعیف کند. هنری کیسینجر (وزیر خارجه پیشین ایالات متحده) یکی از منتقدان سرسخت ص.ج بود. او به‌ویژه از لغو مصونیت در قضیه پینوشه و پیگرد قانونی او در محاکم بریتانیا انتقاد کرد. کیسینجر بیان داشت

Madeline Morris, 'Universal Jurisdiction in a Divided World: 22 Conference Remarks' (2001) 35(2) *New England Law Review* 337, 337.

María Manuela Márquez Velásquez, 'The Argentinian Exercise of 33 Universal Jurisdiction 12 Years After its Opening', *Opinio Juris* (Blog Post, 4 February 2022) <<https://opiniojuris.org/2022/02/04/the-argentinian-exercise-of-universal-jurisdiction-12-years-after-its-opening>>.

Argentina Asks Spain to Arrest 20 Franco-era Officials', *BBC* 34 News (online, 1 November 2014) <<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-29868270>>.

چالش‌های مرتبط با صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) زمانی به وجود می‌آید که متهم یک شخصیت برجسته سیاسی باشد. دولت پیگردکننده، افزون بر موضوع مصونیت‌ها، باید ملاحظات دیگری را نیز در نظر بگیرد که آیا پیگیری یک شخصیت سیاسی از دولت دیگر می‌تواند روابط دیپلماتیک بین دولت‌ها و متحدان‌شان را تهدید یا تخریب کند یا خیر. این اقدام می‌تواند به نارامی‌های سیاسی و منازعات بیشتر، جنگ داخلی یا بی‌ثباتی دولت منجر شود که ممکن است امنیت دولت‌های همجوار را تهدید کند.

این موضوع نشان‌دهنده دشواری‌های فرگشتی و تفاوت‌های است که بین مبنای اصلی ص.ج و کاربرد آن در جهان امروز قرار دارد. در گذشته، جلب همکاری دولت‌ها در مورد ص.ج برای اعمالی مانند دزدی دریایی دشوار نبود، زیرا دزدان دریایی به هیچ دولتی وابسته یا پاسخ‌گو نبودند و بنابراین پیگرد آن‌ها منافع مثبتی چون حفاظت از تجارت بین‌المللی را برای تمامی دولت‌ها به همراه داشت.³⁰

برعکس، جنایاتی که توسط شخصیت‌های سیاسی صورت می‌گیرند، به‌طور ناگزیر منافع سیاسی متضاد ایجاد می‌کند، زیرا این جنایات بر روابط بین‌المللی تأثیر می‌گذارد. این نکته می‌تواند توضیح دهد که چرا استرالیا در برخورد با ماهیندا راجاپاکسا رویکرد محتاطانه داشت و چرا هالند، ناروی و سوئیدن همه دارای قوانین وسیعی هستند که زمینه اعمال یا عدم اعمال ص.ج را باز نگه می‌دارند. همان‌طور که قبلاً بیان شده است، شیوه‌های دولت‌های خاص در پیوست‌های فصل سوم این کتاب راهنما آورده شده است.³¹ دولت‌ها قوانین ص.ج را ترجیح می‌دهند که اختیارات گسترده را به مقامات‌شان بدهند تا بدین گونه بتوانند پیچیدگی‌های روابط بین‌المللی را با دقت مدیریت کنند. اینجا است که موانع سیاسی و دشواری‌های کاربردی اصل ص.ج آشکار می‌شود.

Devika Hovell, 'The Authority of Universal Jurisdiction' (2018) 30 29(2) *The European Journal of International Law* 428, 443.

Open Society Justice Society Initiative and TRIAL International, 31 Universal Jurisdiction Law and Practice in the Netherlands (Briefing Paper, April 2019) <<https://www.justiceinitiative.org/publications/universal-jurisdiction-law-and-practice-in-netherlands>> 12; Open Society Justice Initiative and TRIAL International, Universal Jurisdiction Law and Practice in Norway (Briefing Paper, January 2019) <<https://www.justiceinitiative.org/publications/universal-jurisdiction-law-and-practice-in-norway>> 23; Open Society Justice Initiative and TRIAL International, Universal Jurisdiction Law and Practice in Sweden, (Briefing Paper January 2019) <<https://www.justiceinitiative.org/publications/universal-jurisdiction-law-and-practice-in-sweden>> 14.

3.3 چگونه محدودیت‌ها بر صلاحیت قضایی جهان شمول تاثیر می‌گذارند

این فصل نشان داده است که چگونه ممکن است از ص.ج سوءاستفاده شود. حتی اگر این ریسک‌ها بی‌اساس باشند،⁴³ باز هم در خصوص استفاده از ص.ج به یک سلسله تردیدهای سیاسی دامن زده‌اند. مدتی پس از استفاده چشم‌گیر از ص.ج در قضیه پینوشه، بلژیک و اسپانیا که از پیشگامان قوانین ص.ج بودند این قوانین خود را تضعیف کردند.⁴⁴ بلژیک این کار را پس از فشار شدید ایالات متحده انجام داد.⁴⁵ بسیاری این اقدام را «سقوط» یا «مرگ» ص.ج دانستند.⁴⁶

با این حال، در سال‌های اخیر تعداد دوسیه‌های مربوط به ص.ج افزایش یافته است.⁴⁷ ارزش ص.ج به‌عنوان ابزاری برای اعمال فعالانه مسئولیت‌پذیری و حذف مصونیت به‌طور مفصل در سراسر این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است. نویسندگان این کتاب معتقدند که ص.ج می‌تواند، و باید، به این منظور مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، به دلیل محدودیت‌های سیاسی مطرح شده در این فصل، جامعه بین‌المللی در حال حاضر نسبت به استفاده از این اصل مردد است. بنابراین، مهم است که انتظارات با توجه به فضای سیاسی کنونی مدیریت شوند. در حالی که ممکن است برای پیشرفت‌های بیشتر در عرصه ص.ج دادخواهی بیشتر صورت گیرد، در وضعیت فعلی محتمل‌تر آن است که مقامات رده پایین‌تر از مورد پیگرد قرار داد.

که قضاوت درباره جنایات جدی توسط دولت‌های خارجی تحت ص.ج «متهم را به رویه‌های کیفری دولت قاضی تحت یک نظام حقوقی که ممکن است برای متهم ناآشنا باشد، تسلیم می‌کند و متهم را مجبور می‌سازد که شواهد و شهود را از فاصله‌های دور فراهم کند».³⁵

جورج فلچر این انتقاد را توسعه داده و خاطرنشان کرده است که در بسا دولت‌های که قانون اساسی دموکراتیک دارند، «تضمین‌های بنیادی قانون اساسی برای محاکمه عادلانه برای همه اعمال می‌شود؛ هر فردی که به جنایتی متهم باشد، بدون توجه به شدت جرم یا میزان شواهد ارائه‌شده از سوی دادستانی».³⁶ به گفته فلچر، این تضمین‌های مقرراتی شامل موارد زیر می‌شود: معیارهای بالاتری نسبت به بسیار از محاکم اروپایی برای جلوگیری از محاکمه مجدد (دبل جیوپردی)، فرض برائت، و «امتیاز عدم اجبار به خوداتهامی» است.³⁷ او استدلال می‌کند که در قوانین کیفری بین‌المللی، این تمرکز بر حقوق متهم جای خود را به تمرکز بر منافع قربانیان-بازماندگان تعویض می‌کند³⁸ و همین است که به جای این که توجه روی برگزاری محاکمه عادلانه باشد، روی دستیابی به مجازات و تلافی توجه بیشتر صورت می‌گیرد.³⁹ برعکس، تعداد فزاینده‌ی دوسیه‌های ص.ج نشان داده است که محاکمات تحت این اصل به‌صورت عادلانه برگزار شده‌اند.⁴⁰

ب. پیگردهای دارای انگیزه سیاسی

یکی دیگر از خطرات ص.ج این است که ممکن است دولت‌ها ان را برای اهداف سیاسی خود مورد سوءاستفاده قرار دهند. از ص.ج می‌توان برای کسب برتری بر رقیب در درگیری‌های بین‌دولتی، مثلاً با «پیگرد اتباع دولت‌های رقیب» سود برد.⁴¹ باز هم، دید کلی نسبت به محاکمات ص.ج این است که آنها به‌صورت عادلانه برگزار شده‌اند.⁴² با این حال، سوءاستفاده از ص.ج همچنان به‌عنوان یک خطر بالقوه باقی است. ممکن است دولتی محاکمات را به گونه‌ی عادلانه‌ای برگزار کند، ولی فقط از ص.ج علیه «رقبای» سیاسی استفاده کند و از اعمال ان علیه اتباع دولت‌هایی که با ان‌ها روابط خوبی دارد، خودداری نماید.

.See generally *ibid* 43

Sienho Yee, 'Universal Jurisdiction: Concept, Logic and Reality' 44 (2011) 10(3) Chinese Journal of International Law 503, 511. Specifically, Belgium and Spain removed 'pure' UJ laws which allowed the use of UJ in absentia (without the actual presence of the (accused in Belgium or Spain

Belgium: Universal Jurisdiction Law Repealed', Human Rights' 45 Watch (Web Page, 22 January 2003) <[https:// www.hrw.org/news/2003/08/02/belgium-universal-jurisdiction-law-repealed](https://www.hrw.org/news/2003/08/02/belgium-universal-jurisdiction-law-repealed)

See, eg, Ignacio del Moral, 'The Swan Song of Universal Jurisdiction 46 in Spain' (2009) 9(5) International Criminal Law Review 777

See, eg, Máximo Langer, 'Universal Jurisdiction Is Not Disappearing: The Shift from 'Global Enforcer' to 'No Safe Haven' Universal Jurisdiction (2015) 13(2) Journal of International Criminal Justice 245; Máximo Langer and Mackenzie Eason, 'The Quiet Expansion of Universal Jurisdiction' (2019) 30(3) European Journal of International Law 779

Henry Kissinger, 'Pitfalls of Universal Jurisdiction' (2001) 80(4) 35 Foreign Affairs 86, 90

George Fletcher, 'Against Universal Jurisdiction' (2003) 1(3) 36 Journal of International Criminal Justice 580, 580

.Ibid 581 37

.Ibid 38

.Ibid 580 39

See generally Langer (n 1). 40

.Morris (n 32) 356 41

See generally Langer (n 1). 42

- هیچ تضمینی وجود ندارد که تلاش‌ها برای بازخواست از عاملان احتمالی از طریق ص.ج به رسیدگی قضایی منجر شود، چه رسد به محکومیت عاملان.
- چالش‌های متعددی برای اجرای مؤثر ص.ج وجود دارد که همیشه باید به آن‌ها توجه شود. از آن جمله، عوامل سیاسی می‌توانند روی این که آیا یک دولت مایل به حمایت از یک دوسیه ص.ج است یا خیر تعیین‌کننده باشند.
- یکی دیگر از چالش‌ها مسئله مصونیت‌ها است. سیاسیون که در قدرت هستند، اغلب مقامات بلندپایه هستند که تحت قوانین بین‌المللی از مصونیت‌هایی برخوردار هستند که گاهی مانع پیشرفت دوسیه‌های ص.ج شده است.
- علاوه بر این، گاهی استدلال می‌شود که ص.ج ممکن مورد سواستفاده سیاسی قرار گیرد به نحوی که انگیزه‌های پیگرد سیاسی باشند و یا حقوق دادرسی عادلانه متهم در آن‌ها تضمین نشوند.
- در حالی که همه چالش‌های مورد بحث در این فصل باید جدی گرفته شوند و مورد توجه قرار گیرند، ممکن است دوسیه‌های ص.ج علیه اعضای طالبان برای دولت‌های پیگردکننده از نظر سیاسی کمتر نگران‌کننده باشد تا تعقیب چهره‌های سیاسی در دولت‌های به‌رسمیت شناخته‌شده. علاوه بر این، بانظرداشت توضیحاتی که در این بخش آمد، به نظر می‌رسد که مسئله مصونیت‌ها در مورد طالبان مشکل‌کتر خواهد داشت.

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

IV

رویکرد متمرکز به

قربانی-بازمانده

در عدالت کیفری

بخش ۴ به نقش مهم و در حال تکامل قربانیان-بازماندگان در روندهای مربوط به مسئولیت‌پذیری برای جرایم بین‌المللی که در این کتاب راهنما پوشش داده شده‌اند، و شامل دادگاه‌های داخلی نیز می‌شوند، از طریق اصل صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) می‌پردازد.

منظور از «رویکرد متمرکز بر قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری» در کتاب راهنما، فرآیندها و نهادهای عدالت کیفری است که نقش قربانیان-بازماندگان را به‌عنوان عاملان فعال در روند بازخواست و عدالت به رسمیت بشناسند و آن را پاس بدارد نه این که آن‌ها را به‌عنوان اشیای منفعل که منتظر بازخواست و جبران خسارت «از بالا» هستند، ببینند. رویکردهای متمرکز بر قربانیان-بازماندگان می‌توانند به پایداری بلندمدت عدالت و صلح در یک وضع شکننده، مانند افغانستان، کمک کنند. مشارکت معنادار قربانیان-بازماندگان و جوامع آسیب‌دیده در فرآیندهای قانونی، از جمله ص.ج، می‌تواند متضمن شنیدن صدای آن‌ها و به رسمیت شناسی آسیب‌های آن‌ها باشد.

بخش حاضر در آغاز به این نکته می‌پردازد که چگونه نگرش به قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری با گذشت زمان تغییر کرده است تا نیاز به رویکرد متمرکز بر قربانیان-بازماندگان در سطوح بین‌المللی و داخلی به رسمیت شناخته شود. این تغییر از طریق تلاش‌های خود قربانیان-بازماندگان به‌وجود آمده است و یک تحول مهم در عدالت کیفری بین‌المللی است چون در ابتدا فقط نقش بسیار محدودی برای قربانیان-بازماندگان قایل بود. برای تصریح این موضوع، این بخش به کم‌توجهی به قربانیان-بازماندگان در برخی از پیگردهای اولیه جرایم فجیع می‌پردازد. سپس این بخش به بررسی چارچوب دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) می‌پردازد که علیرغم ضرورت به اصلاحات، نقش در حال گسترشی برای قربانیان-بازماندگان قایل شده است. این بخش با بررسی اهمیت انسجام قربانیان-بازماندگان و برخی از موانع اصلی که مانع انسجام مؤثر آنها می‌شوند، به پایان می‌رسد.

مطالب

- 4.1 نقش در حال تغییر قربانیان-بازماندگان | 52
- 4.1.1 فراخوان‌های نخست برای تمرکز بر قربانیان-بازماندگان | 52
- 4.1.2 جرایم بین‌المللی و اهمیت قربانیان-بازماندگان | 53
- 4.2 تغییر (آهسته) به سوی قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری بین‌المللی | 53
- 4.2.1 نقش محدود قربانیان-بازماندگان پیش از اساس‌نامه رم | 53
- 4.2.2 اصول اساسی عدالت برای قربانیان جرم و سوءاستفاده از قدرت از سوی سازمان ملل | 55
- 4.2.3 نقش گسترش‌یافته قربانیان-بازماندگان در آی.سی.سی | 55
- 4.3 انسجام قربانیان-بازماندگان | 57
- 4.3.1 اهمیت آگاهی | 57
- 4.3.2 تضمین ایمنی | 58
- 4.3.3 نیاز به اعتماد | 58

4.1 نقش در حال تغییر قربانیان بازماندگان

به طور سنتی، تمایل بر این بوده که افراد قربانی جرم معمولاً به عنوان «اشیای» منفعل که نیاز به نجات دارند دیده می‌شوند. چنانچه در مقدمه کتاب راهنما ذکر شد، تغییر در اصطلاحات از «قربانیان» به «قربانیان-بازماندگان» بازتابی از تغییر نگرش نسبت به نقش آن‌ها در بازخواست عاملان جرایم فجیع است. افرادی که در معرض این جنایات قرار گرفته‌اند، «بازماندگان جرم هستند که مجرمان آنها را وادار کرده تا وارد سیستم قضایی شوند و اکنون برای تامین عدالت قدم برداشته‌اند»¹ قربانیان-بازماندگان عوامل فعالی هستند که می‌توانند نقش حیاتی در تلاش‌های بازخواست مرتکبان جنایات ایفا کنند. خود این کتاب راهنما نیز نشان‌دهنده این نقش مهم است، زیرا این کتاب بر اساس خواسته‌ها و نظریات قربانیان-بازماندگان تهیه شده است - افرادی که تلاش می‌کنند اعضای طالبان و گروه‌های وابسته به آنها را مورد بازخواست قرار دهند.

در زمینه عدالت کیفری بین‌المللی، تغییر نگرش نسبت به قربانیان-بازماندگان فرآیندی آهسته و پیوسته است، طوری که در بخش ۴.۲ به تفصیل به بررسی چگونگی در نظر گرفتن قربانیان-بازماندگان توسط دادگاه‌ها و محاکم بین‌المللی پرداخته خواهد شد.²

4.1.1 فراخوان‌های نخست برای تمرکز بر قربانیان-بازماندگان

فراخوان‌های نخست برای تغییر به سمت توانمندسازی قربانیان-بازماندگان در فرآیندهای عدالت کیفری هم از جانب دانشگاهیان و هم از جانب جنبش‌ها به میان آمدند:

■ **دانشگاهیان:** در میان جامعه اکادمیک، رشته‌ای به نام «قربانی‌شناسی» (وکتیمالوژی) در اواسط قرن بیستم شکل گرفت.³ در این دوره، نظریاتی درباره نیاز به ارائه کمک مالی به قربانیان-بازماندگان و ایجاد طرح‌های جبران خسارت به عنوان بخشی از اصلاحات در نظام‌های عدالت کیفری در سراسر جهان مطرح شد.⁴

■ **جنبش‌های اجتماعی:** در دهه ۱۹۷۰، جنبش‌های اجتماعی در سراسر جهان برای حمایت از تلاش‌های اصلاح فرآیندهای عدالت کیفری جهت حمایت از قربانیان-بازماندگان شکل گرفتند. این جنبش‌ها شامل جنبش‌های فمینیستی بود که تلاش می‌کردند تمرکز را بر فقدان قدرت زنان در قضایای مرتبط با تعرض جنسی و خشونت خانوادگی معطوف کنند.⁵

به مرور زمان، این فراخوان‌های اصلاحی، به ویژه از سوی خود قربانیان-بازماندگان، عوامل مختلفی داشته‌اند.⁶

الف. «قربانی‌سازی ثانویه»

قربانیان-بازماندگان ممکن است در تعامل با روندهای عدالت کیفری آنچه را که اغلب به عنوان «قربانی‌سازی ثانویه» شناخته می‌شود، تجربه کنند.⁷ این اصطلاح بدین معناست که قربانیان-بازماندگان آسیب را نه تنها به دلیل عمل مجرمانه اولیه، مانند یکی از جنایات بین‌المللی که در این کتاب راهنما ذکر شد، تجربه کنند بلکه همچنین به دلیل نحوه رفتار نهادها یا افراد در سیستم عدالت کیفری با آنها دوباره تجربه کنند.

قربانی‌سازی ثانویه: سازمان ملل متحد این اصطلاح را چنین تعریف می‌کند: «قربانی شدن افرادی که نه به طور مستقیم به دلیل عمل جرمی، بلکه به واسطه واکنش‌ها و برخوردهای نهادها و افراد با قربانیان دچار آسیب می‌شوند».⁸

قربانی‌سازی ثانویه ممکن است شامل ندادن فرصت به قربانیان-بازماندگان برای بیان تجربیات یا مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به چگونگی پیشرفت دوسیه جنایی باشد. همچنین، می‌تواند شامل قرار دادن زندگی قربانی-بازمانده در معرض خطر باشد، به عنوان مثال، خطراتی که از سوی متهم جنایت متوجه قربانی-بازمانده می‌شود.

5 Rauschenbach and Scalia (n 3).

6 Garkawe (n 2) 348.

7 Ibid.

8 United Nations Office on Drugs and Crime ('UNODC') Centre for International Crime Prevention, Handbook on Justice for Victims: On the Use and Application of the Declaration on Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (Report, 1999) 9.

1 Joanna Tucker Davis, 'The Grassroots Beginnings of the Victims' Rights Movement' (Newsletter, National Crime Victim Law Institute, 2005) <<https://law.lclark.edu/live/files/6453-the-grassroots-beginnings-of-the-victims-rights>> 1

2 Sam Garkawe, 'Victims and the International Criminal Court: Three Major Issues' [2003] 3(4) International Criminal Law Review 345, 346. در حالی که تمرکز در این فصل بر نقش قربانیان-بازماندگان در فرآیندهای مبتنی بر دادگاه است، این امر از اهمیت دیگر رویکردها، مانند مکانیزم‌های حقیقت‌یابی و آشتی در زمینه عدالت انتقالی نمی‌کاهد. در حالی که بررسی دقیق چنین فرآیندهای دیگری فراتر از دامنه این کتاب راهنما است، این‌ها باید هم‌زمان با فرآیندهای عدالت کیفری دنبال شوند.

3 Mina Rauschenbach and Damien Scalia, 'Victims and International Criminal Justice: A Vexed Question?' (2008) 90(870) International Review of the Red Cross 441, 442.

4 Marlene Young and John Stein, 'The History of the Crime Victims' Movement in the United States - a Component of the Office for Victims of Crime Oral History Project', OVC Archive (Web Page) <https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/ncvrv/2005/pg4c.html>; Paul Rock, 'Governments, Victims, and Policies in Two Countries' (1988) 28 (1) The British Journal of Criminology 44, 56; Rauschenbach and Scalia (n 3) 443.

قربانیان بازماندگان در این وضعیت باید نه تنها رنج شخصی خود را پشت سر بگذارند، بلکه همچنین در روند بهبودی اجتماعی با جامعه یا گروه خود همکاری کنند.¹⁴ این جنبه منحصر به فرد جرایم بین‌المللی می‌تواند باعث افزایش آسیب‌های روانی و فشارهای پس از صدمات روانی بین قربانیان بازماندگان شود.¹⁵ علاوه بر این، از آنجا که قربانیان بازماندگان اغلب از منازعاتی متضرر می‌شوند که در آن کل اجتماع‌شان هدف قرار می‌گیرد، آن‌ها غالباً مجبور به فرار از خانه‌های خود می‌شوند.¹⁶ افغانستان مثال بارزی است؛ آسیب‌های روانی، عاطفی و مالی ناشی از جرایم بین‌المللی مورد بحث در این کتاب راهنما، علاوه بر آسیب‌های جسمی است که بسیاری از افراد تجربه کرده‌اند.¹⁷

پیچیدگی‌ها و شدت آسیبی که قربانیان بازماندگان این جرایم تجربه کرده‌اند، اهمیت شناسایی و جدی گرفتن تجربیات و نیازهای آن‌ها را برجسته می‌سازد. سهمگیری قربانیان بازماندگان در روندهای قضایی که هدف از بازخواست عاملان آن‌ها هستند، نه تنها از منظر پیگرد قانونی برای اثبات مسئولیت، بلکه از منظر دفاعی مهم است چون به متهم فرصت ارائه پاسخ را می‌دهد. در نهایت، این موضوع از دیدگاه خود قربانیان بازماندگان نیز اهمیت حیاتی دارد تا صداها و تجربیات آن‌ها شنیده شود.

4.2 تغییر (آهسته) به سوی قربانیان - بازماندگان در عدالت کیفری بین‌المللی

4.2.1 نقش محدود قربانیان بازماندگان پیش از اساس نامه رم

با وجود اهمیت رویکردهای متمرکز بر قربانیان بازماندگان در عدالت کیفری بین‌المللی و فراخوان‌های اولیه برای تمرکز بر قربانیان بازماندگان در عدالت کیفری داخلی، در سطح جهانی قربانیان بازماندگان به‌عنوان عوامل فعال کمتر شناخته می‌شدند، به‌ویژه اگر به روندهای قضایی بین‌المللی پیش از تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) نگاه کنیم.

جنبه دیگری که موجب افزایش درخواست‌ها برای تمرکز بر قربانیان بازماندگان شده است، احساس بی عدالتی است؛ چراکه آسیب‌دیده‌ترین افراد از جرایمی مورد بحث — که در این کتاب راهنما به‌عنوان جدی‌ترین انواع جرایم شناخته شده‌اند — کمترین قدرت و تأثیرگذاری را در فرآیندهای قضایی دارند.⁹

این انتقاد به‌ویژه در ارتباط با سیستم‌های تقابلی در حوزه‌های حقوق عمومی (کامن‌لا) مطرح شده است، جایی که تمرکز اصلی بر طرفین حاضر در دادگاه و شواهدی است که آنها ارائه می‌دهند. در مقابل، در سیستم‌هایی که بیشتر بر روش تفتیش محور تمرکز دارند (سیستم‌های غیرکامن‌لا)، علاوه بر بیانات و شواهد ارائه‌شده توسط طرفین، دادگاه خود نیز به تحقیق و حقیقت‌یابی می‌پردازد و بر کشف واقعیت تأکید بیشتری دارد.¹⁰

ج. تأثیرات نامتناسب

نیاز است که توجه خاصی به آن گروه‌های قربانیان بازماندگان معطوف شود که در معرض تجربه تأثیرات نامتناسب در سیستم عدالت کیفری قرار دارند.

برای مثال، پژوهشگران و مدافعان فمینیست بر تأثیرات نامتناسب منفی و آسیب‌های روانی که بسیاری از زنان و کودکان قربانی بازمانده در طول یک فرآیند قضایی تجربه می‌کنند، تأکید کرده‌اند.¹¹ در منازعات، زنان و کودکان به‌طور عمده و نامتناسب هدف خشونت‌های جنسی از جمله تجاوز، عقیم‌سازی اجباری، فحش‌های اجباری، قاچاق انسان و بارداری اجباری قرار می‌گیرند.¹² این جرایم نه تنها پیامدهای جسمی بلکه پیامدهای روانی، اقتصادی و اجتماعی نیز برای قربانیان بازماندگان دارند که باید در طول روند محاکمه مدنظر قرار گیرند. از این رو، نیاز است که تجربیات خاص گروه‌های معینی از قربانیان بازماندگان مورد توجه قرار گیرند تا از ایجاد غیرمستقیم قربانی‌سازی ثانویه، که در بالا به آن اشاره شد، جلوگیری شود.

4.1.2 جرایم بین‌المللی و اهمیت قربانیان بازماندگان

در این که قربانیان بازماندگان در قضایای که شامل جرایم بین‌المللی مورد بحث در این کتاب راهنما هستند اهمیت ویژه‌ای دارند، دلایل فراوانی وجود دارد. این جرایم به احتمال زیاد نه تنها متوجه یک فرد خاص، بلکه هزاران نفر از یک جامعه یا یک گروه قومی، مذهبی یا ملی می‌شوند.¹³

9 Garkawe (n 2) 347–8

10 Ibid 348

11 Ibid 11

12 Anne-Marie De Brouwer, 'Reparation to Victims of Sexual 12 Violence: Possibilities at the International Criminal Court and at the Trust Fund for Victims and Their Families' [2007] 20 Leiden Journal of International Law 208

13 Rauschenbach and Scalia (n 3) 450

14 Ibid

15 Basia Spalek, *Crime Victims: Theory, Policy and Practice* (Palgrave 15 (McMillan, 2006

16 European Center for Constitutional and Human Rights, International Federation for Human Rights and REDRESS, 'Breaking Down Barriers: Access to Justice in Europe for Victims of International Crimes' (Report, September 2020) <https://www.echr.eu/fileadmin/Publikationen/Breaking_Down_Barriers_EN_web_FINAL_2020-11-08.pdf> 12

17 'Victim Assistance and Witness Protection', UNODC (Web Page) <<https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/witness-protection.html>>

صادر نشد و مسأله غرامت برای قربانیان بازماندگان جرایم فجیع در نظر گرفته نشد.²⁴ به‌طور مشابه، در دادگاه نظامی بین‌المللی توکیو نیز دستور غرامت صادر نشد و قربانیان بازماندگانی برده‌داری جنسی توسط مقامات نظامی جاپانی هنوز در حال پیگیری اقدامات برای دریافت غرامت هستند.²⁵

ب. دادگاه‌های بین‌المللی ویژه برای یوگسلاوی سابق و رواندا قربانیان بازماندگان در دادگاه بین‌المللی جرایم برای یوگسلاوی سابق و دادگاه بین‌المللی جرایم برای رواندا نیز نقش محدودی داشتند. مانند دادگاه‌های نظامی بین‌المللی، مشارکت قربانیان-بازماندگان به ارائه شهادت به‌عنوان شاهد محدود می‌شد. مشارکت به این صورت بستگی به فراخواندن قربانی بازمانده توسط یکی از طرفین یا قاضی محکمه می‌شد.²⁶

با این حال، برخلاف دادگاه‌های نظامی بین‌المللی، دادگاه یوگسلاوی سابق و رواندا برخی تدابیر حفاظتی به‌منظور جلوگیری از آسیب بیشتر برای قربانیان بازماندگانی که شهادت می‌دادند اتخاذ کردند. برای حمایت و حفاظت از همه شاهدان، از جمله شاهدان قربانی بازمانده، دادگاه یوگسلاوی سابق واحد ویژه‌ای به نام بخش قربانیان و شاهدان را تأسیس کرد.²⁷ این بخش حمایت‌های تدارکاتی و روانی برای شاهدان فراهم می‌کرد. همچنین تضمین می‌کرد که معلومات در مورد شاهدان ایمن بماند.

جهت حفاظت از شهادتی که شهادت می‌دادند، دادگاه یوگسلاوی سابق تدابیر خاصی را برای ایمنی شاهدان فراهم کرد. این تدابیر ایمنی شامل موارد زیر بود:

1. حذف نام‌ها و هر گونه اطلاعاتی که ممکن است شاهد را شناسایی کند از اسناد عامه محکمه؛²⁸
2. تغییر ظاهر یا صدای شاهدان به‌منظور جلوگیری از شناسایی؛²⁹
3. اجازه به شاهدان برای ارائه شهادت از راه دور «از طریق ضبط ویدیویی در اتاق جداگانه، دور از متهم»؛³⁰
4. اجازه به شاهدان برای شهادت دادن در دادگاه‌های بسته (یعنی تنها وکلا و قضات شهادت را می‌توانستند بشنوند و شهادت به‌صورت عمومی منتشر نمی‌شد).³¹

دو دادگاه نظامی بین‌المللی که پس از جنگ جهانی دوم برای محاکمه جرایم بین‌المللی تشکیل شدند، تمرکز زیادی بر قربانیان-بازماندگان نداشتند.¹⁸ از منظر قربانیان-بازماندگان، برخی کمبودهای این دادگاه‌ها قابل ذکر است. اولاً، مشارکت قربانیان-بازماندگان در چنین دادگاه‌های نظامی محدود به ارائه شواهد به‌عنوان شاهد در محاکمات بود. این محاکمات همچنین به‌دلیل تعداد محدود قربانیان-بازماندگانی که در واقع برای ارائه شواهد فراخوانده شدند، مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. همچنان، تنوعی چندانی در میان قربانیان-بازماندگان وجود نداشت تا نمایندگی مناسبی از طیف وسیع گروه‌های قربانی بازمانده‌ای کند که توسط قدرت‌های «محور» هدف قرار گرفته بودند.¹⁹

محدودیت سهمگیری قربانیان-بازماندگان فقط به شاهد بودن در روندهای قضایی بین‌المللی اولیه، مشارکت قربانیان-بازماندگان به نقش شاهد محدود می‌شد. این امر مشکل‌ساز است زیرا تجربه قربانیان-بازماندگان را به‌طور دقیق نمایندگی نمی‌تواند. قربانیان-بازماندگان تنها ناظر بر جرم نیستند، بلکه خود قربانی آن هستند. این موضوع به نوبه خود می‌تواند منجر به تضعیف صدای قربانی بازمانده شود. گاهی اوقات در دادگاه‌های نظامی بین‌المللی، تجربه‌های قربانیان-بازماندگان به دلیل این‌که این شهادت‌های آنها به اثبات گناه مرتبط نمی‌شدند، نادیده گرفته می‌شدند.²⁰

دوم اینکه، قربانیان-بازماندگانی که در دادگاه نورنبرگ شهادت دادند، معمولاً در برابر سوالات بی‌احساس و بی‌احترامانه وکلای مدافع محافظت نمی‌شدند.²¹ پیش از دادگاه نظامی بین‌المللی توکیو، محافظت از قربانیان-بازماندگان به لزوم دید قضایی که ریاست محکمه را به عهده داشت مربوط می‌شد، و به‌طور صریح در منشور ذکر نگردیده بود.²²

سوم، اگرچه شاهدان شرکت‌کننده در محاکمات نورنبرگ در خانه‌ای امن تحت حفاظت ارتش آمریکا نگهداری می‌شدند، اما تضمینی وجود نداشت که آن‌ها در خارج از دادگاه با افراد متهم تماس نداشته باشند. این می‌توانست موجب ایجاد آسیب روانی بیشتر برای قربانیان-بازماندگان شود.²³

در نهایت، اگرچه منشور دادگاه نورنبرگ امکان آن را فراهم کرده بود که اموال دزدیده بازگردانده شوند، هیچ‌گونه دستوری در این زمینه

Ibid 24

South Korea: Lawsuits Against Japanese Government Last Chance' 25 for Justice for 'Comfort Women', Amnesty International (Web Page, 12 August 2020) <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/08/south-korea-lawsuits-against-the-japanese-government-last-chance-for-justice-for-comfort-women>>

Witnesses - FAQs', ICTY (Web Page) <<https://www.icty.org/en/about/registry/witnesses/faq>>

Ibid 27

International Tribunal for the Former Yugoslavia, Rules and 28 Procedures of Evidence, Doc No IT/32/Rev.50 (adopted 8 July 2015) r 75(B)(i)(a) ('ICTY RPE').

Ibid r 75(B)(i)(c). 29

Ibid r 75(B)(ii). 30

Ibid rr 75(B)(ii), 79(A)(ii). 31

Kinga Tibori-Szabo and Megan Hirst (eds), Victim Participation 18 in International Criminal Justice Practitioners' Guide (TMC Asser [Press, 2017]) [1.1

Luke Moffett, 'The Role of Victims in the International Criminal 19 Tribunals of the Second World War' [2012] (12) International Criminal Law Review 245, 254

Ibid 255-6 20

Sam Garkawe, 'The Role and Rights of Victims at the Nuremberg 21 International Military Tribunal' in Herbert R Reginbogin and Christoph Safferling, The Nuremberg Trials: International Criminal Law Since 1945 (De Gruyter Saur 2006) 86, 90-1

.Moffett (n 19) 267 22

Ibid 256 23

4.2.3 نقش گسترش یافته قربانیان-بازماندگان در آی.سی.سی

این بخش فرعی به نقش گسترش یافته قربانیان-بازماندگان در دیوان بین‌المللی کیفری (آی.سی.سی) می‌پردازد، به ویژه در مورد مشارکت قربانیان-بازماندگان. جدا از آی.سی.سی، دادگاه‌ها و دادگاه‌های ویژه‌ای که در پی آی.سی.سی تاسیس شده‌اند نیز رویکردی مبتنی بر قربانیان-بازماندگان را به کار برده‌اند که امکان مشارکت مستقل آن‌ها را در فرایندهای قضایی و جبران خسارت‌ها فراهم می‌آورد.³⁵ این شامل اتاق‌های فوق‌العاده در دادگاه‌های کامبوجیا، دادگاه ویژه برای لبنان، دادگاه‌های ویژه کوسوو، دادگاه‌های فوق‌العاده آفریقایی تحت حمایت اتحادیه آفریقا و دادگاه ویژه آفریقایی مرکزی است.

الف. مروری کوتاه بر مشارکت قربانیان-بازماندگان در دیوان

در سال ۱۹۹۸، «اساسنامه روم برای دیوان بین‌المللی کیفری» (اساسنامه روم) و «آیین‌نامه‌های اجرایی و شواهد» چارچوب قانونی برای مشارکت قربانیان-بازماندگان در فرایندهای قضایی را فراهم کردند.³⁶ بر اساس این چارچوب، نقشی که برای قربانیان-بازماندگان پیش‌بینی شده است، نسبت به نمونه‌های قبلی گسترده‌تر است و مشارکت قربانیان-بازماندگان را نه تنها به‌عنوان شاهد، بلکه در امر نادری مشارکت مستقیم در فرایندهای محاکمه کیفری میسر می‌سازد. به قربانیان-بازماندگان این حق داده می‌شود «تا از طریق اظهار نظر، ابراز نگرانی، و یا از طریق وکیل قانونی‌شان، در روندها مشارکت کنند».³⁷

Kinga Tibori-Szabó and Megan Hirst, 'Introduction: Victim Participation in International Criminal Justice' in Tibori-Szabó and Hirst (n 18) 1.1.

Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) ('Rome Statute'); International Criminal Court, Rules of Evidence and Procedure, Doc No ICC-ASP/1/3 (adopted 9 September 2002) ('ICC RPE').

37Christine Chung, 'Victims' Participation at the International Criminal Court: Are Concessions of the Court Clouding the Promise?' (2008) 6(3) Northwestern Journal of International Human Rights 459, 460.

گرامت برای قربانیان-بازماندگان جرایم در رواندا و یوگسلاوی سابق عمدتاً به دادگاه‌های ملی واگذار شد. دلیل اصلی این امر این بود که دادگاه‌های بین‌المللی ویژه یوگسلاوی سابق و رواندا نگران بودند که مبادا ادغام گرامت باعث تأخیر در روند دادرسی در این دو دادگاه‌ها شود.³² از آن جا که تعداد قربانیان-بازماندگان زیاد بود، دادگاه‌ها مجبور بودند تا میان نمایندگی کافی از قربانیان-بازماندگان و محاکمه‌ای سریع و عادلانه متهمان، توازن محتاطانه‌ای ایجاد کنند.

4.2.2 اصول اساسی عدالت برای قربانیان جرم و سوءاستفاده از قدرت از سوی سازمان ملل

اعلامیه «اصول اساسی عدالت برای قربانیان جرم و سوءاستفاده از قدرت» سازمان ملل در سال ۱۹۸۵ یکی از اولین بیانیه‌ها در سطح بین‌المللی است که تغییر تدریجی در درک نقش قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری را نشان می‌دهد.³³

بر اساس این اعلامیه، باید دسترسی به عدالت، از جمله جبران‌ها و غرامت‌ها (که در بخش پنج فصل اول این کتاب راهنما بیشتر مورد بحث قرار می‌گیرد) برای قربانیان-بازماندگان فراهم شود. به ویژه، این اعلامیه نقش گسترش یافته‌ای را برای قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری پیش‌بینی می‌کند. به‌طور خاص، قربانیان-بازماندگان باید:

- از نقش و دامنه نقش‌شان در یک روند قضایی آگاه شوند؛
- اجازه داشته باشند تا نگرانی‌ها و دیدگاه‌های خود را در صورتی که «منفعت شخصی» آن‌ها تحت تأثیر قرار گیرد و حقوق متهمان مورد لطمه قرار نگیرد، بیان کنند؛

- در طول روند قانونی به «کمک مناسب» کافی دسترسی داشته باشند؛

- امنیت و حریم خصوصی آن‌ها در طول روند قضایی تضمین شود تا از قربانی شدن بیشتر جلوگیری شود.³⁴

همان‌طور که در بخش ۴.۲.۱ ذکر شد، دادگاه‌های اولیه و ویژه در مورد یوگسلاوی سابق و رواندا نقش گسترش یافته قربانیان-بازماندگان را به‌طور کامل مطابق با پیش‌بینی‌های این اعلامیه نپذیرفتند. البته نسبت به آن زمان، این امر هم در آی.سی.سی و هم در سایر دادگاه‌های ویژه متعاقب تغییر کرد.

Juan Carlos S Ochoa, The Rights of Victims in Criminal Justice 32 Proceedings for Serious Human Rights Violations (Martinus Nijhoff, 2013) 207.

UN Declaration of the Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, GA Res 40/34, UN Doc A/RES/40/34 (29 November 1985).

.Ibid para 6 34

1. مفهوم قربانی

در مقررات آی.سی.سی، «قربانی» به عنوان «شخصیت طبیعی که به دلیل ارتکاب هرگونه جرم که در حوزه صلاحیت دیوان آسیب دیده است» تعریف شده است.³⁸

در دوسیه مدعی العموم علیه توماس لوبانگا دیلو، که مربوط به جمهوری دموکراتیک کنگو است، قضات ۱۴۶ نفر را برای مشارکت در این دوسیه مجاز دانستند.³⁹ در این دوسیه، شعبه (چمبر) پیش از محاکمه (پی.تی.سی) فیصله کرد که مشارکت قربانیان-بازماندگان باید با رویکردی وسیع در نظر گرفته شود و به آن‌ها حق داده شود تا «دیدگاه‌ها و نگرانی‌های خود را از طریق بیانیه‌ها، معاینه شاهدان یا ارسال مکتوبات ابراز کنند».⁴⁰

2. «علاقه شخصی» کافی

اگر فردی به عنوان «قربانی» شناخته شود، دیوان باید تصمیم بگیرد که آیا این فرد دارای «علاقه شخصی» کافی برای مشارکت در فرآیند است یا خیر..⁴¹

در دوسیه مدعی العموم علیه بحر ادريس ابو گارده، شعبه پیش از محاکمه (پی.تی.سی) حکم داد که «علاقه شخصی قربانیان-بازماندگان از موارد زیر ناشی می‌شود:

- «تمایل به اعلام حقیقت توسط یک نهاد ذیصلاح (حق به حقیقت)»؛
- تمایل به شناسایی و محاکمه کسانی که آنها را مورد آسیب قرار داده‌اند (حق به عدالت)؛ و
- حق دریافت غرامت».⁴²

3. مراحل قانونی که در آن مشارکت مناسب است

حتی اگر شرایط فوق برآورده شود، آی.سی.سی می‌تواند در این مورد که در کدام مرحله از روند حقوقی مشارکت قربانیان-بازماندگان مناسب است تصمیم بگیرد. این تصمیم بر عهده «شعبه رسیدگی» است که همچنین نحوه مشارکت قربانیان-بازماندگان را ارزیابی خواهد کرد.⁴³

4. مشارکت و حقوق متهم

دادگاه باید تضمین کند که مشارکت «به حقوق متهم و محاکمه منصفانه و بی‌طرفانه لطمه نزند یا با آن متناقض نباشد»⁴⁴ حتی در صورتی که معیارها و ملاحظات مختلف فوق در نظر گرفته شود. پس از آن این که شرط برآورده شد، قضات می‌توانند تغییراتی برای مشارکت قربانیان-بازماندگان ایجاد کنند.

38 International Criminal Court, Rules of Evidence and Procedure, Doc No ICC-ASP/1/3 (adopted 9 September 2002) ('ICC RPE') r 85

39 (Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo (Decision on Victims' Participation, Trial Chamber I, Doc No ICC-01/04-01/06

Ibid [98]. 40

Rome Statute (n 36) art 68(3). 41

Prosecutor v Bahr Idriss Abu Garda (Decision on the 34 Applications for Participation at the Pre-Trial Stage of the Case, Pre-Trial Chamber I, 42 Doc No ICC-02/05-02/09) [3].

Rome Statute (n 36) art 68(3) ('Rome Statute'). 43

Ibid. 44

کسی که مایل به مشارکت در یک روند حقوقی آ.سی.سی باشد، باید یک درخواست کتبی به دفتر ثبت ارسال کند که از آن به بعد دفتر ثبت درخواست را به قضات ارجاع می دهد.⁴⁵ درخواست یک شخص یا گروه باید معیارهای فوق را برآورده کند. در غیر این صورت، شعبه (چیمبر) درخواست را رد خواهد کرد.⁴⁶

یک قربانی-بازمانده برای مشارکت در فرآیندهای دادگاه نیازی به وکیل حقوقی ندارد، اما این توصیه اکید می شود که آنها وکیلی داشته باشد. آن‌ها حق دارند از وکیل (نماینده) حقوقی کمک بگیرند که بیش از ده سال تجربه به عنوان وکیل جنایی، قاضی یا دادستان داشته باشد. اگر قربانیان-بازماندگان بخواهند، گروهی در فرآیندها مشارکت کنند، می توانند یک «نماینده حقوقی مشترک» داشته باشند.⁴⁷

4.3 انسجام قربانیان-بازماندگان

«شعبه مشارکت قربانیان و جبران خسارت‌ها» که جز از دفتر ثبت آ.سی.سی است می تواند قربانیان-بازماندگان را از حقوق شان آگاه کند و به آن‌ها در ارسال درخواست‌های مشارکت و یافتن و تأمین مالی نماینده حقوقی کمک کند.⁴⁸

ب. واقعیت عملی مشارکت

با وجودی که قربانیان-بازماندگان می توانند در فرآیندهای قانونی مشارکت کنند، ولی تا چه میزان تأثیر واقعی دارند؟ در این راستا، نیاز به توازن حقوق آن‌ها با حقوق متهم، نگرانی‌های عملی را در مورد تأخیرها و طولانی بودن روند حقوقی ایجاد کرده است که به حقوق متهم برای محاکمه سریع آسیب می زند.⁴⁹ از آنجایی که دستورالعمل‌های مشخصی برای این توازن وجود ندارد، همچنان چگونگی دخیل بودن هر قربانی-بازمانده در روندهای حقوقی آ.سی.سی مشخص نیست.⁵⁰

یک پیچیدگی اضافی در خصوص جرایم بین‌المللی، موجودیت «اقتصاد مقیاس در نمایندگی» قربانیان-بازماندگان فجایع است.⁵¹ این امر موجب آن می شود که دادگاه قربانیان-بازماندگان را بر اساس منافع مشترک و موقعیت جغرافیایی آن‌ها گروه‌بندی کند.⁵² در چنین موارد اگر قربانیان-بازماندگان دسترسی محدود به یک «نماینده حقوقی مشترک» داشته باشد و نتوانند دادگاه در جمع‌آوری شواهد کمک کنند، میزان تأثیرگذاری مشارکت آنها زیر سوال می رود. از سوی دیگر، چنین نمایندگی جمعی ممکن است تأخیرهای روند

حقوقی را محدود کرده و آنها را سریع‌تر سازد، البته در کنار این که می تواند ناراضی‌هایی ناشی از جرم [را به حیث یک پدیده اجتماعی نشان دهد.

با این حال، چارچوب آ.سی.سی نشان می دهد که عدالت کیفری بین‌المللی، از دوران ابتدایی دادگاه‌های نظامی بین‌المللی تا کنون، پیشرفت‌های ولو کند، داشته اند. هرچند میزان خاص نقش قربانیان-بازماندگان در عدالت کیفری بین‌المللی بستگی به حوزه قضائی ای دارد که در آن قضیه پیگیری می شود، تجربه در آ.سی.سی. نمونه‌ای از روند عمومی است که در قضیه‌های مربوط به جرایم فجیع رویکردها بر قربانیان-بازماندگان بیشتر تمرکز می یابد.

همان‌طور که این فصل نشان داده است، قربانیان-بازماندگان می توانند نقش مؤثری در پیشبرد مسئولیت‌پذیری و عدالت برای خود و جامعه گسترده‌تر ایفا کنند. از این رو، ضروری است که آنان از توانایی لازم برای انسجام و تشکیل گروه‌های قربانیان-بازماندگان برخوردار باشند تا بتوانند در صورت فراهم شدن فرصت‌هایی (مانند سفر یک متهم به حوزه قضایی آن‌ها یا آغاز دوسیه‌ها آ.سی.سی)، به صورت مؤثر اقدام کنند.

این بخش فرعی به بررسی جنبه‌های مختلفی خواهد پرداخت که ممکن است بر میزان انسجام قربانیان-بازماندگان تأثیر بگذارد.

4.3.1 اهمیت آگاهی

اگر قربانیان-بازماندگان ندانند که مطالبی که بر آنان رفته است می تواند به‌عنوان جرایم تحت حقوق بین‌الملل کیفری شناخته شود، ممکن است از مسیرهای موجود برای پیگیری مسئولیت‌پذیری و تحقق عدالت بی اطلاع بمانند.

افزایش آگاهی درباره مفهوم جرایم بین‌المللی و مسیرهای ممکن برای جبران خسارت تحت نظام کنونی عدالت کیفری بین‌المللی، اقدامی حیاتی برای رفع خلأ اطلاعاتی است. ارائه مثال‌هایی از نحوه مبارزه گروه‌های قربانیان-بازماندگان در کشورهای دیگر برای دستیابی به عدالت می تواند در تقویت درک نسبت به چگونگی پیگیری جبران و غرامت بسیار موثر باشد. این موضوع توسط سازمان حمایت از قربانیان بین‌المللی (ح.ق.ب)، که یک سازمان بشردوستانه با هدف کمک به قربانیان-بازماندگان جرایم بین‌المللی است، به‌طور گسترده مستندسازی شده است. در سال ۲۰۲۰، ح.ق.ب ویدیوهای کوتاهی تولید کرد که در آن مسلمانان روئینگی تجربیات خود را درباره پیگیری عدالت پس از جنایت‌ها، سرکوب‌ها و اقدامات نسل‌کشی علیه این

ICC RPE (n 38) r 89(1). 45

Ibid r 89(2). 46

Ibid r 90(2). 47

Ibid r 90(3)–(5). 48

Salvatore Zappalà, 'The Rights of Victims v. the Rights of the Accused' 49 (2010) 8(1) Journal of International Criminal Justice 137, 145

Jo-Anne Wemmers, 'Victims' Rights and the International Criminal Court: Perceptions within the Court Regarding the Victims' Right to Participate' (2010) 23(3) Leiden Journal of International Law 629, 631

Christine Schwöbel-Patel, 'The 'ideal' victim of international criminal law' (2018) 29(3) European Journal of International Law 703, 719

Ibid 52

گروه در میانمار به اشتراک گذاشتند.⁵³ این ویدیوها با گروه‌های قربانیان-بازماندگان در سودان جنوبی، که خود از خشونت‌های طولانی ناشی از جنگ داخلی رنج می‌برند، به اشتراک گذاشته شد.⁵⁴ VA ح.ق.ب دریافت که تهیه این ویدیوها نه تنها به رفع خلای اطلاعاتی قربانیان-بازماندگان سودان جنوبی کمک کرده، بلکه تجربه مفیدی برای گروه‌های روهینگیا بوده است، زیرا به آن‌ها این امکان را فراهم کرد تا با اعتماد به نفس بیشتر در باره «تجربیات خود حرف بزنند و از این بابت به خود بیالند».⁵⁵ به طور کلی، به هر پیمانه‌ی که گروه‌های قربانیان-بازماندگان بتوانند تجربیات خود را با یکدیگر و جامعه بین‌المللی به اشتراک بگذارند، به همان اندازه در مسیر جستجوی عدالت احساس تنهایی کمتری خواهند کرد.

یکی از ماموریت‌های اصلی این کتاب راهنما دقیقاً رفع خلای اطلاعاتی از طریق افزایش آگاهی درباره اصول قانونی مرتبط با جرایم بین‌المللی در حال وقوع در افغانستان و همچنین چالش‌های احتمالی پیش‌روی بازخواست طالبان از طریق اصل صلاحیت قضایی جهان‌شمول است.

4.3.2 تضمین ایمنی

یکی از جنبه‌های حیاتی در تلاش‌های انسجام قربانیان-بازماندگان، تضمین ایمنی همه افرادی است که در این روندها مشارکت دارند.

قربانیان-بازماندگان از افغانستان که علیه طالبان صحبت می‌کنند و برای جلب حمایت بین‌المللی تلاش می‌کنند، با تهدیداتی جدی برای ایمنی شخصی خود و خانواده‌هایشان مواجه می‌شوند. طالبان در چنین مواردی نه تنها آنان را تهدید می‌کنند، بلکه تهدیدات خشونت‌آمیز خود را نیز عملی می‌سازند، که این امر چرخه ناامیدی و بی‌پناهی‌ای را که قربانیان-بازماندگان با آن

Connecting Victim Groups Across the World to Form a '53
Movement', VAI (online, 12 March 2021) <<https://www.victimadvocatesinternational.org/connecting-victim-groups-across-the-world-to-form-a-movement>>.

See, eg, 'South Sudan: Survivors Describe Killings, Mass 54
Displacement and Terror Amid Fighting in Western Equatoria',
Amnesty International (online, 9 December 2021) <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/12/south-sudan-survivors-describe-killings-mass-displacement-and-terror-amid-fighting-in-western-equatoria>>

VAI (n 53). 55

دست‌وپنجه نرم می‌کنند، تشدید می‌کند. یک سیستم عدالت کیفری، چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی، اگر تدابیر حفاظتی کافی برای حمایت از قربانیان-بازماندگانی که تصمیم به مشارکت در مراحل قانونی می‌گیرند فراهم نکند، می‌تواند به مانعی برای اقدام قربانیان-بازماندگان آینده تبدیل شود و آنان را از پیگیری عدالت دلسرد کند. همان‌طور که در این بخش اشاره شد، با وجود کاستی‌ها، تغییرات مثبتی در نقش قربانیان-بازماندگان در نظام عدالت کیفری به وجود آمده است که منجر به اتخاذ تدابیر حفاظتی مؤثرتری در این زمینه شده است.

4.3.3 نیاز به اعتماد

نکته دیگری که به اهمیت دانش و ایمنی ارتباط دارد، نیاز قربانیان-بازماندگان به اعتماد به سیستمی است که برای دستیابی به پاسخگویی و عدالت طراحی شده است. با این حال، عدم آگاهی کافی از نحوه عملکرد این سیستم‌ها، همراه با نگرانی‌های امنیتی مرتبط، می‌تواند منجر به بی‌اعتمادی و تضعیف مشارکت قربانیان-بازماندگان شود.

این بی‌اعتمادی در مورد افغانستان به طور ویژه نگران‌کننده است. در طول دهه‌ها جنگ، پیشرفت‌های اندکی در زمینه تحقق پاسخگویی و عدالت صورت گرفته، و انسجام قربانیان-بازماندگان در این فرآیندها محدود بوده است. نگرانی‌ها در مورد عدالت ارائه شده توسط این سیستم‌ها نیز به دلیل دخالت جامعه بین‌المللی در برخی از جنایات افغانستان و عدم تمایل برخی دولت‌ها به پیگرد طالبان به دلایل سیاسی، تشدید شده است. (یکی از موانع کلیدی در روندهای صلاحیت قضایی جهان‌شمول که در بخش ۳ فصل اول این کتاب راهنما مورد بررسی قرار گرفته است).

قربانیان-بازماندگان ممکن است در مورد کارایی آی.سی.سی. به‌عنوان یک مسیر مؤثر برای دستیابی به عدالت نگرانی‌هایی داشته باشند. یکی از انتقادهای مداوم نسبت به آی.سی.سی.، کندی قابل توجه روندهای آن است، به طوری که ممکن است سال‌ها طول بکشد تا نتایج معناداری حاصل شود (این موضوع به تفصیل در بخش ۷ فصل اول این کتاب راهنما بررسی شده است). علاوه بر این، روندهای دیوان می‌توانند بسیار سختگیرانه باشند. برای مثال، در مورد افغانستان، درخواست اولیه دادستانی برای آغاز تحقیق درباره وضعیت این کشور از سوی دیوان رد شد.⁵⁶

ICC Judges Reject Opening of an Investigation regarding '56
Afghanistan Situation', ICC (Press Release, 12 April 2019) <<https://www.icc-cpi.int/news/icc-judges-reject-opening-investigation-regarding-afghanistan-situation>>.

- قربانیان-بازماندگان عوامل فعال هستند که نقش حیاتی در تلاش‌ها برای مسئولیت‌پذیری مرتکبان جرایم بین‌المللی ایفا دارند و یا بایستی چنین نقش حیاتی را ایفا کنند.
- نقش آن‌ها در عدالت کیفری بین‌المللی به تدریج از طریق پذیرش رویکردهایی که این بخش به آن‌ها "رویکردهای متمرکز بر قربانیان-بازماندگان" نامیده است، بیشتر به رسمیت شناخته شده است. این رویکردها متضمن جدی گرفته شدن تجربیات قربانیان-بازماندگان در روندهای عدالت کیفری به گونه‌ای است که ایمنی قربانیان-بازماندگان آنها نیز تامین شود.
- با توجه به اهمیت و شناخت رو به افزایش نیاز به تمرکز بر قربانیان-بازماندگان، انسجام و آمادگی آنان برای پیگرد قضایی و مسئولیت‌پذیری‌های آینده حیاتی است.
- موانع انسجام قربانیان-بازماندگان شامل کمبود دانش درباره روندهای حقوقی مربوطه، نگرانی‌های ایمنی و کمبود اعتماد و دسترسی به سازوکارهای موجود است.
- با وجود چالش‌های فراوان برای قربانیان-بازماندگان در سیستم عدالت کیفری، اعم از ملی و بین‌المللی، آن‌ها همواره نیروی محرکه مسئولیت‌پذیری بوده و هستند.

مطالعه موردی: انسجام قربانیان-بازماندگان پینوشه

دوسیه پینوشه (که پیش‌تر در بخش ۳ فصل اول این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است)، از یک سو نمونه‌ای موفق در اجرای ص.ج محسوب می‌شود، حتی با وجود موانع سیاسی و چالش‌های فراوانی که در بازخواست مجرمان از طریق روندهای داخلی یک کشور وجود دارد. از سوی دیگر، این دوسیه اهمیت انسجام قربانیان-بازماندگان و نقش فعال آنها در پیشبرد روندهای ص.ج را برجسته می‌کند.

پینوشه، دیکتاتور چیلی، رژیم را هدایت می‌کرد که به خاطر استفاده از شکنجه، ناپدیدسازی‌های اجباری و قتل مخالفان سیاسی بدنام بود. حتی پس از کنار رفتن پینوشه از قدرت سیاسی، به نظر می‌رسید که او از پیگرد قانونی این جنایات ادعایی به دلیل موقعیت خود به عنوان رئیس‌جمهور سابق، مصون باشد. وقتی که دادگاه‌های بریتانیا تصمیم گرفتند که حق دارند پینوشه را به اسپانیا جهت محاکمه تحت ص.ج مسترد کنند،⁵⁷ قربانیان-بازماندگان در سراسر جهان اقدام به سازماندهی کردند تا علیه جرایم او اقدام کردند.

برخی از نمونه‌ها عبارتند از:

- مهاجران چیلی در سویدن تلاش کردند تا پینوشه را به اتهام قتل و آدم‌ربایی در اسپانیا محاکمه کنند (۲۵ اکتبر ۱۹۹۸)؛⁵⁸

- تبعیدیان چیلی مستقر در بریتانیا خواستار محاکمه پینوشه در بریتانیا به اتهام شکنجه شدند (۲۷ اکتبر ۱۹۹۸)؛⁵⁹ و

- یک قربانی-بازمانده‌ی شکنجه دوسیه‌ای را در دادگاه بین‌المللی حقوق بشر آمریکایی مطرح کرد که منجر به تصمیم مهمی شد که در آن به شاکی غرامت معنوی علیه دولت چیلی بابت جنایات ارتكابی در دوران حکومت پینوشه داده شد (۲۰۱۳).⁶⁰

پیگردهای قضایی، تحقیقات یا حتی تلاش‌های برای پیگرد قضایی و تحقیقات در مورد متهمان نشان می‌دهد که راه‌های متعددی برای قربانیان-بازماندگان وجود دارد تا به دنبال پاسخگویی و جبران باشند.

مثال پینوشه نشان می‌دهد که قربانیان-بازماندگان خود، با داشتن دانش، تدابیر کافی برای حفاظت و دسترسی به سازوکارهای مختلف، می‌توانند این تلاش‌ها را پیش ببرند.

See R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte 57 Pinochet Ugarte (No. 3) [2000] 1 AC 147.

Pinochet on Trial: Timeline', Transnational Institute (Web Page, 17th 58 November 2002) <<https://www.tni.org/en/article/pinochet-on-trial-timeline>>.

.Ibid 59

Chilean Exile Wins Compensation over Pinochet-Era Torture', 60 BBC (online, 2 November 2013) <<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-24785827>>.

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

قربانیان-بازماندگان، درمان‌ها و
جبران خسارت‌ها

تعهدات بین‌المللی ایجاب می‌کند که دولت‌ها حقوق قربانیان-بازماندگان را رعایت کنند، فارغ از این که جرایم ارتکاب یافته علیه آن‌ها در صلاحیت قضایی کشور دیگری رخ داده باشد. برای بسیاری از قربانیان-بازماندگان، واقعیت این است که آن‌ها نمی‌توانند جبران‌ها را در کشوری که فجایع در آن‌جا رخ داده است دریافت کنند، زیرا متهمان این فجایع هنوز در قدرت هستند و بسیاری از قربانیان-بازماندگان به دلیل منازعه و ستم به حوزه‌های قضایی دیگر فرار کرده‌اند.

این فصل به بررسی تعهدات کشورهای بی‌قربانیان-بازماندگان در آن‌ها حضور دارند می‌پردازد، به ویژه در پیگیری عدالت برای جرایم بین‌المللی که در جای دیگری رخ داده‌اند. برای انجام این کار، کتاب راهنما به عنوان نقطه آغازین، حق هر قربانی-بازمانده تحت قوانین بین‌المللی برای دریافت درمان مؤثر را مورد بررسی قرار می‌دهد.

بخش ۵ با توضیح این که این حق چه معنایی دارد و خواستگاه این حق چیست، آغاز می‌شود. سپس بررسی تعهدات دولت‌ها نسبت به تمام افراد تحت صلاحیت قضایی آن دولت پرداخته می‌شود. در ادامه، بخش حاضر به انواع مختلف درمان‌ها و جبران خسارت‌ها می‌پردازد و بررسی می‌کند که تا چه اندازه قضایای صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) به حق قربانیان-بازماندگان برای درمان مؤثر کمک می‌کنند.

مطالب

5.1 حق دریافت درمان مؤثر | 62

5.1.1 منشأ حق دریافت درمان مؤثر | 62

5.1.2 قربانیان-بازماندگان خارج از کشور مبدأ | 63

5.2 جبران‌ها و غرامت‌ها | 64

5.2.1 مروری کلی | 64

5.2.2 انواع غرامت‌ها | 64

5.2.3 جبران خسارتی حساس به جنسیت | 66

5.1 حق دریافت درمان مؤثر

تمامی انسان‌ها حق دارند از حقوق و آزادی‌های اساسی مندرج در اسناد حقوق بشر بین‌المللی بهره‌مند شوند.¹ جرایم بین‌المللی که در این کتاب راهنما مورد توجه قرار گرفته‌اند، نقض‌های فاحش حقوق بشر و نقض‌های جدی حقوق بشر بین‌المللی در منازعات هستند.²

5.1.1 منشأ حق دریافت درمان مؤثر

بسیاری از توافقات بین‌المللی حق خاصی را برای دریافت درمان مؤثر شناسایی می‌کنند که هدف آن رسیدگی به نقض‌های «قوانین بین‌المللی حقوق بشر» و «حقوق بین‌المللی بشردوستانه» در منازعات است. این حق شامل ارائه انواع مختلف درمان‌ها و جبران خسارت‌ها به قربانیان-بازماندگان، از جمله تصفیه حساب مادی و نمادین، و همچنین تضمین‌هایی مانند تحقیقات و پیگرد قضایی متهمان می‌شود که برای عدم تکرار ارتکاب فجایع لازمی است.³

■ درمان‌ها: درمان‌ها شامل درمان‌های رویه‌ای (طرزعملی) و ماهوی هستند.

a. درمان‌های رویه‌ای شامل این حق می‌شود که یک فرد بتواند حقوق بشری خود را در برابر یک نهاد مستقل و بی‌طرف اثبات کند، نقض چنین حقوق بشری را متوقف کند، و وقوع چنین نقض‌ها را به رسمیت بشناساند.⁵

b. درمان‌های ماهوی را می‌توان با اصل «مسئولیت دولت‌ها» نمایان ساخت. طی این اصل دولت‌ها موظف اند تا عمل غلط بین‌المللی را که در حوزه مسئولیت اوست متوقف سازند، از ارتکاب مجدد آن جلوگیری کنند و همچنین در آن زمینه جبران کامل خسارت انجام دهند.⁶

الف. قوانین بین‌المللی حقوق بشر

قوانین بین‌المللی حقوق بشر حق دریافت درمان مؤثر را در اسناد مختلف تضمین می‌کند. برای مثال:

■ ماده ۲(۳) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ایجاب می‌کند که به قربانیان-بازماندگانی که حقوق و آزادی‌هایشان نقض شده است، درمان مؤثر ارائه شود.⁷

■ ماده ۱۴ کنوانسیون علیه شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز دولت‌های عضو را موظف می‌کند تا در نظام‌های حقوقی حق دسترسی به جبران خسارت، از جمله توان بخشی (ریهابلیشن) کامل، را به قربانیان-بازماندگان تضمین کنند.⁸

جزئیات مربوط به حق دریافت درمان مؤثر همچنین در «اصول و دستورالعمل‌های بنیادین مربوط به حق درمان و جبران خسارت برای قربانیان نقض‌های فاحش حقوق بشر بین‌المللی و نقض‌های جدی حقوق بین‌المللی بشردوستانه» (که اغلب به دلیل نویسندگان آن‌ها با نام «اصول وان بوون/باسیونی» شناخته می‌شوند) تشریح شده است.⁹ اگرچه این اصول از نظر قانونی الزام‌آور نیستند،

جبران خسارت‌ها و درمان‌ها یعنی چه؟

■ جبران خسارت‌ها: جبران خسارت‌ها اقدامات و روندهای هستند که برای جبران اشتباهات انجام می‌شوند. هدف این‌ها نه فقط جبران خسارت یک فرد است که حقوق بشری اش نقض شده است بلکه شامل گروه‌های مردمی و نسل‌های آینده آنها نیز می‌شود. جبران خسارت‌ها به منظور تقویت عدالت اجرا می‌شوند تا به نقض‌های فاحش قوانین حقوق بشر بین‌المللی یا نقض‌های جدی حقوق بین‌المللی بشردوستانه رسیدگی کرده باشد.⁴

1 Universal Declaration of Human Rights, GA Res 217A (III), UN GAOR, UN Doc A/810 (10 December 1948) ('UDHR'); Theo Van Boven, 'Victim's Rights to a Remedy and Reparation: The New United Nations Principles and Guidelines' in Carla Ferstman and Mariana Goetz (eds), Reparations for Victims of Genocide, War Crimes and Crimes against Humanity (Leiden: Brill, 2nd rev ed, 2009) 20.

2 Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, GA Res 60/147, UN GAOR, 3rd Comm, 60th sess, Agenda item 71(a) UN Doc A/RES/60/147 (21 March 2006, adopted 16 December 2005) Principle III ('Van Boven/Bassiouni Principles').

3 See, eg, UDHR (n 1) art 8; International Covenant on Civil and Political Rights, opened for signature 19 December 1966, 999 UNTS 171 (entered into force 23 March 1976) art 2(3)('ICCPR'); International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, opened for signature 7 March 1966, 660 UNTS 195 (entered into force 4 January 1969) art 6 ('ICERD'); Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, opened for signature 10 December 1984, 1465 UNTS 85 (entered into force 26 June 1987) art 14 ('CAT').

4 Cordula Droegge, 'The Right to a Remedy and to Reparation for Gross Human Rights Violations – A Practitioners' Guide', International Commission of Jurists (Report, 2006) <<https://icj2.wpunepowered.com/wp-content/uploads/2012/08/right-to-remedy-and-reparations-practitioners-guide-2006-eng.pdf>> 5.

5 Livio Zilli, 'The Right to a Remedy and Reparation for Gross Human Rights Violations', International Commission of Jurists (Report, 2018) <<https://icj2.wpunepowered.com/wp-content/uploads/2018/11/Universal-Right-to-a-Remedy-Publications-Reports-Practitioners-Guides-2018-ENG.pdf>> 52.

6 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, GA Res 56/83, UN GAOR, 6th Comm, 56th sess, Agenda item 162 UN Doc A/RES/56/83 (28 January 2002) arts 30–1.

7 CAT (n 3).

8 ICCPR (n 3).

9 Van Boven/Bassiouni Principles (n 2).

اما جنبه‌های مهمی از حق دریافت درمان مؤثر را که در قوانین بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بین‌المللی بشردوستانه تأیید شده است، صراحت می‌بخشد.

ب. حقوق بین‌المللی بشردوستانه (ح.ب.ب)

ح.ب.ب حق جبران خسارت را که در اثر آسیب‌های منازعات مسلحانه به قربانیان-بازماندگان وارد شده است تضمین می‌کند. مقررات مرتبط ح.ب.ب شامل موارد زیر است:

■ ماده ۳ «کنوانسیون چهارم لاهه در مورد قوانین و آداب جنگ در خشکی» بیان می‌کند که یک طرف متخاصم که مقررات را نقض می‌کند، موظف به پرداخت غرامت است و مسئولیت اعمال افرادی را بر عهده دارد که نیروهای مسلح آن را تشکیل می‌دهند.¹⁰

■ ماده ۹۱ «پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو» نیز دولت‌ها را ملزم می‌کند که برای نقض‌های کنوانسیون‌های ژنو غرامت پرداخت کنند.¹¹

■ کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در مواد ۹۴،¹² ۵۰،¹³ ۱۲۹،¹⁴ و¹⁵ به ترتیب از دولت‌ها می‌خواهند که مرتکبان را بدون توجه به ملیت‌شان شناسایی کرده و یا آن‌ها را در محاکم خود محاکمه کنند و یا برای محاکمه به دولت دیگری تحویل دهند.¹⁶ این امر دریچه‌ای برای دسترسی قربانیان-بازماندگان به جبران‌ها فراهم می‌کند.

همان‌طور که در بالا ذکر شد، اصول وان بوون/باسیونی معنای حق دریافت درمان مؤثر و دامنه آن را در پاسخ به نقض‌های قوانین بین‌المللی حقوق بشر و ح.ب.ب توضیح می‌دهد.

ج. حقوق کیفری بین‌المللی

بازخواست مرتکبان تحت حقوق کیفری بین‌المللی (ح.ک.ب) می‌تواند بخشی از فرایند دستیابی به جبران‌ها و غرامت‌ها باشد

The Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of 10 War on Land, Second International Peace Conference (entered into force 18 October 1907).

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, 11 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977, 1125 UNTS 3 (entered into force 7 December 1978) art 92.

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the 12 Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 75 UNTS 31 (entered into force 12 August 1949).

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of 13 Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 75 UNTS 85 (entered into force 12 August 1949).

Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War, 14 75 UNTS 135 (entered into force 12 August 1949).

Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in 15 Times of War, 75 UNTS 287 (entered into force 12 August 1949).

International Committee of the Red Cross, 'Universal Jurisdiction 16 over War Crimes – Factsheet' (online, 21 May 2021) <https://www.icrc.org/en/download/file/167011/dp_consult_38_universal_jurisdiction.pdf>.

هرچند، همان‌طور که در بخش قبلی کتاب راهنما بحث شد، این حوزه حقوقی تنها با «حرکتی کند» به سمت قربانیان-بازماندگان پیش رفته است. همان‌طور که در ادامه توضیح داده خواهد شد، بازخواست مرتکبان ممکن است از تکرار جرایم توسط همان افراد یا افراد دیگر جلوگیری کند، زیرا می‌تواند اثری بازدارنده داشته باشد. علاوه بر این، روش‌هایی وجود دارد که قربانیان-بازماندگان می‌توانند از طریق آن غرامت دریافت کنند، برای مثال از طریق صندوق اعتماد قربانیان آی.سی.سی که در ادامه بیشتر مورد بحث قرار خواهد گرفت.

■ ماده ۷۵ اساسنامه روم دیوان کیفری بین‌المللی (اساسنامه روم) به قربانیان-بازماندگان حق جبران اعطا می‌کند و این حق در ادامه این بخش بیشتر مورد بحث قرار خواهد گرفت.¹⁷

5.1.2 قربانیان-بازماندگان خارج از کشور مبدأ

در نتیجه جنگ و ناآرامی‌های داخلی، بسیاری از قربانیان-بازماندگان فجایع برای بقا به کشورهای امن پناه می‌برند. افغانستان نمونه‌ای بارز از این وضعیت است. قربانیان-بازماندگان جرایم بین‌المللی همچنان در حوزه‌های قضایی که در آن‌ها حضور دارند (خارج از کشور) می‌توانند از حقوقی مانند حق دسترسی به جبران مؤثر بهره‌مند شوند.

با تصویب معاهدات حقوق بشر، دولت‌ها موظف‌اند این معاهدات را در نظام حقوقی داخلی خود بگنجانند.¹⁸ در نظام‌های حقوقی یکپارچه* (مونویستی)، حقوق بین‌المللی و داخلی یک نظام حقوقی واحد جهانی را تشکیل می‌دهند.¹⁹ اما در نظام‌های حقوقی دوگانه* (دوآلیستی)، حقوق بین‌المللی و داخلی جدا از هم هستند و معاهدات و اصول حقوق بین‌المللی باید در قوانین داخلی دولت گنجانده شوند.²⁰ این تعهد همچنین شامل فراهم کردن رویه‌های قانونی و اداری مناسب و مؤثر توسط دولت‌ها می‌شود. همان‌طور که در بخش ۲ فصل ۱ این کتاب راهنما بحث شد، معاهدات مختلفی وجود دارد که به کشورها اجازه می‌دهد یا آن‌ها را ملزم می‌کند که اقداماتی برای رسیدگی به جرایم بین‌المللی انجام دهند. برای مثال، کنوانسیون‌های ژنو دولت‌های عضو را ملزم می‌کنند که مرتکبان مظنون را جستجو و آن‌ها را در محاکم خود محاکمه کنند.²¹ علاوه بر این، طبق قوانین بین‌المللی حقوق بشر، دولت‌ها باید تضمین کنند که جبران‌ها و غرامت‌ها کافی، مؤثر، سریع و مناسب باشند.²²

Rome Statute of the International Criminal Court, opened for 17 signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) art 75 ('Rome Statute').

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2). 18

Madelaine Chiam, 'Monism and Dualism in International Law' 19 Oxford Bibliographies (Encyclopaedia, 27 June 2018) <<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0168.x ml#>>.

Ibid. 20

Droege (n 4) 1, 237. 21

Ibid. 22

الف) استرداد

استرداد بر این نظر استوار است که قربانیان-بازماندگان به وضعیت اولیه‌ای بازگردانده شوند که پیش از وقوع نقض وجود داشته است.²⁵ انواع مختلف استرداد شامل بازگرداندن حقوق قانونی، آزادی، شهروندی، بازگشت به محل سکونت، بازگشت به شغل، و بازگرداندن املاک است.²⁶ برای بسیاری از قربانیان-بازماندگان در زمینه ص.ج، بازگشت به محل سکونت اصلی ممکن نیست، اما بازگرداندن بخشی از حقوق قانونی آن‌ها ممکن است عملی شود.

ب) غرامت

غرامت شامل ارائه پاداش مالی برای برخی از خسارات ناشی از نقض‌های جدی حقوق بشر به منظور کمک اقتصادی به قربانیان-بازماندگان است.²⁷ غرامت اقتصادی باید توسط مرتکبان جرایم تأمین شود.²⁸

طبق اصول ون بوون/باسیونی، غرامت ممکن است موارد زیر را شامل شود:

- ا. آسیب جسمی یا روانی؛
- ب. فرصت‌های از دست‌رفته به شمول شغل، آموزش، و مزایای اجتماعی؛
- ج. خسارات مادی و از دست دادن درآمد، از جمله کاهش توانایی درآمدزایی؛
- د. آسیب معنوی؛
- ه. هزینه‌های مربوط به کمک‌های قانونی یا کارشناسی، خدمات طبی، و خدمات روانی و اجتماعی.²⁹

بحث به رسمیت شناسی ص.ج در دعاوی مدنی (غیرکیفری) مورد مناقشه است و در قوانین بین‌الملل جایگاه رسمی چندانی ندارد و این اصل در این کتاب راهنما مورد بحث قرار نمی‌گیرد.

ولی، بازبازی دارایی‌ها و پرداخت پول به قربانیان-بازماندگان ممکن است برخی نگرش‌ها را در زمینه غرامت و استرداد فراهم کند. یک مثال اخیر شامل قضیه‌ای در فرانسه است که در آن کاکای بشار اسد، رئیس‌جمهور سوریه، به اتهاماتی از جمله توطئه برای پول‌شویی اموال عمومی در سوریه محکوم شد.³⁰ دوسیه‌ای دیگر در فرانسه شامل پسر رئیس‌جمهور گینه استوایی است که منجر به صدور حکم زندان تعلیقی و جریمه‌ای ۳۰ میلیون یورویی شد.³¹

در مورد نقض‌های جدی حقوق بشر بین‌المللی، کشورها وظیفه دارند این نقض‌ها را تحقیق و پیگرد کنند و همچنین به نهادهای دیگر در تحقیق و پیگرد کمک و همکاری کنند.²³ چنین اقداماتی ممکن است شامل رسیدگی‌های قانونی تحت اصل ص.ج باشد.²⁴ علاوه بر این، کشورها باید استرداد مجرمان، کمک‌های قضایی، و همکاری با سایر کشورها یا نهادهای قضایی بین‌المللی را تسهیل کنند، در صورتی که این امر در یک ابزار قانونی قابل اجرا پیش‌بینی شده باشد. این شامل کمک و حفاظت از قربانیان و شاهدان نیز می‌شود.

در نهایت، دولت‌های مربوطه باید تضمین کنند که قربانیان-بازماندگانی که در حوزه‌های قضایی مجری ص.ج یا در سایر تلاش‌ها برای بازخواست مرتکبان مظنون مشارکت می‌کنند، در طول چنین رویه‌هایی با تهدیدی علیه خود یا اعضای خانواده‌شان مواجه نشوند. بدین منظور، دولت‌ها باید اقدامات مختلفی را روی دست گیرند که می‌تواند شامل متمرکز کردن رویه‌ها بر قربانیان-بازماندگان باشد، به نحوی که در بخش ۴ فصل ۱ این کتاب راهنما بحث شده است. کشورهای مجری تعهد دارند که حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین تمامی افراد در حوزه قضایی خود، از جمله قربانیان-بازماندگان فجایع، را محافظت کنند. این حقوق شامل حق حیات و حفاظت در برابر آسیب توسط اشخاص ثالث است.

5.2 جبران‌ها و غرامت‌ها

5.2.1 مروری کلی

تمامی افرادی که از نقض حقوق بشر آسیب دیده‌اند، حق دریافت جبران دارند. این گروه مردم شامل قربانیان-بازماندگان نیز می‌شود. آی.سی.سی به قربانیان جرایم بین‌المللی حق مشارکت در دادرسی و شنیده شدن نگرانی‌هایشان را تضمین کرده است. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، ابزارهای قانونی بین‌المللی مختلفی حق جبران مؤثر را برای همه افرادی که حقوق بشرشان نقض شده است تضمین می‌کنند. این شامل نقض‌هایی است که در نتیجه جرایم بین‌المللی رخ می‌دهند و به عنوان نقض‌های جدی حقوق بشر شناخته می‌شوند.

5.2.2 انواع غرامت‌ها

پنج نوع غرامت در حوزه حقوق بین‌الملل عمومی وجود دارد که ممکن است برای قربانیان-بازماندگان قابل دسترسی باشد اما دامنه آن‌ها تحت صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) محدودتر است.

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2) Principle 19. 25

Zilli (n 5) 159–72. 26

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2). 27

Nora Sveaass, 'Gross Human Rights Violations and Reparation 28 under International Law: Approaching Rehabilitation as a Form of Reparation' (2013) 4 European Journal of Psychotraumatology 1, 8.

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2) Principle 20. 29

'French Court Upholds Assad Uncle's Conviction over Ill-Gotten Assets', France 24 (online, 7 September 2022) <<https://www.france24.com/en/live-news/20220907-french-court-upholds-assad-uncle-s-conviction-over-ill-gotten-assets>>.

Ibid. 31

Ibid 5. 23

Ibid. 24

جدا از هرگونه غرامتی که ممکن است از طریق دادرسی‌های داخلی به دست آید، صندوق اعتماد قربانیان آ.سی.سی. روندی است که قربانیان-بازماندگان در پرونده‌های تحت بررسی آ.سی.سی. می‌توانند برای دریافت کمک‌های اقتصادی دنبال کنند.³² هدف این صندوق، کمک به قربانیان-بازماندگان و جبران آسیب‌های ناشی از جرایم بین‌المللی است. حتی اگر افراد به‌عنوان «قربانی» شناخته شوند، باز هم لازم است ارتباط میان رنج آن‌ها و جرم مرتکب‌شده توسط مجرم اثبات شود.³³ برای دسترسی به جبران خسارت، همچنان ضروری است که آ.سی.سی. متهم را محکوم کند.

با این حال، تحقیقات و محکومیت‌ها در آ.سی.سی. روندهای کند است و ممکن است دهه‌ها طول بکشند، همان‌طور که در قضیه افغانستان‌اندیده شده است (برای جزئیات تحقیقات آ.سی.سی.، به بخش ۷ فصل ۱ این کتاب راهنما مراجعه کنید).

ج) توان بخشی

توان بخشی طیف گسترده‌ای از خدمات و حمایت‌ها را برای قربانیان-بازماندگان شامل می‌شود. این خدمات شامل حمایت‌های طبی، روانی، حقوقی، و اجتماعی است که هدف آن کمک به قربانیان-بازماندگان باشد.³⁴ توان بخشی می‌تواند توسط کشور مجری از طریق خدمات صحتی و اجتماعی یا به‌عنوان بخشی از یک طرح جبران جرایم جدی مرتکب‌شده در خارج از کشور ارائه شود.³⁵

علاوه بر هرگونه توان بخشی که قربانیان-بازماندگان در کشور مجری دریافت می‌کنند، پرونده‌های مطرح‌شده در آ.سی.سی. نیز می‌توانند اقداماتی توان بخشی برای قربانیان-بازماندگان را فراهم کنند. برخلاف غرامت‌های مالی در آ.سی.سی.، برای دسترسی به برنامه‌های کمکی نیازی به صدور محکومیت نیست.³⁶ هدف این برنامه ارائه حمایت‌های توان بخشی به قربانیان، از جمله موارد زیر است:

■ توان بخشی جسمی: ارائه مکانیزم‌های حمایتی برای قربانیان-بازماندگان دارای آسیب‌های جسمی به‌گونه‌ای که بتوانند نقش‌های خود را به‌عنوان اعضای مولد و مشارکت‌کننده در جامعه‌ای که به آن تعلق دارند، ایفا کنند.

■ توان بخشی روانی: ارائه خدمات روانی، اجتماعی، و سایر حمایت‌های صحتی قابل دسترسی به‌منظور حمایت از روند بهبودی قربانیان-بازماندگان و آموزش جامعه محلی درباره نیازهای آنان.

Rome Statute (n 17) art 79(1). 32

Eva Dwertmann, The Reparation of the International Criminal 33 Court: Its Implementation, Possibilities and Limitations (Martinus Nijhoff, 2010) 285.

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2) Principle 21. 34

Sveaass (n 28). 35

'Assistance Programmes', Trust Fund for Victims (Web Page) 36 <<https://www.trustfundforvictims.org/en/what-we-do/assistance-programmes>>.

■ حمایت‌های مادی: بهبود وضعیت اقتصادی قربانیان-بازماندگان برای کمک به روند بهبودی آن‌ها و ادغام مجددشان در جامعه.³⁷

د. رضایت

رضایت یک نوع جبران نمادین و غیرمالی است که هدف آن بازیابی کرامت و حیثیت قربانی-بازمانده است. این اصل گسترده می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

■ تایید حقایق و آشکارسازی کامل واقعیت‌ها برای عموم: این کار باید به‌گونه‌ای انجام شود که امنیت و منافع قربانیان-بازماندگان و بستگان آن‌ها تحت تأثیر قرار نگیرد و رویداد به رسمیت شناخته شود.

■ جست‌وجوی افراد ناپدیدشده، کودکان ربوده‌شده، و اجساد کشته‌شدگان: شامل کمک به بازیابی، شناسایی، و دفن اجساد مطابق با خواسته‌های قربانیان یا آداب و رسوم فرهنگی.

■ عذرخواهی عمومی و پذیرش مسئولیت، برگزاری مراسم یادبود و ادای احترام به قربانیان-بازماندگان.

■ اعمال مجازات‌های قانونی برای کسانی که مسئول این موارد هستند.³⁸

تا حدی، اقدام نمادین رضایت می‌تواند از طریق روندهای ص.ج. محقق شود. دولت مجری می‌تواند تحریم‌های قضایی را علیه مسئولان این جرایم اعمال کرده، و این رویداد و سایر جنایات انجام‌شده در کشوری که جرایم در آن رخ داده است را به رسمیت بشناسد.

ه. تضمین عدم تکرار

تضمین عدم تکرار اصلی است که هدف آن تغییری نظام‌مند جامعه به نحو ساختاری است تا نقض‌های مشابه در آن دوباره رخ ندهند.³⁹ این اقدامات می‌تواند شامل تغییر سیاست‌های عمومی باشد.⁴⁰ تضمین‌های عدم تکرار عموماً تحت ص.ج. قابل دسترسی نیستند، زیرا ممکن است دولت متهم جرایم ارتكابی را به رسمیت نشناسد یا حتی از او حمایت کند.

در طول ۴۰ سال گذشته، قربانیان-بازماندگان در مذاکرات صلح افغانستان‌اندیده گرفته شدند، که این امر به تداوم چرخه خشونت و فقدان پاسخگویی انجامیده است. در واقع، جنگ سالاران دهه‌های ۸۰ و ۹۰ دوباره به‌عنوان مقامات دولتی و افراد صاحب نفوذ ظاهر شدند (این موضوع در فصل ۲ بخش ۱ کتاب راهنما بیشتر بررسی شده است). در افغانستان‌تضمین‌های عدم تکرار به‌کار گرفته نشدند و در نتیجه، این جنایات بارها و بارها تکرار شدند.

Ibid. 37

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2) Principle 22. 38

Zilli (n 5) 152. 39

Van Boven/Bassiouni Principles (n 2) Principle 23. 40

بسیاری از معاهدات، حق به درمان موثر را به رسمیت می‌شناسند که با ارائه انواع مختلفی از جبران‌ها و غرامت‌ها، نقض‌های حقوق بشر و حقوق بین‌المللی بشردوستانه را مورد رسیدگی قرار می‌دهد.

پنج نوع رایج درمان‌ها در حقوق بین‌الملل عبارتند از: استرداد؛ غرامت؛ توان بخشی؛ رضایت؛ و تضمین عدم تکرار.

همه انواع جبران خسارت در جریان‌های قضایی با استفاده از ص.ج قابل دستیابی نیستند؛ با این حال، پیگیری پاسخگویی و محاکمه متهم، بخشی از حق جبران موثر را تشکیل می‌دهد.

ادعاهای مدنی که بر مبنای اصل ص.ج مطرح شده‌اند وجود دارد، اما نظری ص.ج در چنین زمینه‌هایی به خوبی جاافتاده نیست و بحث در این مورد خارج از حوزه این کتاب راهنماست.

برای موثر بودن جبران خسارت‌ها، باید شرایط خاص قربانیان-بازماندگان در نظر گرفته شود. این شامل تأثیر نامتناسبی است که جنایات بر زنان و دختران می‌گذارد و بر این اساس، جبران خسارت‌ها باید با حساسیت جنسیتی انجام شود.

در زمینه عدم تکرار و ص.ج، حداقل تا حدی، پیگرد قضایی متهمان ارتکاب جنایات می‌تواند اثر بازدارنده‌ای بر وقوع برخی جنایات آینده داشته باشد، به‌ویژه اگر خطر پیگرد قانونی متهمان در صورت سفر یا اقامت در کشورهای دیگر وجود داشته باشد. البته، این نوع اقدامات، ظاهراً بیشتر به هدف ایجاد تغییرات نظام‌مند و ساختاری در جامعه‌ای که جنایات در آن رخ داده‌اند اتخاذ شده است.

5.2.3 له جبران خسارتی حساس به جنسیت

حق اساسی به درمان موثر، علاوه بر انواع مختلف جبران خسارت، بر اهمیت تطبیق درمان‌ها با شرایط خاص قربانیان-بازماندگان یا گروه‌های مربوطه نیز تأکید دارد. این امر شامل تضمین حساسیت جنسیتی در جبران خسارت‌هاست چون جنایات تأثیر نامتناسبی بر زنان و دختران دارد؛ موضوعی که در بخش قبلی کتاب راهنما مورد تأکید قرار گرفته (و در زمینه افغانستان نیز در فصل ۲ بخش ۶ به تفصیل بررسی می‌گردد).

کمیته‌ای که بر اجرای کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان (س.ی.د.ا) نظارت دارد، بر اهمیت جبران خسارت‌های حساس به جنسیت تأکید کرده است. این کمیته تصریح کرده است که: «ارزیابی ابعاد جنسیتی آسیب‌های وارده برای اینکه زنان از جبران خسارت کافی، موثر و سریع برخوردار شوند، ضروری است».⁴¹ علاوه بر این، «اقدامات جبران خسارت باید به دنبال تغییر نابرابری‌های ساختاری باشند که به نقض حقوق زنان انجامیده‌اند؛ به نیازهای خاص زنان پاسخ دهند؛ و از تکرار آنها جلوگیری کنند».⁴²

به بیان دیگر، برای قربانیان-بازماندگانی که از قبل با حاشیه‌نشینی و محرومیت‌های ساختاری عمیقی مواجه بودند، جبران خسارت می‌تواند به رفع این نابرابری‌ها کمک کند، به شرطی که با رویکردی حساس و آگاه به نقش این محرومیت‌ها در تشدید رنج آن‌ها همراه باشد.⁴³

Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, 41 'General Recommendation No. 30 on Women in Conflict Prevention, Conflict and Post-Conflict Situations' (1 November 2013), UN Doc CEDAW/C/GC/30 22 [79].

Ibid. 42

Sareta Ashraph, 'Transitional Justice – Without the Transition? 43 Considering a Path to Reparations for the Syrian People' in Ferstman and Goetz (eds) (n 1) 762.

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

VI

نقش و اهمیت شواهد

فرایند جمع‌آوری و حفظ شواهد مربوط به جرایم بین‌المللی ارتکاب‌یافته در افغانستان همواره یک چالش بوده است. در حال حاضر، هیچ سازوکار یا نهادی برای مستندسازی فعالانه شواهد فجایع جمعی ارتکاب‌یافته در افغانستان وجود ندارد. این امر تلاش‌ها برای تشکیل دوسیه‌های قضایی در خارج از افغانستان را پیچیده‌تر می‌سازد و بار دیگر بر نقش حیاتی مشارکت معنادار قربانیان-بازماندگان و سایر اعضای جوامع مهاجر در تلاش‌های صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) تأکید می‌کند.

اگرچه قواعد و رویه‌های مربوط به شواهد میان دولت‌ها متفاوت است، این بخش مقدمه‌ای کلی بر موضوع شواهد ارائه می‌دهد. به‌ویژه، توضیح می‌دهد که شواهد چیست و نمونه‌هایی انواع مختلف شواهد کدام‌اند. همچنین بررسی می‌کند که شواهد در برخی از قضایای عدالت بین‌المللی کیفی چگونه جمع‌آوری می‌شود و چه چالش‌هایی فراراه آن است.

در نهایت، این بخش به بررسی مزایا و چالش‌های بالقوه فضای دیجیتال در زمینه شواهد می‌پردازد. ابزارها و پلتفرم‌های دیجیتال با سرعت زیادی در حال ظهور هستند و به‌طور فزاینده‌ای در روند رسیدگی‌های قضایی در سراسر جهان نقش ایفا می‌کنند.

مطالب

6.1. معنی و قابلیت پذیرش | 69

6.1.1. شواهد چیست؟ | 69

6.1.2. قابلیت پذیرش شواهد | 70

6.2. شواهد در نظام‌های حقوقی اتهامی و تفتیشی | 70

6.2.1. تفاوت‌ها در شواهد بین نظام‌های اتهامی و تفتیشی | 72

6.3. قواعد شواهد و شواهد منبع باز | 73

6.3.1. شواهد منبع باز چیست؟ | 73

6.3.2. استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز | 74

6.3.3. چالش‌های استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز | 74

6.1. معنی و قابلیت پذیرش

6.1.1 شواهد چیست؟

شواهد، ادله، یا مدارک اثباتی نشان دهنده رابطه بین دو امر واقعی (فاکت) هستند: واقعیت مورد نزاع، که ادعای اثبات آن بر عهده دادستانی است تا دوسیه به نتیجه برسد، و واقعیت اثباتی، که به عنوان ماده‌ی پشتیبان عمل می‌کند.¹ بنابراین، شواهد هر امر واقعی یا معلوماتی است که توانایی اثبات یا رد واقعیت مورد نزاع را داشته باشد.²

بسیاری از چیزها می‌توانند به عنوان شواهد محسوب شوند، از جمله اسناد، اظهارات شاهدان، و شواهد فیزیکی مانند سلاحی که در یک جرم استفاده شده است.³ به‌طور کلی، یک شاهد تنها می‌تواند درباره واقعیت مورد نزاع که مرتبط با قضیه است و خودش مستقیماً آن را مشاهده یا درک کرده است، شهادت دهد، نه درباره نظر شخصی خود.⁴

در هر نوع قضیه، از جمله قضایای مبتنی بر ص.ج، چندین اصل و مفهوم بنیادین به موضوع شواهد مرتبط هستند. آنچه روشن خواهد شد این است که جمع‌آوری شواهد در قضایای مربوط به اتهامات جرایم بین‌المللی اغلب دشوارتر است. این امر دلایل متعددی دارد، برای مثال، جرم ادعایی ممکن است در مکانی دورافتاده رخ داده باشد که دسترسی به شواهد را دشوار می‌سازد، یا ممکن است مدت زیادی از وقوع جرم گذشته باشد. با وجود جدیت جرم ادعایی، اصول اساسی مربوط به شواهد همچنان اعمال می‌شوند، هرچند که قوانین و رویه‌های خاص هر حوزه قضایی ممکن است تفاوت‌های داشته باشند. رعایت این اصول برای حفظ یکپارچگی و عدالت دادرسی، از جمله تضمین حقوق تمامی طرف‌های درگیر، ضروری است.

الف. شواهد مستقیم و غیرمستقیم

شواهد می‌توانند مستقیم یا غیرمستقیم باشند:

■ شواهد مستقیم بر اساس دانش شخصی شاهد در مورد یک «واقعیت مورد اختلاف» استوار است. مثال چنین شواهد می‌تواند شهادت شاهد درباره وقوع یک جرم باشد.⁵

■ شواهد غیرمستقیم (که گاهی به آن شواهد قرینه‌ای گفته می‌شود) از یک واقعیت مادی استنباط می‌شود و شرایط

پیرامون یک رویداد را توصیف می‌کند.⁶ برای مثال، ممکن است شاهدهی ندیده باشد که متهم مرتکب قتل شده است، اما او را با کسی دیگری هنگام وارد شدن در اتاقی دیده باشد، که پس‌انتر نعش آن فرد در آن اتاق پیدا شده باشد.⁷

ب. بار اثبات و معیار اثبات

اثبات به معنای تایید درستی حقایق یا اظهارات است و این امر از طریق ارائه شواهد انجام می‌شود.⁸ بین معیار اثبات و بار اثبات تمایز وجود دارد:

■ معیار اثبات سطحی را تعیین می‌کند که یک واقعیت باید تا آن سطح اثبات شود.⁹

■ بار اثبات مشخص می‌کند که چه کسی مسئول اثبات وجود یک واقعیت است.¹⁰

در دادرسی‌های کیفری، معیار اثبات بالاست¹¹ و مستلزم اثبات گناه «فراتر از شک معقول» است¹² هدف این معیار حفظ توازن میان محافظت از جامعه در برابر جرم و آسیب و جلوگیری از محکومیت‌های نادرست است.¹³ صرفاً احتمال قوی گناهکار بودن متهم کافی نیست، بلکه شواهد باید به آستانه‌ای برسند که هرگونه شک معقول را منتفی کند.¹⁴ هر توضیح منطقی که بی‌گناهی متهم را نشان دهد، باید رد شده باشد؛ به این معنا که معیار اثبات ارتباط مستقیمی با ارزیابی شواهد دارد.¹⁵

بار اثبات بر عهده دادستان است تا «فرض بی‌گناهی» متهم را رد کند.¹⁶

پ. فرض بی‌گناهی

فرض بی‌گناهی به این معناست که یک فرد، صرف‌نظر از شدت جرمی که به ارتکاب آن متهم شده است، بی‌گناه فرض می‌شود مگر آنکه گناهکاری او ثابت شود.¹⁷ دلیل این اصل، از بین بردن هرگونه پیش‌داوری درباره ارتکاب جرم توسط متهم است.¹⁸

Ibid 409. 6

Boas, Bellew and Arthur (n 2) 214 [8.4]. 7

Ibid 159 [6.2]. 8

Ibid. 9

Ibid. 10

Klamberg (n 1) 116. 11

Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) art 66(1) ('Rome Statute').

Klamberg (n 1) 128. 13

Boas, Bellew and Arthur (n 2) 160 [6.5]. 14

Ibid 160 [6.6]. 15

Rome Statute (n 12). 16

Klamberg (n 1) 118, 120. 17

Ibid 119. 18

Mark Klamberg, Evidence in International Criminal Trials (Leiden, The Netherlands: Brill 2013) 117. 1

Gideon Boas, Geoffrey Bellew, and John Arthur, Australian Uniform Evidence: Principles and Context (LexisNexis Butterworths, 2019) 305 [11.1]. 2

Australian Law Dictionary (3rd ed, 2018) 'evidence' (def 1). 3

Boas, Bellew and Arthur (n 2) 306 [11.3]. 4

Klamberg (n 1) 116. 5

6.2 شواهد در نظام‌های حقوقی اتهامی و تفتیشی

در بررسی دعاوی مرتبط با ص.ج، توجه به نوع نظام حقوقی هر کشور و تفاوت‌های رویه‌ای و قواعد آن ضروری است. قابلیت پذیرش شواهد در کشوری با نظام حقوقی اتهامی با کشوری که از نظام حقوقی تفتیشی استفاده می‌کند، متفاوت است. این بخش به بررسی تفاوت‌های میان این دو نظام می‌پردازد و تحلیل می‌کند که این تفاوت‌ها چگونه بر استفاده از شواهد در حوزه‌های قضایی مختلف و بر نحوه آغاز و بررسی دعاوی مرتبط با ص.ج تأثیر می‌گذارند.

■ **نظام اتهامی:** این نظام که در کشورهای دارای نظام کامن لا به کار می‌رود، به «نظام رقابتی» نیز شناخته می‌شود. در این نظام، ارائه شواهد به دادگاه بر عهده طرفین دعوا، یعنی دادستانی و وکیل مدافع، است.²⁶

■ **نظام تفتیشی:** این نظام که در کشورهای دارای نظام حقوق مدنی استفاده می‌شود، به این صورت عمل می‌کند که دادگاه و قضات مسئول تحقیق و جمع‌آوری شواهد هستند. در این نظام، دادستانی و وکیل مدافع نقشی در ارائه شواهد به دادگاه ندارند.

'Adversarial Versus Inquisitorial Legal Systems', United Nations 26 Office on Drugs and Crime ('UNODC') (Web Page) <<https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-9/key-issues/adversarial-vs-inquisitorial-legal-systems.html>>.

این اصل یکی از اصول اساسی و تثبیت شده در هر دو حوزه حقوق کیفری و حقوق بشر است. برای مثال، ماده ۱۱(۱) اعلامیه جهانی حقوق بشر تصریح می‌کند که افرادی که به ارتکاب جرم متهم می‌شوند، حق دارند تا زمان اثبات جرم، بی‌گناه فرض شوند.¹⁹ در حقوق بین‌المللی کیفری نیز، اصل فرض بی‌گناهی در ماده ۶۶(۱) اساسنامه روم دیوان کیفری بین‌المللی گنجانده شده است.²⁰

6.1.2 قابلیت پذیرش شواهد

اینکه یک بخش یا دسته خاصی از شواهد در یک روند قضایی پذیرفته شود یا خیر، بستگی به «قابل پذیرش» تلقی شدن آنها دارد. قواعد مربوط به قابلیت پذیرش شواهد در نظام‌های قضایی مختلف متفاوت است. به طور کلی، تفاوت اساسی در این زمینه میان نظام‌های حقوقی کامن لا و حقوق مدنی دیده می‌شود.

■ در نظام‌های حقوقی کامن لا (نظام حقوقی انگلستان و توابع آن)، قابلیت پذیرش شواهد بر اساس ارتباط و ارزش اثباتی آن تعیین می‌شود.²¹ تثبیتی ارزشینت پدی معنا سره دی چی شواهد د محاکمې پر پایلو په اغېز کولو کې خومره گټور دي. لېکن، باید له تورن سره په غیر عادلانه توکه له تعصب څخه ډډه وشي او ډاډ ترلاسه شي چې محکمه د تورن مخالفه نه ده.²² د شواهدو تثبیتی ارزشینت ته ځکه پام کېږي تر څو هغه د تعصب مخه ونیول شي چې د محکمې په عادلانه توب کې رامنځ ته کېدای شي.²³

■ در نظام‌های حقوقی مدنی، قابلیت پذیرش شواهد عمدتاً بر اساس این سنجیده می‌شود که آیا شواهد به طور قانونی به دست آمده‌اند یا خیر؛ در صورتی که به صورت غیرقانونی جمع‌آوری شده باشند، پذیرفته نمی‌شوند.²⁴ نمونه‌ای از شواهد غیرقانونی، شواهدی است که از طریق شکنجه به دست آمده باشد.²⁵

Universal Declaration of Human Rights, GA Res 217A (III), UN 19 GAOR, UN Doc A/810 (10 December 1948) art 11(1) ('UDHR').

Rome Statute (n 12). 20

Bartłomiej Krzan, 'Admissibility of Evidence and International Criminal Justice' (2021) 7(1) Brazilian Journal of Criminal Procedure 161, 161.

'Probative Value', Legal Information Institute (Web Page, May 22 2022) <https://www.law.cornell.edu/wex/probat_ive_value>.

Ibid. 23

Krzan (n 21) 162. 24

Sara Mansour Fallah, 'The Admissibility of Unlawfully Obtained Evidence before International Courts and Tribunals' (2020) The Law & Practice of International Courts and Tribunals [2.1].

در ادامه، برخی از تفاوت‌های اساسی میان این دو نظام تشریح شده است:

تفتیشی	اتهامی	نقش طرفین
ارائه شواهد و استدلال‌های حقوقی که از سوی دادگاه تهیه شده‌اند	جمع‌آوری شواهد و ارائه استدلال‌های حقوقی به دادگاه در جریان محاکمه	نقش قاضی و دادگاه‌ها
تحقیق، جمع‌آوری ادله و بازجویی از طرفین در جلسه محاکمه	نظارت بر قواعد محاکمه و تضمین عدالت	چه کسی محاکمه را انجام می‌دهد؟
قاضی و دادگاه‌ها	دادستان و وکیل مدافع	چه کسی شواهد را جمع‌آوری می‌کند؟
قاضی و دادگاه‌ها ²⁷	دادستان و وکیل مدافع	چگونه از شاهدان استفاده می‌شود؟
به‌ندرت احضار می‌شوند، اما در صورت لزوم توسط دادگاه‌ها مورد بازجویی قرار می‌گیرند	معمولاً توسط طرفین احضار شده و در جریان محاکمه شهادت می‌دهند	چه نوع شواهد پذیرفته می‌شود؟
از اصل «اثبات آزاد» پیروی می‌کند، به این معنا که ادله در صورت ارتباط و داشتن ارزش اثباتی به‌طور گسترده پذیرفته می‌شود ²⁸	قواعد شواهد تعیین می‌کند که چه نوع شواهد قابل پذیرش است	

Peter Murphy and Lina Baddour, 'International Criminal Law and Common Law Rules of Evidence' in Karim AA Khan, Caroline Buisman and Christopher Gosnell (eds), *Principles of Evidence in International Criminal Justice* (Oxford University Press, 2010) 97–8.

Ibid 98. 28

6.2.1 تفاوت‌ها در شواهد بین نظام‌های اتهامی و

تفتیشی

کشورهایی که از نظام‌های اتهامی استفاده می‌کنند، در مقایسه با کشورهایی که از نظام‌های تفتیشی استفاده می‌کنند، روش‌های متفاوتی برای تفسیر قضایای ص.ج دارند. نظام‌ها می‌توانند روش‌های مختلفی برای جمع‌آوری شواهد داشته باشند و محدودیت‌های در مورد پذیرش انواع شواهد داشته باشند. این بخش بررسی می‌کند که چگونه تفاوت‌های بین نظام‌های اتهامی و تفتیشی بر کاربرد ص.ج و پذیرش و استفاده از شواهد در چنین قضایا تأثیر می‌گذارد.

سیستم تفتیشی در فرانسه

فرانسه کشوری با نظام حقوقی مدنی است و بنابراین از سیستم تفتیشی استفاده می‌کند. قانون «آیین دادرسی کیفری» فرانسه قواعد شواهد را در محاکم داخلی این کشور تنظیم می‌کند.²⁹ سیستم حقوقی فرانسه دارای قضات تحقیق است که بر روند تحقیقات در مورد جرایم نظارت می‌کنند و در این مورد تصمیم می‌گیرند که آیا یک قضیه به محاکمه برود یا خیر.³⁰ طبق ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، قاضی تحقیق می‌تواند هرگونه اقدام تحقیقی را که برای کشف حقیقت مفید می‌داند روی دست گیرد.³¹ قضات تحقیق دارای اختیارات وسیعی برای جمع‌آوری شواهد با کمک پولیس هستند، که شامل دستور دادن به شنود تلفنی و اجبار به مصاحبه با شاهدان می‌شود. در طول محاکمه، قاضی‌ای متفاوت از قاضی تحقیق بر روند محاکمه نظارت می‌کند. آن‌ها اختیار وسیعی در این مورد دارند که چه اهمیتی به شواهد اختصاص دهند؛ این برخلاف سیستم‌های اتهامی است که در آن شواهد مطابق با قواعد تعیین شده اهمیت‌گذاری یا رد می‌شوند.³² در سیستم‌های اتهامی، طرفین دعوا نقش مهمی در ارائه استدلال‌های قانونی و شواهد برای تأثیرگذاری بر نتیجه دوسیه دارند، در حالی که در سیستم تفتیشی، شواهد و نتیجه عمدتاً توسط دادگاه و قاضی تصمیم‌گیری می‌شود.

Code de Procédure Pénale [Code of Criminal Procedure] (France). 29
'Judicial Inquiry', Service-Public.fr (Web Page) <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1456?lan_g=en>.

Code of Criminal Procedure (France) (n 29) art 81. 31

Ibid art 428. 32

سیستم اتهامی در ایالات متحده آمریکا

ایالات متحده آمریکا کشوری با نظام حقوقی مشروطه است که از سیستم اتهامی استفاده می‌کند. «قوانین فدرال شواهد» قواعد شواهد را در سطح ملی تنظیم می‌کنند.³³ به‌عنوان یک سیستم اتهامی، در ایالات متحده قاضی نقش بی‌طرفی در نظارت بر محاکمه‌ها ایفا می‌کند، در حالی که طرفین مسئول جمع‌آوری شواهد و ارائه استدلال‌های حقوقی پیش از محاکمه و در جریان آن هستند.³⁴

جانب دادستانی، به‌عنوان یکی از طرفین دعوا، انتخاب می‌کند که چه شواهدی از جمله شاهدان و اسناد را ارائه دهد. جانب دفاع نیز در سیستم اتهامی نقش بزرگ‌تری دارد، که به‌طور فعال از متهم دفاع می‌کند و شواهد و استدلال‌های خود را برای اثبات طرف خود از قضیه ارائه می‌دهد. در مقابل، نقش جانب دفاع در سیستم تفتیشی محدود به شواهد جمع‌آوری شده توسط دادگاه‌ها است.

همچنان، سیستم‌های اتهامی قواعد سخت‌گیرانه‌ای در مورد شواهد دارند. به‌عنوان مثال، قوانین فدرال شواهد ایالات متحده انواع خاصی از شواهد را قابل پذیرش می‌دانند و یا رد می‌کنند، از جمله شواهد شخصیت [معلومات دست اول در مورد شخصیت افراد]³⁵ و شواهد شایعات [معلومات دست دوم در مورد شخصیت افراد].³⁶ در مقایسه، سیستم تفتیشی نظر به لزوم دید قاضی‌ها و یا دادگاه، طیف وسیع‌تری از شواهد را می‌توانند مجاز بشمارد.

در دوسیه‌های ص.ج، کیفرخواست ابتدایی دامنه‌ی گسترده‌تری از شواهد را در بر می‌گیرد، در حالی که در محاکمات جنایی معمولی در ایالات متحده، قوانین عادی شواهد قابل اجرا هستند؛ این روند مشابه سیستم تفتیشی برای جمع‌آوری شواهد است.³⁷ اما محاکمه‌ی اصلی بر اساس سیستم اتهامی قوانین فدرال ایالات متحده پیش می‌رود، جایی که شواهد تحت محدودیت‌های قانونی قرار دارند و طرفین تصمیم می‌گیرند چه شواهدی ارائه شود. بنابراین، اگر دوسیه‌ی ص.ج در ایالات متحده بررسی شود، دامنه‌ی شواهدی که در دادگاه پذیرفته می‌شود محدود خواهد بود، اما در مرحله‌ی کیفرخواست اولیه، طیف وسیع‌تری از شواهد قابل استفاده است.

Federal Rules of Evidence, 28 USC (1975 & Supp 2018) (United States). 33

Rodger Benefiel, 'Adversarial System of Justice', Oxford Bibliographies (Web Page, 26 May 2022) <<https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0320.xml>>.

Federal Rules of Evidence (United States) (n 33) §404. 35

Ibid §802. 36

Open Society Justice Initiative, TRIAL International, Center for Justice and Accountability, Civitas Maxima, 'Universal Jurisdiction Law and Practice in the United States of America' (Briefing Paper, May 2022) <<https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2022/05/UJ-USA-1.pdf>> 38.

اجتماعی مانند فیس بوک و یوتیوب مشاهده شود.⁴¹ این نوع شواهد دیجیتال به راحتی در دسترس عموم قرار دارد و افراد نیازی به حک کردن غیرقانونی یا داشتن مجوز خاص برای دسترسی به این مواد ندارند.

ابزارها، اطلاعات و تحلیل‌های دیجیتال منبع باز به بخش جدایی‌ناپذیری از تحقیقات جنایی تبدیل شده‌اند،⁴² به‌ویژه در مناطقی که به دلیل ملاحظات امنیتی یا دیپلماتیک، دسترسی به شواهد دشوار است. داده‌های منبع باز این امکان را برای محققان فراهم می‌کند که اطلاعات را از راه دور و به‌طور ایمن جمع‌آوری کنند. ویدیوها از قدرت بالایی برخوردارند، چراکه می‌توانند آگاهی عمومی را افزایش داده، توجه جهانی را به موارد نقض حقوق بشر و جنایات جنگی جلب کنند و در نهایت، مسئولیت‌پذیری را در فرآیندهای قانونی تقویت نمایند.⁴³

علاوه بر این، ابزارها و اطلاعات دیجیتال نقش مهمی در شناسایی افراد دخیل در جنایات بین‌المللی ایفا می‌کنند و به تجمیع داده‌ها و نقشه‌برداری از حوادث و مجرمان کمک می‌کنند. یکی از نمونه‌های بارز این فناوری، اپلیکیشن موبایلی «eyeWitness to Atrocities» است که به کاربران امکان می‌دهد تا موارد نقض حقوق بشر را از طریق عکس و ویدیو به‌صورت امن مستند کنند.⁴⁴ ویدیوهای ثبت‌شده در این اپلیکیشن به‌صورت رمزگذاری شده، دارای مهر زمانی و موقعیت جغرافیایی مشخص هستند و مستقیماً به سرورهای ایمن ارسال می‌شوند تا اصالت و قابلیت تأیید آن‌ها حفظ شود.⁴⁵ اطلاعات جمع‌آوری شده توسط وکلای متخصص بررسی می‌شود که شواهد بصری را پردازش کرده و به محققان ارائه می‌دهند. فیلم‌های مستندشده از طریق این اپلیکیشن تاکنون در محاکم بین‌المللی مورد استفاده قرار گرفته و به محکومیت مجرمان جنایات علیه بشریت کمک کرده‌اند.⁴⁶

تفاوت‌های میان سیستم‌های حقوقی ایالات متحده و فرانسه نشان می‌دهد که چگونه رویه‌های جمع‌آوری و پذیرش شواهد در حوزه‌های قضایی مختلف متفاوت است. در سیستم تفتیشی، دادگاه‌ها اختیار گسترده‌تری در پذیرش شواهد دارند، در حالی که در سیستم اتهامی، شواهد محدودتر شده تا از طولانی و پرهزینه شدن محاکمه جلوگیری شود. این مسأله برای افغانستان اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا از یک سو، دستیابی به شواهد معتبر دشوار است و از سوی دیگر، قوانین شواهد و آیین دادرسی در سیستم‌های اتهامی می‌تواند محدودیت‌های بیشتری ایجاد کند. سیستم تفتیشی می‌تواند امکان جمع‌آوری شواهد گسترده‌تری از گروه‌های ذی‌نفع را فراهم کند، اما در عین حال، نگرانی‌هایی درباره پذیرش بیش از حد شواهد غیرضروری وجود دارد. بنابراین، ضروری است که میان چالش‌های جمع‌آوری شواهد در افغانستان و نیاز به حل سریع و مؤثر دوسیه‌ها برای قربانیان-بازماندگان این جنایات، تعادلی برقرار شود.

6.3 قواعد شواهد و شواهد منبع باز

در عصر دیجیتال، دادگاه‌ها به‌طور فزاینده‌ای با شواهدی سروکار دارند که به شکل دیجیتالی به دست آمده یا با فضای دیجیتال مرتبط هستند. این امر ضرورت ارزیابی قابلیت پذیرش شواهد دیجیتال را پررنگ‌تر می‌کند.³⁸ بسیاری از این شواهد از منابع باز هستند، به این معنا که به‌صورت عمومی و رایگان در دسترس قرار دارند. هرچند پیشرفت‌های فناوری و تغییرات در نحوه گردآوری شواهد، قوانین حقوقی را به گونه‌ای دگرگون کرده که امکان پیگرد قانونی گسترده‌تری فراهم شده است، اما اطلاعات منبع باز چالش‌های خاص خود را دارد و می‌تواند بر صحت و اعتبار تحقیقات تأثیر بگذارد.³⁹

6.3.1 شواهد منبع باز چیست؟

شواهد دیجیتال منبع باز، اطلاعاتی هستند که به‌طور رایگان در دسترس عموم قرار دارند و از طریق پلتفرم‌های اینترنتی قابل دسترسی هستند.⁴⁰ اطلاعات منبع باز می‌تواند از طریق تصاویر، ویدیوها و ضبط‌های صوتی در وبسایت‌ها یا صفحات رسانه‌های

Konstantina Stavrou, 'Open-Source Digital Evidence in 41 International Criminal Cases: A Way Forward in Ensuring Accountability for Core Crimes?', *Opinio Juris* (Blog Post, 26 January 2021) [2] <<http://opiniojuris.org/2021/01/26/open-source-digital-evidence-in-international-criminal-cases-a-way-forward-in-ensuring-accountability-for-core-crimes/>>.

Daniel Trotter, 'Open Source Intelligence, Social Media and Law 42 Enforcement: Visions, Constraints and Critiques' (2015) 18(4-5) *European Journal of Cultural Studies* 530.

Nikita Mehandru and Alexa Koenig, 'Open Source Evidence and 43 the International Criminal Court' (2022) 35 *Harvard Human Rights Journal* 1.

'eyeWitness to Atrocities', LexisNexis: Rule of Law Foundation 44 (Web Page) <<https://www.lexisnexisrolfoundation.org/projects/eyewitness.aspx?p=projects>>.

Dylan Carter, 'Mobile App Helps Lawyers Prosecute War Crimes' 45 *The Brussels Times* (online, 20 March 2023) <<https://www.brusselstimes.com/413308/mobile-app-helps-lawyers-prosecute-war-crimes>>.

Ibid. 46

Ate Kloosterman et al, 'The Interface between Forensic Science 38 and Technology: How Technology could cause a Paradigm Shift in the Role of Forensic Institutes in the Criminal Justice System' (Opinion Piece, 16 March 2015) <<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2014.0264>>.

Mark Reith, Clint Carr and Gregg Gunsch, 'An Examination of 39 Digital Forensic Models' (2022) 1(3) *International Journal of Digital Evidence* 9.

Graeme Edwards, *Cybercrime Investigator's Handbook* (John 40 Wiley & Sons, 2020) 7.

ابزارها و پلتفرم‌های دیجیتال به افراد عادی این امکان را می‌دهند که روایت‌های خود را به اشتراک بگذارند و روند شفاف‌سازی حقیقت را سرعت بخشند. همچنین، اطلاعات منبع باز دیجیتال نقش مهمی در کاهش خطر برای شاهدان ایفا کرده است.⁴⁷ این روش از شاهدان محافظت می‌کند، زیرا اطلاعات عمومی و قابل تأیید می‌تواند بدون نیاز به شهادت مستقیم فردی علیه یک مجرم مورد استفاده قرار گیرد - به‌ویژه در مواردی که شهادت حضوری ممکن است جان شاهد را به خطر بیندازد.

افزایش تعداد ابتکاراتی که از اطلاعات منبع باز برای مستندسازی نقض‌های حقوق بشر و پیگیری تلاش‌های پاسخ‌گویی بهره می‌برند، نشان‌دهنده نیاز به رویکردهای یکسان برای بهره‌وری بیشتر از این اطلاعات است. به‌عنوان نمونه، دانشگاه کالیفرنیا برکلی و «آرشیف سوریه» از اطلاعات منبع باز برای مستندسازی حملات شیمیایی به شهر اللامینه در سوریه در مارچ ۲۰۱۷ استفاده کردند.⁵² این تحقیق با استفاده از ویدیوهای حمله شیمیایی، نقض قوانین بین‌المللی توسط سوریه را اثبات کرد.⁵³

طالبان با اعمال کنترل سرکوبگرانه دسترسی مردم، رسانه‌های آزاد و خبرنگاران به اطلاعات را محدود ساخته‌اند، و بدین ترتیب جمع‌آوری شواهد برای پیگیری‌های کیفری را دشوار کرده‌اند.⁴⁸ با این حال، با وجود تهدیدات و خطراتی که مردم افغانستان با آن مواجه‌اند، بسیاری همچنان به مستندسازی و گزارش‌دهی نقض‌های حقوق بشری که طالبان مرتکب می‌شود، ادامه می‌دهند. این شواهد اغلب توسط قربانیان-بازماندگان و شاهدان عینی در رسانه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته می‌شود و در نتیجه، حجم قابل توجهی از تصاویر و ویدیوها به‌عنوان اطلاعات منبع باز در دسترس قرار دارد.⁴⁹

دادگاه‌ها نیز از اطلاعات منبع باز دیجیتال بهره‌برداری کرده‌اند. به‌عنوان مثال، دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی.سی) برای اولین بار در سال ۲۰۱۷ از اطلاعات منبع باز در قالب ویدیویی که در رسانه‌های اجتماعی منتشر شده بود، استفاده کرد. این ویدیو نشان می‌داد که یک فرمانده ارتش ملی لیبی ۳۳ نفر را اعدام کرده است و این موضوع منجر به صدور حکم جلب از سوی آی.سی.سی.سی شد.⁵⁴ اطلاعات منبع باز نه تنها برای آی.سی.سی.سی، بلکه برای دادگاه‌های داخلی، دادگاه‌های حقوق بشر منطقه‌ای و محاکم بین‌المللی نیز در جمع‌آوری شواهد نقض‌های حقوق بشر مفید است.

این‌ها تنها چند نمونه از استفاده از تحقیقات منبع باز برای تعقیب مجرمان جرایم بین‌المللی هستند. بسیاری از تحقیقات دیگر در کشورهایمانند یمن، میانمار، کامرون، جمهوری دموکراتیک کنگو و نایجری انجام شده‌اند.⁵⁵

6.3.2 استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز

با توجه به افزایش استفاده از اطلاعات منبع دیجیتال باز در تحقیق در مورد جرایم جنگی، مرکز حقوق بشر دانشگاه کالیفرنیا برکلی و دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد «پروتکل برکلی در مورد تحقیقات دیجیتال منبع باز» را معرفی کرده‌اند.⁵⁰ این پروتکل به‌عنوان راهنمایی برای استفاده مؤثر از اطلاعات دیجیتال منبع باز در تحقیقات مرتبط با نقض‌های حقوق بشر و جرایم بین‌المللی عمل می‌کند. هدف آن ارائه روش‌های یکسان برای ذینفعان مختلف به‌منظور بهبود استفاده از این اطلاعات برای ارتقای عدالت و پاسخ‌گویی است. این ذینفعان شامل افراد، محققان، نهادهای حقوقی، سازمان‌های بین‌المللی، سازمان‌های غیردولتی، دادگاه‌ها و همچنین ارائه‌دهندگان خدمات آنلاین مانند پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی هستند.⁵¹

6.3.3 چالش‌های استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز

اگرچه پروتکل برکلی راهنمای جامع برای محققان حقوق بشر و دادگاه‌های کیفری فراهم می‌آورد و تلاش می‌کند تا اصالت و اعتبار شواهد را افزایش دهد، اما همچنان چالش‌های مختلفی در استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز وجود دارد.

Anna Banchik et al, 'Chemical Strikes on Al-Lataminah: A Student Led Open Source Investigation' (Final Report, December 2017) <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2019/01/Hama-Report-Final_190111.pdf> 9.

Ibid. 53

Alexa Koenig, 'Open Source Evidence and Human Rights Cases: A Modern Social History' in Sam Dubberley, Alexa Koenig and Daragh Murray, Digital Witness: Using Open Source Information for Human Rights Investigation, Documentation and Accountability (Cambridge University Press, 2019) 41.

Vaishnavi Chaudhry, 'The Berkeley Protocol: A Potential Game Changer for Open-Source Investigations?' (2021) Centre for Research in International Law [5]; Christoph Koettl, Daragh Murray and Sam Dubberley, 'Open Source Investigation for Human Rights Reporting: A Brief History' in Dubberley, Koenig and Murray (n 54) 23.

Yvonne McDermott, Alexa Koenig and Daragh Murray, 'Open Source Information's Blind Spot: Human and Machine Bias in International Criminal Investigations' (2021) 19(1) Journal of International Criminal Justice 87.

Muzhgan Samarqandi, 'Afghanistan, the Taliban and the Liberation Narrative' (2022) 28(2) Pacific Journalism Review 162.

Cathryn Boyes, 'Afghan Women Send Message to Taliban with Social Media Campaign' The News Daily (Online, 14 September 2021) <<https://thenewdaily.com.au/news/world/2021/09/14/afghan-women-social-media/>>.

OHCHR and University of California Berkeley Human Rights Centre, Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law <<https://humanrights.berkeley.edu/berkeley-protocol-digital-open-source-investigations>> ('Berkeley Protocol').

Ibid. 51

گرایه می‌تواند شناختی (مربوط به ادراک انسان) یا فنی باشد.⁶¹ گرایه شناختی به ارزیابی‌های تحریف‌شده‌ای اشاره دارد که انسان‌ها از اطلاعات انجام می‌دهند.⁶² طبق نظریه گرایه شناختی، درک انسان‌ها از واقعیت تحت تأثیر تصورات قبلی آن‌ها تغییر می‌کند.⁶³ «گرایه انتخابی» یکی از انواع گرایه شناختی است که در آن گروه‌های خاص در یک مطالعه به‌طور نامتناسبی نمایش داده می‌شوند یا به‌شدت کم‌نمایی می‌شوند.⁶⁴ برای مثال، شواهد مربوط به تأثیرات جنسیتی جرایم ممکن است در فرایند جمع‌آوری شواهد نادیده گرفته شود. از سوی دیگر، گرایه فنی به تصمیمات گرفته‌شده توسط سیستم‌های کامپیوتری مربوط می‌شود. این می‌تواند شامل مشکلاتی مانند الگوریتم‌های ناعادلانه باشد که اطلاعات را به‌طور نابرابر توزیع می‌کنند یا اطلاعات ناکافی را در محتوایاتی مانند بارگزاری‌ها (اپلودها)، به‌ویژه در پست‌های شبکه‌های اجتماعی به نمایش می‌گذارد.⁶⁵

اطلاعات گمراهی (مس-انفرمایشن)

در حالی که پیشرفت سریع فناوری در زمینه پیشگیری از جرم و پاسخگویی مفید است، می‌تواند چالش‌هایی نیز به همراه داشته باشد. یکی از این چالش‌ها افزایش حجم اطلاعات تولیدشده از صحنه‌های جرم و مرتکبین توسط موبایل است. این اطلاعات هم مفید هستند و هم یافتن شواهد از میان آن‌ها دشوار است، زیرا تجزیه و تحلیل چنین حجم بالایی از داده‌ها می‌تواند زمان‌بر و منابع‌طلب باشد.⁵⁶ فرآیند شناسایی و نقشه‌برداری مرتکبین نیز نیاز به منابع زیادی دارد و این پروژه‌ها به سطح مناسب از نیروی انسانی و امنیت نیاز دارند. حجم اطلاعات می‌تواند تحقیق‌کنندگان را تحت فشار قرار دهد و ماهیت جمع‌آوری این نوع اطلاعات باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد.⁵⁷

اطلاعات گمراه‌کننده و نادرست تهدیدی جدی برای تلاش‌های سازمان‌های بین‌المللی و افرادی است که به اطلاعات دیجیتال منبع باز برای پیگیری پاسخ‌گویی اعتماد می‌کنند. هوش مصنوعی قادر به تولید «دیپ‌فیک‌ها» است، تصاویری یا ویدیوهای ساختگی که گاهی اوقات به طرز شگفت‌انگیزی واقع‌گرایانه به نظر می‌رسند.⁵⁸

مجرمان ممکن است از هوش مصنوعی برای ساخت محتوایی استفاده کنند که برخی از اتهامات وارد شده علیه آن‌ها را رد کند. به همین ترتیب، ممکن است تصاویری ساخته شود که نشان می‌دهد افرادی در حال انجام اقدامات ممنوعه هستند، در حالی که افراد موجود در تصاویر یا ویدیوها اصلاً وجود خارجی ندارند. پتانسیل دیپ‌فیک‌ها همچنین این خطر را به همراه دارد که فیلم‌های واقعی به عنوان جعلی شناخته شوند.⁵⁹

گرایه (بایس)

یکی دیگر از خطرات استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز به عنوان شواهد شامل تأثیر گرایه در تحقیق و پیگرد جرایم بین‌المللی است. گرایه به معنای «فرایندی است که در هر مرحله از استنتاج ممکن است به نتایج یا نتیجه‌گیری‌هایی منجر شود که به‌طور روشن‌دار با حقیقت تفاوت داشته باشند».⁶⁰

با وجود خطرات ذکرشده، اطلاعات دیجیتال منبع باز می‌تواند به پشتیبانی از تلاش‌های ساخت دوسیه‌ها توسط سازمان‌ها، افراد و جامعه حقوقی که به دنبال پاسخگو کردن متهمین از طریق ص.ج هستند، مفید باشد. با این حال، برای اینکه چنین اطلاعاتی به‌عنوان شواهد پذیرفته شوند، ضروری است که جمع‌آوری آن‌ها به‌طور منصفانه، دقیق و معتبر انجام شود.⁶⁶ علاوه بر این، لازم است که بازیگران حقوقی مانند قضات در زمینه استفاده از اطلاعات دیجیتال منبع باز به‌عنوان شواهد آموزش‌های لازم را دریافت کنند.

از نظر جمع‌آوری اطلاعات، یکی از مزایای این است که این فرایند مشارکت طیفی وسیع از بازیگران، از جمله قربانیان-بازماندگان، را ممکن می‌سازد.⁶⁷ ابزارهایی مانند موبایل‌های هوشمند مجهز به کامره و اتصال به شبکه، قابلیت‌های داده‌های منبع باز را گسترش می‌دهند و این امکان را فراهم می‌آورد که افراد بیشتری در این فرایند مشارکت کنند.⁶⁸ فیلم‌ها و ویدیوهای از تخریب شفاخانه‌ها و مکاتب، نمونه‌هایی از موادی هستند که می‌توانند شواهد سنتی‌تر مانند شهادت شاهدان را تأیید کنند.

McDermott, Koenig and Murray (n 47) 88. 61

Dan Simon, 'In Doubt: The Psychology of the Criminal Justice Process', (2012) Harvard University Press 38. 62

Sara Mosqueda, 'How to Deal with Bias in Investigations', 63 ASIS International (Web Page, 3 March 2023) <<https://www.asisonline.org/security-management-magazine/articles/2023/03/investigations/investigation-bias/>>. 63

McDermott, Koenig and Murray (n 47) 94. 64

Brooke Erin Duffy and Colten Meisner, 'Platform Governance at the Margins: Social Media Creators' Experiences with Algorithmic (In)visibility' (2023) 45(2) Media, Culture and Society 285. 65

Kellie Riordan, 'Accuracy, Independence and Impartiality: How Legacy Media and Digital Natives Approach Standards in the Digital Age' (2014) Reuters Institute for the Study of Journalism 8 [1.2]. 66

Chelsea Quilling, 'The Future of Digital Evidence Authentication at the International Criminal Court' (2022) Journal of Public and International Affairs 7. 67

Benjamin Duerr, 'Can Smartphones help ICC Investigators?', 68 Justice Hub (online, 15 September 2015) <<https://justicehub.org/article/can-smartphones-help-icc-investigators/>>. 68

McDermott, Koenig and Murray (n 47); Kloosterman (n 38) 2 [3]. 56

Sarah Zarnsky and Judy Mionski, 'Symposium on Fairness, Equality, and Diversity in Open Source Investigations: Out in the Open: Fair Trial Rights and Open Source Evidence at the ICC', Opinio Juris (Blog Post, 10 February 2023) <<http://opiniojuris.org/2023/02/10/symposium-on-fairness-equality-and-diversity-in-open-source-investigations-out-in-the-open-fair-trial-rights-and-open-source-evidence-at-the-icc/>>. 57

Ian Sample, 'What are Deepfakes - and How Can You Spot Them?' 58 The Guardian (online, 13 January 2020) <<https://www.theguardian.com/technology/2020/jan/13/what-are-deepfakes-and-how-can-you-spot-them/>>. 58

Brit Mccandless Farmer, 'The Impact of Deepfakes: How Do You Know When a Video is Real?' CBS News (online, 31 July 2022) <<https://www.cbsnews.com/news/deepfakes-real-fake-videos-60-minutes-2022-07-31/>>. 59

David L Sackett, 'Bias in Analytic Research' (1979) 32 Journal of Chronic Diseases 51. 60

فشرده:

■ قوانین و روندهای شواهد در کشورهای مختلف تفاوت دارند. اینکه یک کشور سیستم اتهامی یا تفتیشی داشته باشد، تأثیر زیادی بر نحوه ارائه شواهد در دادگاه می‌گذارد.

■ صرف‌نظر از شدت جرایم ادعا شده یا میزان شواهد موجود علیه متهم، دوسبه‌های ص.ج همچنان تابع اصول بنیادین حقوق کیفری و حقوق بشر هستند.

■ رشد اطلاعات دیجیتال منبع باز می‌تواند به کاهش مشکلات شواهدی مرتبط با قضایای ص.ج کمک کند. در حالی که این اطلاعات به شدت مفید است و به افراد این امکان را می‌دهد که تصاویر و ویدیوهایی از تخلفات ادعایی ارائه دهند، هنوز با چالش‌های مختلفی مانند کمبود منابع، اطلاعات گمراهی و گرایه مواجه است.

■ در افغانستان، چالش‌هایی وجود دارد که جمع‌آوری شواهد را دشوار می‌سازد، مانند عدم دسترسی به مناطق، تهدیدات جدی خشونت و نبود رسانه‌های مستقل. در ۴۰ سال گذشته هیچ تحقیق رسمی برای جمع‌آوری شواهد یا پیگرد قانونی متهمین در افغانستان انجام نشده است.⁶⁹ سقوط دولت افغانستان دسترسی به شواهد را دشوارتر کرده است.

■ • با وجود این چالش‌ها، اطلاعات دیجیتال منبع باز و پلتفرم‌ها و ابزارهایی که امکان ایجاد آن را فراهم می‌کنند، این مزیت را دارند که بازیگران مختلفی از جمله قربانیان-بازماندگان را در تلاش‌های ساخت دوسیه شریک سازند. این مسئله در زمینه افغانستان که تحقیقات رسمی با مشکل دسترسی به دلیل قدرت‌گیری طالبان روبرو است، بسیار حیاتی است.

69 Nema Milaninia, 'Evidence Destruction and the Crisis in Afghanistan', Just Security (Blog Post, 20 August 2021), <<https://www.justsecurity.org/77831/evidence-destruction-and-the-crisis-in-afghanistan/>>.

فصل ۱

مرروی بر صلاحیت قضایی جهان شمول

بخش

VII

راه‌های اضافی برای پاسخ گویی؟

فصل نخست کتاب راهنما با بررسی راه‌های اضافی برای پاسخ‌گویی به جرایم بین‌المللی، در کنار صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج)، به پایان می‌رسد. همان‌طور که در ابتدای کتاب راهنما تأکید شد، هیچ روش واحدی وجود ندارد که لزوماً بتواند طالبان و شبکه‌های تروریستی وابسته را برای ارتکاب جرایم بین‌المللی پاسخگو کند.

این بخش بر گزینه‌های موجود در سطح بین‌المللی تمرکز دارد. همان‌طور که در بخش دوم کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است، فروپاشی حاکمیت قانون داخلی توسط طالبان، همراه با سابقه طولانی مصونیت از مجازات، نشان می‌دهد که در آینده نزدیک امکان تحقق پاسخ‌گویی از طریق نهادهای افغانستان وجود نخواهد داشت.

این بخش ابتدا به بررسی دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت می‌پردازد که در مورد یوگسلاوی سابق و رواندا تشکیل شدند و به دستاوردهای آن‌ها اشاره می‌کند، و نیز نکاتی را در مورد فجایع افغانستان و درس‌های این دادگاه‌ها ارائه می‌دهند بررسی می‌کند. سپس، به تحقیقاتی که دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) هم‌اکنون در مورد وضعیت افغانستان انجام می‌دهد و به چالش‌های متعدد پیش روی آن می‌پردازد. در نهایت، این بخش به مسئله‌ای می‌پردازد که نویسندگان کتاب راهنما آن را یک ضرورت در سطح بین‌المللی می‌دانند: ایجاد یک سازوکار مستقل تحقیقاتی تحت نظارت سازمان ملل. چنین سازوکاری برای بسیاری از منازعاتی دیگر ایجاد شده، اما هنوز برای افغانستان شکل نگرفته است.

مطالب

7.1 دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت | 79

7.1.1 دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت چیستند؟ | 79

7.1.2 چالش‌های دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقتی | 80

7.1.3 دادگاه‌های موقت بین‌المللی و افغانستان | 81

7.2 دیوان بین‌المللی کیفری (آی.سی.سی) | 81

7.2.1 مرور کلی | 81

7.2.2 یک روند کند و پیچیده | 83

7.2.3 چالش‌های بزرگ دیگر | 84

7.3 د میکانیزم‌های مستقل تفتیشی | 84

7.3.1 ایجاد میکانیزم تفتیشی | 84

7.3.2 مطالعات موردی | 85

7.3.3 نیاز به میکانیزم تفتیشی برای افغانستان | 86

7.1 دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت

7.1.1 دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت چیستند؟

دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت یا ویژه، نهادهایی هستند که صلاحیت محاکمه افراد مظنون به ارتکاب برخی جرایم بین‌المللی را دارند. این دادگاه‌ها با محاکم داخلی که تحت اصل ص.ج فعالیت می‌کنند تفاوت دارند، زیرا به‌طور خاص در واکنش به یک منازعه یا وضعیت مشخص ایجاد می‌شوند. تفاوت دیگر این است که این دادگاه‌ها عمدتاً برای محاکمه مقامات بلندپایه تشکیل می‌شوند. محاکمه مرتکبان رده پایین‌تر معمولاً به دادگاه‌های ملی که پس از منازعه تأسیس می‌شوند (مانند بوسنیا و هرزگوینا) سپرده می‌شود یا در برخی موارد (مانند کامبوجیا) به دلیل تمرکز بر آشتی ملی، اصلاً پیگیری نمی‌شود.

با وجود تفاوت‌هایی در ساختار، این دادگاه‌ها معمولاً زمانی ایجاد شده‌اند که دولت‌ها برای تعیین شرایط و ضوابط عملکرد آن‌ها (که اغلب به‌عنوان «اساسنامه» دادگاه شناخته می‌شود) به توافق رسیده‌اند. واژه «ویژه» یا «موقت (ادهاک)» نشان می‌دهد که این دادگاه‌ها دائمی نیستند.

دادگاه‌های کیفری بین‌المللی ویژه اولیه، که در شکل‌گیری مفهوم و توسعه ص.ج نیز تأثیرگذار بودند، شامل دادگاه‌های نظامی بین‌المللی نورنبرگ و توکیو پس از جنگ جهانی دوم بودند. کشورهای پیروز در جنگ، دامنه صلاحیت و نحوه عملکرد این دادگاه‌ها را تعیین کردند، که در نتیجه آن، بسیاری از مقامات نازی و جاپانی به دلیل ارتکاب جنایات جنگی و جنایت علیه بشریت محکوم شدند.

تحول بعدی، که شاید بتوان آن را مهم‌ترین پیشرفت در این زمینه دانست، در دهه ۱۹۹۰ و در واکنش به دو منازعه مشخص رخ داد:

■ **یوگسلاوی سابق:** جنایات ارتکاب‌یافته در یوگسلاوی سابق باعث شد که شورای امنیت سازمان ملل در سال ۱۹۹۳ دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق را تأسیس کند.¹

■ **رواندا:** کمی بیش از یک سال بعد، وقوع جنایات گسترده در رواندا نیز منجر به تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا شد، که از طریق قطعنامه‌ای در شورای امنیت سازمان ملل ایجاد گردید.²

1 SC Res 827, UN GAOR UN Doc S/RES/827 (25 May 1993), as amended by SC Res 1877, UN GAOR, UN Doc S/RES/1877 (7 July 2009).

2 SC Res 955, UN GAOR, UN Doc S/RES/955 (8 November 1994).

چه اتفاقی در یوگسلاوی سابق و رواندا رخ داد؟

جنایات گسترده در یوگسلاوی سابق و رواندا در دهه ۱۹۹۰ منجر به تلفات سنگین جانی، تخریب گسترده اموال، و در نهایت، ایجاد دو دادگاه کیفری بین‌المللی موقت شد.

یوگسلاوی سابق: با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در آغاز دهه ۱۹۹۰ و رشد ملی‌گرایی در جمهوری‌های سوسیالیستی سابق، تنش‌های شدیدی در سراسر اروپای شرقی پدید آمد.³ این تنش‌ها به منازعات و جنایات گسترده در جمهوری فدرال سوسیالیستی یوگسلاوی منجر شد که در نهایت در سال ۱۹۹۲ این کشور از هم پاشید.⁴ در واکنش به این وضعیت، شورای امنیت سازمان ملل دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق را تأسیس کرد.⁵ هدف از ایجاد این دادگاه، جلوگیری از خشونت و تأمین حفظ و حمایت از صلح و امنیت بین‌المللی بود.⁶

رواندا: پس از کشته شدن رئیس‌جمهور رواندا که از اعضای اکثریت قومی هوتو بود، کارزاری برای نابودی اقلیت قومی توتسی به راه افتاد.⁷ این امر کشور را به جنگ داخلی و نسل‌کشی کشاند که در نتیجه آن بیش از هشت صد هزار نفر جان باختند.⁸ جامعه بین‌المللی به دلیل ناتوانی در پیشگیری از این جنایات، از جمله نسل‌کشی، و تأخیر در واکنش، مورد انتقاد شدید قرار گرفته است.⁹ یکی از اقداماتی که در اواخر این فاجعه انجام شد، تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی موقت برای رواندا از طریق قطعنامه‌ای در شورای امنیت سازمان ملل بود.

دادگاه‌های موقت یوگسلاوی سابق و رواندا هر دو نقش مهمی در پیگرد قانونی بسیاری از مقامات عالی‌رتبه‌ای که به ارتکاب جنایات متهم بودند، ایفا کردند.¹⁰

3 'The Tribunal – Establishment', ICTY (Web Page) <<https://www.icty.org/en/about/tribunal/establishment>>.

4 Ibid.

5 Rachel Kerr, *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: An Exercise in Law, Politics, and Diplomacy* (Oxford University Press, 2004) 3.

6 'The Tribunal – Establishment' (n 3).

7 Michael P Scharf, *Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda* (Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law).

8 Ibid.

9 Lindsey Hilsum, 'Rwanda's Genocide Could Have Been Prevented. The UN Let People Die and Now It Watches as the Survivors Die', *The Guardian* (online, 29 March 2004) <<https://www.theguardian.com/world/2004/mar/28/westafrika.rwanda>>.

10 'Achievements', ICTY (Web Page) <<https://www.icty.org/en/about/tribunal/achievements>>; 'The ICTR in Brief', United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda (Web Page) <<https://unictr.irmct.org/en/tribunal>>.

7.1.2 چالش های دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقتی

الف. سیاسی شدن

یکی از ندایر کاهش هزینه‌ها در این دادگاه‌ها تمرکز بر محاکمه مقامات عالی‌رتبه است، درحالی‌که رسیدگی به دوسیه‌های افراد با رتبه‌های پایین‌تر (در صورت امکان) به دادگاه‌های داخلی واگذار می‌شود.¹⁵

رشد گسترده و غیرمنتظره‌ی دادگاه‌های یوگسلاوی سابق و رواندا چالش دیگری بود. تا سال ۲۰۰۴، این دادگاه‌ها نزدیک به ۲,۰۰۰ کارمند داشتند و سالانه بیش از ۲۵۰ میلیون دلار هزینه می‌کردند¹⁶ که تقریباً ۱۵٪ از بودجه عمومی سازمان ملل متحد را تشکیل می‌داد.¹⁷ در نتیجه، شورای امنیت سازمان ملل متحد راهبردی تحت عنوان «استراتژی تکمیل» برای این دو دادگاه موقت ترتیب داد تا کار خود را تا سال ۲۰۱۰ به پایان برسانند.¹⁸ ولی، با وجود تلاش‌های فراوان، دادگاه یوگسلاوی سابق تا سال ۲۰۱۷ (۲۵ سال پس از تأسیس) به فعالیت خود ادامه داد، در حالی که دادگاه رواندا در سال ۲۰۱۵ کار خود را به پایان رساند.

د. طولانی بودن دوسیه‌های بین‌المللی

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، پیچیدگی دوسیه‌های مربوط به جنایات بین‌المللی و وابستگی این دادگاه‌ها به همکاری سایر دولت‌ها باعث می‌شود که روند رسیدگی به دوسیه‌ها در دادگاه‌های بین‌المللی موقتی بسیار طولانی شود. با وجود اینکه اساسنامه‌ی دادگاه موقت یوگسلاوی سابق تصریح می‌کند که متهمان باید «بدون تأخیر محاکمه شوند»، فرایند رسیدگی از زمان دستگیری تا پایان تجدیدنظر، به‌طور میانگین ۴.۵ سال طول می‌کشد. این امر نه تنها بر حقوق متهمان تأثیر می‌گذاشت، بلکه ارائه‌ی جبران خسارت به قربانیان-بازماندگان را نیز به تعویق می‌انداخت و مانعی در مسیر پاسخگویی عاملان جنایات ایجاد می‌کرد.¹⁹

در حالی که رسیدگی‌های مبتنی بر ص.ج نیز شامل تحقیقات پیچیده درباره‌ی جنایات بین‌المللی می‌شود، دادگاه‌های داخلی اغلب از منابع مالی و تخصصی بیشتری برخوردارند. در برخی کشورها، واحدهای تخصصی ویژه‌ای برای بررسی جنایات بین‌المللی ایجاد شده‌اند که نمونه‌هایی از آن‌ها در ضمیمه فصل ۳ ذکر شده است.

ه. تنش‌ها میان منافع ملی و بین‌المللی

مشارکت ذینفعان مختلف در دادگاه‌های موقت یوگسلاوی سابق و رواندا باعث شد که این دادگاه‌ها معمولاً باید توازن میان منافع بین‌المللی و ملی برقرار کنند.²⁰ برای مثال، در طول محاکمه‌ها،

روند ایجاد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقتی به اراده دولت‌ها در نهادهایی مانند شورای امنیت سازمان ملل بستگی دارد. علاوه بر این، اکثر اقدامات شورای امنیت تحت تأثیر حق وتوی پنج عضو دائمی قرار دارد که شامل ایالات متحده، چین، روسیه، فرانسه و بریتانیا می‌شود.¹¹

در صورت ایجاد دادگاه‌های موقتی، میزان اثربخشی آن‌ها به میزان همکاری دولت‌ها در دستگیری و تحویل متهمان بستگی دارد. این همکاری شامل به اشتراک گذاری اطلاعات و منابع نیز می‌شود. البته چنین به این همکاری‌های میان-دولتی منجر به ناکارآمدی‌هایی در عملکرد دادگاه‌های موقتی شده است. به عنوان مثال، دادگاه یوگسلاوی سابق برای دستگیری متهمان با چالش‌هایی روبه‌رو بود، زیرا به همکاری دولت‌هایی نیاز داشت که جنایات در آن‌ها رخ داده بود؛ به دولت‌هایی که فرد مظنون را در بازداشت داشتند؛ و همچنین دولت‌های که دسترسی به مدارک و شواهد داشتند.¹² با این حال، این چالش‌ها در طول زمان کمتر شد و تا سال ۲۰۰۶، حدود ۹۴٪ از متهمان در بازداشت دادگاه قرار گرفتند.¹³

ب. حقوق قربانیان-بازماندگان

اساسنامه‌های دادگاه‌های یوگسلاوی سابق و رواندا هیچ حقی را برای قربانیان-بازماندگان در نظر نگرفته‌اند. ماده ۲۰ اساسنامه دادگاه یوگسلاوی سابق و ماده ۱۹ اساسنامه دادگاه رواندا تنها تأکید دارند که دادگاه‌ها باید «با احترام کامل به حقوق متهم و با توجه به حفاظت از قربانیان و شاهدان» برگزار شوند.¹⁴ نحوه‌ی نگارش این مقررات، تمرکز اصلی را بر حقوق متهمان قرار داده و تنها به «توجه لازم» به قربانیان-بازماندگان اشاره کرده است. همان‌طور که در فصل ۱، بخش ۴ کتاب راهنما بررسی شده، حقوق بین‌المللی کیفری به مرور زمان توجه بیشتری به نقش قربانیان-بازماندگان نشان داده و از نادیده گرفتن آن‌ها یا صرفاً «توجه لازم» آنها حالا به سمت به رسمیت شناختن آن‌ها به‌عنوان عاملان فعال در مبارزه برای عدالت کیفری بین‌المللی پیش رفته است.

ج. هزینه‌ها

با توجه به ماهیت جرایم و تعداد متهمان احتمالی، یکی از چالش‌های اصلی دادگاه‌های بین‌المللی موقتی، هزینه‌های بالای رسیدگی به دوسیه‌ها بوده است. جمع‌آوری مدارک و آماده‌سازی محاکمات در قضایای مربوط به جنایات بین‌المللی فرآیندی پیچیده و زمان‌بر است که هزینه‌های بالایی را در بر دارد. به همین دلیل،

Lilian A Barria and Steven D Roper, 'How Effective are International Criminal Tribunals? An Analysis of the ICTY and the ICTY' (2005) 9(3) International Journal of Human Rights 349, 360.

The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies - Report of the Secretary-General, UN GAOR, UN Doc S/2004/616 (23 August 2004) [43].

Ibid. 17

SC Res 1503, UN GAOR, UN Doc S/RES/1503 (28 August 2003). 18

Barria and Roper (n 15) 362. 19

Stephanos Bibas and William W Burke-White, 'International Idealism Meets Domestic-Criminal-Procedure Realism' (2010) 59(4) Duke Law Journal 637. 20

United Nations Charter art 27(2). 11

Steven D Roper and Lilian A Barria, Designing Criminal Tribunals: Sovereignty and International Concerns in the Protection of Human Rights (Ashgate, 2006) 2-3; Theodor Meron, 'Answering for War Crimes: Lessons from the Balkans' (1997) 76(1) Foreign Affairs 2.

Roper and Barria (n 12). 13

SC Res 827 (n 1) art 20; SC Res 955 (n 2) art 19(1). 14

7.2 دیوان بین‌المللی کیفری (آی.سی.سی)

7.2.1 مرور کلی

دیوان بین‌المللی کیفری (آی.سی.سی) یک دادگاه بین‌المللی است که برای رسیدگی به قضایای مربوط به اتهامات جنایات بین‌المللی مشخص تأسیس شده است.²⁵ این جنایات همان طوری که در اساسنامه روم دیوان بین‌المللی کیفری (که به آن «اساسنامه روم» گفته می‌شود) آمده است، عبارتند از «جدی‌ترین جنایات که به‌طور کلی برای جامعه بین‌المللی اهمیت دارند»:

- نسل‌کشی؛
- جنایات علیه بشریت؛
- جنایات جنگی؛
- تجاوز [به دولت دیگری]²⁶

آی.سی.سی تمرکز خود را بر مسئولیت فردی برای اعمال نادرست قرار داده است. این دادگاه از دادگاه‌های موقتی متفاوت است زیرا به‌عنوان یک نهاد دایمی عمل می‌کند که بیش از یک وضعیت یا منازعه خاص تمرکز دارد.

چون آی.سی.سی دادگاهی است که به‌عنوان «آخرین چاره» عمل می‌کند، به‌طوری طراحی شده است که مکمل سیستم‌های قضایی ملی باشد.²⁷ بنابراین، کشورهایی که عضو اساسنامه روم هستند، انتظار می‌رود که «دادگاه را اجرایی سازند» یعنی قوانینی تصویب کنند که با هدف اصلی آی.سی.سی، که پایان دادن به مصونیت از مجازات است، هم‌خوانی داشته باشد. در حالی که برخی از کشورها تنها قوانینی تصویب کرده‌اند که به‌طور حداقلی به پیشبرد تحقیقات آی.سی.سی کمک می‌کند، دیگران معتقدند که مکمل بودن (و اجرای آن) مستلزم تصویب قوانینی گسترده‌تر است که به دولت‌ها اجازه دهد به‌طور مستقل برای پایان دادن به مصونیت از مجازات اقدام کنند.²⁸

Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) ('Rome Statute').

Ibid arts 5-8 bis. 26

Ibid art 1. 27

See, eg, Frédéric Mégret, 'Too Much of a Good Thing? 28 Implementation and the Uses of Complementarity' in Carsten Stahn and Mohamed El Zeidy (eds), *The International Criminal Court and Complementarity: From Theory to Practice* (Cambridge University Press, 2011).

تنش‌های بین‌تأمین عدالت برای قربانیان-بازماندگان، و جلوگیری از تصور «عدالت فاتحان» وجود داشت.²¹ به‌طور مشابه، این دادگاه‌ها باید تعادلی میان منافع مربوط به مسئول شناختن جنایتکاران جنگی و حفاظت از حقوق متهمان در جریان محاکمه‌ها برقرار کنند.²²

7.1.3 دادگاه‌های موقت بین‌المللی و افغانستان

آیا امکان دارد که یک دادگاه موقت بین‌المللی برای افغانستان به‌عنوان یک ابزار اضافی برای پاسخگو کردن مسئولان جنایات ایجاد شود؟ با توجه به چالش‌هایی که پیش‌تر ذکر شد، به نظر می‌رسد ایجاد چنین دادگاهی برای افغانستان بعید باشد. شورای امنیت سازمان ملل با وجود درخواست‌های متعدد، به‌ویژه در مورد جنایات رژیم خمرهای سرخ در کامبوج و جنایات بین‌المللی ادعایی در تیمور شرقی، رویکردی محتاطانه در برابر ایجاد دادگاه‌های جدید داشته است.²³ دادگاه‌های جدید معمولاً با بودجه محدودتر و زمان‌بندی مشخص برای تکمیل کارهایشان تأسیس می‌شوند. به‌عنوان مثال، دادگاه ویژه سیرالیون از طریق یک معاهده دو جانبه با بودجه‌ای کمتر از دادگاه موقت یوگسلاوی سابق و با مدت زمانی محدود به ۴-۵ سال تأسیس شد.²⁴

علاوه بر این، تحقیقات جاری در مورد وضعیت افغانستان در دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) که در بخش‌های بعدی مورد بحث قرار می‌گیرد، نیز نشان می‌دهد که ایجاد یک نهاد قضایی یا شبه‌قضایی جداگانه در مورد افغانستان بعید به نظر می‌رسد.

Bert Swart, Alexander Zahar and Göran Sluiter (eds), *The Legacy 21 of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia* (Oxford University Press, 2011) 12.

Ibid. 22

Report of the Group of Experts for Cambodia Established pursuant 23 to General Assembly Resolution 52/135, UN Doc A/53/850 (16 March 1999) annex para 148; Report of the International Commission of Inquiry on East Timor to the Secretary-General, UN Doc A/54/726-S/2000/59 (31 January 2000) annex [153]. The entity which was eventually created in the case of Cambodia, the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia ('ECCC') is a national court which receives funding from the UN but remains separate from the organisation: 'About ECCC', Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (Web Page) <<https://www.eccc.gov.kh/en/about-eccc>>.

William A Schabas, *The UN International Criminal Tribunals: 24 The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone* (Cambridge University Press, 2006) 5.

چه زمانی یک فرد می‌تواند در آی.سی.سی تحت پیگرد قرار گیرد؟

باید چهار شرط برآورده شود:

■ **صلاحیت قضایی:** آی.سی.سی باید طبق اساسنامه روم صلاحیت رسیدگی به قضیه فرد متهم (که نباید زیر ۱۸ سال باشد)²⁹ به خاطر جرم ارتكابی (که باید در قلمرو کشوری رخ داده باشد که صلاحیت آی.سی.سی را پذیرفته است، یا متهم باید تبعه کشوری باشد که این صلاحیت را پذیرفته است)³⁰ را داشته باشد. همچنین، جرم موردنظر باید پس از تأسیس رسمی آی.سی.سی در ۱ جولای ۲۰۰۲ رخ داده باشد³¹ و از جمله جنایت نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت، جنایات جنگی یا تجاوز باشد.³²

■ **فعال شدن صلاحیت قضایی:** آی.سی.سی فقط زمانی می‌تواند دوسیه‌ای را بررسی کند که صلاحیت آن از طریق یکی از سه سازوکار (مکانیسم) زیر فعال شده باشد:

i. دفتر دادستانی می‌تواند تحقیقاتی را آغاز کند، اما این تحقیقات باید ابتدا از سوی یکی از شعبه‌های مقدماتی دادگاه (شعبه مقدماتی) تأیید شود؛.

ii. یک دولت عضو اساسنامه روم می‌تواند یک قضیه را به آی.سی.سی ارجاع دهد؛ و یا.

iii. شورای امنیت سازمان ملل می‌تواند با اتفاق نظر کامل اعضای خود، یک قضیه را به آی.سی.سی ارجاع دهد.³³ در مواردی که قضیه از سوی شورای امنیت ارجاع شود، دیگر نیازی نیست که جرم ادعایی در قلمرو یک کشور عضو رخ داده باشد یا متهم تبعه یک کشور عضو باشد.

■ **پذیرفتنی بودن دوسیه:** آی.سی.سی تنها زمانی می‌تواند یک قضیه را بررسی کند که دادگاه‌های ملی که در حالت عادی صلاحیت رسیدگی دارند، «تمایلی» به پیگیری دوسیه نداشته باشند یا «قادر به انجام این کار نباشند».³⁴ این وضعیت ممکن است در دو حالت پیش بیاید: یکی این که هیچ تحقیق یا تعقیب کیفری داخلی آغاز نشده باشد و دوم این که یک دولت تحقیقات یا رسیدگی کیفری را آغاز کرده اما به‌طور واقعی تمایل یا توانایی لازم برای ادامه آن نداشته باشد.³⁵

■ **لزوم دید دادگاه:** حتی اگر آی.سی.سی صلاحیت قضایی داشته باشد و قضیه پذیرفتنی باشد، دادگاه همچنان اختیار بررسی یا رد قضیه را دارد. در این تصمیم‌گیری، آی.سی.سی بررسی می‌کند که آیا رسیدگی به قضیه به «خیر عدالت» است یا نه.³⁶

نکات مهم – افغانستان و آی.سی.سی

■ افغانستان عضو اساسنامه روم است و بنابراین می‌تواند تحقیقات و پیگردهای کیفری مربوط به جنایات ارتكابی در قلمرو خود را بررسی کند.³⁷

■ افغانستان پس از لازم‌الاجرا شدن اساسنامه روم به آن پیوست. بنابراین، صلاحیت آی.سی.سی فقط شامل جنایاتی می‌شود که از ۱ می ۲۰۰۳ به بعد در افغانستان رخ داده باشند.³⁸

■ در زمان نگارش این کتاب راهنما، تحقیقاتی درباره وضعیت افغانستان جریان دارد، که ممکن است به پیگرد کیفری منجر شود یا نشود.

■ با اینکه برخی تلاش‌ها در آی.سی.سی صورت گرفته که برای پاسخگویی در قبال جنایات طالبان و داعش-خراسان بی‌ثمر نیست، ولی چالش‌های مختلفی در این زمینه وجود دارد که در ادامه بررسی خواهند شد.

Rome Statute (n 25) arts 53(1)(c), 53(2)(c). 36

این‌که پذیرش یک قضیه به خیر عدالت خواهد بود یا نه، به عوامل متعددی بستگی دارد، از جمله شدت جرم، نقش متهم در ارتكاب آن، و منافع قربانیان-بازماندگان.

'Afghanistan: Situation in the Islamic Republic of Afghanistan', 37 ICC (Web Page) <<https://www.icc-cpi.int/afghan>>.

Ibid. 38

Rome Statute (n 25) art 26. 29

Ibid art 12. 30

Ibid art 11. 31

Ibid art 5. 32

Ibid art 13. 33

Ibid arts 17, 20. 34

Jo Stigen, The Relationship between the International Criminal Court and National Jurisdictions (The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library, vol 34, 2008) 26.

7.2.2 یک روند کند و پیچیده

دستیابی به پاسخگویی در آی.سی.سی. فرآیندی سریع و آسان نیست. این موضوع به ویژه در مورد وضعیت افغانستان به وضوح دیده می شود.

■ اپریل ۲۰۱۹: همه قضات شعبه مقدماتی دوم درخواست دفتر دادستان را برای انجام تحقیقات رسمی رد کردند، با این استدلال که این تحقیقات به «خیر عدالت» نخواهد بود.⁴³ این تصمیم پس از ۱۸ ماه تأخیر اتخاذ شد.⁴⁴

■ نوامبر ۲۰۱۹: دفتر دادستان، با حمایت گسترده گروه‌های حقوق بشری، به این تصمیم اعتراض کرد.⁴⁵

■ مارچ ۲۰۲۰: قضات شعبه تجدیدنظر اعتراض دفتر دادستان را پذیرفتند و اجازه تفتیش رسمی را صادر کردند. این تحقیقات شامل جرایم ادعایی مرتکب شده توسط طالبان، نیروهای امنیتی ملی افغانستان، و نیروهای نظامی ایالات متحده و کارکنان سازمان استخباراتی آمریکا (سیا) بود.⁴⁶ محدوده زمانی تحقیقات شامل جرایم ادعایی از ۱ می ۲۰۰۳ به بعد در افغانستان (و همچنین جرایم مرتبط با این منازعه در دیگر کشورهای عضو آی.سی.سی. از ۱ جولای ۲۰۰۲ به بعد) بود.⁴⁷

■ مارچ ۲۰۲۰: دولت افغانستان خواستار تعویق تحقیقات شد و استدلال کرد که خود در حال بررسی جنایات ادعایی است.⁴⁸

■ سپتامبر ۲۰۲۱: دادستان جدید مسیر تفتیش را تغییر داد و جرایم ادعایی دیگر عوامل به جز از طالبان و داعش - خراسان را از تحقیقات حذف کرد. این تصمیم با انتقادات گسترده‌ای مواجه شد، زیرا بسیاری از جنایات ادعایی را از دامنه تفتیش خارج می کرد.⁴⁹

■ سپتامبر ۲۰۲۱: دادستان از شعبه مقدماتی درخواست اجازه برای ادامه تفتیش را درخواست کرد.⁵⁰

■ نوامبر ۲۰۲۱: شعبه مقدماتی از قربانیان-بازماندگان خواست تا دیدگاه‌های خود را درباره درخواست دادستان برای ادامه تحقیقات ارائه دهند.⁵¹

آیا می دانستید؟

از زمانی که بررسی مقدماتی دادستانی آی.سی.سی در باره وضعیت افغانستان برای عموم اعلام شد تا زمانی که تفتیش‌ها در سال ۲۰۲۰ تایید شد، ۱۳ سال طول کشید.³⁹

برگشت خشونت بار طالبان به قدرت در افغانستان در سال ۲۰۲۱ باعث تأخیر و پیچیدگی‌های بیشتر در این تحقیقات شده است، با وجودی که تحقیق در سال ۲۰۲۰ در حالت تعلیق در آمده بود. این پیچیدگی شامل عدم تمایل همکاری طالبان با آی.سی.سی و دشواری در جمع‌آوری شواهد از داخل کشور می شود.

این خط زمانی نشان‌دهنده روند طولانی و موانع فراوان در تفتیش‌های مربوط به افغانستان است:

■ ۲۰۰۷: پس از دریافت درخواست‌های مختلف برای انجام تفتیش‌ها، دفتر دادستان بررسی مقدماتی وضعیت افغانستان را برای عموم اعلام کرد.⁴⁰ اتهامات شامل ارتکاب جنایاتی چون جنایت علیه بشریت و جنایات جنگی بود.

■ ۲۰۱۶: دفتر دادستان در گزارشی اعلام کرد که بررسی مقدماتی تحت ارزیابی‌های لازم قرار گرفته و آماده آغاز است. یکی از این ارزیابی‌ها، بررسی این نکته بود که آیا رسیدگی به این قضایا به طور واقعی در سطح ملی انجام می شود یا خیر.⁴¹ این بررسی در نهایت تعیین می کند که آیا این دوسیه از «آزمون شدت» عبور می کند یا نه.

■ ۲۰۱۷: وضعیت افغانستان به یکی از شعبه‌های مقدماتی دادگاه (شعبه مقدماتی) در آی.سی.سی.ارجاع شد تا درخواست دفتر دادستان برای انجام تحقیقات رسمی درباره جرایم احتمالی ارتکاب یافته تحت اساسنامه روم در جریان منازعات مسلحانه افغانستان بررسی شود.⁴²

Ibid. 43

44 Julian Elderfield, 'Uncertain Future for the ICC's Investigation into the CIA Torture Program', Just Security (Web Page, 2022) <<https://www.justsecurity.org/79136/uncertain-future-for-the-iccs-investigation-into-the-ci-a-torture-program/>>.

45 'ICC Greenlights Afghanistan Investigation', Human Rights Watch (Web Page, 2022) <<https://www.hrw.org/news/2020/03/05/icc-greenlights-afghanistan-investigation/>>.

Ibid. 46

47 'Afghanistan: Situation in the Islamic Republic of Afghanistan' (n 37). 48 OTP, 'Notification to the Pre-Trial Chamber of the Islamic Republic of Afghanistan's Letter Concerning Article 18(2) of the Statute', ICC-02/17 (15 April 2020).

49 Nada Kiswanson, 'Limits To Prosecutorial Discretion: The ICC Prosecutor's Deprioritisation Decision in Afghanistan', Opinio Juris (Blog Post, 2021) <<http://opiniojuris.org/2021/11/26/limits-to-prosecutorial-discretion-on-the-icc-prosecutors-deprioritisation-decision-in-afghanistan/>>.

50 OTP, 'Request to Authorise Resumption of Investigation under Article 18(2) of the Statute', ICC-02/17 (27 September 2021).

51 PTC II, 'Decision on Submissions Received and Order to the Registry Regarding the Filing of Documents in the Proceedings Pursuant to Articles 18(2) and 68(3) of the Statute', ICC-02/17 (8 November 2021).

Ibid. 39

Ibid. 40

Ibid. 41

Ibid. 42

■ اکتبر ۲۰۲۲: شعبه مقدماتی مجوز ادامه تفتیش را صادر کرد.⁵²

■ اپریل ۲۰۲۳: شعبه تجدیدنظر تایید کرد که هرگونه محدود کردن دامنه تفتیش توسط شعبه مقدماتی یک خطای حقوقی بوده و تحقیقات همچنان باید مطابق تصمیم گسترده‌تر دادگاه تجدیدنظر در سال ۲۰۲۰ ادامه یابد.⁵³

بیش از یک دهه طول کشیده است تا جنایات ادعایی از مرحله بررسی مقدماتی به تفتیش رسمی برسد.⁵⁴ خود این موضوع تشویش برانگیز است و هیچ تضمینی وجود ندارد که این روند به تعقیب قضایی منتهی شود، چه برسد به اینکه به محکومیت‌های موفق ختم گردد.

7.2.3 چالش‌های بزرگ دیگر

علاوه بر پیچیدگی و کندی روند تحقیقات آی.سی.سی، به نظر نمی‌رسد که همکاری [دولت‌ها] با این دادگاه در آینده نزدیک ممکن باشد.⁵⁵ وضعیت حقوقی طالبان به‌عنوان یک قدرت بالفعل (دی فاکتو) همچنان مبهم است و دادستان آی.سی.سی اذعان کرده که به دلیل موانع حقوقی در به رسمیت شناختن مقامات طالبان، امکان تعامل عملی با آن‌ها وجود ندارد.⁵⁶ این موضوع باعث شد که آی.سی.سی به دنبال یافتن «مقامات ذی صلاح» در افغانستان باشد، که خود منجر به تأخیر بیشتر در روند تحقیقات شده است.⁵⁷

واضح است که آی.سی.سی یک نهاد کند و ناکارآمد در رسیدگی به جنایات ارتكابی در افغانستان بوده و همچنان با چالش‌های فراوانی مواجه است، به‌ویژه پس از تسلط خشونت‌آمیز طالبان به قدرت. هرچند ممکن است تحقیقات آن در نهایت به تعقیب قضایی منجر شود، اما محدودیت‌های موجود در مسیر دستیابی به عدالت از طریق شعب مختلف این دیوان در سطح بین‌المللی، اهمیت پیگیری این قضایا در دادگاه‌های سایر کشورها تحت ص.ج را برجسته می‌کند.

⁵² 'ICC Judges Authorise Prosecution to Resume Investigation in 52 Afghanistan', ICC (Press Release, 31 October 2022) <<https://www.icc-cpi.int/news/icc-judges-authorise-prosecution-resume-investigation-afghanistan>>.

⁵³ Appeals Chamber, 'Judgment on the Prosecutor's Appeal Against 53 the Decision of Pre-Trial Chamber II Entitled "Decision Pursuant to Article 18(2) of the Statute Authorising the Prosecution to Resume Investigation"', ICC-02/17 (4 April 2023).

⁵⁴ Ehsan Qaane, 'Delaying Justice? The ICC's War Crimes Investigation 54 in Limbo over Who Represents Afghanistan - Afghanistan Analysts Network - English', Afghanistan Analysts Network - English (Web Page, 2022) <<https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/rights-freedom/delaying-justice-the-iccs-war-crimes-investigation-in-limbo-over-who-represents-afghanistan/>>.

⁵⁵ Mahir Hazim, 'An Urgent Need for Justice: Expediting the 55 International Criminal Court's Afghanistan Investigation', The Diplomat (Web Page, 2022) <<https://thediplomat.com/2022/02/an-urgent-need-for-justice-expediting-the-international-criminal-courts-afghanistan-investigation/>>.

Qaane (n 54). 56

Qaane (n 54). 57

7.3 میکانیزم‌های مستقل تفتیشی

7.3.1 ایجاد میکانیزم تفتیشی

با توجه به چالش‌های متعدد در مسیر دستیابی به پاسخگویی از طریق دادگاه‌های بین‌المللی، تمرکز این کتاب راهنما بر ظرفیت‌های ص.ج و چالش‌های فراروی آن اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. اما علاوه بر دادگاه‌ها، ابزارهای دیگری نیز در سطح بین‌المللی وجود دارند که می‌توانند در حمایت از تلاش‌های ملی تحت اصول ص.ج، و همچنین در پیشبرد تحقیقات آی.سی.سی و هرگونه تعقیب قضایی احتمالی آینده، مؤثر باشند.

میکانیزم‌ها و یا سازوکارهای تفتیشی بین‌المللی، بی‌طرف و مستقل که با مأموریت سازمان ملل ایجاد شده‌اند (م.ت) یکی از این ابزار پاسخگویی برای جرایم بین‌المللی است. آی.ایم‌ها با جمع‌آوری و حفظ شواهد مربوط به نقض جدی حقوق بشر و جرایم بین‌المللی، زمینه را برای تحقیقات و پیگردهای قضایی فراهم می‌کنند.⁵⁸

از جمله سازوکارهای تفتیشی ایجادشده تاکنون می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

■ سازوکار بین‌المللی، بی‌طرف و مستقل برای کمک به تفتیش و تعقیب قضایی افراد مسئول ارتکاب شدیدترین جنایات تحت حقوق بین‌الملل در جمهوری عربی سوریه از مارچ ۲۰۱۱ بدینسو («م.ت سوریه»)⁵⁹

■ تیم تحقیقاتی سازمان ملل برای پاسخگویی در قبال داعش در عراق («عراق یونیتاد»)⁶⁰

■ سازوکار تفتیشی مستقل برای میانمار («م.ت میانمار»)⁶¹

⁵⁸ Ferencz International Justice Initiative, Lessons Learned from the First Generation of UN Investigative Mechanisms for Future Criminal Accountability: Considerations for CSO engagement with the United Nations Independent Investigative Mechanism for Myanmar (Report, 13 September 2019) <https://www.usimm.org/m/pdfs/19.09.17_Considerations_for_CS0_Engagement_with_UN_Investigative_Mechanisms.pdf> 3

⁵⁹ UNGA, International, Impartial and Independent Mechanism to Assist in the Investigation and Prosecution of Persons Responsible for the Most Serious Crimes under International Law Committed in the Syrian Arab Republic since March 2011, UN GAOR, 71st sess, Agenda Item 31, UN Doc A/RES/71/248 (11 January 2017).

⁶⁰ SC Res 2379, UN GAOR, UN Doc S/RES/2379 (21 September 2017).

⁶¹ UNHRC, Situation of Human Rights of Rohingya Muslims and Other Minorities in Myanmar, UN GAOR, 39th Sess, Agenda Item 2, UN Doc A/RES/39/2 (28 September 2018).

سازوکارهای تفتیشی یادشده از طریق قطعنامه‌هایی که توسط شورای امنیت سازمان ملل، شورای حقوق بشر سازمان ملل و مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسیده‌اند، ایجاد شده‌اند.⁶² دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل نیز در چارچوب وظایف اصلی خود از این میکانیزم‌ها پشتیبانی کرده و تخصص لازم را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. این حمایت شامل ارائه راهنمایی و مشاوره در مورد روش‌های تفتیشی، استفاده از مواد مرتبط حقوق بین‌الملل، و همچنین فراهم‌سازی پشتیبانی اداری، تدارکاتی و امنیتی است.⁶³

با این حال، برای تضمین پاسخگویی، سازوکارهای تفتیشی باید از منابع کافی و اراده سیاسی لازم برای محاکمه مرتکبان برخوردار باشند. کمبود منابع و نبود اراده سیاسی، دو چالش اساسی در مسیر پاسخگویی از طریق این سازوکارها به شمار می‌آیند.⁶⁴

7.3.2 مطالعات موردی

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، میکانیزم‌های تفتیشی (م.ت) در پاسخ به وضعیت‌های مختلفی ایجاد شده‌اند. با این حال، تا زمان نگارش این کتاب راهنما، هیچ میکانیزم تفتیشی برای وضعیت افغانستان ایجاد نشده است. دو مطالعه موردی کوتاه زیر نحوه عملکرد م.ت‌ها را توضیح می‌دهند و ممکن است درس‌های مهمی برای ایجاد احتمالی یک م.ت در افغانستان در آینده ارائه دهند.

الف. م.ت سوریه

نآرامی‌های سیاسی و بحران در سوریه از ماه مارچ ۲۰۱۱ آغاز شد. از آن زمان تاکنون، بیش از پنج میلیون نفر از کشور آواره و بیش از شش میلیون نفر به‌عنوان آوارگان داخلی باقی مانده‌اند.⁶⁵ سازمان ملل تخمین زده است که بیش از چهارصد هزار نفر در نتیجه جنگ داخلی و درگیری‌های مسلحانه جان باخته‌اند.⁶⁶ بسیاری از این افراد قربانی گروه‌های مسلح

غیردولتی، مانند دولت اسلامی عراق و شام (داعش)، و بسیاری دیگر در بازداشتگاه‌های موقت تحت کنترل نیروهای دولتی کشته شده‌اند.⁶⁷

پیش از ایجاد م.ت سوریه، شورای حقوق بشر سازمان ملل در سال ۲۰۱۱ یک کمیسیون مستقل بین‌المللی تفتیش درباره جمهوری عربی سوریه (کمیسیون مستقل تفتیش) تشکیل داد.⁶⁸ مأموریت این کمیسیون چنین بود:

تحقیق درباره همه موارد نقض ادعایی حقوق بین‌المللی بشردوستانه در سوریه از مارچ ۲۰۱۱، تعیین حقایق و شرایطی که ممکن است نقض محسوب شوند، شناسایی مرتکبان جرایم احتمالی، و در صورت امکان، معرفی آن‌ها به‌منظور تضمین پاسخگویی و مجازات مرتکبان نقض‌ها، از جمله نقض‌های که ممکن است جنایت علیه بشریت محسوب شوند.⁶⁹

در دسامبر ۲۰۱۶، مجمع عمومی سازمان ملل میکانیزم تفتیشی (م.ت) را برای سوریه ایجاد کرد. این سازوکار از کارهای انجام‌شده توسط کمیسیون مستقل تفتیش سوریه بهره می‌برد، ولی تفاوت اصلی آن در مأموریت تهیه دوسیه‌های کیفری علیه مرتکبان جنایات بین‌المللی در سوریه است.⁷⁰ با این حال، این دو نهاد به‌صورت متمم یکدیگر فعالیت داشته‌اند و کمیسیون مستقل تفتیش با ثبت دقیق رویدادها به پیشبرد اهداف م.ت سوریه کمک کرده است.⁷¹

ب. م.ت میانمار

در سال ۲۰۱۸، شورای حقوق بشر سازمان ملل در واکنش به تحولات سیاسی ناشی از گزارش‌های «نماینده ویژه سازمان ملل در امور میانمار» درباره بحران حقوق بشری این کشور، میکانیزم تفتیشی (م.ت) میانمار را ایجاد کرد.⁷² این سازوکار به دنبال [مستندسازی] سرنوشت ۷۴۰,۰۰۰ نفر از اعضای اقلیت قومی و مذهبی روهینگیا بود که در سال ۲۰۱۷، در پی سرکوب سیستماتیک و تهدیدات نسل‌کشی، از میانمار گریخته بودند.⁷³

UNGA, International, Impartial and Independent Mechanism to Assist in the Investigation and Prosecution of Persons Responsible for the Most Serious Crimes under International Law Committed in the Syrian Arab Republic Since March 2011, UN GAOR, 71st sess, Agenda Item 31, UN Doc A/RES/71/248 (11 January 2017); SC Res 2379(2017), UN GAOR, UN Doc S/RES/2379(2017) (21 September 2017); UNHRC, UN Doc A/RES/39/2 (n 61).

OHCHR, Commissions of Inquiry and Fact-finding Missions on 63 International Human Rights and Humanitarian Law: Guidance and Practice (United Nations New York and Geneva, 2015) 3.

OHCHR, 'The Role of UN-mandated Investigative Mechanisms in 64 Securing Accountability for Human Rights Violations at National, Regional and International Levels' (Statement, 31 August 2021) <<https://www.ohchr.org/en/statements/2021/10/role-un-mandated-investigative-mechanisms-securing-accountability-human-rights>>.

UNHRC, 'Independent International Commission of Inquiry on 65 the Syrian Arab Republic', OHCHR, (Web Page) <<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/independent-international-commission>>.

Ibid. 66

Ibid. 67

UNHRC, Situation of human rights in the Syrian Arab Republic, 68 UN Doc S-17/1, 17th special session, 1st meeting (18 August 2011).

UNHRC, 'Independent International Commission of Inquiry on 69 the Syrian Arab Republic' (n 65); UNHRC, UN Doc S-17/1 (n 68) (emphasis added).

UNGA, UN Doc A/RES/71/248 (n 59). 70

'Responding to Misconceptions Regarding the IIIM', Syria Justice and Accountability Centre (Web Page) <<https://syriaaccountability.org/responding-to-misconceptions-regarding-the-iiim>>.

UNHRC, UN Doc A/RES/39/2 (n 61). 72

'Myanmar's Rohingya Persecuted, Living under Threat of Genocide, UN 73 Experts say', OHCHR (Web Page, 16 September 2019) <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2019/09/myanmars-rohingya-persecuted-living-under-threat-genocide-un-experts-say?LangID=E&NewsID=24991>>.

7.3.3 نیاز به میکانیزم تفتیشی برای افغانستان

در حال حاضر، هیچ میکانیزم تفتیشی (م.ت)، کمیسیون مستقل تفتیش، یا کمیسیون حقیقت‌یابی که از سوی سازمان ملل مأمور شده باشد، درباره افغانستان وجود ندارد.⁷⁸ از اگست ۲۰۲۱ تاکنون، طالبان به طیف گسترده‌ای از غیرنظامیان حمله کرده‌اند. گزارش‌هایی از قتل‌ها، جرایم دیگر، و اخراج‌های اجباری به دست آمده است.⁷⁹ برای نمونه، تاجیک‌های ولایت پنجشیر به دلیل مقاومتشان در برابر طالبان طی دو دهه گذشته هدف حملات قرار گرفته‌اند - موضوعی که در فصل ۲، بخش ۷ این کتاب راهنما با جزئیات بیشتری بررسی خواهد شد.⁸⁰

یکی از تحولات مثبت، تأسیس «مأموریت طرزاعمال ویژه حقوق بشر در افغانستان» است که در حال حاضر زیر نظر ریچارد بنت اداره می‌شود. وظیفه او بررسی وضعیت حقوق بشر در این کشور، گزارش موارد نگران‌کننده و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود شرایط است.⁸¹

با این حال، شایان توجه است که مأموریت طرزاعمال ویژه به صورت مستقل و داوطلبانه انجام می‌شود، به این معنا که برای پشتیبانی از این مسئولیت، منابع بیشتری مورد نیاز است. کار «نماینده ویژه» اهمیت زیادی دارد، زیرا می‌تواند زمینه‌ساز تحرکات سیاسی شود و در نهایت، به ایجاد میکانیزم تفتیشی سازمان ملل برای افغانستان بینجامد، همان‌گونه که در مورد میانمار اتفاق افتاد. چنین سازوکاری می‌تواند در همیاری با مأموریت طرزاعمال ویژه و سایر تلاش‌های پاسخگویی، از جمله ص.ج و سازمان‌های حامی قربانیان-بازماندگان، عمل کند.

مانند م.ت سوریه، م.ت میانمار نیز بر اساس روندی مشابه عمل می‌کند که شامل گزارش‌های نماینده ویژه و همچنین یک مأموریت حقیقت‌یابی درباره میانمار است.⁷⁴ این مأموریت در مارچ ۲۰۱۷ تشکیل شد و موارد نقض حقوق بشر دوستانه بین‌المللی، از جمله شکنجه و بدرفتاری با شورشیان، و همچنین خشونت‌های جنسی و مبتنی بر جنسیت توسط اردوی میانمار رامستند کرده است.⁷⁵

هدف کلی م.ت میانمار به طور فشرده این است

مدارک، اطلاعات و شواهد مرتبط با جدی‌ترین جرایم بین‌المللی و نقض‌های حقوق بین‌الملل که از سال ۲۰۱۱ در میانمار ارتکاب یافته‌اند را جمع‌آوری، توحید، حفظ و تحلیل کند، و دوسیه‌های تهیه کند تا روندهای کیفری عادلانه و مستقل را تسهیل و تسریع کند؛ این اقدامات باید بر اساس معیارهای حقوق بین‌الملل، در دادگاه‌ها یا محاکم ملی، منطقه‌ای یا بین‌المللی باشد که در حال حاضر یا در آینده صلاحیت رسیدگی به این جرایم را دارند یا خواهند داشت.⁷⁶

مانند م.ت سوریه، م.ت میانمار نیز مأموریت دارد تا دوسیه‌های کیفری را برای پیگیری اقدامات حقوقی برای آینده آماده کند. از زمان انتشار گزارش‌ها و آغاز به کار این م.ت، کشور گامی یک دوسیه علیه میانمار در دیوان بین‌المللی دادگستری (آی.سی.جی.ه) مطرح کرده است.⁷⁷ این نشان می‌دهد که م.ت می‌تواند به اقداماتی برای دادخواهی کمک کند و اغلب در همیاری با دیگر ابتکارات تفتیشی چون کمیسیون‌های تفتیش، مأموریت‌های حقیقت‌یابی و «مأموریت طرزاعمال ویژه» کار کند. سرانجام، م.ت می‌تواند الهام‌بخش یا مهدی اقدامات دیگر چون دادرسی‌های قضایی شود.

Belquis Ahmadi, Kate Bateman and Scott Worden, 'Intolerance of 78 Atrocity Crimes in Ukraine Should Apply to Afghanistan', United States Institute of Peace (Commentary, 28 April 2022) <<https://www.usip.org/publications/2022/04/intolerance-atrocity-crimes-ukraine-should-apply-afghanistan>>.

Ibid. 79

Ibid. 80

UNGA, Situation of Human Rights in Afghanistan, UN GAOR, 81 48th sess, Agenda Item 2, A/HRC/RES/48/1 (13 October 2021).

UNHRC, Situation of Human Rights in Myanmar, UN GAOR, 34th 74 sess, Agenda item 4, UN Doc A/HRC/RES/34/22 (3 April 2017).

UNHRC, UN Doc A/RES/39/2 (n 61). 75

Ibid (emphasis added). 76

Global Centre for the Responsibility to Protect, Human Rights 77 Council Investigative Mechanisms and Mass Atrocity Prevention (Background Briefing, 16 November 2019) <<https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2019/11/2019-November-FFMs-CoIs-and-R2P.pdf>> 4. The ICJ is the principal judicial organ of the UN: UN Charter arts 7(1), 92. It settles disputes between states in accordance with international law and gives advisory opinions on international legal issues: Statute of the ICJ arts 36, 65

فشرده:

- صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) تنها یکی از مسیرهای مسئولیت‌پذیری است که باید در کنار مسیرهای دیگر مورد توجه و پیگیری قرار گیرد.
- با این حال، اهمیت ص.ج به‌ویژه زمانی برجسته می‌شود که محدودیت‌های برخی از مسیرهای موجود در سطح بین‌المللی را در نظر بگیریم. به‌عنوان مثال، بعید به نظر می‌رسد که یک دادگاه جنایی بین‌المللی موقت برای رسیدگی به جنایات ارتكابی و در حال وقوع در افغانستان ایجاد شود.
- همچنین، روند تفتیش در خصوص وضعیت افغانستان در آی.سی.سی. کند و پیچیده است و هیچ تضمینی وجود ندارد که این تفتیش‌ها به پیگیری‌های قضایی منجر شود.
- نویسندگان این کتاب راهنما خواستار تأسیس یک میکانیزم تفتیشی (م.ت) بین‌المللی، مستقل و بی‌طرف هستند که مشابه سازوکارهای ایجاد شده برای دیگر کشورها مانند میانمار و سوریه باشد. چنین میکانیزم‌ها می‌توانند از تلاش‌های تشکیل دوسیه‌ها در سراسر جهان، از جمله قضایایی که بر اساس اصل ص.ج پیگیری می‌شوند، حمایت کنند.
- ایجاد چنین سازوکارهایی به اراده سیاسی بستگی دارد، که در زمان نگارش این کتاب، وجود ندارد.
- به‌دلیل دلایل مذکور، ص.ج همچنان یک مسیر مهم برای تلاش‌های مسئولیت‌پذیری درباره افغانستان به‌شمار می‌رود، هرچند که نباید به‌عنوان تنها‌گزینه در نظر گرفته شود.

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین المللی

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین‌المللی

بخش

تاریخ منازعات

۱۹۷۹ - ۲۰۲۳

فصل ۱ کتاب راهنما خوانندگان را با مفهوم صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) و معنای آن در نظریه و عمل آشنا می‌کند. این فصل توضیح می‌دهد که چرا ص.ج یک روش مهم برای بررسی جنایات در افغانستان است، به‌ویژه به دلیل چالش‌هایی که سایر تلاش‌های پاسخ‌گویی (پیگرد قضایی و غیرقضایی) در سطح بین‌المللی با آن مواجه هستند.

فصل ۲ با ارائه‌ی یک مرور کلی از تاریخ طولانی جنگ‌ها در افغانستان از ۱۹۷۹ تا کنون (۲۰۲۳) آغاز می‌شود. موقعیت جغرافیایی افغانستان و غنای منابع طبیعی آن نقش عمده‌ای در تعیین سرنوشت تاریخی این کشور، هم در سطح منطقه‌ای و هم در سطح جهانی، ایفا کرده است. این امر باعث شده افغانستان تبدیل به میدان جنگ‌های نیابتی و داخلی شود که میان قدرت‌های بزرگ جهانی، قدرت‌های منطقه‌ای و سایر بازیگران در امتداد خطوط قومی، منطقه‌ای و جغرافیایی جریان داشته است.¹

این بخش زمینه را برای بخش‌های بعدی فراهم کرده و به بررسی پیچیدگی جنگ‌ها و به‌ویژه، نبود حساب‌دهی و ادامه‌ی وقوع جنایات تا به امروز می‌پردازد. نگرانی ویژه‌ای که در زمان نگارش این کتاب راهنما وجود دارد، مربوط به اعمال جاری طالبان و شبکه‌های تروریستی وابسته به آن است. با این حال، درک تاریخ و پیچیدگی جنگ‌ها برای هر کسی که در پی حساب‌دهی این بازیگران است، اهمیت دارد.

نبود حساب‌دهی برای جنایات بی‌شماری که از آغاز جنگ‌ها تاکنون رخ داده است، بر ضرورت فوری بررسی ص.ج به عنوان یکی از راه‌های احتمالی برای دستیابی به حساب‌دهی و عدالت تأکید می‌کند.

1 Nasreen Ghufraan, 'The Taliban and the Civil War Entanglement in Afghanistan' (2001) 41(3) Asian Survey 462, 463.

مطالب

1.1 تهاجم شوروی (۱۹۷۹ - ۱۹۹۲) | 91

1.1.1 از سلطنت تا جمهوریت | 91

1.1.2 قیام مجاهدین | 91

1.1.3 خروج قشون شوروی | 91

1.2 جنگ‌های داخلی مجاهدین و طالبان (۱۹۹۲ - ۲۰۰۱) | 92

1.2.1 تنظیم‌های مجاهدین | 92

1.2.2 ظهور طالبان به قدرت در ۱۹۹۴ | 92

1.3 په تهاجم ایالات متحده (۲۰۰۱) و برگشت طالبان | 93

1.3.1 حملات ۱۱ سپتامبر و پاسخ فوری ایالات متحده | 93

1.3.2 حکومت جدید افغانستان | 94

1.3.3 پایان عملیات جنگی ایالات متحده و ناتو | 95

1.1 تهاجم شوروی (۱۹۷۹ - ۱۹۹۲)

1.1.1 از سلطنت تا جمهوریت

با وجود تلاش‌های گسترده‌ی ارتش شوروی برای سرکوب قیام از طریق راهبردهای مختلف نظامی، شورشیان همواره قادر بودند خود را بازسازی کرده و به مقاومت ادامه دهند.

شوروی‌ها پس از آن تصمیم گرفتند با بمباران‌های وسیع و تاکتیک‌های سرکوب‌گرانه، مجاهدین را از حمایت غیرنظامیان محروم کنند.^۸ این راهبردهای خشونت‌آمیز منجر به مهاجرت گسترده‌ی غیرنظامیان از افغانستان شد. تا سال ۱۹۸۲، حدود ۱.۵ میلیون نفر به ایران و ۲.۸ میلیون نفر به پاکستان پناه بردند.^۹

1.1.3 خروج قشون شوروی

تحت نظارت سازمان ملل متحد، پاکستان و افغانستان در سال ۱۹۸۸ توافق‌نامه‌ای را امضا کردند که بر اساس آن، اتحاد جماهیر شوروی متعهد به خروج نیروهایش شد و افغانستان به وضعیت غیرمتعهد خود بازمی‌گشت و از جانبداری از دو ابرقدرت جنگ سرد خودداری می‌کرد.^{۱۰} اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده به‌عنوان تضمین‌کنندگان این توافق‌نامه عمل کردند (که در بخش بعدی کتاب راهنما بیشتر مورد بحث قرار خواهد گرفت).^{۱۱} با این حال، این توافق‌نامه به‌طور موفقیت‌آمیز اجرا نشد.^{۱۲} نجیب‌الله، رئیس‌جمهور تحت حمایت شوروی در افغانستان، نتوانست به یک راه‌حل مسالمت‌آمیز برای پایان درگیری دست یابد.^{۱۳} تنظیم‌های مختلف مجاهدین، در تبانی با نیروهای همسو در داخل دولت، وارد کابل شده و به حاکمیت کمونیستی در افغانستان پایان دادند.^{۱۴}

این دوره با نقض گسترده و فاحش حقوق بشر همراه بود که شامل بازداشت‌های دسته‌جمعی، شکنجه‌های شدید،^{۱۵} ناپدیدسازی‌های اجباری و اعدام‌های بی‌محاکمه غیرنظامیان می‌شد.^{۱۶}

پیش از دهه‌ی ۱۹۷۰، افغانستان دارای نظام شاه‌ی بود و تحت حاکمیت محمد ظاهر شاه قرار داشت. او پس از ترور پدرش در سال ۱۹۳۳ به سلطنت رسید. محمد داوود خان، پسر کاکای ظاهر شاه، در یک کودتای بدون خون‌ریزی در سال ۱۹۷۳ او را از قدرت برکنار کرد و افغانستان را جمهوری اعلام نمود.^۲ داوود خان خود را نخستین رئیس‌جمهور کشور معرفی کرد، هرچند این تغییرات بدون هرگونه فرایند یا سازوکار دموکراتیک صورت گرفت.^۳

در پی گرایش‌های استبدادی داوود خان و تحولات جهانی در دوران جنگ سرد، گروه‌هایی که پیش‌تر از او حمایت می‌کردند، در ۲۷ اپریل ۱۹۷۸ یک کودتای خشونت‌آمیز ترتیب دادند. این کودتا که توسط حزب دموکراتیک خلق افغانستان (حلقی‌ها) رهبری می‌شد، به قتل داوود خان انجامید و نور محمد ترکی به جای او نشست.^۴ تنها ۱۸ ماه بعد، در ۱۴ سپتامبر ۱۹۷۹، ترکی خود در یک کودتای داخلی توسط حفیظ‌الله امین سرنگون شد. اما دوران حفیظ‌الله امین نیز کوتاه بود؛ او در دسامبر ۱۹۷۹ در یک کودتای دیگر که با حمایت ارتش سرخ شوروی انجام شد، کشته شد.^۵

1.1.2 قیام مجاهدین

تهاجم شوروی به افغانستان نه تنها رژیم تحت حمایت شوروی در کابل را تقویت نکرد، بلکه به شورش گروه‌های مسلح مذهبی، معروف به مجاهدین، نیروی تازه‌ای بخشید. اصطلاح "مجاهدین" به معنای جنگجویان مقدس در برابر دشمن کافر است. این قیام به سرعت گسترش یافت و تقریباً تمامی مناطق کشور را دربر گرفت.^۶

حدود صد هزار نیروی شوروی کنترل شهرها، مراکز مهم و پایگاه‌های نظامی افغانستان را در دست داشتند، اما مجاهدین توانستند آزادانه در مناطق روستایی تحرکات داشته و عملیات انجام دهند.^۷

'Backgrounder on Afghanistan: History of the War' Human Rights Watch (Web page, 23 October 2001) <www.hrw.org/legacy/backgrounder/asia/afghan-bck1023.pdf>.

Ibid. 3

Ibid. 4

Fred Halliday and Zahir Tanin, 'The Communist Regime in Afghanistan 1978-1992: Institutions and Conflicts' (1998) 50(8) Europe-Asia Studies 1357, 1373.

Antonio Giustozzi, 'The Missing Ingredient: Non-Ideological Insurgency and State Collapse in Western Afghanistan, 1979-1992' (Working Paper, February 2007) <<https://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-two/wp11.2-the-missing-ingredient.pdf>> 2-3.

Alan Taylor, 'The Soviet War in Afghanistan, 1979 - 1989', The Atlantic (Web Page, 4 August 2014) <www.theatlantic.com/photo/2014/08/the-soviet-war-in-afghanistan-1979-1989/100786/>.

Ibid. 8

A Historical Timeline of Afghanistan', PBS NewsHour (Web Page, 30 August 2021) <www.pbs.org/newshour/politics/asia-jan-june11-timeline-afghanistan>.

Rosanne Klass, 'Afghanistan: The Accords' (1987-1988) 66 Foreign Affairs 922, 938, 992.

David B Ottaway, 'Agreement on Afghanistan Signed in Geneva', The Washington Post (Web Page, 15 April 1988) <www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/04/15/agreement-on-afghanistan-signed-in-geneva/c7288c64-6764-4e73-9bc5-7eeb48f7827d/>.

Svetlana Savranskaya and Tom Blanton, 'The Soviet Withdrawal from Afghanistan 1989', National Security Archive (Web Page, 27 February 2019) <<https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/afghanistan-russia-programs/2019-02-27/soviet-withdrawal-afghanistan-1989>>.

Heela Najibullah, President Najibullah and the National Reconciliation Policy (Conciliation Resources Accord Issue 27, June 2018) 30.

Ibid 32. 14

'Afghanistan's Pul-e Charkhi Prison Nightmare Remembered' BBC News (Web Page, 1 October 2013) <www.bbc.com/news/world-asia-24331539>.

Afghanistan Justice Project, Casting Shadows: War Crimes and Crimes Against Humanity, 1978-2001 (Report, July 2005) <www.opensocietyfoundations.org/publications/casting-shadows-war-crimes-and-crimes-against-humanity-1978-2001> 86.

1.2 جنگ‌های داخلی مجاهدین و طالبان (۱۹۹۲-۲۰۰۱)

1.2.1 تنظیم‌های مجاهدین

اسارت نگه داشته بود، کشتند و دختران را آزاد کردند. این اقدام باعث شد طالبان در قندهار حمایت مردمی به دست آورند، زیرا به عنوان گروهی که قادر به برقراری نظم و قانون و حفاظت از هویت اسلامی افغانستان بود، شناخته شدند.²⁵

ایدیولوژی طالبان

اهداف فوری طالبان شکست دادن گروه‌های نظامی رقیب، اجرای شریعت اسلامی و حفظ مناطق تحت تصرفشان بود.²⁶ آنها با ساختار قبیله‌ای در افغانستان مخالف بودند و قصد داشتند امارت اسلامی را بازسازی کنند.²⁷ پس از تصرف کابل، طالبان هیچ خطمشی منتشر نکردند و سیاست خارجی، خدمات عمومی یا برنامه اقتصادی مشخصی نداشتند.²⁸

طالبان، داعش-خراسان (داعش-خ) و القاعده ایدیولوژی مشابهی دارند. فصل ۲، بخش ۴ این کتاب راهنما توضیح بیشتری درباره اشتراکات ایدیولوژیک میان این گروه‌های تروریستی ارائه می‌دهد.

نخستین عملیات عمده طالبان در اکتبر ۱۹۹۴ انجام شد، زمانی که آنها کاروانی را که از پاکستان با ادویه‌جات، غذا و کالاهای دیگر از طریق قندهار و هرات به مقصد ترکمنستان می‌رفت، از تصرف دزدان رها کردند.²⁹ سپس وارد شهر قندهار شدند، جایی که تمام قومندانان را از قدرت کنار زدند و سلاح‌های سنگین آنها از جمله هلیکوپترها، جت‌ها و تانک‌ها را تصرف کردند. در عرض چند ماه، طالبان با کمترین تلاش کنترل منطقه جنوبی کشور را در دست گرفتند و به سرعت گسترش یافتند.³⁰

وعده مبهم طالبان برای آوردن نظم اسلامی برای جمعیت روستایی جذاب بود. از سوی دیگر، تعهدات [رهبران] مجاهدین به نیروهای مسلح‌شان آهسته آهسته ضعیف‌تر شد و مردان مسلح به تدریج علیه قومندان‌های خود شورش کرده و به طالبان پیوستند. طالبان همچنین از مقدار زیادی سلاحی که این مجاهدین سابق با خود حمل می‌کردند، بهره‌مند شدند.³¹ این گروه در ابتدا تحت هدایت ارتش پاکستان بود و در نهایت به نیروی کمکی اداره اطلاعات بین‌المللی پاکستان (آی.ایس.آی) در افغانستان تبدیل شد.³²

پس از سقوط رژیم کمونیستی، گروه‌های مجاهدین که قبلاً علیه یک دشمن مشترک جنگیده بودند، به جنگ داخلی روی آوردند و کابل تبدیل به میدان اصلی درگیری‌ها شد.¹⁷ هر جناح جنگی عمدتاً تحت کنترل یکی از چهار گروه قومی اصلی قرار داشت و هر کدام نماینده‌ای برای مطالبات قومی و منطقه‌ای در مشارکت سیاسی بودند. این وضعیت باعث شد هویت قومی هر جناح برجسته‌تر شود.¹⁸

یکی از حملات گسترده‌ای که در این دوران در پایتخت رخ داد، کشتار افشار در غرب کابل در سال ۱۹۹۳ بود. در این حمله، نیروهای وابسته به جمعیت اسلامی و اتحاد اسلامی حملات نظامی بی‌هدف، تجاوزات، ربودن افراد، اعدام‌های بی‌محاکمه و ناپدیدسازی‌های اجباری را انجام دادند.¹⁹

در این دوران، مردم افغانستان به طور کامل به کمک‌های غذایی سازمان‌های بین‌المللی و سازمان ملل متحد وابسته بودند.²⁰ صلح و امنیت در هیچ جایی از کشور وجود نداشت. آدم‌ربایی، چه به منظور انتقام و چه به عنوان ابزاری برای اخاذی، به طور مداوم اتفاق می‌افتاد.²¹ در همین شرایط، طالبان توانست حمایت مردم را جلب کند، چرا که بسیاری از مردم افغانستان امیدوار بودند این گروه بتواند نظم و قانون را به کشور بازگرداند.²²

1.2.2 ظهور طالبان به قدرت در ۱۹۹۴

طالبان (که در زبان پشتو به معنای "شاگرد مدرسه دینی" است) نخستین بار در اوایل سال ۱۹۹۴ در شهر قندهار در جنوب افغانستان ظهور کردند. اولین رهبر این گروه، ملا محمد عمر، از جنگجویان پیشین مجاهدین بود که پیشینه‌ی ساده‌ای داشت.²³ ملا عمر در آغاز با سرپرستی ۳۰ تا ۵۳ طالب علم اقدام به نجات دو دختر نوجوان کرد که در یکی از روستاهای قندهار ربوده شده و مورد تجاوز قرار گرفته بودند.²⁴ طالبان فرماندهی را که آنها را در

Ibid. 25

Kamal Matinuddin, *The Taliban Phenomenon: Afghanistan 1994-1997* (Oxford University Press, 1999) 25-6.

Ibid. 27

Ralph H Magnus, 'Afghanistan in 1996: Year of the Taliban' (1997) 28 37(2) *Asia Survey* 111.

Barnett Rubin, 'The Political Economy of War and Peace in Afghanistan' (2000) 28(10) *World Development* 1789, 1794.

Ibid; Ghufuran (n 1) 467. 30

Matinuddin (n 26) 26. 31

Human Rights Watch, *Crisis of Impunity: The Role of Pakistan, Russia, and Iran in Fueling the Civil War in Afghanistan* (Report, 1 July 2001) <www.hrw.org/report/2001/07/01/crisis-impunity-role-pakistan-russia-and-iran-fueling-civil-war-afghanistan> 23.

Gilles Dorronsoro, 'Kabul at War (1992-1996): State, Ethnicity 17 and Social Classes' (2007) *South Asia Multidisciplinary Academic Journal* [1].

'Hazaras', *Minority Rights Group International* (Web Page, 18 December 2021) <<https://minorityrights.org/minorities/hazaras/>>.

Afghanistan Justice Project (n 16). 19

Ibid. 20

Ibid. 21

Fayaz Hussain, 'Implications of the Enigmatic Rise of Taliban: A 22 Historical Perspective' (2021) 6(1) *Global Regional Review* 230, 230.

Afghanistan Justice Project (n 16). 23

Hussain (n 22) 231. 24

1.3.1 تهاجم ایالات متحده (۲۰۰۱) و

برگشت طالبان

1.3.1 حملات ۱۱ سپتامبر و پاسخ فوری ایالات متحده

پس از حملات ۱۱ سپتامبر، مرگبارترین حمله در تاریخ ایالات متحده، رئیس‌جمهور وقت، جورج بوش، اعلام کرد که برنامه‌ای برای سرنگونی طالبان در افغانستان و از بین بردن القاعده دارد. بوش از ملا محمد عمر خواست تا «تمامی رهبران القاعده را که در پناه شما هست را به مقامات ایالات متحده تحویل دهید».⁴¹ هنگامی که طالبان از همکاری خودداری کردند، ایالات متحده به افغانستان حمله کرد.

کارشناسان بر این باورند که ترور احمد شاه مسعود، رهبر مقاومت در برابر طالبان و القاعده، دو روز پیش از ۱۱ سپتامبر به دست یکی از اعضای القاعده، به اسامه بن لادن این اطمینان را داد که پس از ۱۱ سپتامبر تحت حمایت طالبان قرار خواهد گرفت.⁴² مسعود پیش از ۱۱ سپتامبر تلاش کرده بود به جهان هشدار دهد که احتمال وقوع حمله تروریستی وجود دارد، و همین امر او را به هدفی برای القاعده تبدیل کرد.⁴³

تا اواخر اکتبر، شهرهای تحت کنترل طالبان به طور فزاینده‌ای توسط نیروهای «متحد» تصرف شدند و در نهایت در ۱۳ نوامبر، این نیروها وارد کابل شدند در حالی که طالبان بدون مقاومت عقب‌نشینی کردند.⁴⁴ پایگاه اصلی طالبان در قندهار توسط دو گروه مسلح محاصره شده بود: یکی تحت فرماندهی حامد کرزی که از شمال پیشروی می‌کرد و دیگری تحت فرماندهی گل آغا شیرزی که از جنوب به پیش می‌آمد. هر دو جناح حمایت قابل توجهی از ایالات متحده دریافت کردند. سپس کرزی به عنوان رئیس‌جمهور موقت افغانستان انتخاب شد.⁴⁵

در این زمان، اسامه بن لادن موفق شد به پاکستان فرار کند.⁴⁶ ملا عمر و فرماندهان ارشد طالبان نیز به پاکستان فرار کرده و در کویته، یک شهر کوچک در ولایت بلوچستان پاکستان، اقامت گزیدند.⁴⁷

طالبان تا حدی موفق شدند از درگیری مستقیم با دیگر دشمنان بالقوه خود اجتناب کنند.³³ این روش شامل مذاکرات با مقامات محلی از طریق علمای دینی و وعده صلح در ازای اجرای قانون اسلامی و تسلیم شدن به طالبان می‌شد.³⁴ همچنین، این روش شامل تحویل سلاح‌ها بود و به تدریج طالبان توانست بسیاری از گروه‌های محلی مسلح را خلع سلاح کند.³⁵

اما به ویژه در مناطق غیرپشتون، طالبان با مقاومت مواجه شدند و به خشونت روی آوردند. نمونه‌هایی از جنایات بین‌المللی که طالبان در این زمان و همچنین در دوره دوم حکومت وحشت بار خود مرتکب شدند، در بخش ۳ این فصل کتاب راهنما آورده شده است. تا سال ۱۹۹۷، طالبان تقریباً ۹۰٪ از کشور را تحت کنترل داشتند.³⁶

در دوره اول حکومت وحشت بار شان، طالبان تنها توسط پاکستان، عربستان سعودی و امارات متحده عربی به رسمیت شناخته شدند. این گروه به دلیل سیاست‌های افراطی خود به‌ویژه به دلیل بی‌توجهی عمیقشان به حقوق زنان و حقوق بشر با انتقادهای شدید بین‌المللی مواجه شد.³⁷ طالبان زنان را در ملأعام شلاق زدند و اعدام کردند و مکاتب دختران و زنان را بستند (که در فصل ۲، بخش ۶ کتاب راهنما به تفصیل بررسی شده است).³⁸ همچنین، در ماه مارچ ۲۰۰۱، مجسمه‌های بودا در بامیان را نابود کردند (که در فصل ۲، بخش ۵ به تفصیل بحث شده است).

سازمان ملل از طالبان خواست تا اسامه بن لادن، تبعه سعودی و رهبر گروه افراطی اسلامی القاعده را که توسط ایالات متحده به دلیل برنامه‌ریزی جنایات علیه بشریت و راه‌اندازی یک شبکه تروریستی جهانی محکوم شده بود، به آنها تحویل دهد. طالبان این درخواست را رد کردند و این امر منجر به اعمال تحریم‌های سازمان ملل علیه رژیم طالبان از نوامبر ۱۹۹۹ تا جنوری ۲۰۰۱ شد.³⁹ علاوه بر القاعده، طالبان به دیگر جهادی‌های بین‌المللی نیز پناه داده بودند، بسیاری از آن‌ها کسانی بودند که در جنگ علیه شوروی‌ها می‌جنگیدند.⁴⁰

Ghufran (n 1) 468. 33

Ibid. 34

Ibid. 35

Ibid. 36

Afghanistan Justice Project (n 16) 6. 37

Physicians for Human Rights, 'The Taliban's War on Women: 38 A Health and Human Rights Crisis in Afghanistan' (Report, 1 August 1998) <www.peacewomen.org/sites/default/files/Health_TalibanWarWomen_PHR_1998_0.p df> 33.

Ibid. 39

Ibid. 40

George W Bush, 'Address to a Joint Session of Congress and 41 the American People' (Speech, Washington, 20 September 2001) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>.

'The U.S. War in Afghanistan', Council on Foreign Relations (Web 42 Page) <www.cfr.org/timeline/us-war-afghani stan>.

Amin Saikal, 'Al-Qaeda, the Taliban and the Tragedy of Afghanistan', 43 Australian Strategic Policy Institute (Web Page, 9 September 2022) <www.aspistrategist.org.au/al-qaeda-the-taliban-and-the-tragedy-of-afghan istan/#:~:text=Afghan%20commander%20Ahmad%20Shah%20Massoud,alliance%20in%20the%20following%20decade>.

'Taliban Are Back - What Next for Afghanistan?', BBC News (online, 44 20 August 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-49192495>.

Ibid. 45

Macon Phillips, 'Osama Bin Laden Dead', National Archives 46 (Web Page, 2 May 2011) <https://obamawhite house. archives.gov/blog/2011/05/02/osama-bin-laden-dead>.

Frédéric Grare, Carnegie Endowment for International Peace, 47 Pakistan-Afghanistan Relations in the Post-9/11 Era (Report, October 2006) <https://carnegieendowment.org/files/cp72_grare_final.pdf>5.

افغانستان به عنوان رئیس‌جمهور ایالات متحده، خواستار مبارزه با فساد در دولت کرزی شد.⁵⁵ در واکنش، کرزی حملات هوایی اشتباه نیروهای ائتلاف را محکوم کرد و حتی در مقطعی تهدید کرد که اگر حملات شبانه ادامه یابد، به طالبان خواهد پیوست.⁵⁶

پس از گذشت ده سال از فرار اسامه بن لادن از کوه‌های توره بورا در افغانستان، نیروهای آمریکایی سرانجام او را در ۲ می ۲۰۱۱ کشتند.⁵⁷ چند هفته بعد، در ۲۲ جون، باراک اوباما جدول زمانی خروج سربازان آمریکایی از افغانستان را اعلام کرد و مدعی شد که با تضعیف القاعده و از بین بردن بسیاری از رهبران آن، ایالات متحده «پیشرفت قابل توجهی» در اهدافش در افغانستان داشته است.⁵⁸ طبق این طرح، خروج کامل نیروهای جنگی تا پایان ۲۰۱۴ برنامه‌ریزی شده بود و در مرحله اول، قرار شد سی هزار سرباز آمریکایی در سال نخست از افغانستان خارج شوند.⁵⁹

در جریان مذاکرات، پیش‌نویس یک توافقنامه امنیتی دوجانبه میان ایالات متحده و افغانستان تهیه شد⁶⁰ که چارچوبی برای همکاری‌های اقتصادی و امنیتی دو کشور پس از خروج نیروهای خارجی تعیین می‌کرد.⁶¹ اما کرزی، که در ماه‌های پایانی دوره ریاست‌جمهوری خود بود، از امضای آن خودداری کرد و پیشنهاد داد که تصمیم‌گیری درباره این توافقنامه به پس از انتخابات اپریل موکول شود.⁶²

در سال ۲۰۰۴، یک قانون اساسی تدوین شد که توسط یک مجتمع جنجالی از بزرگان قبایل تصویب گردید.⁴⁸ برخلاف سنت دیرینه کشور، این قانون به افغانستان دولتی مرکزی قوی‌تری داد و اختیارات ضعیف‌تری به مقامات منطقه‌ای و محلی واگذار کرد.⁴⁹ این تغییر به کرزی کمک کرد تا رقبای مجاهدین خود را به تدریج کنار بگذارد و کنترل متمرکزی بر دستگاه دولتی برقرار کند. نخستین انتخابات ریاست‌جمهوری افغانستان پس از سقوط طالبان در ۹ اکتبر ۲۰۰۴ برگزار شد که در آن کرزی اکثریت آرا را به دست آورد.⁵⁰ انتخابات پارلمانی یک سال بعد برگزار شد. زنان توانستند بیش از ۲۵ درصد کرسی‌های اختصاصی برای تضمین تنوع جنسیتی را به دست آورند.⁵¹

در همان زمان، طالبان در پاکستان اسنجام دوباره یافتند و با استفاده از تاکتیک‌های جدید، حضور خود را تقویت کردند. این تاکتیک‌ها شامل جذب اعضای جدید از مدارس دینی بود که در آن‌ها کودکان مغزشویی می‌شدند و همچنین استفاده از بمب‌گذاران انتحاری و بمب‌های کنار جاده‌ای را شامل می‌شد.⁵² با شدت گرفتن منازعه، این تاکتیک‌های افراطی به تدریج گسترش یافتند و به طور فزاینده‌ای مراکز شلوغ شهری را هدف قرار دادند.

در اواخر همان سال، ناتو کنترل عملیات جنگی در سراسر افغانستان را بر عهده گرفت. مقامات آمریکایی پیش‌بینی کردند که با بین‌المللی‌تر شدن درگیری، نقش ایالات متحده کاهش خواهد یافت.⁵³ با این حال، جنگ همچنان ادامه پیدا کرد.

در انتخابات آگست ۲۰۰۹، که با ادعاهای گسترده تقلب همراه بود، کرزی برای یک دوره پنج‌ساله دیگر به ریاست‌جمهوری رسید. هم‌زمان، او اعلام کرد که قصد دارد با طالبان مصالحه کند، اما تلاش‌های متعدد برای آغاز مذاکرات صلح‌آمیز با این گروه ناکام ماند.⁵⁴ در مارچ ۲۰۱۰، باراک اوباما در نخستین سفر خود به

Ewan MacAskill, 'Barack Obama Visits Afghanistan for a Pep Talk with Hamid Karzai', The Guardian (online, 29 March 2010) <www.theguardian.com/world/2010/mar/28/barack-obama-hamid-karzai-taliban>.

Ray Rivera, 'Karzai Gives 'Last' Warning to NATO on 56 Airstrikes', New York Times (online, 31 May 2011) <www.nytimes.com/2011/06/01/world/asia/01afghanistan.html>; 'Karzai Threatened to Join Taliban, Sources Say' CBS News (online, 5 April 2010) <www.cbsnews.com/news/karzai-threatened-to-join-taliban-sources-say/>.

Bruce Riedel, 'Pakistan's Osama bin Laden Report: Was Pakistan 57 Clueless or Complicit in Harboring Bin Laden?', Brookings (Web Page, 12 July 2013) <www.brookings.edu/articles/pakistans-osama-bin-laden-report-was-pakistan-clueless-or-complicit-in-harboring-bin-laden/>.

'The Way Forward in Afghanistan', The White House President 58 Obama (Web Page) <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/defense/afghanistan>.

Ibid. 59

U.S.-Afghanistan Bilateral Security Agreement, signed 30 60 September 2014 (entered into force 1 January 2015); John R Evans, 'Bilateral Security Agreement: A New Era of Afghan-U.S. Cooperation', Brookings (Web Page, 30 September 2014) <www.brookings.edu/articles/bilateral-security-agreement-a-new-era-of-afghan-u-s-cooperation/>.

Evans (n 60). 61

Emma Graham-Harrison, 'Hamid Karzai Refuses to Sign US- 62 Afghan Security Pact', The Guardian (online, 24 November 2013) <www.theguardian.com/world/2013/nov/24/hamid-karzai-refuses-to-sign-us-afghan-security-deal>.

Mohammad Jamil Hanifi, 'Editing the Past: Colonial Production of 48 Hegemony through the "Loay Jirga" in Afghanistan' (2004) 37(2) Iranian Studies 295, 320.

Constitution of the Islamic Republic of Afghanistan 2004. 49

Adam Jay, 'Karzai Confirmed as Afghan President', The Guardian 50 (online, 3 November 2004) <www.theguardian.com/world/2004/nov/03/afghanistan.afghanistantimeline>.

'Proportion of Seats Held by Women in National Parliaments (%) - 51 Afghanistan', World Bank (Web Page) <https://data.worldbank.org/indicator/SG.GEN.PARL.ZS?locations=AF>.

'The Afghan Taliban', Stanford University Center for International 52 Security and Cooperation (Web Page, June 2018) <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/afghan-taliban>.

Sean Kay and Sahar Khan, 'NATO and Counter-Insurgency: 53 Strategic Liability or Tactical Asset?' (2007) 28(1) Contemporary Security Policy 163, 171.

Steve Brooking, United States Institute of Peace, Why Was 54 a Negotiated Peace Always Out of Reach in Afghanistan: Opportunities and Obstacles, 2001-21 (Report, 30 August 2022) <www.usip.org/publications/2022/08/why-was-negotiated-peace-always-out-reach-afghanistan> 9.

1.3.3 پایان عملیات جنگی ایالات متحده و ناتو

اشرف غنی بلافاصله پس از انتخاب به عنوان رئیس‌جمهور در اواخر سپتامبر ۲۰۱۴، توافقنامه امنیتی دوجانبه با ایالات متحده را امضا کرد.⁶³

با پایان یافتن مأموریت نظامی ایالات متحده و نیروهای متحد که از سال ۲۰۰۱ تحت عنوان نیروی کمکی امنیتی بین‌المللی («آیساف») فعالیت داشت، تعداد محدودی از نیروهای خارجی تحت مأموریت ناتو با نام «حمایت قاطع» در افغانستان باقی ماندند.⁶⁴ این مأموریت با هدف آموزش و حمایت از نیروهای افغان تا ماه می ۲۰۲۱ طراحی شده بود و قرار بود تا سپتامبر همان سال تکمیل شود.⁶⁵ بر اساس توافق دوحه، که بخشی از مذاکرات صلح میان ایالات متحده و طالبان بود، آمریکا متعهد شد که نیروهایش را از افغانستان خارج کند (جزئیات بیشتر در بخش بعدی این فصل از کتاب راهنما آمده است).⁶⁶

خروج نیروهای آمریکایی پیامدهای سیاسی و روانی سنگینی برای دولت و مردم افغانستان داشت و زمینه‌ساز پیروزی سریع غیرمنتظره طالبان شد.⁶⁷

Brooking, United States Institute of Peace (n 54) 13. 63

'Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021), NATO 64 (Web Page) <www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm>.

Ibid. 65

Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America, signed 29 February 2020 <www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>.

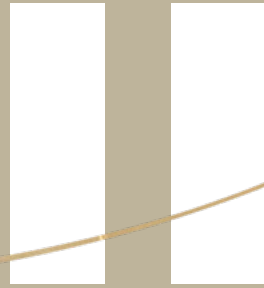
Brooking, United States Institute of Peace (n 54) Summary. 67

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین المللی

بخش

مذاکرات صلح

فصل ۲ کتاب راهنما با مروری بر مذاکرات صلح ناکام در چارچوب منازعات افغانستان از اواخر دهه ۱۹۸۰ تا بازگشت خشونت‌آمیز طالبان به قدرت در ۲۰۲۱ ادامه می‌یابد.

این بخش به بررسی علل و دلایل شکست این فرآیندها می‌پردازد. به طور خاص، تمرکز اصلی این بخش بر اهمیت رویکردی به صلح است که هم به مشارکت معنادار قربانیان-بازماندگان در مذاکرات و تلاش‌های آشتی توجه دارد و هم بر لزوم پاسخگویی در قبال جرایم بین‌المللی تأکید می‌کند.

هدف این بخش نشان دادن این نکته است که عدم وجود صلح مؤثر و عدالت انتقالی، به تداوم منازعه و ارتکاب جنایات در افغانستان انجامیده است. این امر اهمیت تلاش‌های پاسخگویی خارج از افغانستان را- دست‌کم در کوتاه‌مدت و میان‌مدت - مورد تأکید قرار می‌دهد. در درازمدت، لازمی است تا یک روند صلح مؤثر و فراگیر به میان آید که تجربیات قربانیان-بازماندگان را در مرکز قرار دهد و همزمان به تقویت مصالحه اجتماعی بپردازد.

مطالب

- 2.1 فرایندهای صلح چیست؟ | 98
- 2.2 توافقنامه‌های ژنو ۱۹۸۸ | 98
 - 2.2.1 مروری بر توافقنامه‌ها | 98
 - 2.2.2 کاستی‌های توافقنامه‌های ژنو | 99
 - 2.3 کنفرانس بن ۲۰۰۱ | 99
 - 2.3.1 مروری بر کنفرانس | 99
 - 2.3.2 کاستی‌های کنفرانس | 99
 - 2.4 توافقنامه دوحه ۲۰۲۰ | 100
 - 2.4.1 مروری بر توافقنامه دوحه | 100
 - 2.4.2 کاستی‌های توافقنامه دوحه | 101
 - 2.5 فرآیند صلحی متمرکز بر قربانیان-بازماندگان | 101
 - 2.5.1 مطالعه موردی از کلمبیا | 101

2.1 فرایندهای صلح چیست؟

2.2 توافقنامه‌های ژنو ۱۹۸۸

2.2.1 مروری بر توافقنامه‌ها

توافقنامه‌های ژنو در اپریل ۱۹۸۸ پس از شش سال مذاکرات فشرده به دست آمد.⁷ سازمان ملل متحد به عنوان تسهیل‌کننده ارتباطات میان افغانستان و پاکستان، دو طرف این توافقنامه، عمل کرد و اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا به عنوان ضامنان آن شدند.⁸ پاکستان به دلیل نگرانی‌های امنیت ملی خود پس از حمله و حضور نیروهای شوروی در افغانستان، تمایل داشت در این مذاکرات مشارکت داشته باشد.⁹

توافقنامه‌های ژنو شامل چهار سند کلیدی بودند:

1. توافقنامه دوجانبه میان افغانستان و پاکستان در مورد عدم مداخله و عدم دخالت در امور یکدیگر.¹⁰
2. اعلامیه‌ای در خصوص ضمانت‌های بین‌المللی که توسط ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی امضا شد¹¹ در این اعلامیه از طرفین خواسته شد تا استقلال، حاکمیت، و تمامیت ارضی افغانستان و پاکستان را محترم شمرده و از دخالت در امور داخلی این دو کشور خودداری کنند.¹²
3. توافقی درباره بازگشت داوطلبانه پناهندگان میان افغانستان و پاکستان امضا شد.¹³ که با همکاری کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد (یو.این.هیچ.سی.آر) انجام می‌شد.¹⁴
4. توافقی در مورد «روابط متقابل برای حل و فصل اوضاع افغانستان»¹⁵ امضا شد که طبق آن، نیروهای شوروی موظف شدند ظرف نه ماه پس از امضای توافق، افغانستان را ترک کنند.¹⁶

مفهوم ایجاد صلح یا صلح‌سازی می‌تواند به مذاکراتی اشاره داشته باشد که هدف آن‌ها پایان دادن به منازعه و دستیابی به یک حل و فصل صلح‌آمیز است.¹ صلح‌سازی به ریشه‌یابی علل منازعه می‌پردازد تا صلح را پایدار بسازد.² در فرآیندهای صلح، طرفین باید بررسی کنند که بهترین روش برای رسیدگی به نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل که در طول منازعه رخ داده، چیست.³ رسیدگی به تخطی‌های گذشته و تمرکز بر دیدگاه‌ها و نیازهای قربانیان-بازماندگان برای تضمین پاسخگویی و مشروعیت فرآیندهای صلح امری حیاتی است.⁴

عدالت انتقالی که در این بخش بیشتر مورد بحث قرار می‌گیرد، به فرآیندها و سازوکارهایی اشاره دارد که یک جامعه برای مقابله با پیامدهای منازعه‌های گسترده و گذشته به کار می‌گیرد. هدف آن تضمین پاسخگویی، تحقق عدالت و دستیابی به آشتی است.⁵ این مفاهیم در فرآیندهای صلح که به پایان جنگ‌ها در کشورهایی مانند گواتمالا و آفریقای جنوبی منجر شده‌اند، نقشی حیاتی ایفا کرده‌اند.⁶

لفرآیندهای صلح در افغانستان، همانطور که این بخش نشان خواهد داد، عمدتاً به دلیل نبود عدالت انتقالی و عدم وجود رویکردی که بر مشارکت معنادار قربانیان-بازماندگان (که زنان تقریباً به شکل کامل از فرآیندهای صلح حذف شده‌اند) تمرکز داشته باشد، و همچنین مصونیت عمیقاً ریشه‌دار در قبال نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل، با شکست مواجه شده‌اند. اگر یک جامعه پس از منازعه نتواند اصل پاسخگویی و منافع قربانیان-بازماندگان را در مرکز مذاکرات صلح خود قرار دهد، زخم‌ها درمان نخواهند شد و احتمال شکست فرآیندهای صلح بسیار زیاد خواهد بود.

1 César Rojas-Orozco, *International Law and Transition to Peace in Colombia* (Brill Nijhoff, 2021) 5.

Ibid. 2

3 'Peace Processes', International Center for Transitional Justice (Web Page) <www.ictj.org/peace-processes>.

Ibid. 4

5 'Transitional Justice and Human Rights', Office of the High Commissioner for Human Rights ('OHCHR') (Web Page) <www.ohchr.org/en/transitional-justice#:~:text=Transitional%20justice%20covers%20the%20full,S%2F2%2004%2F616>.

'Peace Processes' (n 3). 6

7 Mohammed Ehsan Zia, 'An Analysis of Peacebuilding Approaches in Afghanistan' (Dissertation, Norwegian Church Aid, August 2000).

8 Ibid; Farouq Azam, 'The Geneva Accords on Afghanistan' (Introduction Paper, July 1993) 1.

9 Geoff Berridge, *Return to the UN: UN Diplomacy in Regional Conflicts* (Palgrave Macmillan, 1991) 57.

10 Bilateral Agreement between the Republic of Afghanistan and the Islamic Republic of Pakistan on the Principles of Mutual Relations, in Particular on Non-Interference and Non-Intervention, Afghanistan-Pakistan, signed 14 April 1988 (entered into force 15 May 1988); Agha Shahi, 'The Geneva Accords' (2008) 61(1/2) Pakistan Horizon 143, 143.

11 Declaration on International Guarantees, USSR-US, signed 14 April 1988 (entered into force 15 May 1988).

Ibid. 12

12 Bilateral Agreement Between the Republic of Afghanistan and the Islamic Republic of Pakistan on the Voluntary Return of Refugees, Afghanistan-Pakistan, signed 14 April 1988 (entered into force 15 May 1988).

Ibid. 14

15 Agreement on the Inter-Relationships for the Settlement of the Situation Relating to Afghanistan, Afghanistan-Pakistan, signed 14 April 1988 (entered into force 15 May 1988).

Ibid. 16

با وجود امضای توافقنامه‌ها و خروج نیروهای شوروی، افغانستان همچنان درگیر خشونت و منازعه باقی ماند.¹⁷

2.3 کنفرانس بن ۲۰۰۱

2.3.1 مروری بر کنفرانس

پس از سرنگونی طالبان و حمله نیروهای ایالات متحده به افغانستان پس از حملات ۱۱ سپتامبر، کنفرانس بن در اواخر سال ۲۰۰۱ برای تعیین سرنوشت سیاسی افغانستان پس از طالبان برگزار شد. این کنفرانس به تشکیل دولت موقت تحت رهبری حامد کرزی منجر شد و در نهایت به تدوین قانون اساسی افغانستان در سال ۲۰۰۴ انجامیده.²⁵

توافقنامه بن توسط شورای امنیت سازمان ملل حمایت و نظارت شد و یک نقشه‌راه سیاسی و اداری سه‌ساله برای تغییرات در افغانستان تعیین کرد.²⁶ لبا این حال، این نقشه‌راه هیچ بندی درباره مسئولیت‌پذیری و ایجاد سازوکارهای عدالت انتقالی نداشت.

در جریان مذاکرات کنفرانس، پاکستان درخواست کرد که طالبان در بحث‌های بازسازی وضعیت سیاسی و قانون اساسی افغانستان گنجانیده شوند.²⁷ اما به دلیل فروپاشی طالبان پس از سرنگونی‌شان، احتمال اینکه این گروه تعهد معناداری به آینده‌ای صلح‌آمیز بدهند، بسیار اندک بود.²⁸

2.3.2 کاستی‌های کنفرانس

مذاکرات کنفرانس بن پشت درهای بسته برگزار شد و در جریان آن ارتباطات با جهان خارج محدود بود.²⁹ تنها پس از امضای نهایی توافقنامه، اطلاعات مربوط به کنفرانس به عموم ارائه شد.³⁰

کنفرانس بن متشکل از چهار هیئت بود که شامل جبهه متحد مقاومت علیه طالبان (که عمدتاً از ائتلاف شمال تشکیل شده بود)، پادشاه سابق افغانستان مستقر در روم، گروه‌های سابق مجاهدین مستقر در پاکستان و قبرس، و همچنین هیئت‌های نمایندگی ایالات متحده و کشورهای همسایه می‌شد.³¹ توافقنامه تلاش کرد تا چارچوبی لیبرالی از طریق «توافق تقسیم قدرت» بین

2.2.2 کاستی‌های توافقنامه‌های ژنو

با وجود اینکه این توافقنامه‌ها گامی به سوی صلح به شمار می‌رفتند، مذاکرات و توافقنامه‌های حاصل از آن بر مشارکت قربانیان-بازماندگان و عدالت انتقالی تمرکز نداشتند.¹⁸

علاوه بر این، نیروهای مقاومت ضد کمونیست که به نام مجاهدین شناخته می‌شدند،¹⁹ علی‌رغم اینکه طرف اصلی درگیری‌ها بودند، در مذاکرات صلح یا توافقنامه‌ها مشارکت نکردند.²⁰ اصل کلیدی در حل و فصل منازعات این است که هم طرف‌های داخلی و هم طرف‌های خارجی درگیر در منازعه باید در روند حل و فصل مشارکت کنند و بر راه‌حل توافق کنند.²¹ عدم گنجانیدن مجاهدین در مذاکرات باعث ادامه جنگ‌های آنها و ظهور طالبان شد که در فصل قبلی به آن پرداخته شد.

یکی دیگر از کاستی‌های مرتبط با توافقنامه‌های ژنو این بود که فرآیند مذاکرات به بحران جنگ قدرت میان جناح‌های مختلف مجاهدین نپرداخت. این موضوع یکی از علل اصلی منازعات در افغانستان بود، همان‌طور که در بخش پیشین کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفت.²² در بازه زمانی ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۹، تخمین زده می‌شود که حداقل ۵۰۰,۰۰۰ غیرنظامی در این منازعات کشته شدند.²³ با این حال، توافقنامه‌ها هیچ اشاره‌ای به [ساختار] دولت آینده افغانستان نداشتند و هرچند مسئله عدالت انتقالی در طول مذاکرات دو بار ذکر شد، اما در توافقنامه‌ها به آن پرداخته نشد.²⁴

Ehsan Zia (n 7). 17

William Maley and Ahmad Shuja Jamal, 'Diplomacy of Disaster: 18 The Afghanistan "Peace Process" and the Taliban Occupation of Kabul' (2022) 17(1) The Hague Journal of Diplomacy 32, 36; Ehsan Zia (n 7).

Part 2 Chapter 1 of this Handbook elaborates more on the formation 19 of Mujahideen.

Ehsan Zia (n 7). 20

Ibid. 21

Ibid. 22

'Afghanistan: Soviet Invasion and Civil War', World Peace 23 Foundation (Web Page, 7 August 2015) <<https://sites.tufts.edu/atrocitiesendings/2015/08/07/afghanistan-soviet-invasion-civil-war/>>.

Ehsan Zia (n 7); 'Afghanistan: Soviet Invasion and Civil War' (n 23). 24

Maley and Jamal (n 18) 40. 25

Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending 26 the Re-establishment of Permanent Government Institutions ('Bonn Agreement'), UN GAOR, UN Doc S/2001/1154, 5 December 2001.

International Crisis Group, 'Pakistan: Shoring Up Afghanistan's 27 Peace Process' (Briefing, 30 June 2021) <www.crisisgroup.org/asia/south-asia/pakistan/b169-pakistan-shoring-afghanistans-peace-process>.

Maley and Jamal (n 18) 40. 28

William Byrd, 'The Bonn Legacy', Foreign Policy (Blog Post, 8 July 29 2013) <<https://foreignpolicy.com/2013/07/08/the-bonn-legacy/>>.

Ibid. 30

'Bonn Receives Attendees to Conference on Afghan Governance', 31 CNN (online, 25 November 2001) <<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/11/25/gen.bonn.afghanistan/>>.

احزاب سیاسی و نخبگان سیاسی قومی ترسیم کند.³² با این حال، این توافقنامه دارای کاستی‌های زیادی بود. به‌ویژه، عدالت انتقالی دوباره به عنوان یک موضوع مرکزی در مذاکرات صلح مطرح نشد، بلکه تنها کاری مرتبط، تأسیس کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان بود.³³

علاوه بر این، هیچ مکانیزم پاسخگویی برای جرایم بین‌المللی ایجاد نشد، زیرا برخی از متهمان به ارتکاب این جرایم دیگر در دولت پست‌های کلیدی پیدا کردند و تبدیل به هم‌پیمانان ایالات متحده در مبارزه با هراس افگنی گشتند.

حذف جامعه مدنی از فرآیند صلح، به‌ویژه عدم نمایندگی و مشارکت فعال زنان و قربانیان بازماندگان جنگ، منجر به تسلط فرهنگ معافیت از مجازات در دوران پس از ۲۰۰۱ شد. هیچ تلاشی واقعی برای التیام زخم‌های چنددهه جنگ صورت نگرفت که این امر قربانیان بازماندگان جنگ را به حاشیه راند و مجرمان را تقویت کرد. این امر همچنین کشور را از فرصتی برای ایجاد صلح در سطح محل محروم کرد. علاوه بر این، حذف طالبان از توافقنامه بن باعث شد تا منازعه در کشور ادامه یابد.

2.4 توافقنامه دوحه ۲۰۲۰

2.4.1 مروری بر توافقنامه دوحه

در فبروری ۲۰۲۰، ایالات متحده و طالبان به منظور پیشبرد اهداف صلح توافقنامه‌ای به نام توافقنامه دوحه امضا کردند.³⁴ این توافقنامه توسط ایالات متحده پیش برده شد تا مستقیماً با طالبان وارد مذاکره شود و بدین ترتیب، دولت افغانستان را از این روند کنار گذاشته شد.³⁵

توافقنامه به موضوع خروج نیروهای ایالات متحده از افغانستان و تعهدات ضدتروریسم از سوی طالبان می‌پرداخت.³⁶ نکته مهم این بود که ایالات متحده موافقت کرد که پنج‌هزار زندانی طالبان را آزاد کند، که در میان آن‌ها فرماندهان طالبان نیز بودند که در دادگاه‌های افغانستان به جرایم بین‌المللی سنگین محکوم شده بودند. در ازای آن، طالبان متعهد شد که یک هزار نیروی دفاعی

و امنیتی خود را آزاد کند.³⁷ رئیس‌جمهور اشرف غنی تحت فشار ایالات متحده (دولت افغانستان طرف مذاکره نبود)، موافقت کرد که زندانیان طالبان آزاد شوند، که در نهایت منجر به آزادی بیش از پنج‌هزار زندانی طالبان شد.³⁸

توافقنامه بین ایالات متحده و طالبان، زمینه‌ساز گفت‌وگوهای صلح «بین‌الافغانی» و امکان توافق تقسیم قدرت میان طالبان و دولت افغانستان شد.³⁹ این مذاکرات از تاریخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۲۰ در دوحه آغاز شد، جایی که دو طرف در مورد نقش آینده طالبان در حکمرانی افغانستان و آتش‌بس دائمی برنامه‌ریزی کردند.⁴⁰

شروع گفت‌وگوهای بین‌الافغانی منوط به تکمیل مبادله زندانیان و جنبه‌های دیگر دانسته شده بود. رئیس‌جمهور غنی در آن زمان اظهار داشت که توافقنامه دوحه به عنوان «یکی از بدترین توافقنامه‌های تاریخ» قلمداد خواهد شد، و اینکه ایالات متحده «خیال واهی» دارد و به او اطمینان‌های دروغین، مانند آتش‌بس، داده است.⁴¹ با این حال، در آن زمان، او تصمیم به آزادی زندانیان را «خطرناک» اما «ضروری» عنوان کرد.⁴²

در واقع، روسای جمهور کرزی و غنی برای سال‌ها زندانیان برجسته طالبان و سایر زندانیان ضد دولتی که به قتل غیرنظامیان و سایر جرایم محکوم شده بودند را آزاد کرده بودند.⁴³ نمونه‌هایی از چنین آزادسازی‌هایی تا سال ۲۰۱۹ ادامه یافت، زمانی که رئیس‌جمهور غنی ۸۹۰ زندانی را آزاد کرد که اکثریت آن‌ها اعضای ارشد طالبان بودند و به جرایم بین‌المللی محکوم شده بودند.⁴⁴

'Afghanistan Begins Release of 400 Taliban Prisoners', Al Jazeera 37 (online, 14 August 2020) <www.aljazeera.com/news/2020/8/14/afghanistan-begins-release-of-400-taliban-prisoners>.

Ibid. 38

Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan 39 and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan, 29 February 2020 <www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf>.

Emma Graham-Harrison, 'Afghan Peace Talks with Taliban Begin in 40 Doha with Rocky Path Ahead', The Guardian (online, 12 September 2020) <www.theguardian.com/world/2020/sep/12/afghan-peace-talks-with-taliban-begin-in-doha-with-rocky-path-ahead>.

Nick Schiffrin and Dan Sagalyn, 'Afghanistan's Former President 41 Ashraf Ghani on the U.S. Withdrawal and Taliban Takeover', PBS News (online, 25 August 2022) <www.pbs.org/newshour/show/afghanistans-former-president-ashraf-ghani-on-the-u-s-withdrawal-and-taliban-takeover>.

Hakimi (n 34) 342. 42

Ibid 353. 43

Ibid 354. 44

Human Rights Watch, Afghanistan's Bonn Agreement One Year 32 Later A Catalog of Missed Opportunities (Report, 2002) <www.hrw.org/legacy/backgrounder/asia/afghanistan/bonn1yr-bck.pdf> 1.

Bonn Agreement (n 26) pt C para 6. 33

Mehdi J Hakimi, 'The International Criminal Court's Afghan 34 Dilemma: Complementarity and the Quest for Justice in Afghanistan' (2022) 60(2) Columbia Journal of Transitional Law 315, 340; Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a State and is known as the Taliban and the United States of America, 29 February 2020 <www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>.

International Crisis Group (n 27). 35

Hakimi (n 34). 36

بازماندگان

مذاکرات دوحه بدون مشارکت گروه‌های قربانیان-بازماندگان و نمایندگان قوی زنان برگزار شد.⁴⁵ در این مذاکرات، تنها چهار زن از جانب دولت افغانستان حضور داشتند،⁴⁶ و نبود گروه‌های قربانیان-بازماندگان به‌طور قابل‌توجهی محسوس بود.

علاوه بر این، طالبان با هدف کسب مصونیت از مجازات در مذاکرات شرکت کردند. زندانیان آزادشده شامل افرادی بودند که به جرایمی همچون جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، مطابق با آنچه در اساسنامه روم دیوان کیفری بین‌المللی ذکر شده است، محکوم شده بودند.⁴⁷ با این حال، توافقنامه هیچ تضمینی برای توقف جنگ از سوی این زندانیان ارائه نمی‌کرد. برعکس، ۹۰٪ از آن‌ها تا فبوری ۲۰۲۱ بار دیگر به‌عنوان سرباز و فرماندهان طالبان به خدمت گرفته شدند.⁴⁸ آزادی این زندانیان و امضای توافقنامه دوحه در نهایت زمینه را برای تصرف کابل توسط طالبان در ۱۵ اگست ۲۰۲۱ فراهم کرد؛ اتفاقی که شکست فاجعه‌باری برای توافقی بود که با هدف برقراری صلح امضا شده بود.⁴⁹ طالبان هرگز در مذاکرات دوحه به آتش‌بس توافق نکردند و خشونت علیه غیرنظامیان در جریان گفت‌وگوهای صلح بین‌الافغانی ادامه یافت.⁵⁰

مذاکرات دوحه تحت نظارت دقیق سازمان ملل، اتحادیه اروپا و ایالات متحده قرار داشت، اما هیچ درخواست برای مسئولیت‌پذیری در قبال ارتکاب جنایات بین‌المللی توسط طالبان، از جمله سرکوب زنان توسط طالبان در دهه ۱۹۹۰، مطرح نشد. همان‌طور که اشاره شد، تنها چهار زن در مذاکرات حضور داشتند و هیچ گروهی از قربانیان-بازماندگان در آن مشارکت نداشتند.

Masooma Rahmaty, 'The Exclusion of Women's Voices from Afghan 45 Peace Talks Remains the Norm', International Peace Institute Global Observatory (online, 30 March 2021) <<https://theglobalobservatory.org/2021/03/exclusion-womens-voices-afghan-peace-talks-remains-norm/>>.

Ibid. 46

Hakimi (n 34) 342. 47

Ibid 342, 351. 48

Ibid 355. 49

'Afghanistan Violence Jumps 50 Percent Amid Peace Talks: 50 Watchdog', Al Jazeera (online, 5 November 2020) <www.aljazeera.com/news/2020/11/5/afghanistan-violence-jumps-50-percent-amid-peace-talks-watchdog>.

قربانیان-بازماندگان جرایم فجیع باید در مرکز مذاکرات صلح قرار داشته باشند و باید نقش فعال در مکانیزم‌های عدالت انتقالی ایفا کنند.⁵¹ این امر فراتر از فقط بزرگداشت قربانیان-بازماندگان و رسیدگی به رنج‌های آنها بوده و همچنین مشارکت معنادار آنها در کل فرآیند ساخت صلح را می‌طلبد.⁵²

در کنفرانس بُن، سازمان ملل متحد اصل «برتری صلح بر عدالت» را تأیید کرد، امری که مانع از اجرای عدالت انتقالی متمرکز بر قربانیان-بازماندگان در افغانستان شد؛ این تصمیم از ترس آن اتخاذ شد که مبادا مظنونان ارتکاب جرایم احساس تهدید کنند و به روند عدالت انتقالی واکنش منفی نشان دهند.⁵³ این تأییدیه سازمان ملل، سابقه‌ای نادرست در افغانستان ایجاد کرد که در آن عدالت مبتنی بر حقوق قربانیان-بازماندگان نادیده گرفته شد.⁵⁴ به‌عنوان نمونه، هر دو رئیس‌جمهور کرز و غنی از انتشار گزارش «ترسیم منازعه» که توسط کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان و در چارچوب عدالت انتقالی برای ادای احترام به قربانیان-بازماندگان و به‌رسمیت شناختن رنج‌های آنان تهیه شده بود، جلوگیری کردند.⁵⁵

2.5.1 مطالعه موردی از کلمبیا

در سال ۲۰۱۶، دولت کلمبیا مجموعه‌ای از پنج توافقنامه صلح را که طی چهار سال مذاکره تنظیم شده بود، تصویب کرد.⁵⁶ این توافقنامه‌ها با هدف پایان دادن به منازعه مسلحانه ۵۲ ساله میان دولت و نیروهای مسلح انقلابی کلمبیا (فارک) امضا شدند.⁵⁷

توافقی‌های صلح بر حقوق قربانیان-بازماندگان در زمینه حقیقت، عدالت و غرامت تأکید داشتند.⁵⁸ شایان ذکر است که در این روند، قربانیان خشونت از سوی تمامی نیروهای مسلح در منازعه توانستند صدای خود را به گوش تصمیم‌گیرندگان برسانند.⁵⁹ در سال ۲۰۱۴، طرف‌های توافق از پنج هیئت دعوت کردند تا شهادت‌ها

Kobra Moradi, 'Setting the Right Precedent: Victim-Centred Justice 51 in Afghanistan', *Opinio Juris* (Blog Post, 9 August 2021) <<https://opiniojuris.org/2021/08/09/setting-the-right-precedent-victim-centred-justice-in-afghanistan/>>.

Ibid. 52

Ibid. 53

Ibid. 54

Ibid. 55

Roddy Brett, 'Victim-Centred Peacemaking: The Colombian 56 Experience' (2022) 16(4) *Journal of Intervention and Statebuilding* 475, 475.

Ibid. 57

Ted Piccone, *Peace with Justice: The Colombian Experience 58 with Transitional Justice* (Report, July 2019) <www.brookings.edu/articles/peace-with-justice-the-colombian-experience-with-transitional-justice/> 2.

Roddy Brett, 'Victim-Centred Peacemaking: The Colombian 59 Experience' (2022) 16(4) *Journal of Intervention and Statebuilding* 475, 476.

و پیشنهادات خود را در جلسات صلح ارائه دهند. هر هیئت شامل ۱۲ قربانی-بازمانده بود و به هر یک از آنان فرصت داده شد تا دیدگاه خود را بیان کند.⁶⁰ پنجمین توافق از مجموعه این توافقنامه‌ها به عدالت انتقالی برای هشت میلیون قربانی-بازمانده کشور اختصاص داشت و هیئت‌ها برای بحث در مورد آن به جلسات دعوت شدند.⁶¹

کمیسیون حقیقت‌یاب تشکیل شد تا شهادت‌های قربانیان-بازماندگان و مرتکبان جرایم را در سراسر کلمبیا و خارج از کشور گردآوری کند و جرایم بین‌المللی ارتکاب‌یافته، از جمله خشونت‌ها و تجاوزهای جنسی، کشتارهای غیرقانونی و ناپدید شدن‌های قهری را افشا سازد.⁶² این کمیسیون مأموریت داشت ضمن شناسایی و افشای این جرایم، بر همزیستی مسالمت‌آمیز و جلوگیری از تکرار آن‌ها تأکید کند.⁶³

در حالی که هر منازعه شرایط ویژه خود را دارد و به راه‌حل‌های خاصی نیازمند است، تجربه کلمبیا نمونه‌ای از مدلی است که در آن قربانیان-بازماندگان در مرکز فرآیند صلح قرار گرفتند—برخلاف مذاکراتی که تاکنون در افغانستان برگزار شده‌اند. برای هر تلاش صلح آینده در افغانستان، ضروری است که قربانیان-بازماندگان در کانون این فرآیند باشند تا تغییرات پایداری شکل بگیرد. با این حال، در کوتاه‌مدت و میان‌مدت، پیگیری عدالت و پاسخگویی در خارج از افغانستان، از جمله از طریق صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج)، اهمیت دارد، زیرا در داخل کشور ثبات وجود ندارد و دهه‌ها بدون تلاش‌های مؤثر و جامع برای درمان زخم‌های گذشته و ایجاد چشم‌اندازی روشن برای آینده سپری شده است.

Ibid 476, 482. The 60 victims were split 60% female and 40% male. 60

Ibid 476. 61

'A War Victim's Search for Peace, Reconciliation in Colombia', 62 OHCHR (Web Page, 26 July 2023) <www.ohchr.org/en/stories/2023/07/war-victims-search-peace-reconciliation-colombia>; Natalia Venegas, 'Colombian Truth Commission's Final Report', Geneva International Centre for Justice (Web Page, 20 July 2022) <www.gicj.org/positions-opinions/gicj-positions-and-opinions/2810-colombian-truth-commission-s-final-report>.

Piccone (n 58) 20. 63

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین المللی

بخش

جرائم بین المللی منسوب به طالبان

(۱۹۹۴ - ۲۰۲۳)

فصل ۲ با ارائه نمونه‌هایی از جرایم بین‌المللی منتسب به طالبان، از زمان ظهور این گروه در سال ۱۹۹۴ تا حاکمیت کنونی آن ادامه می‌یابد. این بخش قصد ندارد گزارشی جامع از تمام این ادعاها ارائه دهد، بلکه هدف آن نمایش روند تکراری این اتهامات بین سال‌های ۱۹۹۴ تا پایان ۲۰۲۳ است. این قسمت به سه دوره زمانی ۱۹۹۴-۲۰۰۴، ۲۰۰۵-۲۰۲۱ و ۲۰۲۱-۲۰۲۳ تقسیم می‌شود و در هر دوره، برخی از رویدادهای کلیدی گزارش شده را به ترتیب وقوع بیان می‌کند.

بسیاری از این رویدادها همچنان بدون بازخواست باقی مانده‌اند و از این رو، اهمیت رسیدگی به این مسائل از طریق صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) در چارچوب افغانستان روشن می‌شود. این بخش به‌ویژه برای خوانندگانی که ممکن است اطلاعات زیادی در مورد منازعات افغانستان، به‌ویژه اقدامات طالبان نداشته باشند، مفید است و به آن‌ها این امکان را می‌دهد تا رویدادهایی خاص را بررسی کنند که ممکن است موضوع تحقیقات و پیگردهای قضایی بر اساس ص.ج قرار گیرند.

بخش‌های بعدی فصل ۲ به بررسی انواع و الگوهای خاصی از جرایم بین‌المللی منتسب به طالبان می‌پردازد که به‌طور مکرر گزارش شده‌اند.

مطالب

3.1 له نمونه‌های جرایم گزارش شده (۱۹۹۴ - ۲۰۰۴) | 105

3.1.1 ترتیب زمانی | 105

3.2 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۲۰۰۵ - ۲۰۲۰) | 106

3.2.1 ترتیب زمانی | 106

3.3 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۲۰۲۱ - ۲۰۲۳) | 109

3.3.1 ترتیب زمانی | 109

3.4 نیاز فوری به بازخواست | 111

3.1 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۱۹۹۴ - ۲۰۰۴)

ج. ۱۹۹۸

در ۸ آگست ۱۹۹۸، طالبان شهر مزارشریف را تصرف کرده و کشتاری سه‌روزه را آغاز کردند که به‌طور مفصل مستند شده است. بر اساس گزارش دیده‌بان حقوق بشر، طالبان حداقل ۲,۰۰۰ غیرنظامی را بدون محاکمه به قتل رسانده‌اند.⁶ بسیاری از قربانیان این کشتار از قوم هزاره بودند.⁷

ملا منان نیازی، والی طالبان در آن زمان، هزاره‌ها را به قتل سربازان طالبان در سال ۱۹۹۷ متهم کرد و دستور داد که آنها یا به مذهب تسنن بگرایند و یا خطر کشته شدن را بپذیرند.⁸ در این دوره، گزارش‌هایی از تجاوز و ربودن زنان هزاره توسط نیروهای طالبان منتشر شد.⁹ هدف‌گیری خاص هزاره‌ها در بخش بعدی این کتاب راهنما به تفصیل بررسی شده است.

محدود کردن آزادی دینی و هدف‌گیری گروه‌های قومی متعدد، که تنها به هزاره‌ها محدود نمی‌شد ولی هزاره‌ها یکی از اهداف عمده بودند، از طریق وزارت «امر به معروف و نهی از منکر» اجرا می‌شد.¹⁰ برای نمونه، در سپتامبر ۱۹۹۸، طالبان ساخت اماکن عبادی برای غیرمسلمانان را ممنوع اعلام کرد.¹¹ این وزارت همچنین به‌طور خاص زنان را از طریق شلاق زدن در ملا عام و سایر مجازات هدف قرار می‌داد.¹² بخش ششم این قسمت از کتاب راهنما، سرکوب جنسیتی توسط طالبان را در هر دو دوره‌ی حاکمیت این گروه به تفصیل بررسی می‌کند.

د. ۱۹۹۹

بین جولای و دسامبر ۱۹۹۹، گزارش‌هایی از قتل دسته‌جمعی، کار اجباری، ربودن زنان، سوزاندن خانه‌ها و تخریب سایر املاک و زمین‌های زراعی توسط طالبان منتشر شد.¹³ برای نمونه، دیده‌بان حقوق بشر گزارش داده است که ۳,۰۰۰ خانه در خواجه‌غار در ماه جولای تخریب شد.¹⁴ در دسامبر ۱۹۹۹، گزارش شد که نیروهای

این بخش به بررسی ادعاهای مربوط به جرایم بین‌المللی ارتكابی توسط طالبان در دوره نخست حاکمیت این گروه و سال‌های ابتدایی پس از سرنگونی آن توسط ایالات متحده و نیروهای هم‌پیمانان می‌پردازد. هدف این بخش بیان جامع تمام جرایم نیست، بلکه هدف آن تأکید بر ماهیت روش‌دار جرایم گزارش شده است که می‌توانند موضوع بحث درباره بین‌المللی بودن این جرایم قرار گیرند. پاسخگویی به این اعمال باید از طریق روش‌های مختلف پیگیری شود که در میان آن‌ها، صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) به دلایلی که در سراسر کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است، امیدوارکننده به نظر می‌آید.

3.1.1 ترتیب زمانی

الف. ۱۹۹۶

یکی از نخستین اقداماتی که طالبان را در معرض توجه جامعه بین‌المللی قرار داد، قتل رئیس‌جمهور پیشین افغانستان، نجیب‌الله، در سال ۱۹۹۶ بود. اسناد نشان می‌دهند که طالبان، نجیب‌الله را ربوده، مورد شکنجه قرار داده و سپس جسدش را در خیابان‌های کابل کشاندند.¹

پس از تصرف کابل توسط طالبان، گزارش شده است که این گروه صدها غیرنظامی را که آنان را حامی یا همدست برهان‌الدین ربانی، رئیس‌جمهور پیشین دیگر، می‌پنداشتند، بازداشت کردند.²

ب. ۱۹۹۷

دبیرکل سازمان ملل متحد در گزارشی، قتل دسته‌جمعی ۵۳ نفر از هزاره‌های ساکن در قزل‌آباد را در سپتامبر ۱۹۹۷ مستند کرده است؛ حمله‌ای که شامل آتش زدن ۲۰ خانه نیز می‌شد.³ در همان ماه، سازمان ملل گزارش داد که طالبان ۳۸ فرد سالمند را در روستای شیخ‌آباد بدون محاکمه به قتل رسانده‌اند.⁴ گزارش‌های مشابهی از قتل دسته‌جمعی توسط طالبان در سراسر سال ۱۹۹۷ از سوی سازمان ملل ثبت شده است.⁵

6 Human Rights Watch, Afghanistan: The Massacre in Mazar-i Sharif (Report, 1 November 1998) <www.hrw.org/report/1998/11/01/afghanistan-massacre-mazar-i-sharif>.

7 Ibid.

8 Ibid.

9 Ibid.

10 US Department of State, 'Annual Report on International Religious Freedom for 2001 - Afghanistan' (Report, 26 October 2001) <www.refworld.org/docid/3bdbd7e1.html>.

11 Ibid.

12 See, eg. US Department of State, '2000 Annual Report on International Religious Freedom: Afghanistan' (Report, 5 September 2000) <https://1997-2001.state.gov/global/human_rights/irf/irf_rpt/irf_afghanis.html#:~:text=2000%20Annual%20Report%20for%20International%20Religious%20Freedom%3A%20Afghanistan&text=Freedom%20of%20religion%20is%20restricted,policies%20of%20the%20warring%20factions.>>.

13 Kamal Hossain, 'Report on the Situation of Human Rights in 13 Afghanistan', UN GAOR, UN Doc E/CN.4/2000/33 (10 January 2000) 12-13.

14 Human Rights Watch, Crisis of Impunity: The Role of Pakistan, 14 Russia, and Iran in Fueling the Civil War in Afghanistan (Report, 1 July 2001) <www.hrw.org/report/2001/07/01/crisis-impunity-role-pakistan-russia-and-iran-fueling-civil-war-afghanistan> 20.

1 Ralph H Magnus, 'Afghanistan in 1996: Year of the Taliban' (1997) 37(2) Asian Survey 111.

2 Amnesty International, Amnesty International Report 1997 - Afghanistan (Report, 1 January 1997) <www.refworld.org/docid/3ae6a9fd40.html>.

3 Kofi Annan, 'Situation of Human Rights in Afghanistan: Report of the Secretary-General', UN Doc E/CN.4/1998/71 (12 March 1998) 15.

4 Ibid.

5 Ibid 4.

طالبان گروهی از اوزبیک‌تباران را در روستای خواجه‌کلیاب در ولسوالی ایبک ولایت سمنگان به قتل رساندند.¹⁵

ه. ۲۰۰۰

در می ۲۰۰۰، دیده‌بان حقوق بشر گزارش داد که نیروهای طالبان ۳۱ غیرنظامی را که سال قبل در نزدیکی گردنه‌ی رباطک در شمال غربی پل خمیری دستگیر کرده بودند، بدون محاکمه به قتل رساندند.¹⁶

همچنین، بر اساس گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد، بین اگست و اکتبر ۲۰۰۰، طالبان مناطق مسکونی در تالقان و روستاهای اطراف آن را منفجر کردند که باعث تخریب گسترده‌ی خانه‌های غیرنظامیان شد.¹⁷ علاوه بر این، گزارش اشاره می‌کند که پس از تصرف این مناطق، طالبان افرادی را که مظنون به حمایت از احمدشاه مسعود، فرماندهی جبهه‌ی مقاومت، بودند، بدون محاکمه به قتل رساندند.¹⁸

و. ۲۰۰۱

در سال ۲۰۰۱، موارد بیشتری از قتل‌های انجام‌شده توسط طالبان مستند شد. برای مثال، چندین منبع گزارش دادند که طالبان در جنوری ۲۰۰۱ بیش از ۱۷۰ غیرنظامی، که بیشتر آن‌ها هزاره بودند، را در ولسوالی یکاولنگ قتل‌عام کردند.¹⁹ در همان سال، دیده‌بان حقوق بشر نیز مستند کرد که طالبان حداقل ۳۸ اوزبیک‌تبار را در ولایت تخار به قتل رساندند.²⁰

اتهامات علیه طالبان تنها به حملات علیه مردم محدود نمی‌شد. اوایل همان سال، رهبر طالبان، ملا محمد عمر، دستور تخریب دو تندیس بودا را که در دل صخره‌های بامیان تراشیده شده بودند، صادر کرد - حادثه‌ای که در بخش پنجم این فصل به تفصیل بررسی شده است.²¹ این تندیس‌ها بخش مهمی از هویت هزاره‌ها محسوب می‌شدند و

نابودی آن‌ها، بخشی از فرهنگ هزاره را نیز از بین برد.²² این اقدام، در کنار سایر گزارش‌های مربوط به هدف‌گیری سیستماتیک مردم هزاره در طول سال‌ها، از جمله اتهامات مربوط به نسل‌کشی، که در بخش بعدی کتاب راهنما بررسی شده است، قابل توجه است.

3.2 نمونه‌های جرایم گزارش شده (۲۰۰۵ - ۲۰۲۰)

از سال ۲۰۰۵، خشونت‌های طالبان شدت گرفت، زیرا آن‌ها با بهره‌گیری از مهاجمان انتحاری و مواد منفجره کنار جاده‌ای در تلاش برای تثبیت حضور خود بودند - روش‌هایی که از شورشیان عراق الهام گرفته بودند.²³

3.2.1 ترتیب زمانی

الف. ۲۰۰۵ - ۲۰۱۰

با تجدید قدرت طالبان پس از سرنگونی آن‌ها توسط نیروهای آمریکا و متحدانش، افغانستان شاهد افزایش شدید حملات انتحاری بود. استفاده از این تاکتیک‌ها با شدت گرفتن منازعه بیشتر شد و آماج این حملات بیشترین مراکز شهری پرجمعیت بود.

در ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۸، رسانه‌های خبری گزارش دادند که ملالی کاکر - افسر پولیس زن و رئیس وقت بخش مبارزه با جرایم علیه زنان در کندهار - توسط طالبان کشته شد. او پیش از قتل، بارها از طریق نامه و تماس تلفنی تهدید شده بود تا شغل خود را ترک کند.²⁴ در نوامبر ۲۰۰۸، گزارش شد که یک افسر پولیس زن دیگر در کندهار تهدید به مرگ شده است.²⁵ پولیس محلی ظاهراً قادر به تأمین امنیت کافی برای او نبود و تنها توصیه کرده بود که کار خود را متوقف کرده و در خانه بماند.²⁶

US Department of State, 'Annual Report on International Religious Freedom for 2001 - Afghanistan' (Report, 26 October 2001) <www.refworld.org/docid/3bdbd7e1.html>. 22

US Department of State, '2000 Annual Report on International Religious Freedom: Afghanistan' (Report, 5 September 2000) <[Taliban Kills Top Afghan Female Police Officer', CBC News' \(online, 28 September 2008\) <\[www.cbc.ca/news/world/taliban-kills-top-afghan-female-police-officer-1.763725\]\(http://www.cbc.ca/news/world/taliban-kills-top-afghan-female-police-officer-1.763725\)>. 24](https://1997-2001.state.gov/global/human_rights/irf/irf_rpt/irf_afghanis.html#:~:text=2000%20Annual%20Report%20for%20International%20Religious%20Freedom%3A%20Afghanistan&text=Freedom%20of%20religion%20is%20restricted,policies%20of%20the%20warring%20factions.>. 23</p></div><div data-bbox=)

UN Assistance Mission in Afghanistan ('UNAMA'), Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2008 (Report, January 2009) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_09february-annual20report_poc202008_final_11feb09.pdf>. 25

Ibid. 26

Ibid. 15

Human Rights Watch, Massacres of Hazaras in Afghanistan (Report, 1 February 2001) <www.hrw.org/report/1998/11/01/afghanistan-massacre-mazar-i-sharif> 8-10. 16

Kofi Annan, 'The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security', UN GAOR, UN Doc A/54/918-S/2000/581 (16 June 2000) 9; Kofi Annan, 'The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security', UN GAOR, UN Doc A/55/393-S/2000/875 (18 September 2000) 7; Kofi Annan, 'The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security', UN GAOR, UN Doc A/55/633-S/2000/1106 (20 November 2000) 12-13. 17

Ibid. 18

See, eg, Human Rights Watch, Massacres of Hazaras in Afghanistan (n 16); Amnesty International, Afghanistan: Massacres in Yakao-lang (Report, March 2001) <www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/asa110082001en.pdf>. 19

Human Rights Watch, Crisis of Impunity (n 14). 20

Pierre Centlivres, 'The Death of the Buddhas of Bamiyan', Middle East Institute (Web Page, 18 April 2012) <www.mei.edu/publications/death-buddhas-bamiyan>. 21

در سال ۲۰۱۱، دیده‌بان حقوق بشر چندین مورد استفاده طالبان از کودکان به‌عنوان بمب‌گذاران انتحاری را گزارش کرد.^{۲۷} برای مثال، در اپریل، یک پسر ۱۳ ساله هنگام انفجار واسکت انتحاری خود کشته شد که به مرگ ۱۰ نفر دیگر، از جمله چندین کودک، انجامید.^{۲۸} در حادثه‌ای دیگر، پسری که هنوز ۱۳ ساله نشده بود، در بازاری در ولسوالی برمیل ولایت پکتیکا واسکت انتحاری خود را منفجر کرد و چهار نفر را به قتل رساند.^{۲۹} این‌ها تنها دو نمونه از موارد اسفناک بسیاری هستند که ثبت شده‌اند.

استفاده از کودکان در حملات انتحاری

یکی از تاکتیک‌های هولناک طالبان که با شدت گرفتن منازعه رایج‌تر شد، بهره‌گیری از کودکان در حملات انتحاری بود. آن‌ها با بستن واسکت‌های انفجاری به کودکان، آن‌ها را به مناطق شلوغ می‌فرستادند.

نمونه‌های ذکرشده از سال ۲۰۱۱ تنها بخشی از چنین حملاتی هستند که به‌طور نامتناسبی کودکان را هدف قرار داده‌اند، به‌ویژه کودکانی که به دلیل فقر و آسیب‌پذیری خانواده‌هایشان که خواهان آموزش رایگان برای فرزندانشان بود، توسط طالبان جذب می‌شدند.^{۳۰} بسیاری از این کودکان، که عمدتاً پسر بودند، در مدارس دینی تحت شست‌وشوی مغزی قرار گرفته و برای انجام این حملات آموزش می‌دیدند.^{۳۱}

این موارد نشان می‌دهد که چگونه طالبان به شکل متقاطع از عواملی مانند سن، جنسیت و طبقه اجتماعی سوءاستفاده کرده و آن‌ها را به ابزاری برای گسترش خشونت تبدیل می‌کردند.

ج. ۲۰۱۲

در ۴ سپتامبر، هیئت معاونت سازمان ملل متحد در افغانستان («یوناما») از یک حمله انتحاری در ولسوالی دوربابا در ولایت ننگرهار گزارش داد که منجر به کشته شدن ۲۰ غیرنظامی و زخمی شدن ۶۶ تن دیگر شد.^{۳۲}

‘Afghanistan: Taliban Should Stop Using Children as Suicide Bombers’, Human Rights Watch (Web Page, 31 August 2011) <www.hrw.org/news/2011/08/31/afghanistan-taliban-should-stop-using-children-suicide-bombers>.

Ibid. 28

Ibid. 29

Dawood Azami, ‘How the Taliban Groom Child Suicide Bombers’, BBC News (15 December 2014) <www.bbc.com/news/world-asia-27250144>.

Ibid. 31

UNAMA, Annual Report 2012 Protection of Civilians in Armed Conflict (Report, February 2013) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/2012_annual_report_eng_0.pdf> 35.

د. ۲۰۱۴

در نوامبر، یک حمله انتحاری در جریان یک مسابقه محلی والیبال ۵۳ غیرنظامی را کشت و ۸۵ تن دیگر را زخمی کرد.^{۳۳} کودکان زیادی در این رویداد حضور داشتند.^{۳۴}

ه. ۲۰۱۵

در ۲۸ سپتامبر، طالبان ولایت قندوز را تصرف کرد. کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان گزارش داد که حدود ۵۰ غیرنظامی در جریان درگیری‌های مسلحانه کشته و ۳۵۰ تن دیگر زخمی شدند.^{۳۵} همچنین گزارش‌هایی درباره تعرضات جنسی در جریان این درگیری منتشر شد.^{۳۶}

افزون بر این، گزارش‌ها حاکی از آن است طالبان رسانه‌ها و خبرنگاران را هدف قرار داده‌اند.^{۳۷} ایستگاه‌های رادیویی و رسانه‌های محلی را تخریب کردند و در سراسر شهر به دنبال خبرنگاران، فعالان جامعه مدنی و مدافعان حقوق بشر می‌گشتند.^{۳۸} افزون بر حملات علیه غیرنظامیان و خبرنگاران، طالبان تمام کارکنان دولتی و افرادی را که با سازمان‌های خارجی کار می‌کردند، به‌عنوان اهداف احتمالی شناسایی کردند.^{۳۹}

با اینکه طالبان در دهه ۱۹۹۰ از سربازگیری کودکان استفاده می‌کرد، سازمان دیده‌بان حقوق بشر در سال ۲۰۱۵ افزایش این روند را در ارتباط با حملات فزاینده طالبان علیه دولت افغانستان گزارش داد.^{۴۰} در ولایت قندوز، طالبان از مدارس دینی برای آموزش نظامی نوجوانان استفاده می‌کرد و بسیاری از آن‌ها را برای جنگ اعزام می‌نمود.

کمیسیون گزارش داد که از میان ۷۴ حمله پیچیده و انتحاری که در سال ۲۰۱۵ منجر به تلفات غیرنظامیان شد، طالبان مسئولیت ۴۱ مورد را بر عهده گرفت.^{۴۱}

Sune Engel Rasmussen, ‘Suicide Bomber Kills at least 50 at 33 Volleyball Match in Afghanistan’ The Guardian (online, 24 November 2014) <www.theguardian.com/world/2014/nov/23/suicide-bomber-kills-at-least-40-volley-ball-match-afghanistan>.

Ibid. 34

AIHRC, Report on the Investigation of Human Rights and Humanitarian Rights Situation in Kunduz Province Armed Conflict (Report, 17 October 2015) <www.refworld.org/docid/5a1feb4c4.html> 10.

‘Taliban ‘Rape’ Girls at Hostel After Kunduz Attack’, Tolo News 36 (online, 8 October 2015) <<https://tolonews.com/afghanistan/taliban-rape-girls-hostel-after-kunduz-attack>>.

AIHRC (n 35). 37

Ibid. 38

UNAMA, Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2015 (Report, February 2016) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/poc_annual_report_2015_final_14_feb_2016.pdf> 27.

‘Afghanistan: Taliban Child Soldier Recruitment Surges’, Human Rights Watch (Web Page, 17 February 2016) <[UNAMA, Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2015 \(n 39\) 6.](http://www.hrw.org/news/2016/02/18/afghanistan-taliban-child-soldier-recruitment-surges#:~:text=(New%20York)%20%E2%80%93%20Taliban%20forces,Human%20Rights%20Watch%20said%20today.>>.</p>
</div>
<div data-bbox=)

در جریان سال ۲۰۱۸، خشونت‌های مرتبط با انتخابات نیز ادامه یافت، چنان‌که یوناما در گزارشی ویژه ثبت کرده است.⁵¹ یوناما در مجموع ۱۵۲ مورد خشونت مرتبط با انتخابات را مستند و تأیید کرد که در نتیجه آن‌ها ۱۵۶ کشته و ۳۴۰ زخمی برجای ماندند و همچنین ۲۴۵ نفر ربوده شدند (۳۵٪ از این تلفات متوجه زنان و کودکان بودند).⁵²

طالبان در بیانیه‌ای خواستار هدف قرار دادن کسانی شد که در روند انتخابات ۲۰۱۸ کمک می‌کردند.⁵³

یوناما توانست ۶۳ حادثه امنیتی مرتبط با انتخابات را که طالبان مسئولیت آن را پذیرفته بود، تثبیت کند که از این میان ۱۳ مورد پس از تحقیقات ابتدایی، باعث کشته شدن پنج نفر و زخمی شدن ۱۱۸ نفر دیگر شدند.⁵⁴ یوناما گزارش داد که مکاتب استفاده‌شده به عنوان مراکز رأی‌دهی، توسط طالبان هدف قرار گرفته و به دلیل استفاده از مواد انفجاری و حملات انتحاری، منجر به تعطیلی مکاتب در برخی مناطق گردید.⁵⁵

ط. ۲۰۲۰

در سال ۲۰۲۰، یک حمله مسلحانه در بخش زایشگاه در محله هزاره‌نشین کابل به نام دشت برچی رخ داد. این حادثه که مفصل مستندسازی شده است، منجر به کشته شدن ۲۴ نفر شد که شامل مادران، زنان باردار، کودکان نوزاد و کارکنان زایشگاه بودند.⁵⁶ هیچ گروهی مسئولیت این حمله را بر عهده نگرفت و این حادثه هنوز بدون پاسخگویی باقی مانده است.

51 یوناما، افغانستان په وسله واله شخړه کې د ملګرو وګړو ساتنه: د ۲۰۱۸ کال په ټاکنو کې تاوتریخوالی (راپور، نومبر ۲۰۱۸) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/special_report_on_2018_elections_violence_november_2018.pdf> 1

Ibid 3. 52

53 'Statement of the Islamic Emirate about the Forthcoming Bogus Elections', Long War Journal (Web Page, 8 October 2018) <www.longwarjournal.org/wp-content/uploads/2018/10/18-10-08-Statement-of-the-Islamic-Emirate-about-the-forthcoming-bogus-elections-%E2%80%93-Islamic-Emirate-of-Afghanistan.pdf>.

UNAMA, Afghanistan Protection Of Civilians In Armed Conflict: 2018 Elections Violence (n 51) 4.

Ibid 6. 55

56 'Afghan Maternity Ward Attackers Came to Kill the Mothers', BBC News (online, 15 May 2020) <www.bbc.com/news/world-asia-52673563>.

در جنوری ۲۰۱۶، طالبان مسئولیت حمله انتحاری به یک بس را بر عهده گرفت که در آن هفت خبرنگار کشته شدند.⁴² پس از این حمله، طالبان بیانیه‌ای صادر کرد و رسانه‌ها را تهدید کرد که از ترویج «فرهنگ بیگانه» و «فحشا» پرهیز کنند.⁴³ در طول سال ۲۰۱۶، یوناما گزارش داد که طالبان چندین مورد آدم‌ربایی از رهبران مذهبی و علما را انجام داده است.⁴⁴ به عنوان مثال، یکی از علما که پسرانش عضو نیروهای دفاع و امنیت ملی افغانستان بودند، در ولایت ننگرهار ربوده شد و پس از پرداخت جزیه آزاد گردید.⁴⁵ در ولایت بدخشان، گزارش شده است که طالبان یک رهبر مذهبی را که به عنوان مخالف آنان شناخته می‌شد، ربودند، تحت شکنجه قرار دادند و او را به قتل رساندند.⁴⁶ لازم به ذکر است که یوناما همچنین گزارش داد که تهدیداتی علیه رهبران مذهبی توسط نیروهای حامی دولت علیه کسانی که به عنوان حامی طالبان شناخته می‌شدند، صورت گرفته است.⁴⁷

ز. ۲۰۱۷

در سال ۲۰۱۷، یوناما همچنان گزارش‌هایی از خشونت‌های نیروهای ضد دولتی، از جمله طالبان، ارائه می‌داد. به عنوان مثال، در ۳ آگست ۲۰۱۷، گزارش شد که طالبان و جنگجویان محلی وابسته به گروه دولت اسلامی (داعش) به قریه مرزاولنگ در ولسوالی صیاد ولایت سرپل حمله کردند.⁴⁸

ح. ۲۰۱۸

در اوایل سال ۲۰۱۸، یوناما دو حمله بزرگ در کابل ثبت کرد که در آن‌ها حداقل ۱۲۵ غیرنظامی کشته شدند و طالبان مسئولیت آن‌ها را بر عهده گرفتند.⁴⁹ حمله نخست در یک هتل و حمله دوم در یک خیابان شلوغ که محل دفاتر اتحادیه اروپا، یک شفاخانه و یک بازار بود، صورت گرفت.⁵⁰

Hasib Danish Alikozai, 'Report: 21 Journalists Killed in Afghanistan in 2017', VOA News (online, 3 January 2018) <www.voanews.com/a/report-21-journalists-killed-in-afghanistan-2017/4191693.html>.

Ibid. 43

UNAMA, Protection of Civilians in Armed Conflict: Attacks Against Places of Worship, Religious Leaders and Worshipers (Report, 7 November 2017) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_report_on_attacks_against_places_of_worship_7nov2017_0.pdf>.

Ibid. 45

Ibid. 46

Ibid. 47

UNAMA, Attacks in Mirza Olang, Sari Pul Province: 3 - 5 August 2017 (Report, August 2017) 1 <<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/english.pdf>>.

'Kabul Mourns 100 Dead after Ambulance Bomb', BBC News (online, 28 January 2018) <www.bbc.com/news/world-asia-42850624>.

Ibid. 50

ب. آگست ۲۰۲۱

پس از تصرف قدرت در آگست ۲۰۲۱، طالبان علیرغم وعده عفو، شروع به جستجوی اعضای حکومت پیشین کرد.⁶² در همان ماه، گزارش شد که دو مقام ارشد پلیس سابق، حاجی ملا و غلامسخی اکبری به قتل رسیدند.⁶³ گزارش‌های متعدد از اعدام‌ها در طول ماه آگست ادامه داشت. به عنوان مثال، خواننده محلی فواد اندرابی به دلیل اینکه طالبان موسیقی بدون محتوای مذهبی را «غیراسلامی» می‌داند، کشته شد.⁶⁴ همچنین گزارش شد که یازده فرد هزاره به قتل رسیده‌اند که نه نفر از آن‌ها با نیروهای دفاع و امنیت ملی افغانستان سابقه همکاری داشته‌اند.⁶⁵

ج. سپتامبر ۲۰۲۱

خشونت‌ها در سپتامبر ادامه یافت که شامل قتل یک افسر پلیس سابق که باردار هم بود پیش چشمان خانواده‌اش شد.⁶⁶ طالبان متهم به قتل وی شدند اما این ادعاها را رد کردند.⁶⁷ دیده‌بان حقوق بشر همچنین گزارش داد که چهار افسر پلیس دیگر به قتل رسیدند.⁶⁸

«عفو بین‌الملل» گزارش داد که در هنگام تصرف پنجشیر توسط طالبان، ۲۰ غیرنظامی کشته شدند.⁶⁹ پنجشیر یکی از مناطق اصلی مبارزان مقاومت و یک پایگاه مستحکم علیه طالبان بود (جزئیات بیشتر در مورد خشونت‌ها در پنجشیر در بخش ۷ این فصل از کتاب راهنما آمده است).

علاوه بر قتل‌های بدون محاکمه، نقض‌های دیگری مانند آواره کردن اجباری نیز گزارش شد. به عنوان مثال، گزارش شد که ۴۰۰۰ فرد هزاره مجبور به فرار از خانه‌های خود در دایکندی شدند.⁷⁰ همچنین اخراج‌هایی در ولایت‌های ارزگان و قندهار صورت گرفت.⁷¹

شیوع بیماری فراگیر کوید-۱۹- فشار بیشتری به سیستم صحتی ضعیف افغانستان وارد کرد که با حوادثی منسوب به طالبان از جمله آدم‌ربایی کارکنان صحتی برای جلوگیری از آرایه خدمات صحتی و حملات عمدی به مراکز صحتی، از جمله دواخانه‌ها و آمبولانس‌ها، وضعیت بدتر شد.⁵⁷ به عنوان مثال، در آغاز سال ۲۰۲۰، یوناما گزارش داد که طالبان در حوادث جداگانه‌ای در سراسر کشور، ۲۳ کارمند صحتی را ربوده است.⁵⁸

در سال ۲۰۲۰، یوناما همچنین گزارش‌هایی از شش مورد جداگانه مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز توسط طالبان در ارتباط با آنچه که گروه به عنوان «تخطی از هنجارهای اخلاقی یا جنسیتی، مانند روابط خارج از ازدواج» می‌دید، منتشر کرد.⁵⁹

3.3 نمونه‌های جرایم گزارش شده

(۲۰۲۱ – ۲۰۲۳)

3.3.1 ترتیب زمانی

از زمان بازگشت خشونت‌بار طالبان به قدرت در ماه آگست ۲۰۲۱، ادعاهای متعددی در مورد دست داشتن طالبان در جنایات بین‌المللی مطرح شده است. به دلیل دشواری‌ها و خطراتی که تحت رژیم طالبان متوجه رسانه‌های مستقل است، اطلاعاتی که به جامعه بین‌المللی می‌رسد احتمالاً تنها بخش کوچکی از تعداد زیادی از حوادث است که در صورت تأیید، ممکن است جنایات بین‌المللی محسوب شوند.

الف. جولای ۲۰۲۱

در ماه‌های پیش از تصرف کابل توسط طالبان، گزارش‌های متعددی از خشونت‌ها منتشر شد. به عنوان مثال، در جولای ۲۰۲۱، دیده‌بان حقوق بشر گزارش داد که کم‌دین محبوب، نظر محمد، معروف به خاشه زوان، ربوده و به قتل رسیده است.⁶⁰ همچنین گزارش شد که طالبان نه نفر از مردان هزاره را پس از تصرف ولسوالی مالستان در ولایت غزنی به قتل رسانده‌اند.⁶¹

Yogita Limaye, 'Amid Violent Reprisals, Afghans Fear the Taliban's 'Amnesty' was Empty', BBC News (online, 31 August 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58395954>.

Ibid. 63

Hannah Ritchie, 'Afghan Folk Singer Taken from His House and Killed by the Taliban', CNN World (online, 31 August 2021) <<https://edition.cnn.com/2021/08/30/asia/fawad-andarabi-afghan-folk-singer-killed-intl/index.html>>.

Amnesty International, No Escape: War Crimes and Civilian Harm During the Fall of Afghanistan to the Taliban (Report, 2021) <www.amnesty.org/en/documents/asa11/5025/2021/en/> 17.

Lyse Doucet, 'Afghanistan: Taliban Accused of Killing Pregnant Police Officer', BBC News (online, 5 September 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58455826>.

Ibid. 67

Human Rights Watch, "No Forgiveness for People Like You": 68 Executions and Enforced Disappearances under the Taliban in Afghanistan (Report, November 2021) <www.hrw.org/report/2021/11/30/no-forgiveness-people-you/executions-and-enforced-disappearances-afghanistan> 7.

Amnesty International, No Escape (n 65) 18. 69

Sitarah Mohammadi and Sajjad Askary, 'Why the Hazara People Fear Genocide in Afghanistan', Al Jazeera (online, 27 October 2021) <www.aljazeera.com/opinions/2021/10/27/why-the-hazara-people-fear-genocide-in-afghanistan>.

'Afghanistan: Taliban Forcibly Evict Minority Shia Hazaras, Former 71 Civil Servants Targets of Collective Punishment, Land-Grabbing', Human Rights Watch (online, 22 October 2021) <www.hrw.org/news/2021/10/22/afghanistan-taliban-forcibly-evict-minority-shia>.

UNAMA, Protection of Civilians in Armed Conflict: Attacks 57 on Healthcare During the Covid-19 Pandemic (Report, June 2020) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_special_report_attacks_on_healthcare_during_the_covid-19_pandemic_20_june_2020.pdf> 10.

Ibid 9. 58

Ibid 59. 59

'Afghanistan: Mounting Taliban Revenge Killings', Human Rights 60 Watch (Web Page, 30 July 2021) <www.hrw.org/news/2021/07/30/afghanistan-mounting-taliban-revenge-killings>.

'Afghanistan: Taliban Responsible for Brutal Massacre of Hazara 61 Men – New Investigation', Amnesty International (online, 19 August 2021) <www.amnesty.org/en/latest/news/2021/08/afghanistan-taliban-responsible-for-brutal-massacre-of-hazara-men-new-investigation/>.

ه. نوامبر ۲۰۲۱

در نوامبر ۲۰۲۱، گزارش شد که طالبان به یک خانواده هزاره در خانه‌شان در روستای سیوک-شیر در ولایت دایکندی حمله کرده و هشت عضو این خانواده، از جمله زنان و کودکان، را کشته است.⁷⁷

ز. جنوری ۲۰۲۲

با وجود سرکوب شدید حقوق و آزادی‌های بنیادی زنان، زنان در سال ۲۰۲۲ به اعتراضات خود علیه طالبان ادامه دادند. در جنوری، گروهی از زنان به سوی دانشگاه کابل راهپیمایی کردند و با خشونت از سوی طالبان، از جمله لت و کوب و استفاده از اسپری مریخ، مواجه شدند.⁷⁸

ح. مارچ ۲۰۲۲

در مارچ ۲۰۲۲، زنان با محدودیت‌های بیشتری در زمینه حقوق و آزادی‌های بنیادی روبرو شدند. این محدودیت‌ها شامل ممنوعیت مسافرت هوایی بدون همراهی یک ولی مرد، و همچنین مجبور بودن به پوشاندن کامل صورت خود در انظار عمومی بود.⁷⁹ زنان همچنان از ادامه تحصیل پس از صنف ششم ممنوع هستند.⁸⁰

Abdul Rauf Hakimi, 'Taliban Murders Entire Hazara Family in 77 Daikundi, Afghanistan', Genocide Watch (Web Page, 2 December 2022) <www.genocidewatch.com/single-post/taliban-murders-entire-hazara-family-in-dai-kundi-afghanistan>; 'Survivors of Deadly Taliban Raid on Hazara Village in Afghanistan Demand Justice', Radio Free Europe/Radio Liberty (Web Page, 20 December 2022) <www.rferl.org/a/afghan-survivors-taliban-raid-hazara-village-demand-justice/32185190.html>.

Sahar Fetrat and Heather Barr, 'Taliban Use Harsh Tactics to Crush 78 Afghan Women's Rights Protest Threats, Assaults, and "Less-Lethal Weapons" Against Peaceful Protesters', Human Rights Watch (online, 18 January 2022) <www.hrw.org/news/2022/01/18/taliban-use-harsh-tactics-crush-afghan-womens-rights-protest>; 'Afghan Woman Activist Beaten Up by Taliban during Kabul Protest: Report', NDTV (online, 4 September 2021) <www.ndtv.com/world-news/afghan-woman-activist-thrashed-by-taliban-during-kabul-protest-2529829>.

Emma Graham-Harrison, 'Taliban Order All Afghan Women to 79 Cover Their Faces in Public', The Guardian (online, 8 May 2022) <www.theguardian.com/world/2022/may/07/taliban-order-all-afghan-women-to-wear-burqa>.

Emma Graham-Harrison, 'Taliban Ban Girls from Secondary 80 Education in Afghanistan', The Guardian (online, 18 September 2021) <www.theguardian.com/world/2021/sep/17/taliban-ban-girls-from-secondary-education-in-afghanistan>; David Connett, 'Protesters Call for the Taliban to Reopen Afghan Girls' Schools', The Guardian (online, 27 March 22) <www.theguardian.com/world/2022/mar/27/protesters-call-for-the-taliban-to-reopen-afghan-girls-schools>.

حذف زنان از زندگی عمومی که در دهه ۱۹۹۰ دیده شده بود، بلافاصله پس از بازگشت طالبان به قدرت، مسلط شد. این شامل حذف اشتغال زنان بود. به عنوان مثال، در سپتامبر به کارمندان دولتی زن گفته شد که در خانه بمانند و تنها در صورتی به محل کار خود بیایند که کارشان نتواند توسط کارگران مرد پوشش داده شود.⁷² رویدادهای مشابهی نیز در سپتامبر در مورد روزنامه‌نگاران زن گزارش شد.⁷³

در پاسخ به تصرف طالبان، زنان به خیابان‌ها رفتند و اعتراض کردند. در سپتامبر، گزارش شد که طالبان به اعتراضات با خشونت پاسخ داده و چندین زن را که در اعتراضات شرکت کرده بودند، مورد لت و کوب قرار دادند و به جمعیت شلیک کردند.⁷⁴ طالبان همچنین روزنامه‌نگاران هزاره تقی دریایی و نعمت نقدی از روزنامه اطلاعات روز را به دلیل گزارش‌دهی در مورد اعتراضات زنان علیه طالبان هدف قرار دادند.⁷⁵

د. اکتبر ۲۰۲۱

در کنار مرگ‌های تأیید شده متعدد از زمان بازگشت طالبان به قدرت، موارد زیادی از ناپدید شدن‌های اجباری گزارش شده است. این شامل عالیه عزیزی، مدیر سابق زندان زنان هرات است که پس از رفتن به محل کار در ۲ اکتبر ۲۰۲۱ دیگر به خانه بازنگشت.⁷⁶

Kabul Government's Female Workers Told to Stay at Home by 72 Taliban', The Guardian (online, 19 September 2021) <www.theguardian.com/world/2021/sep/19/kabul-governments-female-workers-told-to-stay-at-home-by-taliban>.

Kim Willsher, 'Afghanistan: Fewer than 100 out of 700 Female 73 Journalists Still Working', The Guardian (online, 1 September 2021) <www.theguardian.com/world/2021/sep/01/afghanistan-only-handful-of-female-journalists-still-working>; Jake Epstein and Madison Hall, 'A Female Afghan Reporter Says the Taliban Refused to Let Her Work', Business Insider (online, 19 August 2021) <www.businessinsider.com/female-afghan-reporter-says-taliban-refused-to-let-her-work-2021-8>.

Fereshta Abbasi, 'Afghan Women Protest Against Taliban Restrictions 74 "They Cannot Eliminate Us from Society"', Human Rights Watch (online, 7 September 2021) <www.hrw.org/news/2021/09/07/afghan-women-protest-against-taliban-restrictions>; 'Afghanistan: Taliban Abuses Cause Widespread Fear Women in City of Herat Describe Loss of Freedoms Overnight', Human Rights Watch (online, 23 September 2021) <www.hrw.org/news/2021/09/23/afghanistan-taliban-abuses-cause-widespread-fear>.

'Afghanistan: Journalists Tell of Beatings by Taliban', BBC 75 News (online, 9 September 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58500579>.

'Afghanistan: Taliban Authorities Must Reveal Alia Azizi's 76 Whereabouts' Amnesty International (online, 21 January 2022) <www.amnesty.org/en/latest/news/2022/01/afghanistan-taliban-authorities-must-reveal-alia-azizi-whereabouts/>.

3.4 نیاز فوری به بازخواست

نمونه‌های مطرح شده از اتهامات علیه طالبان که در بالا ذکر شد، نشان‌دهنده هدف‌گیری سیستماتیک و گسترده غیرنظامیان از زمان ظهور این گروه در دهه ۱۹۹۰ است. ماهیت جرایم مستند شده شدید است و از دیدگاه حقوق بین‌الملل به‌ویژه در ارتباط با جنایت‌های بین‌المللی نسل‌کشی، جرایم جنگی و جرایم علیه بشریت که در کتاب راهنما پوشش داده شده‌اند، نگرانی‌های جدی به وجود می‌آورد.

در حالی که طالبان مسئولیت بسیاری از اقدامات خشونت‌آمیز را بر عهده گرفته و بسیاری از اعضای طالبان که در مبادلات زندانیان مختلف آزاد شده‌اند، توسط دادگاه‌های افغانستان محکوم و به مجازات‌های قانونی محکوم شده‌اند، بسیاری از حوادث گزارش شده همچنان به آنها اتهام داده می‌شود ولی آنها در این زمینه ابراز مسئولیت نکرده‌اند. اصل «بیگناهی تا زمانی که جرم ثابت نشده است» که در فصل ۱، بخش ۶ کتاب راهنما مطرح شده، بدون در نظر داشتن جدیت جرایم باید رعایت شود؛ و مسئولیت کیفری فردی باید توسط یک نهاد قضایی بی‌طرف و مستقل از طریق یک محاکمه عادلانه تعیین شود.

همان‌طور که در سرتاسر کتاب راهنما تأکید شده، بیشتر جرایم خشونت‌آمیز در طول منازعات افغانستان با مصونیت انجام شده‌اند—به عبارت دیگر، بدون هیچ تفتیش کیفری و محاکمه برای متهمان باقی مانده است. به دلیل غیرممکن بودن مسئولیت‌پذیری در داخل افغانستان حداقل در کوتاه‌مدت تا میان‌مدت، و همچنین کاستی‌های تحقیقات دیوان کیفری بین‌المللی (که در فصل ۱، بخش ۷ مورد بحث قرار گرفته است)، صلاحیت قضایی جهان‌شمول ظرفیت خوبی دارد، هرچند چالش‌هایی نیز در پیش رو دارد. همان‌طور که این بخش نشان داده است، گزارش‌های فراوانی از اتهاماتی وجود دارد که می‌توانند دوسیه‌های ص.ج شوند. قربانیان-بازماندگان هم در داخل و هم خارج از افغانستان مقدار زیادی اسناد الکترونیکی و فیزیکی دارند که می‌توانند به حمایت از این قضایا و دوسیه‌سازی کمک کنند.

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین‌المللی

بخش

IV

هدف قرار دادن هزاره‌ها

پس از ارائه نمونه‌هایی که نشان‌دهنده یک روند سیستماتیک از سوی طالبان در هدف‌قراردادن غیرنظامیان است و نگرانی‌هایی را در مورد ارتکاب جرایم بین‌المللی ایجاد می‌کند، فصل ۲ به بررسی اعمال طالبان می‌پردازد که گروه‌های خاصی را هدف قرار می‌دهند یا ممکن است نشان‌دهنده ارتکاب جرایم مبتنی بر هویت باشند.

در نخستین بخش از این فصل، کتاب راهنما به هدف‌گیری مداوم و سیستماتیک گروه قومی و اقلیت مذهبی هزاره می‌پردازد. با وجود این که هزاره‌ها سومین گروه بزرگ قومی در افغانستان را تشکیل می‌دهند، آنان همواره مورد حملات فیزیکی گسترده و همچنین تلاش‌هایی برای نابودی فرهنگی‌شان قرار گرفته‌اند.¹

مخالفت با سبک زندگی هزاره‌ها، از جمله تبعیض مستقیم بر اساس قومیت و مذهب، از زمان طالبان آغاز نشده است. این روند را می‌توان از قرن نوزدهم دنبال کرد. با این حال، سرکوب و آزار هزاره‌ها در دهه ۱۹۹۰ در دوران طالبان ادامه یافت و تشدید شد و بار دیگر در قرن ۲۱ نیز شدت گرفت.² با توجه به سابقه تاریخی و فضای ناپایدار ناشی از تسلط مجدد طالبان در اگست ۲۰۲۱، نگرانی‌های جدی در مورد امنیت جامعه هزاره در افغانستان وجود دارد.

علاوه بر حملاتی که به هزاره‌ها از سوی طالبان نسبت داده شده است، این بخش همچنین به بررسی حملات هدفمند مرتبط با «ولایت خراسان دولت اسلامی (داعش-خراسان) و گروه‌های وابسته به آن می‌پردازد که همچون طالبان، به حاشیه‌راندن گروه‌های خاص، از جمله هزاره‌ها، دامن زده‌اند. از آنجا که جنایات جمعی مرتکب شده علیه هزاره‌ها، به‌ویژه در دهه ۱۹۹۰ و سپس پس از بازگشت طالبان به قدرت، به عنوان نسل‌کشی مطرح شده است، نیاز فوری به تضمین حفاظت از حقوق مردم هزاره وجود دارد.

مطالب

1 Saleem Javed, 'A Brief History of The Plight of Hazaras in Afghanistan', India Today (online, 17 September 2021) <www.indiatoday.in/world/story/a-brief-history-of-the-plight-of-hazaras-in-afghanistan-1853708-2021-09-16>.

2 Leela Jacinto, 'Afghanistan's Minority Hazaras see Gains of Past Two Decades 'Falling Apart'', France 24 (online, 23 August 2021) <www.france24.com/en/asia-pacific/20210823-afghanistan-s-minority-hazaras-see-gains-of-past-two-decades-falling-apart>.

4.1 پیشنه و تاریخ ستم | 114

4.2 طالبان و حملات علیه هزاره‌ها | 114

4.2.1 نمونه‌هایی از حملات بین ۱۹۹۴ – ۲۰۰۱ | 115

4.2.2 نمونه‌های حملات بین ۲۰۱۰ – ۲۰۲۱ | 116

4.2.3 نمونه‌های حملات بین اگست ۲۰۲۱ – ۲۰۲۳ | 117

4.3 داعش-خراسان و حملات بر هزاره‌ها | 117

4.4 فراخوان‌ها برای به رسمیت‌شناسی نسل‌کشی هزاره‌ها | 119

4.1 پیشینه و تاریخ ستم

آدم‌ربایی و اعدام‌های صحرایی توسط نیروهای تحت فرماندهی احمدشاه مسعود و گروه اتحاد اسلامی به رهبری عبدالرب رسول سیاف انجام شد.¹⁰

در دوران نخستین سلطه وحشت‌بار طالبان نیز هزاره‌ها هدف حملات هدفمند قرار گرفتند، از جمله نابودی میراث فرهنگی‌شان و ممنوعیت آیین‌ها و مراسم مذهبی که در بخش بعدی این فصل به آن پرداخته خواهد شد.

علاوه بر سرکوب و آزار تاریخی که ذکر شد، جامعه هزاره در وضعیت سیاسی کنونی افغانستان بسیار آسیب‌پذیر است. جامعه بین‌المللی باید برای حفاظت از هزاره‌ها اقدام کند جنایات گذشته و حال را تحت تحقیق و پیگرد قضایی در دادگاه‌های بین‌المللی قرار دهد.

4.2 طالبان و حملات علیه هزاره‌ها

همان‌گونه که در بالا ذکر شد، جامعه هزاره همواره به دلیل مذهب و قومیت خود توسط گروه‌های سیاسی حاکم در افغانستان مورد سرکوب و آزار قرار گرفته است. خشونت طالبان علیه هزاره‌ها که ادامه کارزارهای سرکوبگرانه رژیم‌های پیشین بوده، منجر به نقض گسترده حقوق این گروه شده است. این حملات را می‌توان در سه دوره متمایز دسته‌بندی کرد: جنگ داخلی در دوره نخستین سلطه وحشت‌بار طالبان (۱۹۹۴-۲۰۰۱)، ظهور تدریجی مجدد طالبان (۲۰۱۰-۲۰۲۱) و دوره پس از بازگشت خشونت‌بار طالبان به قدرت (اگست ۲۰۲۱- تاکنون). حملات هدفمند علیه مردم هزاره که به نحوی با طالبان مرتبط است، نه تنها پس از سقوط آن‌ها در اواخر ۲۰۰۱ متوقف نشد، بلکه تا به امروز ادامه یافته است.

از زمان بازگشت به قدرت، طالبان به‌طور مداوم گروه‌های مختلفی را مورد تبعیض و سرکوب قرار داده است که اغلب بر اساس تقاطع عوامل گوناگون صورت گرفته، چنان‌که هدف قرار دادن هزاره‌ها بر مبنای قومیت و مذهب نمونه آشکاری از این روند است.

نمونه‌هایی از حملات هدفمند که در ادامه این بخش بررسی می‌شود، از طریق شهادت‌های گوناگون و گزارش‌های رسمی ثبت شده‌اند اما تنها بخش کوچکی از حملات و تبعیض‌های اعمال شده علیه مردم هزاره را نشان می‌دهند که بیشتر آن‌ها بدون پیگرد قانونی

مردم هزاره یک جامعه قومی و مذهبی بومی افغانستان را تشکیل می‌دهند. اکثریت هزاره‌ها مسلمانان شیعه هستند و به فارسی صحبت می‌کنند، در حالی که بیشتر جمعیت افغانستان مسلمانان سنی مذهب‌اند.³ مردم هزاره اغلب با ویژگی‌های ظاهری آسیایی‌شان شناخته می‌شوند که آنان را به اهداف قابل شناسایی برای حملات تبدیل می‌کند.⁴

درک پیشینه تاریخی هزاره‌ها برای درک موقعیت آن‌ها در بافت تاریخی کشور ضروری است. با وجود اینکه هزاره‌ها بخش قابل توجهی از جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند، اما به دلیل حاشیه‌سازی و سرکوب‌های طولانی مدت نتوانسته‌اند خودمختاری‌شان را حفظ کنند. سرکوب هزاره‌ها به اواخر قرن نوزدهم بازمی‌گردد، زمانی که عبدالرحمن خان، حاکم وقت افغانستان، اقداماتی را علیه هزاره‌ها اتخاذ کرد که هدف آن‌ها کشتار این قوم بود.⁵ تخمین زده می‌شود که در دوران حکومت عبدالرحمن خان، حدود ۶۰٪ از هزاره‌های افغانستان کشته شدند.⁶ در همین دوره، هزاره‌ها همچنین بخش‌های حاصل‌خیز سرزمین‌های خود را از دست دادند.⁷

جنایات گسترده علیه هزاره‌ها در قرن بعدی نیز ادامه یافت. در طول قرن بیستم، بسیاری از زنان هزاره، هم در داخل و هم در خارج از افغانستان به بردگی فروخته شدند.⁸

در طول منازعات طولانی مدت افغانستان، هزاره‌ها هدف حملات عمدی زیادی قرار گرفتند. یکی از وحشیانه‌ترین حملات در جنگ داخلی، کشتار افشار در فبروری ۱۹۹۸ بود که در آن منطقه به‌طور کامل بر اثر گلوله‌باران سنگین ویران شد.⁹ بر اساس مستندات پرونده عدالت افغانستان، جنایات جنگی مانند حملات کورکورانه، تجاوز،

³ 'Afghanistan: ISIS Group Targets Religious Minorities', Human Rights Watch (Web Page, 6 September 2022) <www.hrw.org/news/2022/09/06/afghanistan-isis-group-targets-religious-minorities>.

⁴ Mehdi J Hakimi, 'Relentless Atrocities: the Persecution of Hazaras' 44(2) Harvard Law School 159, 190 citing Abdul Karim Hekmat and Ben Doherty, 'Resurgent Taliban Targets Afghan Hazara as Australia Sends Them Back', The Guardian (online, 16 December 2014) <www.theguardian.com/australia-news/2014/dec/17/resurgent-taliban-targets-afghan-hazara-as-australia-sends-them-back>

⁵ Ibid 160 citing Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, Hazaras in Afghanistan (Report, 2017) 3-4.

⁶ Ibid. See also, UN High Commissioner for Refugees ('UNHCR'), 'Persecution and Perseverance: Survival Stories from the Hazara Community' (online, 24 July 2020) <www.unhcr.ca/news/persecution-perseverance-survival-stories-hazara-community/>.

⁷ Sayed Askar Mousavi, The Hazaras of Afghanistan: An Historical, Cultural, Economic and Political Study (Curzon, 1998) 65.

⁸ See, eg, Minority Rights Group International, World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Afghanistan (Report, 2008) <www.refworld.org/docid/49749d693d.html>.

⁹ 'Afshar Massacre 1993', Hazara International (Web Page, 2010) <www.hazarainternational.com/2011/02/09/afshar-massacre-1993/>.

Afghanistan Justice Project, Casting Shadows: War Crimes and Crimes Against Humanity: 1978-2001 (Report, 2005) <www.opensocietyfoundations.org/publications/casting-shadows-war-crimes-and-crimes-against-humanity-1978-2001> 14.

باقی مانده است.

4.2.1. نمونه‌هایی از حملات بین ۱۹۹۴ - ۲۰۰۱

در اواسط دهه ۱۹۹۰، بیشتر مناطق تحت کنترل طالبان شامل مناطق پشتون‌نشین افغانستان بود، با این حال، حملات هدفمند و سرکوب هزاره‌ها همچنان ادامه داشت و حتی در این دوره شدت بیشتری یافت. به‌طور مثال، در ۱۴ سپتامبر ۱۹۹۷، شاهدان عینی گزارش دادند که ۷۰ نفر از هزاره‌ها به دست نیروهای طالبان در قزل‌آباد در شمال افغانستان کشته شدند.¹¹ طالبان مسئولیت این حمله را رد کرده‌اند.¹² چند ماه بعد، طالبان همچنان اجازه ندادند که محاصره غذایی هزاره‌جات، که عمدتاً جمعیت شیعه دارند، برداشته شود و این محاصره ادامه پیدا کرد.¹³

یک تیرباران گسترده و کورکورانه، معروف به «قتل‌عام مزارشریف»، در ۸ اگست ۱۹۹۸ رخ داد، زمانی که طالبان این شهر را از نیروهای مقاومت پس گرفت.¹⁴ در روزهای پس از آن، اعدام‌های صحرایی (قتل‌های بدون محاکمه) مردان و پسران هزاره، و همچنین افراد متعلق به دیگر اقوام از جمله اوزبیک‌ها و تاجیک‌ها، صورت گرفت.¹⁵ به گزارش دیده‌بان حقوق بشر، هزاره‌ها به‌طور خاص و نامتناسبی در این حملات هدف قرار گرفتند که منجر به کشته شدن شمار زیادی از افراد شد، که احتمالاً به صدها نفر می‌رسید (تعداد دقیق قربانیان گزارش نشده، زیرا پوشش این رویداد به شدت محدود بود و رسانه‌ها اجازه ورود به شهر را نداشتند).¹⁶

این کشتار به عنوان اقدامی «بر مبنای تعصب نژادی و مذهبی» توصیف شده است.¹⁷ همان‌طور که در بالا ذکر شد، این حملات هدفمند را می‌توان دارای ابعاد متقاطع قومی و مذهبی دانست. علاوه بر این، همان‌طور که اشاره شد، عامل جنسیت نیز نقش داشته است. همان‌گونه که مردان و پسران در جریان بازرسی‌های خانه‌ها هدف قرار گرفتند، زنان و دختران هزاره نیز به‌طور خاص قربانی خشونت جنسی، از جمله تجاوز، گردیدند.¹⁸

قتل‌عام مزارشریف

در میان گزارش‌ها و مستندات بی‌شماری که درباره قتل‌ها و سایر موارد نقض حقوق بشر که به‌طور نامتناسبی هزاره‌ها را هدف قرار داده‌اند، «قتل‌عام مزارشریف» یکی از بدنام‌ترین نمونه‌ها به‌شمار می‌رود. این قتل‌عام طی چندروز در اگست ۱۹۹۸ رخ داد و منجر به کشته شدن تعداد زیادی از افراد، عمدتاً غیرنظامیان هزاره، شد.¹⁹ سایر موارد نقض حقوق بشر، از جمله تجاوز جنسی، به‌طور خاص علیه زنان و دختران هزاره اعمال شد.²⁰

کشتار هزاره‌ها در اوایل دهه ۲۰۰۰ نیز ادامه یافت. حداقل ۳۱ جسد از غیرنظامیان هزاره که ماه‌ها پیش بازداشت شده بودند، در ماه می ۲۰۰۰ در گذرگاه رباطک بین دو ولایت بغلان و سمنگان پیدا شد.²¹ علائم محل نشان می‌دهند که آن‌ها به‌ها بدون محاکمه به قتل رسیده‌اند زیرا دست‌هایشان به پشت بسته شده بود و بسیاری از اجساد نشانه‌های شکنجه را نیز داشتند.²²

کشتار جمعی دیگری در سال ۲۰۰۱ در جریان تلاش طالبان برای بازپس‌گیری شهر یکاوونگ رخ داد.²³ کشتارها در محلی به نام نایک که بیشتر ساکنان آن هزاره بودند، انجام شد.²⁴ شهادت شاهدان بیان می‌کند که طالبان خانه‌ها را جستجو کرده و بازداشت‌شدگان را ردیف کردند، بسیاری از آن‌ها، از جمله سالمندان هزاره که سعی داشتند با طالبان میانجی‌گری کنند، را به قتل رساندند.²⁵

حملات همچنین شامل تخریب اموال فرهنگی که برای جامعه هزاره اهمیت داشت گردید. به ویژه تخریب تندیس‌های بامیان توسط طالبان در ماه مارچ ۲۰۰۱ که در بخش بعدی کتاب راهنما به تفصیل بحث شده است، قابل توجه است. ادعا شده که این مجسمه‌ها به دلیل این‌که طالبان باور داشتند که «این مجسمه‌ها پناهگاهی برای کافران هستند» تخریب شده‌اند.²⁶ تندیس‌های بامیان بخش اصلی هویت هزاره‌ها بودند و بنابراین تخریب فیزیکی آن‌ها همچنین یک عنصر از فرهنگ هزاره را نابود کرد.

See generally *ibid.* 19

Ibid. 3. 20

Afghanistan Justice Project (n 10) 120. 21

Human Rights Watch, *Massacres of Hazaras in Afghanistan* (Report, 22 February 2001) <www.hrw.org/reports/2001/afghanistan/index.htm#TopOfPage> pt V.

Ibid. pt IV. 23

Ibid. 24

Ibid. 25

Pierre Centlivres, 'The Death of the Buddhas of Bamiyan', Middle East Institute (online, 18 April 2012) <www.mei.edu/publications/death-buddhas-bamiyan>.

Amnesty International, *Afghanistan: Continuing Atrocities 11 Against Civilians* (Report, September 1997) <www.refworld.org/pdfid/48298bcb0.pdf> 1.

Ibid. 12

Dexter Filkins, 'Afghans Starve in Siege from Within', *Los Angeles Times* (online, 8 May 1998) <www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-may-08-mn-47605-story.html>.

See generally, Human Rights Watch, *Afghanistan: The Massacre in Mazar-I-Sharif* (Report, November 1998) <www.hrw.org/reports/pdfs/a/afghan/afrepor0.pdf>.

Ibid. 2. 15

Ibid. 16

Kenneth Cooper, 'Taliban Massacre Based on Ethnicity', *The Washington Post* (online, 28 November 1998) <www.washingtonpost.com/archive/politics/1998/11/28/taliban-massacre-based-on-ethnicity/efe15f81-abed-4e57-96f1-046cc59d1d48/>.

Human Rights Watch, *Afghanistan: The Massacre in Mazar-I-Sharif 18* (n 14) 3.

4.2.2 نمونه های حملات بین ۲۰۱۰ - ۲۰۲۱

در آگست ۲۰۱۷، مأموریت کمک‌های ملل متحد در افغانستان (یوناما) گزارشی از قتل حداقل ۳۶ نفر توسط طالبان و داعش-خراسان در روستای مرزاوولنگ در ولسوالی صیاد ولایت سرپل منتشر کرد. این منطقه عمدتاً محل سکونت هزاره‌ها بود.³³

حتی اخیراً، تعداد فزاینده‌ای از گزارش‌ها از جمله در ماه‌های منتهی به بازگشت طالبان به قدرت وجود دارد. در شش ماه اول سال ۲۰۲۱، سازمان ملل متحد ۲۰ حادثه مختلف که در آن هزاره‌ها هدف قرار گرفته شدند، ثبت کرده که منجر به کشته شدن ۱۴۳ نفر و زخمی شدن ۳۵۷ نفر دیگر شد.³⁴ در همین زمان، سازمان عفو بین‌الملل گزارشی از حمله هدفمند طالبان به هزاره‌ها در منطقه مالستان ولایت غزنی منتشر کرد که منجر به کشته شدن ۹ مرد شد.³⁵

4.2.3 نمونه های حملات بین آگست ۲۰۲۱ - ۲۰۲۳

از زمان بازگشت خشونت‌بار طالبان به قدرت در آگست ۲۰۲۱، حملات علیه مردم هزاره همچنان ادامه داشته است. تنها در هفته‌های پس از سقوط کابل، سازمان عفو بین‌الملل گزارش داد که طالبان ۱۱ هزاره را کشته‌اند—۹ نفر به دلیل ارتباطشان با نیروهای امنیتی افغانستان و ۲ غیرنظامی، از جمله یک دختر نوجوان.³⁶ نمونه دیگری از این کشتارهای هدفمند در نوامبر ۲۰۲۲ رخ داد، جایی که طالبان در روستای سیواک-شیر ولایت دایکندی ۸ عضو یک خانواده هزاره، از جمله زنان و کودکان را به قتل رساندند.³⁷

حملات هدفمند و تلاش برای منزوی ساختن هزاره‌ها پس از سرنگونی طالبان توسط ایالات متحده و نیروهای ائتلافی در پی حملات ۱۱ سپتامبر، همچنان ادامه یافت. در این زمان، طالبان توانستند قدرت خود را بازسازی کنند و کوشیدند تا با همان ایدئولوژی قبلی که شامل نفرت از گروه‌هایی مانند هزاره‌ها بود، به قدرت بازگردند. در ادامه، چند نمونه از حملات مستند شده که به طالبان در دهه دوم قرن ۲۱ نسبت داده شده است، آورده شده است.

در جون ۲۰۱۰، اجساد بی‌سر ۱۱ مرد هزاره در منطقه‌ای خاص در ولایت ارزگان، واقع در جنوب افغانستان پیدا شد.²⁷ یک مقام پلیس به رسانه‌های بین‌المللی گفت که این مردان توسط طالبان به دلیل قومیت و مذهبشان سربریده شده‌اند، هرچند طالبان در این باره هیچ‌گونه اظهار نظری نکردند.

نمونه‌های بیشتری از حملات وحشیانه، از جمله آدم‌ربایی و بریدن سر، مستند شده است. در فبروری ۲۰۱۵، آژانس پناهندگی اتحادیه اروپا گزارشی از ربایش ۳۰ هزاره که از ایران به کابل سفر می‌کردند، منتشر کرد.²⁸ حملات آدم‌ربایی دیگری نیز گزارش شده است. به عنوان مثال، در اپریل ۲۰۱۵، گروهی از دهقانان هزاره در منطقه مالستان ولایت غزنی ربوده شده و چهار نفر از آن‌ها سر بریده شدند.²⁹ مدتی پس از آن، گزارشی از ربایش و بریدن سر هزاره‌هایی که از ولایت دایکندی در حال سفر بودند، منتشر شد.³⁰

گزارش‌های دیگری از طالبان که وسایل نقلیه را متوقف کرده و به طور خاص هزاره‌ها را هدف قرار داده‌اند، شامل یک حادثه در جنوری ۲۰۱۵ است که در آن ۱۴ مسافر هزاره سوار بر بس شناسایی و کشته شدند، از جمله یک زوج تازه‌عروس.³¹ یک سال بعد، گزارش وزارت امور خارجه ایالات متحده درباره وضعیت حقوق بشر در افغانستان از ربایش ۱۷ نفر از اعضای جامعه هزاره در ولایت سرپل توسط طالبان خبر داد.³²

UNAMA, Human Rights Protection of Civilians in Armed Conflict: 33 Attacks in Mirza Olang, Sari Pul Province – 3-5 August 2017 (Report, August 2017) <<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/english.pdf>> 1.

UNAMA, Afghanistan: Protection of Civilians in Armed Conflict 34 – Midyear Updated 1 January to 30 June 2021 (Report, July 2021) <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_poc_midyear_report_2021_26_july.pdf>. 5.

'Afghanistan: Taliban Responsible for Brutal Massacre of Hazara Men 35 – New Investigation' Amnesty International (online, 19 August 2021) <www.amnesty.org/en/latest/news/2021/08/afghanistan-taliban-responsible-for-brutal-massacre-of-hazara-men-new-investigation/>.

Amnesty International, No Escape: War Crimes and Civilian Harm 36 During the Fall of Afghanistan to the Taliban (Report, December 2021) <www.amnesty.org/en/documents/asa11/5025/2021/en/> 17.

Abdul Rauf Hakimi, 'Taliban Murders Entire Hazara Family in 37 Daikundi, Afghanistan', Genocide Watch (online, 2 December 2022) <www.genocidewatch.com/single-post/taliban-murders-entire-hazara-family-in-daikundi-afghanistan>.

'Police Find 11 Beheaded Bodies in Afghan South', Reuters 27 (online, 26 June 2010) <www.reuters.com/article/us-afghanistan-beheading-idUSTRE65O2ML20100625>.

European Asylum Support Office, Country of Origin Information 28 Report: Afghanistan Security Situation (Report, January 2016) <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/public/EASO-COI-Afghanistan_Situation-BZ0416001ENN_FV1.pdf> 86.

Rod Nordland and Jawad Sukhanyar, 'Taliban are Said to Target 29 Hazaras to Try to Match ISIS' Brutality', The New York Times (online, 22 April 2015) <www.nytimes.com/2015/04/23/world/asia/taliban-are-said-to-target-hazaras-to-try-to-match-isis-brutality.html>.

Ibid. 30

'Gunmen Killed Novaros and Damad and 12 Other People in 31 Ghor', BBC News (online, 25 July 2014) <www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/07/140725_k02-ghor-cilians-killed>.

US Department of State, Afghanistan 2016 Human Rights Report 32 (Report, 2016) <www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Afghanistan-1.pdf> 3.

جدا از قتل، هزاره‌ها هدف حملات خشونت‌آمیز نیز قرار گرفته‌اند. برای مثال، دو خبرنگار هزاره از روزنامه اطلاعات روز به رسانه‌ها گفتند که هنگام پوشش اعتراض زنان علیه طالبان، که در واکنش به سرکوب وحشیانه حقوق زنان برگزار شده بود، از سوی طالبان مورد حمله فیزیکی قرار گرفتند (این موضوع در بخش ۶ این کتاب راهنما به تفصیل بررسی شده است).³⁸

علاوه بر خشونت‌های مستقیم، هزاره‌ها با بیجاسازی اجباری نیز روبه‌رو شده‌اند.³⁹ طالبان هزاران نفر را در ولایت دایکندی از خانه‌هایشان بیرون راندند و آن‌ها را بدون غذا و پناهگاه رها کردند. موارد مشابهی از بیجاسازی اجباری در ولایت‌های ارزگان و قندهار نیز ثبت شده است.⁴⁰ در اوایل اکتبر ۲۰۲۱، گزارش‌هایی از وقوع چنین حوادثی در ولایت‌های هلمند و بلخ نیز منتشر شد.⁴¹

همچنین، حملاتی که فرهنگ و مذهب هزاره‌ها را هدف گرفته‌اند، گزارش شده است. از جمله، در ولایت غزنی دو دفتر مذهبی بسته شدند. علاوه بر این، گزارش‌هایی از ضرب و شتم و زندانی کردن کارمندان این مراکز نیز دریافت شده است.⁴² همچنین، طالبان هزاره‌ها را مجبور کرده‌اند که روش جشن گرفتن اعیاد مذهبی خود، از جمله عید، را تغییر دهند. برای مثال، در مارچ ۲۰۲۳، آن‌ها در شهر نیلی ولایت دایکندی، هزاره‌ها را وادار کردند که روزه خود را طبق اعلام طالبان و نه بر اساس باورهای خود، در روز عید افطار کنند.⁴³

4.3 داعش-خراسان و حملات بر هزاره‌ها

همانطور که در مقدمه کتاب راهنما اشاره شده است، ولایت خراسان داعش (داعش-خراسان) گروهی تروریستی است که عمدتاً در افغانستان مستقر بوده و با دولت اسلامی عراق و شام (داعش) ارتباط دارد.⁴⁴ گزارش‌ها نشان می‌دهند که داعش-خراسان از سال

³⁸ 'Afghanistan: Journalists Tell of Beatings by Taliban', BBC News (online, 9 September 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58500579>.

³⁹ Sitarah Mohammadi and Sajjad Askary, 'Why the Hazara People Fear Genocide in Afghanistan', Al Jazeera (online, 27 October 2021) <www.aljazeera.com/opinions/2021/10/27/why-the-hazara-people-fear-genocide-in-afghanistan>.

⁴⁰ 'Afghanistan: Taliban Forcibly Evict Minority Shia Hazaras, Former Civil Servants Targets of Collective Punishment, Land-Grabbing', Human Rights Watch (online, 22 October 2021) <www.hrw.org/news/2021/10/22/afghanistan-taliban-forcibly-evict-minority-shia>.

Ibid. 41

⁴² Shia and Sunni Scholars: The Closure of Taqlid Offices by the Taliban in Ghazni is a Violation of Religious Freedom', Etilaatroz (online, 14 January 2018) <www.etalatroz.com/144215/shiite-and-sunni-clerics-taliban-closure-of-imitation-offices-in-ghazni-violates-religiouss-freedom/>.

⁴³ 'Taliban in Daikundi Forces Residents to Celebrate Eid a Day Earlier', Kabul Now (online, 21 April 2023) <<https://kabulnow.com/2023/04/taliban-in-daikundi-forces-residents-to-celebrate-eid-a-day-earlier/>>.

⁴⁴ Abdul Sayed and Tore Refslund Hamming, United States Institute of Peace, The Growing Threat of the Islamic State in Afghanistan and South Asia (Report, June 2023) <www.usip.org/sites/default/files/2023-06/sr-520-growing-threat-islamic-state-afghanistan-south-asia.pdf>

۲۰۲۰ به بعد کارزاری از کشتارهای هدفمند را آغاز کرده است و این حملات پس از به قدرت رسیدن طالبان در اگست ۲۰۲۱ ادامه یافت.⁴⁵ این گروه مسئولیت چندین حمله تروریستی در کابل و سایر ولایت‌های افغانستان را بر عهده گرفته است، که بسیاری از آن‌ها شامل حملات به مساجد، مکاتب و محل‌های کاری است.⁴⁶

طالبان تلاش‌های محدودی برای حفاظت از هزاره‌ها در برابر حملات غیرقانونی انجام داده‌اند و همچنین مراقبت‌های صحی یا کمک‌های محدودی به قربانیان-بازماندگان ارائه کرده‌اند.⁴⁷ افزون بر این، دولت پیشین افغانستان نیز در این زمینه هیچ تحقیقی انجام نداده است. همان‌طور که در ابتدای این بخش اشاره شد، هزاره‌ها مدت‌هاست که تحت تبعیض دولت‌های مختلف افغانستان قرار داشته‌اند و داعش-خراسان آن‌ها را «دشمنان اسلام» می‌خواند.⁴⁸ در نتیجه، آن‌ها با فقدان جدی امنیت مواجه‌اند. سازمان دیده‌بان حقوق بشر گزارش داده است که بیش از ۷۰۰ نفر در ۱۳ حمله بین سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ کشته شده‌اند و هزاره‌ها که ۱۵٪ جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند، هدف اصلی این حملات بوده‌اند.⁴⁹

داعش-خراسان دست کم از سال ۲۰۱۵ بدینسو بر محلات هزاره‌نشین در افغانستان حمله کرده است.⁵⁰ برای مثال، در ۲۳ جنوری ۲۰۱۶، یک حمله بمبی بر تظاهراتی در کابل که برای اعتراض به تصمیم دولت در مورد مسیر خط برق گرد آمده بودند ۸۰ غیرنظامی را کشت و ۲۵۰ نفر دیگر را زخمی کرد.⁵¹ بیشتر معترضان هزاره بودند و داعش-خراسان مسئولیت این حمله را بر عهده گرفت.⁵² در جولای ۲۰۱۹، یک حمله انتحاری در یک جشن عروسی در ولایت ننگرهار ۸ غیرنظامی را کشت و ۱۴ نفر

⁴⁵ '1.4. Islamic State Khorasan Province (ISKP)', European Union Agency for Asylum (Web Page, April 2022) <<https://euaa.europa.eu/country-guidance-afghanistan-2022/14-islamic-state-khorasan-province-iskp#:~:text=Table%20of%20Contents&text=The%20ISKP%20is%20a%20transnational,%2Dgovernment%20elements%2C%203%5D>>.

⁴⁶ European Asylum Support Office, Afghanistan Country Focus: 46 Country of Origin Information Report (Report, January 2022) <https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_01_EASO_COI_Report_Afghanistan_Country_focus.pdf> 41.

⁴⁷ Weronika Strzyzyska, 'Hundreds of Hazaras Killed by ISKP since Taliban Took Power, Say Rights Group', The Guardian (online, 6 September 2022) <www.theguardian.com/global-development/2022/sep/06/hundreds-of-hazaras-shia-killed-iskp-islamic-state-khorasan-province-taliban-power-human-rights-watch>.

Ibid. 48

⁴⁸ European Asylum Support Office, Afghanistan Country Focus: 49 Country of Origin Information Report (n 46).

⁴⁹ 'Afghanistan: Surge in Islamic State Attacks on Shia', Human Rights Watch (online, 25 October 2021) <www.hrw.org/news/2021/10/25/afghanistan-surge-islamic-state-attacks-shia>.

US Department of State (n 32) 24. 51

⁵⁰ Sune Engel Rasmussen, 'Isis Claims Responsibility for Kabul 52 Bomb Attack on Hazara Protesters', The Guardian (online, 24 July 2016) <www.theguardian.com/world/2016/jul/23/hazara-minority-targeted-by-suicide-bombs-at-kabul-protest>.

هستند. گزارش‌ها حاکی از آن است که داعش-خراسان مسئول این حمله بوده است.⁶⁰

در ۸ اکتبر ۲۰۲۱، یک حمله انتحاری در جریان نماز جمعه در مسجدی شیعه در شهر قندوز ده‌ها نفر را به کام مرگ کشاند.⁶¹ گزارش‌ها حاکی از آن است که ۴۹ نفر کشته و ۱۴۳ نفر دیگر زخمی شدند. این مسجد عمدتاً مورد استفاده جامعه شیعه (هزاره) بود.⁶² داعش-خراسان یک هفته بعد، از طریق کانال‌های تلگرامی خود، مسئولیت این حمله را بر عهده گرفت. در همان ماه، مسجد شیعه دیگری در شهر قندهار، باز هم در جریان نماز جمعه، هدف بمب‌گذاری قرار گرفت که منجر به کشته شدن حداقل ۶۵ نفر و زخمی شدن بیش از ۷۰ نفر شد.⁶³ داعش-خراسان پس از آن بیانیه‌ای رسانه‌ای منتشر کرد و مسئولیت این حمله را نیز بر عهده گرفت.

حملات مرتبط با داعش-خراسان، که عمدتاً محله‌ها و تأسیسات هزاره‌ها را هدف قرار داده بود، در سال ۲۰۲۲ نیز ادامه یافت. برای نمونه، در ۱۹ اپریل ۲۰۲۲، مدرسه عالی عبدالرحیم شهید و مرکز آموزشی ممتاز در دشت‌برچی هدف چندین انفجار قرار گرفت. گزارش‌ها حاکی است که حداقل شش نفر از کادر آموزشی و دانش‌آموزان کشته و ۱۱ نفر دیگر زخمی شدند.⁶⁴ داعش-خراسان بار دیگر مسئولیت این حملات را بر عهده گرفت. چند روز بعد، این گروه مسئولیت حمله دیگری را پذیرفت که در آن بزرگ‌ترین مسجد شیعه افغانستان در مزارشریف هدف انفجار قرار گرفت و منجر به کشته شدن ۳۱ نفر و زخمی شدن ۸۷ نفر دیگر شد.⁶⁵ پیش از پایان سال، یک مؤسسه آموزشی دیگر در دشت‌برچی هدف حمله انتحاری قرار گرفت که ۴۵ دانش‌آموز دختر را به کام مرگ کشاند.⁶⁶

را زخمی کرد.⁵³ یکی از حملات تروریستی به تفصیل مستند شده شامل تیراندازی ۱۲ می ۲۰۲۰ در یک زایشگاهی در محله هزاره‌نشین دشت‌برچی در کابل است.⁵⁴ این حمله منجر به کشته شدن ۲۴ نفر، از جمله نوزادان و مادران شد.⁵⁵ اگرچه داعش-خراسان مسئولیت این حمله را بر عهده نگرفت، بسیاری از طرف‌ها (از جمله دولت ایالات متحده) معتقدند که آن‌ها پشت این حمله بودند.⁵⁶ گزارش‌ها بیان می‌کنند هدف مهاجمان «جستجوی عمدی نوزادان و مادران» بودند و ازینرو زمانی که وارد مجتمع صحنی شدند و «اتاق که نزدیک به ورودی بودند را نادیده گرفتند».⁵⁷

داعش-خراسان دست‌کم از سال ۲۰۱۵ تاکنون محلات هزاره‌نشین در افغانستان را هدف حمله قرار داده است. برای مثال، در ۲۳ جنوری ۲۰۱۶، یک حمله بمبی به تظاهراتی در کابل که در اعتراض به تصمیم دولت درباره خط برق برگزار شده بود، جان ۸۰ غیرنظامی را گرفت و ۲۵۰ نفر دیگر را زخمی کرد.⁵⁸ بیشتر معترضان هزاره بودند و داعش-خراسان مسئولیت این حمله را بر عهده گرفت. در جنوری ۲۰۱۹، یک حمله انتحاری در یک جشن عروسی در ولایت ننگرهار ۸ غیرنظامی را کشت و ۱۴ نفر را زخمی کرد. یکی از حملات تروریستی که به‌طور مفصل مستند شده است، تیراندازی ۱۲ می ۲۰۲۰ در زایشگاهی در محله هزاره‌نشین دشت‌برچی کابل است. این حمله منجر به کشته شدن ۲۴ نفر، از جمله نوزادان و مادران شد. اگرچه داعش-خراسان مسئولیت این حمله را بر عهده نگرفت، بسیاری از منابع (از جمله دولت ایالات متحده) معتقدند که این گروه پشت این حمله بوده است. گزارش‌ها نشان می‌دهند که مهاجمان «به‌طور عمدی در جستجوی نوزادان و مادران» بودند و به همین دلیل هنگام ورود به مجتمع صحنی، «اتاق‌های نزدیک ورودی را نادیده گرفتند».

سال بعد، مدرسه سیدالشهدا در همان محله هزاره‌نشین هدف یک بمب‌گذاری موتر و دو بمب دست‌ساز قرار گرفت که منجر به کشته شدن دست‌کم ۹۰ نفر و زخمی شدن ۲۴۰ نفر دیگر شد. بیشتر قربانیان دختران ۱۱ تا ۱۵ ساله بودند.⁵⁹ بسیاری از ساکنان منطقه غربی کابل، که این کشتار در آنجا رخ داد، از اقلیت قومی هزاره

Ibid. 60

'Suicide Bomber Kills Scores in Afghan Mosque Attack', 61 Reuters (online, 9 October 2021) <www.reuters.com/world/asia-pacific/blast-hits-mosque-northeastern-afghanistan-killing-worshippers-2021-10-08/>.

Ibid. 62

Ehsan Popalzai and Mostafa Salem, 'More than 30 Killed as Suicide Attack Rocks Mosque in Afghanistan's Kandahar' CNN (online, 15 October 2021) <<https://amp.cnn.com/cnn/2021/10/15/asia/mosque-blast-kandahar-intl/index.html>>.

Afghanistan: School Bombings a 'Reprehensible Attack' on Religious and Ethnic Minorities, Amnesty International (online, 19 April 2022) <www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/afghanistan-school-bombings-a-reprehensible-attack-on-religious-and-ethnic-minorities/>.

Afghanistan: "Blood and Fear Everywhere" after Deadly IS Blast', 65 BBC News (online, 22 April 2022) <<https://www.bbc.com/news/world-asia-61174991>>.

Yogita Limaye, 'Afghanistan: "More of Us Might Be Killed - But We Will Win"', BCC News (online, 7 October 2022) <www.bbc.com/news/63158127>.

Fahim Abed, 'Afghan War Casualty Report: July 12-18', The New York Times (online, 18 July 2019) <www.nytimes.com/2019/07/18/magazine/afghan-war-casualty-report.html#:~:text=July%2012%20Nangarhar%20Province%3A%20nine,the%20commander%20in%20Pachiragam%20District.>.

'Afghanistan: Massacre in a Maternity Ward', Médecins Sans Frontières (online, 21 August 2020) <www.doctorswithoutborders.org/latest/afghanistan-massacre-maternity-ward>.

Ibid. 55

56 Kathy Gannon and Tameem Akhgar, 'US Blames Brutal Attacks on Afghan Maternity Hospitals on IS', Associated Press News (online, 16 May 2020) <<https://apnews.com/article/europe-religion-islamic-state-group-eebcd4af6c821e5530f3795352542f9f>>.

Ibid. 57

Thomas Gibbons-Neff and Najim Rahim, 'Bombing Outside Afghan School Kills at Least 90, With Girls as Targets', The New York Times (online, 8 May 2021) <www.nytimes.com/2021/05/08/world/asia/bombing-school-afghanistan.html>.

Ibid. 59

4.4 فراخوان‌ها برای به رسمیت شناسایی نسل‌کشی هزاره‌ها

خشونت و تأثیرات آن اغلب ویژگی‌های تقاطعی دارند، یعنی تحت تأثیر ترکیب عواملی مانند قومیت و مذهب قرار می‌گیرند. به‌عنوان مثال، در مورد هزاره‌ها، که یک گروه قومی غالباً شیعه مسلمان هستند، این ترکیب باعث می‌شود که آن‌ها هدف خشونت قرار گیرند. علاوه بر این، خشونت‌ها معمولاً بر اساس جنسیت نیز اعمال می‌شود، به‌ویژه زمانی که زنان و دختران از گروه‌های اقلیتی هدف قرار می‌گیرند. نمونه‌ای از این نوع خشونت را می‌توان در حمله به زایشگاه کابل مشاهده کرد که پیش‌تر به آن پرداخته شد.

ادعا شده است که نسل‌کشی توسط اعضای طالبان در دوران حکومت اول آن‌ها و همچنین از زمان بازگشت خشونت‌بار آن‌ها به قدرت در سال ۲۰۲۱، و همچنین توسط گروه‌های تروریستی وابسته مانند داعش-خراسان ارتکاب یافته است. همان‌طور که برای هرگونه ادعای جنایت ضروری است، برای معتبر بودن این ادعاها باید تجزیه و تحلیل حقوقی دقیق و منابع معتبر وجود داشته باشد که ادعاهای مطرح‌شده را پشتیبانی کنند. انجام چنین تجزیه و تحلیل‌های دقیقی از حیثه کاری این کتاب راهنما خارج است⁷⁰ در عوض، این بخش به‌طور کلی بر این نکته تأکید دارد که تمام جنایات بین‌المللی ذکرشده در این کتاب راهنما ممکن است در پرونده‌های ص.ج (صلاحیت قضایی جهان شمول) مرتبط با ادعاهای جنایات علیه هزاره‌ها کاربرد داشته باشند.

بدون شک، حملات هدفمند و طولانی‌مدت علیه جامعه هزاره و شیوه زندگی آن‌ها موجب ایجاد احساس طرد و جدایی شده است که ریشه در ساختارها و سیستم‌های افغانستان دارد. اشکال مختلف خشونت، قتل‌های هدفمند، بیجاسازی اجباری، تخریب مساجد و بسیاری دیگر از جنایات، به‌طور سیستماتیک هزاره‌ها را از پویایی‌های اجتماعی افغانستان حذف کرده است. همان‌طور که در بیشتر وقایع مطرح‌شده در این بخش از کتاب راهنما مشاهده می‌شود، حملات علیه هزاره‌ها به‌طور کلی با هیچ‌گونه مسئولیت‌پذیری خاصی روبه‌رو نشده است. فراخوان‌ها برای شناسایی نسل‌کشی هزاره‌ها و گزارش‌های مداوم از جنایات ارتكابی علیه این گروه از مردم باید به‌طور جدی توسط جامعه بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد.

حملات هدفمند علیه هزاره‌ها یا مناطقی که عمدتاً توسط هزاره‌ها سکونت دارند (چه توسط طالبان و چه داعش-خراسان) نگرانی‌های جدی درباره جنایات بین‌المللی مطرح‌شده در این کتاب راهنما ایجاد کرده است. ماهیت سیستماتیک و گسترده این حملات، به‌ویژه، می‌تواند در ارتباط با جنایات علیه بشریت مطرح شود.⁶⁷ علاوه بر قتل، اعمال غیرانسانی و وارد کردن رنج بر هزاره‌ها، این حملات مانع از مشارکت اقلیت‌های هزاره در جامعه، انجام مناسک مذهبی و دسترسی به آموزش نیز شده است. اگرچه داعش-خراسان هیچ‌گونه تسلط ارضی در افغانستان ندارد، اما کارزار کشتار هدفمند آن، به‌ویژه علیه جوامع شیعه هزاره، از زمان تصرف کابل توسط طالبان در آگست ۲۰۲۱ ادامه داشته و همچنان یک نگرانی جدی به شمار می‌آید.

ماهیت طولانی و هدفمند این حملات علیه مردم هزاره منجر به فراخوان‌هایی برای به رسمیت شناختن این جرایم دوامدار به‌عنوان ارتکاب جنایت نسل‌کشی شده است. همان‌طور که در فصل ۱ این کتاب راهنما معرفی شده است، نسل‌کشی یکی از جنایات مورد توجه در این کتاب راهنما است و شامل موارد زیر می‌شود:

1. اعمال خاصی (که شامل کشتن، ایجاد آسیب‌های جسمی یا روحی جدی، انتقال اجباری کودکان می‌شوند)؛
2. زمانی که این اعمال با نیت نابود کردن یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی «به‌طور خاص» انجام شود.⁶⁸

برای اثبات ارتکاب جنایت نسل‌کشی هر دو عنصر باید اثبات شود. الزام نیت دشوار است که اثبات شود و نیاز به شواهد ملموس از نیت ویژه برای نابود کردن گروه «به‌طور خاص» دارد و این نیت به‌طور خاص به نابودی فیزیکی و/یا بیولوژیکی گروه مربوط می‌شود و نه نابودی فرهنگی.⁶⁹

⁶⁷ 'Afghanistan: Surge in Islamic State Attacks on Shia' (n 50).

⁶⁸ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, opened for signature 9 December 1948, 78 UNTS 277 (entered into force 12 January 1951) art II ('Genocide Convention'); Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) art 6 ('Rome Statute').

⁶⁹ See, eg., 'Genocide', UN Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect (Web Page) <www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml#:~:text=To%20constitute%20genocide%2C%20there%20must,to%20simply%20disperse%20a%20group.>.

For such a detailed legal analysis, the authors of this Handbook refer readers to Mehdi J Hakimi, 'The Genocide of Hazaras' (2023) 63 Virginia Journal of International Law Online 19.

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین المللی

بخش

تخریب آبدات فرهنگی

فصل دوم بر تخریب میراث و آبدات فرهنگی تمرکز دارد که اغلب در چارچوب جنایات بین‌المللی بررسی شده در این کتاب راهنما قرار می‌گیرد.

وجود توافقات بین‌المللی گوناگون برای حفاظت از آبدات فرهنگی نشان‌دهنده‌ی تعهد جامعه‌ی جهانی به این مسئله است. با این حال، تخریب این آبدات همچنان بدون مجازات باقی می‌ماند. در افغانستان، نمونه‌ی برجسته‌ی آن تخریب پیکره‌های بودای بامیان توسط طالبان در سال ۲۰۰۱ است.

این بخش با بررسی تخریب پیکره‌های بودای بامیان به‌عنوان یک مطالعه‌ی موردی، پیامدهای عمیق این‌گونه اقدامات را بر جوامعی که این آثار برایشان ارزش فرهنگی و تاریخی دارند، نشان می‌دهد. این تخریب نه‌تنها از بین بردن یک اثر باستانی بود، بلکه بخشی از روند سرکوب و حذف مردم هزاره محسوب می‌شود که در بخش قبلی این کتاب راهنما نیز مورد بحث قرار گرفته است.

در همین راستا، این بخش بر اهمیت بررسی تخریب آبدات فرهنگی در چارچوب پیگردهای ص.ج (صلاحیت قضایی جهان‌شمول) تأکید می‌کند و این‌گونه اقدامات را به‌عنوان بخشی از جنایات بین‌المللی که نیاز به مستندسازی و رسیدگی دارند، مطرح می‌سازد.

مطالب

- 5.1 اهمیت پیکره‌های بودای بامیان | 122
- 5.1.1 موقعیت تاریخی پیکره‌های بودای بامیان | 122
- 5.1.2 ارتباط پیکره‌های بودا با مردم هزاره | 125
- 5.2 تخریب پیکره‌های بودا توسط طالبان در سال ۲۰۰۱ | 125
- 5.2.1 توجیه طالبان برای تخریب | 125
- 5.3 ایدئولوژی مشترک بین طالبان، داعش-خراسان و القاعده | 125
- 5.3.1 تفسیر اسلام و اشکال حکومت‌داری | 126
- 5.3.2 حملات مشابه توسط طالبان و گروه‌های تروریستی وابسته | 127
- 5.3.3 پاکسازی فرهنگی | 128
- 5.4 تخریب آبدات فرهنگی و ضرورت بازخواست | 128

5.1.1 اهمیت پیکره‌های بودای بامیان

پیکره‌ها همچنان یادآور دورانی بودند که جهان از طریق یک شبکه‌ی گسترده‌ی تجاری و ارتباطی زمینی به هم متصل بود⁹ و در سطح بین‌المللی به‌عنوان آثاری ارزشمند شناخته می‌شدند.¹⁰

تخریب پیکره‌های بودای بامیان توسط طالبان در مارچ ۲۰۰۱ رویدادی مهم بود که با محکومیت گسترده جهانی روبه‌رو شد.¹ با این حال، تاکنون هیچ‌کس برای این اقدام پاسخگو نشده است.

بر اساس حقوق بین‌الملل بشر، آبدات فرهنگی بخش جدایی‌ناپذیر هویت فردی و اجتماعی و عاملی کلیدی در حفظ اقلیت‌ها محسوب می‌شود.² پیکره‌های بودای بامیان نه تنها برای مردم هزاره ارزشمند بودند، بلکه در سطح جهانی نیز به‌عنوان میراث تاریخی و فرهنگی اهمیت داشتند.⁴

5.1.1.1 موقعیت تاریخی پیکره‌های بودای بامیان

دره بامیان بخشی از جاده ابریشم است و از نظر تاریخی به‌عنوان گذرگاهی مهم بین اروپا و آسیا نقش داشته، جایی که تبادل کالاها و اندیشه‌ها در آن جریان داشت.⁵ این منطقه همچنین مرکز صومعه‌های بودایی و یکی از مقاصد مهم زیارت بود.⁶ در قرون چهارم و پنجم میلادی، زمانی که افغانستان یکی از مراکز مهم بودیسم بود، دو پیکره‌ی بزرگ بودا در دل صخره‌های بامیان تراشیده شدند.⁷ حتی در زمان ساختشان، این پیکره‌ها نمادی از پیوندهای جهانی این منطقه بودند، چرا که در طراحی آن‌ها تلفیقی از هنر آسیای مرکزی، هند و هلنیستی (یونانی) دیده می‌شد.⁸ با وجود تغییرات گسترده‌ای که در طول قرن‌ها در این منطقه رخ داد، «این

1 Luke Harding, 'Taliban Blow Apart 2,000 Years of Buddhist History', *The Guardian* (online, 4 March 2001) <www.theguardian.com/world/2001/mar/03/afghanistan.lukeharding>.

2 Lara Pratt, 'Prosecution for the Destruction of Cultural Property – Significance of the al Mahdi Trial' (2018) 18(6) *International Criminal Law Review* 1048, 1050. See also International Covenant on Civil and Political Rights, opened for signature 19 December 1966, 999 UNTS 171 (entered into force 23 March 1976) ('ICCPR') art 27; UN Human Rights Committee, CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities), UN GAOR, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5 (8 April 1994) 4 [9].

3 See generally, Said Reza Hussein, 'Destruction of Bamiyan Buddhas, Taliban Iconoclasm and Hazara Response' (2012) 16(2) *Himalayan and Central Asian Studies* 15; Rashid Ahmadi, 'Bamiyan Buddhas: Views from Hazara' (2012) 16(2) *Himalayan and Central Asian Studies* 51; Sayed Askar Mousavi, *The Hazaras of Afghanistan: An Historical, Cultural, Economic and Political Study* (Routledge, 2016) 38.

4 Cornelius Holtorf, 'Destruction and Reconstruction of Cultural Heritage as Future-Making' in Masanori Nagaoka (ed), *The Future of the Bamiyan Buddha Statues: Heritage Reconstruction in Theory and Practice* (Springer, 2020) 157, 158.

5 Kanchana Wangkeo, 'Monumental Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime' (2003) 28(1) *Yale Journal of International Law* 183, 246; Hussein (n 3) 15.

6 Wangkeo (n 5).

7 Hope Ngo, 'Afghanistan: Treasure Chest of Early Asian Culture', *CNN News* (online, 2 March 2001) <<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/03/02/afghanistan.art/index.html>>.

8 Wangkeo (n 5).

9 Helaine Silverman, 'Learning From Ground Zero: The Presence of Absence at Two Sites of Destruction' in Masanori Nagaoka (ed), *The Future of the Bamiyan Buddha Statues: Heritage Reconstruction in Theory and Practice* (Springer, 2020) 187, 188.

10 Wangkeo (n 5) 257.

Pepe Escobar, 'When the Taliban Blew Up the Buddhas', Asia Times 11
(online, 3 March 2021) <<https://asiatimes.com/2021/03/when-the-taliban-blew-up-the-buddha/>>.

پیکره‌ی بزرگتر غربی

پیکره‌ی کوچکتر شرقی

تصاویری از پیکره‌های بودای بامیان پس از تخریب

بالایی: محل پیکره‌ی شرقی پس از تخریب¹²

Tessa Solomon, 'UNESCO Resumes Preservation of 12 Endangered Heritage Sites in Bamiyan, Afghanistan', ART News (online, 21 April 2023) <www.artnews.com/art-news/news/unesco-resumes-preservation-of-endangered-heritage-sites-in-bamiyan-afghanistan-1234665264>

چپ: محل پیکره‌ی غربی پس از تخریب¹³

Adam Taylor, 'What Mohammad Omar Took from Afghanistan That Can Never be Returned', The Washington Post (online, 30 July 2015) <www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/07/30/what-mullah-omar-took-from-afghanistan-that-can-never-be-returned/>

5.1.2 ارتباط پیکره‌های بودا با مردم هزاره

حمله کردند.²² در نهایت، برای نابودی کامل آن‌ها از دینامیت استفاده شد.²³ این اقدام پس از آن صورت گرفت که طالبان پیش‌تر نیز به مجسمه‌ها آسیب رسانده بود، به‌ویژه با تمرکز بر چهره بوداها و حذف برخی از ویژگی‌های صورت آن‌ها.²⁴

5.2.1 توجیه طالبان برای تخریب

طالبان ادعا می‌کرد که یکی از دلایل تخریب مجسمه‌ها جلوگیری از پرستش بت‌ها بوده است.²⁵ با این حال، تقسیرهای متفاوتی از شریعت وجود دارد که چنین اقدامات افراطی را تأیید نمی‌کنند و حملات طالبان را توجیه‌ناپذیر می‌دانند.²⁶ بنابراین، نباید این توجیهات را بدون بررسی دقیق پذیرفت—نه از این جهت که آیا استدلال طالبان از لحاظ نظری موجه بود، و نه از این نظر که آیا ادعای آن‌ها درباره پرستش مجسمه‌ها در میان مردم اساس درستی داشت.

نکته مهم در اینجا این است که طالبان تهدید پرستش بت‌ها را بر اساس یک برداشت نادرست درک کرده بودند. آن‌ها گمان می‌کردند که بازدیدکنندگان در برابر مجسمه‌ها دعا می‌کنند، در حالی که چنین برداشتی نادرست بود.²⁷ نمونه‌ای از این سوء برداشت زمانی رخ داد که یکی از بازدیدکنندگان پیش از یکی از مجسمه‌های بودا حرکتی انجام داد، اما طالبان آن را به اشتباه به‌عنوان یک عمل نیایشی تعبیر کردند.²⁸

5.3 ایدئولوژی مشترک بین طالبان، داعش - خراسان و القاعده

از نظر تاریخی، طالبان ایدئولوژی مشترکی با گروه‌های تروریستی وابسته مانند داعش-خراسان و القاعده داشته‌اند. این گروه از زمان شکل‌گیری خود پناهگاه امنی برای القاعده در افغانستان فراهم کرد و همچنان به حمایت از آن ادامه می‌دهد.²⁹ برای مثال، در سال ۱۹۹۸، اسامه بن لادن با ملا عمر، بنیان‌گذار طالبان، بیعت کرد.

با تغییر ترکیب جمعیتی بامیان در سال‌های پس از ساخت پیکره‌های بودا، جایگاه مذهبی آن‌ها به مرور کم‌رنگ شد.¹⁴ با گسترش اسلام در منطقه، بودیسم به تدریج جای خود را به آیین جدید داد و راهبان بودایی جای خود را به علمای مسلمان سپردند.¹⁵ با این حال، این تغییرات از ارزش این پیکره‌ها برای جامعه‌ی هزاره نکاست.¹⁶ این پیکره‌ها همچنان پیوندی عمیق با فرهنگ محلی را حفظ کردند و به بخشی از هویت تاریخی مردم تبدیل شدند، تا جایی که در قصه‌ها و افسانه‌های عامیانه‌ی منطقه جای گرفتند.¹⁷

هزاره‌ها بر این باورند که پیکره‌های بودای بامیان با ویژگی‌های چهره‌ای تراشیده شده‌اند که بازتابی از سیمای آن‌هاست، و همین امر بوداها را به نمادی از هویت و پیشینه‌ی تباری هزاره‌ها تبدیل کرد.¹⁸ شواهدی همچون سکه‌های کشف‌شده در بامیان، نقاشی‌های دیواری در معابد و پیرامون مجسمه‌های بودا، و تصاویری از پادشاهان آن دوران نیز به شباهت‌های چهره و اندام اشاره دارند. این شواهد نشان می‌دهد که تبار هزاره‌ها را می‌توان تا ساکنان بامیان در زمان ساخت این پیکره‌ها ردیابی کرد.¹⁹

5.2 تخریب پیکره‌های بودا توسط طالبان در سال ۲۰۰۱

در ۲۶ فبروری ۲۰۰۱، ملا محمد عمر، رهبر طالبان، اعلام کرد که طالبان قصد دارد «مجسمه‌های غیر اسلامی» افغانستان را تخریب کند.²⁰ این تصمیم با واکنش تند جامعه بین‌المللی روبه‌رو شد و کشورهایمانند ایالات متحده، هند، روسیه، اتحادیه اروپا و حتی پاکستان آن را محکوم کردند، به این امید که طالبان از اجرای این دستور منصرف شود.²¹

باوجود محکومیت گسترده بین‌المللی، طالبان از تاریخ ۱ مارچ ۲۰۰۱ تخریب بوداهای بامیان را آغاز کرد. گزارش‌ها حاکی از آن بود که نیروهای طالبان ابتدا با هاوان و راکت به این مجسمه‌ها

Ibid. 22
Stephanie Hegarty, 'Bamiyan Buddhas: Should They be Rebuilt?' 23
BBC News (online, 13 August 2012) <www.bbc.com/news/magazine-18991066>.

Husseini (n 3) 39. 24
Wangkeo (n 5) 251. 25
Ibid 252. 26
Ibid 251. 27

Carla Power, 'Saving the Antiquities', Newsweek (online, May 2001) <www.newsweek.com/saving-antiquities -153083>.

In addition, the former leader of Al-Qaeda (Ayman al-Zawahiri) 29 was killed in a drone attack in Kabul after the Taliban had already taken over the country. This emphasises the politics of the Taliban towards terrorist groups: see Jason Burke, 'Al-Qaida Enjoying a Haven in Afghanistan Under Taliban, UN Warns', The Guardian (online, 3 June 2022) <www.theguardian.com/world/2022/jun/03/al-qaida-enjoying-a-haven-in-afghanistan-under-taliban-un-warns>; Mohamed Mokhtar Qandil, 'The Killing of al-Zawahiri: Repercussions for the Taliban', Fikra Forum (online, 16 August 2022) <www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/killing-al-zawahiri-repercussions-taliban>.

Matthew Power, 'The Lost Buddhas of Bamiyan: Picking up the 14 Pieces in Afghanistan', Harper's Magazine (March 2005) 67, 71.

Mousavi (n 3) 90. 15
Ahmadi (n 3) 51. 16

Ankita Haldard, 'Echoes from the Empty Niche: Bamiyan Buddha 17 Speaks Back' (2012) 16(2) Himalayan and Central Asian Studies 53, 81-2.

Husseini (n 3) 26. 18
Mousavi (n 3). 19

Pierre Centlivres, 'The Death of the Buddhas of Bamiyan' 20 Middle East Institute (Web Page, 18 April 2012) <www.mei.edu/publications/death-buddhas-bamiyan>.

Luke Harding, 'Taliban Blow Apart 2,000 Years of Buddhist 21 History', The Guardian (online, 4 March 2001) <www.theguardian.com/world/2001/mar/03/afghanistan.lukeharding>.

5.3.1 تفسیر اسلام و اشکال حکومت‌داری

بر اساس تفسیر اسلام توسط طالبان، داعش-خراسان و القاعده، هر آنچه که در متون مقدس اسلامی یا گفته‌های «سلف صالح» (سه نسل اول مسلمانان پس از پیامبر)³⁵ ذکر شده باشد، معتبر است و آنچه که ذکر نشده، غیرمعتبر و غیرقانونی است.³⁶

گرچه طالبان دارای برخی اختلافات داخلی است، اما به‌طور کلی از ساختار حکومتی مشابه با داعش-خراسان پیروی می‌کند.³⁷ هر دو گروه هدف مشترکی دارند: دستیابی به قدرت نهایی در کشورهايشان. طالبان و داعش-خراسان هر دو دارای یک «امیرالمؤمنین» هستند که به‌عنوان فرماندهی مطلق و بالاترین مقام در سازمان شناخته می‌شود. امیرالمؤمنین کنونی طالبان، هبت‌الله آخوندزاده است³⁸ در این نظام حکومتی، امیرالمؤمنین جایگاهی فراتر از هر مقام دنیوی دارد و اطاعت از دستورات او، حتی در صورت مخالفت فردی، ضروری شمرده می‌شود. یکی از اصول کلیدی در این ساختار «تغلب» است، به این معنا که قدرت از طریق زور و غلبه به دست می‌آید.³⁹ هر دو گروه دموکراسی را غیر اسلامی می‌دانند و قوانین وضع‌شده توسط نهادهای بشری را رد کرده، تنها احکام شریعت را مبنای حکمرانی خود قرار می‌دهند.⁴⁰

این گروه‌های تروریستی به‌دنبال برپایی «خلافت» خود با هر وسیله ممکن هستند.⁴¹ و هرگونه مخالفت با آن‌ها را مخالفت با خدا و پیامبر تلقی می‌کنند. از این منظر، هر فرد یا گروهی که از ایدئولوژی آن‌ها تبعیت نکند، مستحق سرکوب و حتی حذف از طریق خشونت است.⁴² یکی از ابزارهای اصلی این گروه‌ها برای تحمیل سلطه‌ی خود، ایجاد و گسترش ترس است. آن‌ها از وحشت و سرکوب به‌عنوان راهکاری برای جلوگیری از شورش، نافرمانی یا هرگونه مقاومت استفاده می‌کنند. در این چارچوب، تخریب آبدات و میراث فرهنگی نیز بخشی از استراتژی آن‌ها محسوب می‌شود.

³⁰ پس از حملات ۱۱ سپتامبر، طالبان از تحویل دادن بن لادن خودداری کردند.³¹ علاوه بر این، برخی گزارش‌های اطلاعاتی نشان می‌دهند که سراج‌الدین حقانی، وزیر داخله افغانستان و از رهبران طالبان، عضو شورای رهبری گسترده‌تر القاعده است.³² این شواهد بر ارتباط عمیق میان این گروه‌ها و اشتراک ایدئولوژیک آن‌ها تأکید دارد.

افزون بر این، القاعده همواره به‌طور علنی از طالبان حمایت کرده است. برای نمونه، پس از خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان، فرماندهی عمومی القاعده اعلام کرد که «پیروزی تاریخی طالبان راه را برای تمامی امت مسلمه جهت رهایی از حکمرانان مستبد طاغوتی که از سوی غرب بر جهان اسلام تحمیل شده‌اند، خواهد گشود»³³

در سال‌های اخیر، بخش عمده‌ای از جذب نیرو برای داعش-خراسان از طریق صفوف طالبان انجام شده است. به‌طور مثال، ملا ابو روف، فرماندار پیشین طالبان در ولایت پکتیا، بیعت خود را با داعش-خراسان اعلام کرد.³⁴ افرادی دیگر نیز بین این گروه‌ها جابجا شده‌اند. با توجه به انتقال آسان اعضای طالبان به داعش-خراسان، می‌توان نتیجه گرفت که هیچ تضادی در ایدئولوژی‌های آن‌ها وجود ندارد.

Driss El-Bay, 'Afghanistan: The Pledge Binding al-Qaeda to the Taliban', BBC News (online, 7 September 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58473574>.

Yaqoob-Ul-Hassan, 'Taliban and Al-Qaeda: The Unbreakable Relationship' (2022) 46(2) Strategic Analysis 211, 214.

Thomas Joscelyn, 'U.N. Report Cites New Intelligence on Haqqanis' Close Ties to Al Qaeda', The Long War Journal (online, 7 June 2021) <www.longwarjournal.org/archives/2021/06/u-n-report-cites-new-intelligence-on-haqqanis-close-ties-to-al-qaeda.php>; Parwiz Karokhail, 'Differences Emerge in Taliban Leadership as Interior Minister Makes Public Criticism', Arab News (online, 13 February 2023) <www.arabnews.com/node/2250366/world>.

Bryce Loidolt, 'How the al-Qaeda-Taliban Alliance Survived' (2022) 64(3) Survival 133, 133.

Mairaj ul Hamid and Sher Hassan, 'ISIS and Taliban: U.S. Strategies and Prospects' (2022) 40(1) Pakistan Journal of American Studies 88, 93.

John L Esposito, *Islam: The Straight Path* (Oxford University Press, 1998). 35

Mohammad Moheq, 'Taliban and ISIS: Seven Similarities, Seven Differences' (2019) 47(3) *Journal of Socialist Theory* 495, 495.

Mirwais Balkhi, 'The Caliph v The Emir al-Mu'minin: Which Islamic Model of Statehood Will the Taliban Adopt?' *Fair Observer* (online, 19 May 2022) <www.fairobserver.com/world-news/the-caliph-v-the-emir-al-m-uminin-which-islamic-model-of-statehood-will-the-taliban-adopt/>.

Ibid. 38

Moheq (n 36) 496. 39

'Recognition and the Taliban', Brookings Institution (Web Page, 30 September 2022) <www.brookings.edu/articles/recognition-and-the-taliban-2/>.

Though there are some internal disputes among the Taliban concerning whether to establish a caliphate, see Balkhi (n 37).

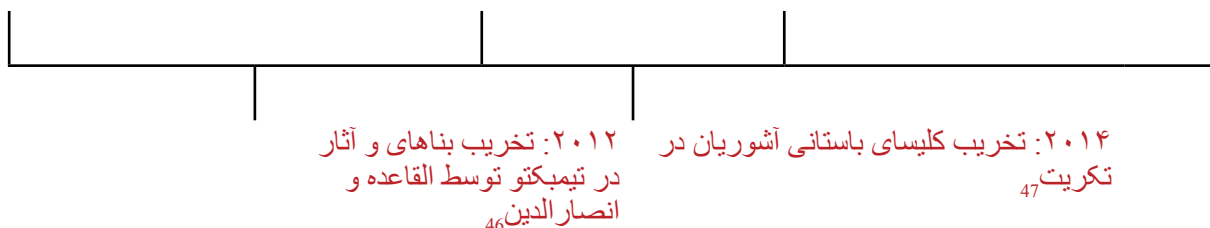
Moheq (n 36) 496. 42

5.3.2 حملات مشابه توسط طالبان و گروه‌های تروریستی وابسته

۲۰۰۶: بمب‌گذاری القاعده در مسجد هزاره
ساله العسکری در عراق⁴³

۲۰۱۴: بمب‌گذاری داعش
در مقبره یونس پیامبر
(یونه) در عراق⁴⁴

۲۰۰۶: بمب‌گذاری القاعده در مسجد
هزاره ساله العسکری در عراق⁴⁵

Michael Crowley, 'How the Fate of One Holy Site Could Plunge Iraq Back into Civil War', Time Magazine (online, 26 June 2014) <<https://time.com/2920692/iraq-isis-samarra-al-askari-mosque/>>. 43

Eyder Peralta, 'Video Shows Islamic State Blowing Up Iraq's Tomb Of Jonah', NPR (online, 25 July 2014) <www.npr.org/sections/thetwo-way/2014/07/25/335192229/video-shows-islamic-state-blowing-up-iraqs-tomb-of-jonah>. 44

Chris Johnston, 'Isis Militants Destroy Remains of Hatra in Northern Iraq', The Guardian (online, 8 March 2015) <www.theguardian.com/world/2015/mar/07/isis-militants-destroy-hatra-iraq>; Graham Bowley and Robert Mackey, 'Destruction of Antiquities by ISIS Militants Is Denounced', The New York Times (online, 27 February 2015) <www.nytimes.com/2015/02/28/world/middleeast/destruction-of-antiquities-by-militants-is-denounced.html>. 45

'Timbuktu Shrines Damaged by Mali Ansar Dine Islamists', BBC News (online, 30 June 2012) <www.bbc.com/news/world-africa-18657463>. 46

'Islamists Destroy 7th Century Church, Mosque in Tikrit, Iraq', Assyrian International News Agency (online, 25 September 2014) <www.aina.org/news/20140925012701.htm>. 47

حملات فوق مشابه تخریب پیکره‌های بودا
توسط طالبان در سال ۲۰۰۱ هستند و روند
تخریب را از سوی گروه‌هایی که ایدیولوژی
مشابهی دارند نشان می‌دهند.

5.4 تخریب آبدات فرهنگی و ضرورت بازخواست

همان‌طور که در این فصل توضیح داده شد، طالبان در اصل مشابه داعش و القاعده هستند. همه این گروه‌ها آبدات فرهنگی را با کمترین مسئولیت‌پذیری یا هیچ‌گونه مسئولیت‌پذیری تخریب کرده‌اند و به توجیهاتی مشابه نکیه دارند که خود را تنها نماینده فرهنگی می‌دانند که «پاک» است. نمونه بارز آن تخریب پیکره‌های بودای بامیان توسط طالبان است که با وجود اعتراض جهانی به این تخریب، طالبان هیچ‌گاه مسئولیتی در این زمینه به‌عهده نگرفته‌اند. این موضوع و سایر تخریب‌های آبدات فرهنگی باید مورد تحقیق و تعقیب قرار گیرد و بخشی از تلاش‌ها برای مسئولیت‌پذیر کردن اعضای طالبان از طریق اصل صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) باشد.

به‌عنوان مثال، تخریب پیکره‌های بودا را می‌توان جزو سرکوب و آزار مردم هزاره، که در فصل قبلی کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفت، در نظر گرفت، زیرا این تخریب‌ها به شواهد ادامه‌دار و پیوسته هدف‌گیری این گروه قومی و مذهبی افزوده است. تخریب آبدات فرهنگی در واقع در چارچوب چندین جرم بین‌المللی قرار می‌گیرد که در دادگاه‌ها و محاکم بین‌المللی قابل مجازات هستند، و بسیاری از کشورها در سراسر جهان نیز آن را قابل پیگرد از طریق ص.ج می‌دانند.

در دیوان بین‌المللی کیفری (آی.سی.سی.سی)، تخریب آبدات فرهنگی یکی از مسائلی بود که دادگاه در دوسیه «المهدی» بررسی کرد.⁵⁶ پس از پذیرش گناه توسط متهم، این دوسیه منجر به محکومیت متهم به جرم، از جمله حملات عمدی به آبدات تاریخی و ساختمان‌ها در شهر تیمبکتو، کشور مالی شد.⁵⁷

Prosecutor v Al Mahdi (Judgment and Sentence) (International Criminal Court, Trial Chamber VIII, Case No ICC-01/12-01/15, 27 September 2016).

Ibid [62]–[63], [111]. 57

پاکسازی فرهنگی یا همگن‌سازی فرهنگی به‌عنوان رویکردی دولتی برای معیاری‌سازی فرهنگی شناخته می‌شود.⁴⁸ گروه‌هایی مانند طالبان و القاعده این روش را از طریق تحمیل ایدئولوژی خود به جمعیتی که بر آن حکومت می‌کنند، به‌منظور ایجاد ترس و تأمین مالی فعالیت‌های جنایتکارانه به‌کار می‌برند.⁴⁹ این دو گروه خود را به‌عنوان مدافعان نوین تسنن اسلامی معرفی کرده‌اند.⁵⁰ علاوه بر این، آن‌ها استفاده از نهادها و نگاره‌ها برای به‌تصویر کشیدن شخصیت‌های دینی را رد کرده.⁵¹ و باور دارند که فرهنگ‌های دیگر بی‌ارزش هستند و باید از بین بروند تا نسخه‌ای از اسلام که خودشان ترویج می‌دهند، اجرا شود.⁵²

همان‌طور که در ابتدای فصل اشاره شد، آبدات فرهنگی بخش مهمی از هویت یک جامعه هستند که اغلب مختص گروه‌ها یا مناطق خاص می‌باشند. داعش از تخریب تصاویر و اشیاء مذهبی به‌عنوان ابزاری برای تحمیل سلطه خود بر جمعیت‌های مختلف در مناطق گوناگون جهان استفاده کرده است، همراه با خشونت جسمی و روانی شدید علیه مردم آن مناطق.⁵³ این اقدامات به‌طور مداوم با تلاش‌هایی برای جلب توجه عامه همراه بوده است.⁵⁴ آن‌ها ادعا می‌کنند که تخریب این آثار به‌معنای تزکیه سرزمین‌شان است، به‌طوری‌که نشان دهند این سرزمین تنها طبق اصول اسلامی اداره خواهد شد.⁵⁵ این رویدادها نشان می‌دهند که داعش آماده است هر فرهنگی را که با ارزش‌های خود هم‌خوانی ندارد، نابود کند.

Daniele Conversi, 'Cultural Homogenization, Ethnic Cleansing, and 48 Genocide' (Oxford Research Encyclopaedia of International Studies, 30 November 2017) <<https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-139?jsessionid=92E56C3A1A1382239A393CF0A0980874?rsk=y=zPnUJI&result=1>>.

'UN Security Council Adopts Historic Resolution for the Protection 49 of Heritage', UNESCO (Press Release, 24 March 2017) <<https://en.unesco.org/news/security-council-adopts-historic-resolution-protection-heritage>>.

Javid Ahmad, 'The Taliban's Religious Roadmap for Afghanistan', 50 Middle East Institute (online, 26 January 2022) <www.mei.edu/publications/talibans-religious-roadmap-afghanistan>.

Antoine Dib and Milagros Aurora Revilla Izquierdo, 'Terrorism and 51 the Loss of Cultural Heritage: The Case of ISIS in Iraq and Syria' in Olimpia Niglio and Eric Yong Joong Lee (eds), *Transcultural Diplomacy and International Law in Heritage Conservation* (Springer, 2021) 377, 380.

Mehdi J Hakimi, 'The False Inclusivity of the Taliban's Emirate', 52 Al Jazeera (online, 26 October 2020) <www.aljazeera.com/opinions/2020/10/26/the-false-inclusivity-of-the-talibans-emirate>.

Nicole Winchester, 'Targeting Culture: The Destruction of Cultural 53 Heritage in Conflict', UK Parliament (Web Page, 14 December 2022) <<https://lordslibrary.parliament.uk/targeting-culture-the-destruction-of-cultural-heritage-in-conflict/>>.

For example, the attack on Palmyra by ISIS was primarily to 54 gain public attention: Emma Cunliffe and Luigi Curini, 'ISIS and Heritage Destruction: A Sentiment Analysis' (2018) 92(364) *Antiquity* 1094–1111.

Zack Beauchamp, 'Why ISIS is Destroying Syrian and Iraqi 55 Heritage Sites', Vox (online, 19 August 2015) <www.vox.com/2015/3/11/8184207/islamist-monuments>.

دوسیه دادستان علیه احمد الفقی المهدی (دوسیه المهدی)

احمد الفقی المهدی متهم شد که عضو جنبش انصارالدین، گروهی مرتبط با القاعده و متصل به دادگاه اسلامی تیمبکتو، بوده است.⁵⁸

محاکمه او در دادگاه کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) از ۲۲ آگست ۲۰۱۶ آغاز شد، جایی که وی به اتهام حمله عمدی به آبدات تاریخی مالی، جرم خود را پذیرفتی.⁵⁹ المهدی به دلیل مشارکت در تخریب عامدانه یادمان‌ها و ساختمان‌های تاریخی در تیمبکتو، مالی، در سال ۲۰۱۲ مجرم شناخته شد.⁶⁰

در ۲۷ سپتامبر ۲۰۱۶، او به ۹ سال حبس محکوم شد.⁶¹ سپس در ۲۵ نوامبر ۲۰۲۱، به دلیل مدت بازداشت، حکم زندان او کاهش یافت و تاریخ تکمیل مجازات به ۱۸ سپتامبر ۲۰۲۲ تغییر کرد.⁶²

دوسیه المهدی نخستین دوسیه‌ای بود که آی.سی.سی در آن، جرم حمله عمدی به میراث فرهنگی را مورد بررسی قرار داد.⁶³ این دوسیه به‌عنوان یک «دوسیه تاریخی» شناخته می‌شود، به‌ویژه از نظر رویکرد آن به جرایم علیه میراث فرهنگی و نقش عدالت بین‌المللی در این حوزه.⁶⁴ با وجود اهمیت این دوسیه، نگرانی‌هایی درباره استفاده از آن به‌عنوان الگویی برای دوسیه‌های آینده مطرح شده است.⁶⁵ المهدی به جرم خود اقرار کرد و شواهد متعددی از مشارکت او در حملات وجود داشت که شدت تخریب را نشان می‌داد.⁶⁶ با این حال، در دوسیه‌های دیگر ممکن است متهمان جرم خود را نپذیرند یا شواهد مستند مشابه در دسترس نباشد.

Ibid [31]. 58

Karolina Wierczyńska and Andrzej Jakubowski, 'Individual Responsibility for Deliberate Destruction of Cultural Heritage: Contextualizing the ICC Judgment in the Al-Mahdi Case' (2017) 16 Chinese Journal of International Law 696, 699.

Prosecutor v Al Mahdi (Judgment and Sentence) (n 56) [62]–[63]. 60

Ibid [111]. 61

Ibid [111]. 62

Wierczyńska and Jakubowski (n 59) 696. 63

Ibid 696–7. 64

Comment, 'Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi: International Criminal Court Imposes First Sentence for War Crime of Attacking Cultural Heritage' (2017) 130(7) Harvard Law Review 1978, 1981–5.

Ibid 1982. 66

با اینکه تخریب مجسمه‌های بودا در بامیان پیش از اجرایی شدن اساسنامه روم دادگاه کیفری بین‌المللی رخ داده است و بنابراین ممکن است مستقیماً در صلاحیت این دادگاه قرار نگیرد، اما همچنان می‌تواند در روندهای ص.ج مورد توجه قرار گیرد. افزون بر این، موارد مشابه تخریب، چه در گذشته و چه در آینده، می‌توانند در تحقیقات جنایی مربوط به جرایم بین‌المللی بررسی شوند - چه در سطح ملی از طریق ص.ج و چه در سطح بین‌المللی در ارتباط با تفتیش‌های جاری آی.سی.سی درباره وضعیت افغانستان.

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین‌المللی

بخش

VI

سرکوب و آزار مبتنی بر
جنسیت

فصل ۲ به بررسی سرکوب و آزار سیستماتیک و وحشیانه زنان و دختران توسط طالبان می‌پردازد. این بخش به ایدیولوژی افراطی‌ای که اعمال طالبان بر اساس آن استوار است، پرداخته و یکی از جنبه‌های اصلی آن را که ممنوعیت رسمی آموزش زنان (فراتر از صنف ششم) است، مطرح می‌کند. این سیاست باعث شده افغانستان تنها کشوری در جهان باشد که چنین محدودیتی برای زنان در آموزش برقرار کرده است. آن‌طور که این بخش نشان می‌دهد، برخورد طالبان با زنان و دختران امروز به‌طور واضح یادآور دوره اول سلطه آنان در اواخر دهه ۱۹۹۰ است و نشان می‌دهد که طالبان، به رغم هرگونه ادعای دیگری، هنوز هم موضعی بسیار ناپذیرفتنی در برابر جنسیت دارند و به‌طور آشکار در تلاش برای حذف زنان و دختران از زندگی عمومی‌اند

هدف‌گیری خاص زنان این ضرورت را برجسته می‌کند که باید اعمال طالبان از دیدگاه تقاطع‌محور (انترسکشنال) بررسی شوند؛ چرا که اقدامات آنان نه تنها درد و رنج گسترده‌ای برای مردم غیرنظامی به‌وجود می‌آورد، بلکه به‌طور ویژه هویت‌های خاصی را هدف قرار می‌دهد. این مسئله اهمیت ویژه‌ای برای پیگردهای حقوقی در قالب صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) دارد، چون احتمالاً شامل اتهاماتی از جنایات بین‌المللی با ابعاد جنسیتی خواهد بود.

این بخش همه ابعاد سرکوب و آزار طالبان علیه زنان را به‌طور کامل پوشش نمی‌دهد، بلکه نگاهی کلی به این وضعیت ارائه می‌دهد و به فراخوان‌های فعلی برای اصلاحات در سطح بین‌المللی پرداخته تا شدت و حدت رفتار طالبان با زنان و دختران در افغانستان به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد.

مطالب

6.1 زنان در جریان نخستین سلطه وحشت‌بار (اواخر دهه ۱۹۹۰) | 132

6.1.1 زندگی عمومی | 132

6.1.2 دسترسی به خدمات صحت | 132

6.1.3 دسترسی به آموزش | 133

6.2 رفتار با زنان پس از برگشت طالبان | 133

6.2.1 زندگی عمومی | 133

6.2.2 دسترسی به خدمات صحت | 134

6.2.3 دسترسی به آموزش | 134

6.2.4 دسترسی به کار | 134

6.3 اهمیت نگاه جنسیتی در پاسخگویی کولو اهمیت | 135

6.1 زنان در جریان نخستین سلطه وحشت‌بار (اواخر دهه ۱۹۹۰)

این فرمان‌ها به‌طور وحشیانه‌ای از طریق وزارت «امر به معروف و نهی از منکر» اجرا می‌شدند.⁸ این وزارتخانه مستقیماً به رهبر طالبان، ملا محمد عمر، گزارش می‌داد. کارمندان وزارت در اماکن عمومی گشت‌زنی کرده و زنانی را که فکر می‌کردند قوانین را نقض کرده‌اند، با ضرب‌وشتم مجازات می‌کردند.⁹

نمونه‌هایی از این مجازات‌ها شامل تنبیه زنان به دلیل پوشیدن جوراب‌های نازک، نمایان شدن مچ دست، دست یا مچ پا، یا نداشتن همراه مرد بود.¹⁰ این ضرب‌وشتم‌ها اغلب با سیم فلزی انجام می‌شد و با تهدید به خشونت بیشتر و آزار لفظی همراه بود.¹¹ این مجازات‌ها نه تنها ظالمانه و تحقیرآمیز بودند، بلکه هیچ روند قانونی عادلانه‌ای برای پیگیری نداشتند و زنان حتی حق اعتراض یا استیناف نداشتند.¹²

6.1.2 دسترسی به خدمات صحتی

در سال ۱۹۹۷، طالبان در کابل شفاخانه‌های جداگانه‌ای برای مردان و زنان ایجاد کردند و اکثر شفاخانه‌ها را مجبور ساختند که از پذیرش بیماران زن خودداری کنند.¹³ در نتیجه، نیم میلیون زن ساکن پایتخت تنها به یک شفاخانه، یعنی شفاخانه رابعه بلخی، دسترسی داشتند که ۳۵ بستر داشت و از تجهیزات طبی حیاتی و آب پاک محروم بود.¹⁴

طالبان همچنین ممنوعیت کار زنان در خارج از خانه را به کارکنان زن شفاخانه‌ها نیز گسترش دادند و تنها در شفاخانه رابعه بلخی به زنان اجازه کار داده شد.¹⁵ بعدها، طالبان این دستور جداسازی را تا حدی تغییر دادند و به برخی شفاخانه‌ها اجازه پذیرش زنان را دادند، مشروط بر اینکه آن‌ها در بخش‌های جداگانه نگهداری شوند و توسط کارکنان زن معالجه گردند.¹⁶

کارکنان زن صحتی و بیماران، هر دو، با محدودیت‌های شدیدی مواجه بودند که بر کیفیت خدمات درمانی تأثیر گذاشت. برای نمونه، داکتران زن مجبور به پوشیدن لباس مذهبی بودند و هنگام رفتن به کار مورد حمله قرار می‌گرفتند.¹⁷ بیماران زن هنگام سفر به شفاخانه مورد بازجویی قرار می‌گرفتند و در صورت نداشتن یک

ظهور طالبان در دهه ۱۹۹۰ ارزش‌های افراطی، به‌ویژه سرکوب حقوق زنان، را در سراسر افغانستان گسترش داد. چنان‌که در بخش ۱ این قسمت از کتاب راهنما بحث شده است، طالبان در جنوب افغانستان پایگاه محکمی ایجاد کردند و تا سپتامبر ۱۹۹۶ بر بیشتر مناطق افغانستان، از جمله پایتخت، تسلط یافتند.¹ مورد نخستین دوره وحشت‌بار سلطه طالبان به اندازه کافی معلومات مستندسازی نشده است، به‌ویژه در مقایسه با تکرار بسیاری از شیوه‌های سرکوبگرانه از اواخر دهه ۱۹۹۰ که اکنون دوباره اعمال می‌شود. آنچه در ادامه می‌آید عمدتاً مبتنی بر برخی از یافته‌های کلیدی گزارش دیده‌بان حقوق بشر تحت عنوان «انکار انسانیت: نقض سیستماتیک حقوق زنان در افغانستان» (۲۰۰۱) و چند منبع دیگر از آغاز قرن جدید میلادی است.²

6.1.1 زندگی عمومی

در اواخر دهه ۱۹۹۰، طالبان دستورات سختگیرانه‌ای صادر کردند که زنان را از کار کردن خارج از خانه، رفتن به مکتب و حتی بیرون رفتن از خانه بدون همراهی یک خویشاوند مرد منع می‌کرد.³ زنان در اماکن عمومی مجبور به پوشیدن چادری بودند؛ پوششی که تمام بدن را می‌پوشاند و تنها یک پنجره کوچک برای دیدن و تنفس باقی می‌گذاشت.⁴ حتی پوشیدن کفش و جوراب سفید برای زنان ممنوع بود چون سفید رنگ پرچم طالبان بود.⁵ مردانی که از حقوق زنان دفاع می‌کردند، مانند کسانی که در آموزش دختران نقش داشتند یا به زنان اجازه کار می‌دادند، نیز با مجازات روبرو می‌شدند.⁶ طالبان با این دستورات حقوق اساسی زنان در زمینه آزادی اجتماع، حق تجمع مسالمت‌آمیز و آزادی رفت‌وآمد را نقض کردند.⁷

1 Lindsay Maizland, 'The Taliban in Afghanistan,' Council on Foreign Relations (online, 19 January 2023) <www.cfr.org/background/taliban-afghanistan>.

2 Human Rights Watch, *Humanity Denied: Systematic Violations of Women's Rights in Afghanistan* (Report, 2001) <www.hrw.org/reports/2001/afghan3/afgwrdr1001.pdf>.

3 Ibid 6–7.

4 Ibid 12.

5 Paul McGeough, 'From the Archives, 2001: The Taliban's War on Women', *The Sydney Morning Herald* (online, 10 September 2021) <www.smh.com.au/world/asia/from-the-archives-2001-the-taliban-s-war-on-women-2021-10901-p58nvy.html>.

6 Farooq Yousaf and Dean Peacock, 'Challenging Stereotypes: Afghanistan's Male Advocates for Gender Equality', *Women's International League for Peace and Freedom* (online, 14 April 2023) <www.wilpf.org/challenging-stereotypes-afghanistans-male-advocates-for-gender-equality>.

7 Human Rights Watch, *Humanity Denied* (n 2) 10.

8 Ibid 2.

9 Ibid 12–13.

10 Heather Barr, 'For Afghan Women, the Frightening Return of "Vice and Virtue"', *Human Rights Watch* (Web Page, 29 September 2021) <www.hrw.org/news/2021/09/29/afghan-women-frightening-return-vice-and-virtue>.

11 Human Rights Watch, *Humanity Denied* (n 2) 12–13.

12 Ibid 11.

13 Widney A Brown and Laura Grenfell, 'The International Crime of Gender-Based Persecution and the Taliban' (2003) 4 *Melbourne Journal of International Law* 347, 350.

14 Ibid.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Human Rights Watch, *Humanity Denied* (n 2) 12–14.

از طریق این فرمان‌ها، طالبان زنان را از حوزه عمومی محروم کرده و حقوق آن‌ها را در زمینه‌های آموزش و کار، آزادی بیان و تجمع، آزادی حرکت و مشارکت عمومی (مانند دسترسی به پارک‌ها و حمام‌های عمومی، رستوران‌ها) و همچنین دسترسی به خدمات صحتی و عدالت محدود کرده است. محدودیت‌هایی که طالبان برای زنان در افغانستان اعمال کرده است، جزو سخت‌ترین محدودیت‌ها در جهان می‌باشد. به عنوان مثال، افغانستان تحت حاکمیت طالبان تنها کشوری است که به‌طور رسمی آموزش زنان را فراتر از صنف ششم ممنوع کرده است.²⁷

6.2.1 زندگی عمومی

جامعه بین‌المللی بلافاصله پس از تسلط طالبان گزارش‌هایی از رفتارهای تبعیض‌آمیز علیه زنان دریافت کرد. بسیاری از فعالان حقوق زنان و زنان برجسته مورد سرکوب و اذیت قرار گرفته‌اند و اکنون یا در پناهگاه‌ها به سر می‌برند یا دستگیر شده‌اند.²⁸ ورزش‌های زنان دیگر مجاز نیست.²⁹ از نوامبر تا دسامبر ۲۰۲۱، طالبان ورود زنان به پارک‌ها، شهر بازی‌ها، باشگاه‌ها و حمام‌های عمومی را ممنوع کردند.³⁰ در ماه می ۲۰۲۲، زنان مجبور شدند صورت خود را در فضاهای عمومی و خصوصی به‌طور کامل بپوشانند و از سفر بین‌شهری بدون همراه مرد (محرم) منع شدند.³¹

با تسلط طالبان در ۲۰۲۱، برخی از زنان اظهار کرده‌اند که احساس امنیت و آرامش بیشتری دارند زیرا حملات کورکورانه آنها کاهش یافته است.³² با این حال، این امر به قیمت آزادی آن‌ها تمام شده است.³³ سازمان ملل متحد اعلام کرده است که ۲۰ سال پیشرفت در زمینه حقوق زنان با بازگشت طالبان یک شبه نابود شد.³⁴ جامعه بین‌المللی از طالبان خواسته است که محدودیت‌های وضع شده علیه زنان را با توجه به قوانین بین‌المللی کاهش دهند.³⁵

Sahar Fetrat, 'One Year On, the Taliban Still Attacking Girls' Right to Education', Human Rights Watch (online, 24 March 2023) <<https://www.hrw.org/news/2023/03/24/one-year-taliban-still-attacking-girls-right-education>>.

Barr (n 10). 28

'Afghan Women Speak of the Heartache of Being Barred from the Sports they Love', ABC News (online, 12 January 2023) <www.abc.net.au/news/2023-01-12/afghan-women-athletes-barred-from-play-fear-taliban-threats/101847578>.

'Taliban Timeline: The Crackdown on Afghan Women's Education and Rights', VOA News (online, 21 December 2022) <www.voanews.com/a/taliban-timeline-the-crackdown-on-afghan-women-s-education-and-rights/6885387.html>.

Ibid. 31

Alison Davidian, 'Press Briefing: The Situation of Women and Girls in Afghanistan', UN Women (Web Page, 25 July 2022) <www.unwomen.org/en/news-stories/speech/2022/07/press-briefing-the-situation-of-women-and-girls-in-afghanistan>.

Ibid. 33

'Afghanistan: UN Experts Say 20 Years of Progress for Women and Girls; Rights Erased Since Taliban Takeover', Office of the High Commissioner for Human Rights ('OHCHR') (Web Page, 8 March 2023) <www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/afghanistan-un-experts-say-20-years-progress-women-and-girls-rights-erased>.

Afghanistan: UN Committees Urge Taliban to Honour Their Promises to Protect Women and Girls', Office of the High Commissioner for Human Rights ('OHCHR') (Web Page, 30 August 2021) <www.ohchr.org/en/press-releases/2021/08/afghanistan-un-committees-urge-taliban-honour-their-promises-protect-women>.

خویشاوند مرد برای همراهی، با دشواری زیادی روبه‌رو می‌شدند.¹⁸ جداسازی داکتران و بخش‌های مردانه و زنانه موجب کاهش کیفیت خدمات صحتی برای زنان شد.¹⁹

در مجموع، فرامین سخت‌گیرانه مذهبی طالبان تأثیرات عمیقی بر دسترسی زنان به خدمات صحتی مناسب گذاشت.

6.1.3 دسترسی به آموزش

مدتی پس از به قدرت رسیدن طالبان، ملا عمر دستور داد که آموزش زنان و دختران «موقتاً معلق» شود.²⁰ این شامل تعطیلی تحصیلات دانشگاهی برای چهار هزار دانشجوی زن در دانشگاه کابل بود.²¹

در واکنش به تعطیلی مکاتب برای زنان و دختران توسط طالبان، بسیاری از سازمان‌های بشردوستانه از ایجاد مکاتب خصوصی خانگی برای دختران حمایت کردند.²² اما در سال ۱۹۹۸، طالبان دستور داد که تمامی این مکاتب بسته شوند و قوانینی جدید صادر کردند تا آموزش را به دختران هشت ساله و کوچکتر محدود کنند.²³

مطالعات دینی قرآنی تنها مضمونی بود که در مدارسی که برای دانش‌آموزان زن باز مانده بود، تدریس می‌شد.²⁴

6.2 رفتار با زنان پس از برگشت طالبان

بازگشت طالبان به قدرت در سال ۲۰۲۱ به معنای بازگشت به سرکوب گسترده و سیستماتیک زنان و دختران بود که یادآور سلطه وحشت‌بار نخستین دوره طالبان در دهه ۱۹۹۰ است. از زمان تسلط طالبان، این گروه بسیاری از فرمان‌ها را صادر و اجرا کرده است که عمدتاً زنان را به‌طور خاص هدف قرار داده‌اند.²⁵ این فرمان‌ها توسط وزارت «امر به معروف و نهی از منکر» صادر می‌شود که مشابه دوران سلطه نخستین طالبان، نقش مهمی در اجرای قوانین سختگیرانه و سرکوبگرانه ایفا می‌کند. این وزارتخانه در گذشته از طریق ایستگاه رادیویی طالبان، صدای شریعت، دستورالعمل‌ها و قوانین خود را به جامعه اعلام می‌کرد.²⁶

Ibid 15–16. 18

Ibid 15–17. 19

Human Rights Watch, "You Have No Right to Complain" Education, 20 Social Restrictions, and Justice in Taliban-Held Afghanistan (Report, 30 June 2020) <www.hrw.org/report/2020/06/30/you-have-no-right-to-complain/education-social-restrictions-and-justice-taliban-held> 12.

Ibid 12–13. 21

Ibid 13. 22

Brown and Grenfell (n 13). 23

Ibid 351. 24

'Taliban Edicts Against Afghan Women and Girls', Feminist Majority Foundation (Web Page, 2023) <<https://feminist.org/our-work/afghan-women-and-girls/taliban-edicts>>.

'V. International Law', Human Rights Watch (Web Page) <<https://www.hrw.org/reports/2001/afghan3/afgwrld1001-04.htm>>.

6.2.2 دسترسی به خدمات صحی

۴۴ یک سال بعد، طالبان پس از واکنش منفی بین‌المللی، وعده بازگشایی مکاتب برای دختران را داد، اما تا حال (نوامبر ۲۰۲۳) این ممنوعیت همچنان پابرجاست^{۴۵} سال تحصیلی جدید افغانستان در ۲۰۲۳ شاهد بازگشایی مکاتب برای پسران بود در حالی که صدها هزار دختر نوجوان هنوز از حضور در صنف‌های متوسطه خود محروم بودند.^{۴۶} تنها مدارس دینی برای دختران از همه سنین باز هستند.^{۴۷}

رویکرد طالبان در قبال آموزش تکرار واضحی از شیوه‌های آن‌ها در دوران نخستین سلطه وحش‌بار آنهاست

در اگست ۲۰۲۲، زنان علیه سرکوب حقوق بنیادی خود اعتراض کردند.^{۴۸} طالبان تلاش کردند این اعتراضات را با ضرب و شتم زنان، تیراندازی هوایی و دستگیری آن‌ها متوقف کنند.^{۴۹} این اعتراضات اکنون به ندرت اتفاق می‌افتند، زیرا معترضان از برخوردی که ممکن است از سوی طالبان با آن مواجه شوند، می‌ترسند. دانش‌آموزان، معلمان و استادان مرد نیز به دلیل حمایت از حق تحصیل زنان پس از ممنوعیت حضور زنان در دانشگاه، مورد حمله و بازداشت قرار گرفته‌اند.^{۵۰}

6.2.4 دسترسی به کار

ممنوعیت آموزش برای زنان و دختران پیامدهای عمیقی بر آینده اشتغال خواهد داشت.^{۵۱} دختران جوان از فرصت‌های لازم برای یادگیری مهارت‌های مورد نیاز جهت ورود به بازار کار محروم شده‌اند،^{۵۲} و این در حالی است که زنان حتی پیش از بازگشت طالبان نیز در زمینه اشتغال در وضعیت آسیب‌پذیری قرار داشتند، به‌ویژه پس از نخستین دوره حکومت این گروه در دهه ۱۹۹۰.

ممنوعیت آموزش زنان، آزادی حرکت و کار به این معناست که کیفیت و دسترسی به خدمات صحی برای زنان نیز کاهش یافته است. نهاد «داکتران بدون مرز» گزارش داده‌اند که محدودیت حرکت زنان بدون محرم تأثیر شدیدی بر دسترسی آن‌ها به خدمات اولیه و ثانویه صحی داشته است؛ زنانی که هیچ عضوی از خانواده ندارند که بتواند نقش محرم را ایفا کند، نمی‌توانند برای دریافت خدمات صحی سفر کنند.^{۳۶} عدم دسترسی به خدمات صحی همچنین با کاهش تعداد داکتران و پرستاران زن که در خدمات قابلگی و نسایی ولادی تخصص دارند، پیچیده‌تر شده است.^{۳۷} به همین دلیل، شفاخانه‌ها مجبور شده‌اند داکتران بی‌تجربه و دانشجویان طب را استخدام کنند.^{۳۸} این وضعیت مشابه وضعیت مراقبت‌های بهداشتی زنان در دهه ۱۹۹۰ است و تغییرات مثبتی در نگرش و رفتار طالبان نسبت به زنان و دختران نشان نمی‌دهد.

6.2.3 دسترسی به آموزش

افغانستان در حال حاضر تنها کشوری در جهان است که به‌طور رسمی آموزش برای زنان و دختران (فراتر از صنف ششم) را ممنوع کرده است.^{۳۹}

در سپتامبر ۲۰۲۱، طالبان تفکیک جنسیتی در صنف‌های را اجرائی کردند.^{۴۰} زنان هنوز قادر به حضور در دانشگاه بودند، اما باید از ورودی‌های جداگانه وارد می‌شدند و محدود به یادگیری در صنف‌های ویژه زنان بودند.^{۴۱} از آن زمان، زنان از حضور در دانشگاه ممنوع شده‌اند.^{۴۲} در مارچ ۲۰۲۲، دختران بالای صنف ششم به‌طور رسمی از حضور در مکاتب منع شدند.^{۴۳} یک‌شنبه، میلیون‌ها دختر خلاف میل شان به کودکان کارگر تبدیل شدند.

Joshua McDonald, 'Photo Essay: From Students to Labourers: 44 The Reality for Afghan Girls Living under the School Ban', Save the Children (Media Release, 7 December 2022) <www.savethechildren.org.au/media/media-releases/photo-essay-from-students-to-labourers>.

'Taliban Timeline: The Crackdown on Afghan Women's Education 45 and Rights' (n 30).

'Afghanistan School Year Starts Without Millions of Teenage 46 Girls', Al Jazeera (online, 23 March 2023) <www.aljazeera.com/news/2023/3/23/afghanistan-school-year-starts-without-teenage-girls>.

Ibid. 47

Lynne O'Donnell, 'Taliban Mark a 'Black Day' for Afghanistan 48 with More Violence Against Women', Foreign Policy (online, 15 August 2022) <https://foreignpolicy.com/2022/08/15/afghanistan-taliban-women-one-year-anniversary-kabul-protest/>.

Ibid. 49

'Teach Everyone Or No One': Afghan Men Join in Protests Against 50 Taliban's Ban on Women's Education', Radio Free Europe / Radio Liberty (online, 29 December 2022) <www.rferl.org/a/afghanistan-taliban-ban-women-university-protests-men/32199112.html>.

International Labour Organization ('ILO'), 'Employment in 51 Afghanistan in 2022: A Rapid Impact Assessment' (Briefing Note, 7 March 2023) <www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/briefing-note/wcms_869949.pdf> 4-5.

Ibid. 52

Médecins Sans Frontières, 'Persistent Barriers to Access Healthcare 36 in Afghanistan: The Ripple Effects of a Protracted Crisis and a Staggering Economic Situation' (Report, 2022) <https://reliefweb.int/report/afghanistan/persistent-barriers-access-healthcare-afghanistan-ripple-effects-protracted-crisis-and-staggering-economic-situation#:~:text=It%20highlights%20some%20of%20the,existing%20restrictions%20placed%20on%20women> 3-4.

Ibid 25. 37

Sana Atef, Mehssa Elham and Freshta Ghani, 'The Deadly Toll 38 Inflicted by Taliban Restrictions on Female Midwives and Doctors', Zan Times (Web Page, 17 April 2023) <https://zantimes.com/2023/04/17/the-deadly-toll-inflicted-by-taliban-restrictions-on-female-midwives-and-doctors/>.

Sahar Fetrat, 'One Year On, the Taliban Still Attacking Girls' Right 39 to Education', Human Rights Watch (online, 24 March 2023) <www.hrw.org/news/2023/03/24/one-year-taliban-still-attacking-girls-right-education>.

'Taliban Timeline: The Crackdown on Afghan Women's Education 40 and Rights' (n 30).

Ibid. 41

'Taliban Bar Women from University Education in Afghanistan', 42 AP News (online, 21 December 2022) <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-3cea615c4d5d6d5d7da68b593a7546f2>.

'Taliban Timeline: The Crackdown on Afghan Women's Education 43 and Rights' (n 30).

دارند که به این تعهدات پایبند بمانند.⁶² سرکوب سیستماتیک زنان و دختران توسط طالبان همچنین پرسش‌هایی درباره ارتکاب جنایات بین‌المللی، به‌ویژه جنایت علیه بشریت به دلیل سرکوب و آزار بر مبنای جنسیت، مطرح می‌کند.⁶³ در واقع، کارشناسان سازمان ملل مطمئن‌اند که رفتار طالبان با زنان می‌تواند مصداق «سرکوب و آزار» باشد.⁶⁴

بنابراین، یک نگاه جنسیتی در هرگونه اقدام، از جمله ص.ج، که به دنبال پاسخگو ساختن طالبان برای جنایاتی است که در افغانستان رخ داده و همچنان ادامه دارد، ضروری است. با این حال، در حالی که دوسیه‌های ص.ج در آلمان و سوئیس اخیراً توانسته‌اند مرتکبین را به دلیل خشونت جنسی به‌عنوان جنایت علیه بشریت مسئول بشناسند،⁶⁵ به‌طور کلی، دوسیه‌های ص.ج مرتبط با آزار بر مبنای جنسیت همچنان کم‌اند. طبق گزارش «تریبل انترنشنال»، یکی از چالش‌های اصلی این است که دادستان‌ها اغلب این جنایت را در اولویت پایین‌تری قرار می‌دهند، چراکه چنین دوسیه‌هایی نیازمند منابع تخصصی بیشتری هستند و همچنان با موانع جدی در زمینه جمع‌آوری شواهد و مستندسازی روبه‌رو هستند.⁶⁶ علاوه بر این، در حقوق بین‌الملل، تا نوامبر ۲۰۲۳، تنها اساسنامه روم این نوع سرکوب و آزار بر اساس جنسیت را به رسمیت شناخته است — هرچند که این معاهده همچنان با محدودیت‌های صلاحیت قضایی مواجه است.⁶⁷

با درک نیاز به تقویت ابعاد جنسیتی در بررسی جنایات بین‌المللی و پاسخگو ساختن مرتکبین رفتارهای سرکوبگرانه علیه زنان و دختران در کشورهایی مانند افغانستان و ایران، زنان این کشورها یک کارزار جهانی را برای پایان دادن به آپارتاید جنسیتی راه‌اندازی کرده‌اند.

پس از تسلط دوباره طالبان، اشتغال زنان به شدت کاهش یافته است.⁵³ بسیاری از زنان دیگر کار نمی‌کنند، و آن‌هایی که همچنان شاغل‌اند، اغلب به فعالیت‌هایی مانند خوداشتغالی خانگی، زراعت یا خیاطی روی آورده‌اند.⁵⁴ افزون بر این، طالبان به زنان توصیه کرده‌اند که در خانه بمانند، زیرا ممکن است جنگجویان این گروه با آن‌ها بدرفتاری کنند.⁵⁵ خبرنگاران زن، کارمندان دولتی و معلمان مکاتب یا از کار برکنار شده‌اند یا به‌طور کامل شغل خود را از دست داده‌اند.⁵⁶ تنها شمار اندکی از کارکنان زن در بخش‌های صحت و آموزش هنوز مشغول به کارند،⁵⁷ اما حتی آن‌ها نیز در بسیاری از موارد معاشی دریافت نمی‌کنند، زیرا این بخش‌ها عمدتاً متکی به کمک‌های خارجی بودند که پس از بازگشت طالبان به قدرت قطع شده است.⁵⁸

6.3 اهمیت نگاه جنسیتی در پاسخگویی

حتی پیش از بازگشت طالبان به قدرت، نظام قضایی افغانستان برای زنان قربانی خشونت نه تنها پناهگاهی نبود، بلکه اغلب آن‌ها را دوباره قربانی می‌کرد. زنانی که جرایم را گزارش می‌دادند، به‌جای دریافت حمایت قانونی و جبران خسارت، خودشان مجازات می‌شدند.⁵⁹ اکنون، تحت حاکمیت طالبان، زنان حتی همین حداقل دسترسی به عدالت را هم از دست داده‌اند.⁶⁰

محرومیت زنان از آموزش، خدمات صحتی، کار، آزادی حرکت و تجمع، همراه با تبعیض جنسیتی، نقض آشکار قوانین بین‌المللی حقوق بشر است. افغانستان بیشتر معاهدات کلیدی حقوق بشر را تصویب کرده⁶¹ و طالبان، به‌عنوان مقامات بالفعل، مسئولیت

⁶² 'Comment by UN Human Rights Spokesperson Jeremy Laurence 62 on Afghanistan', Office of the High Commissioner for Human Rights ('OHCHR') (Web Page, 29 March 2023) <www.ohchr.org/en/statements/2023/03/comment-un-human-rights-spokesperson-jeremy-lau-rence-afghanistan>.

⁶³ Rome Statute of International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) art 7 ('Rome Statute') which defines 'crimes against humanity' to include 'persecution against any identifiable group', including on the grounds of gender - in connection with any act referred to in the article.

⁶⁴ Gabrielle Tétrault-Farber, 'Taliban's Persecution of Women could be 'Crime Against Humanity' - UN Report', Reuters (online, 7 March 2023) <www.reuters.com/world/asia-pacific/talibans-persecution-women-could-be-crime-against-humanity-un-report-2023-03-06/>.

⁶⁵ For an overview of these cases, see Anwar Raslan and Alieu Kosiah discussed in TRIAL International, 'Universal Jurisdiction Annual Review 2022' (Report, 4 April 2022) <https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2022/03/TRIAL_International_UJAR-2022.pdf> 54.

⁶⁶ Ibid 10.

⁶⁷ Rome Statute (n 63) art 7.

Ibid. 53

Ibid. 54

⁵⁵ Maggie Astor, Sharif Hassan and Norimitsu Onishi, 'A Taliban Spokesman Urges Women to Stay Home Because Fighters Haven't Been Trained to Respect Them', New York Times (online, 24 August 2021) <www.nytimes.com/2021/08/24/world/asia/taliban-women-afghanistan.html>.

Barr (n 10). 56

⁵⁷ 'Afghanistan: Taliban Deprive Women of Livelihoods, Identity', Human Rights Watch (Web Page, 18 January 2022) <www.hrw.org/news/2022/01/18/afghanistan-taliban-deprive-women-livelihoods-identity>.

Ibid. 58

⁵⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights ('OHCHR'), In Search of Justice for Crimes of Violence Against Women and Girls, (Report, 1 December 2020) <www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/AF/UNAMA_OHCHR_Violence_Women.pdf> 19.

⁶⁰ 'Afghanistan Dispatch: Women's Ability to Access the Court System has been Completely Wrecked', Jurist (online, 13 March 2023) <www.jurist.org/news/2023/03/afghanistan-dispatch-womens-ability-to-access-the-court-system-has-been-completely-wrecked/>.

⁶¹ 'Huquq and Human Rights', Ministry of Justice (Web Page) <<https://moj.gov.af/en/huquq-and-human-rights>>.

این کارزار به‌طور مشخص خواستار گسترش تعریف جنایت آپارتاید در حقوق بین‌الملل - که در حال حاضر به آپارتاید نژادی محدود است⁶⁹ - به‌گونه‌ای است که آپارتاید جنسیتی را نیز در بر بگیرد.⁷⁰ این تلاش‌های دادخواهانه هم‌زمان با پیشبرد کارها بر روی پیش‌نویس کنوانسیون جنایات علیه بشریت در سازمان ملل در حال انجام است.⁷¹ برای بررسی دقیق‌تر ضرورت این تغییر، علاوه بر جرم «سرکوب و آزار بر اساس جنسیت» که در حال حاضر در حقوق بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است، خوانندگان می‌توانند به تحلیل حقوقی اخیر شورای آتلانتیک و مرکز عدالت جهانی مراجعه کنند.⁷²

فراخوان‌های اصلاحی فوق، موجی مهم در راستای اولویت‌بخشی به پاسخگویی در قبال جنایات مبتنی بر جنسیت ایجاد کرده است. نویسندگان این کتاب راهنما از این تلاش‌ها حمایت کرده و بر ضرورت تقویت نگاه جنسیتی در فرآیندهای ص.ج تأکید می‌کنند.

See 'FAQS', End Gender Apartheid (Web Page) <<https://endgenderapartheid.today/>>; Patrick Wintour, 'Campaign Calls for Gender Apartheid to be Crime under International Law', The Guardian (online, 8 March 2023) <www.theguardian.com/society/2023/mar/08/campaign-calls-for-gender-apartheid-to-be-under-international-law>.

Rome Statute (n 63) art 7(1)(j); International Convention on the 69 Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, opened for signature 30 November 1973, 1015 UNTS 243 (entered into force 18 July 1976).

'FAQS' (n 68); Wintour (n 68). 70

See, eg, 'UN Decision to Advance Crimes Against Humanity Treaty', 71 Human Rights Watch (online, 18 November 2022) <www.hrw.org/news/2022/11/18/un-decision-advance-crimes-against-humanity-treaty>; Akila Radhakrishnan and Danielle Hites, 'Expanding Justice for Gender-Based Crimes with a Treaty on Crimes Against Humanity', Just Security (online, 29 September 2021) <www.justsecurity.org/78395/expanding-justice-for-gender-based-crimes-with-a-treaty-on-crimes-against-humanity/>.

Atlantic Council and Global Justice Center, 'Amending the Crime 72 Against Humanity of Apartheid to Recognize and Encompass Gender Apartheid' (Legal Brief, 2023) <<https://endgenderapartheid.today/download/brief/Gender%20Apartheid%20Brief.pdf>>.

فصل ۲

افغانستان و

جرائم بین‌المللی

بخش

VII

مقاومت در پنجشیر

فصل ۲ کتاب راهنما با مروری بر ادعاهای جرایم بین‌المللی در یک منطقه خاص از افغانستان به پایان می‌رسد. ولایت پنجشیر، از آنجا که محل فعالیت چندین گروه مقاومت است، هدف اقدامات خشونت‌آمیز طالبان قرار گرفته است. طالبان برای سرکوب گروه‌های مخالف، به هر قیمتی از جمله حمله به غیرنظامیان، دست به اقدامات سرکوبگرانه زده است.

در واقع، پنجشیر آخرین ولایتی بود که در برابر تسلط طالبان مقاومت کرد و سه هفته پس از سقوط کابل در اگست ۲۰۲۱، طالبان اعلام کرد که این ولایت را تصرف کرده‌اند.¹ گروه‌های مقاومت تا آن زمان در پنجشیر و ولسوالی‌های همجوار مانند اندراب در برابر طالبان ایستاده بودند.

طالبان همچنان گروه‌های مقاومت و غیرنظامیان در این مناطق را هدف قرار می‌دهد.² گزارش‌هایی از اعدام‌های فراقضایی، بازداشت‌های خودسرانه و شکنجه غیرنظامیان در پنجشیر و ولایات همجوار مانند بغلان و تخار منتشر شده است.

این بخش، نگاهی به تاریخچه سیاسی پنجشیر و نقش مهم آن به‌عنوان پایگاه گروه‌های مقاومت علیه طالبان دارد. سپس نمونه‌هایی از گزارش‌های مربوط به جنایات ارتكابی در پنجشیر و مناطق اطراف و پیامدهای این اقدامات بر غیرنظامیان ارائه می‌شود. این رویدادها، همچون بسیاری از موارد مطرح‌شده در فصل ۲ کتاب راهنما، بدون پاسخگویی باقی مانده‌اند و امیدواریم که از طریق اصل صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) در دستور کار تحقیقات و پیگردهای قضایی قرار گیرند

مطالب

7.1 پس‌زمینه پنجشیر | 139

7.1.1 مرور کلی | 139

7.1.2 موقعیت ولایت | 139

7.1.3 مقاومت مسلحانه علیه طالبان | 140

7.2 جنایات در پنجشیر | 140

7.2.1 کشتار فراقضایی | 142

7.2.2 بازداشت‌ها و توقیف خودسرانه | 142

7.2.3 شکنجه و بدرفتاری | 142

7.2.4 بیجاسازی اجباری | 143

7.2.5 تلاشی و مصادره اموال غیرنظامیان | 143

7.3 مقاومت و پاسخگویی | 144

1 James Oliphant and Stephen Coates, 'Taliban Claim Control of Panjshir, Opposition says Resistance will Continue' Reuters (online, 7 September 2021) <www.reuters.com/world/india/taliban-claim-control-panjshir- evacuation-flights-await-clearance-2021-09-06/>.

2 Arwa Ibrahim and Usaid Siddiqui, 'Taliban Claims Victory in Panjshir as it Calls to End War', Al Jazeera (online, 6 September 2021) <[138](http://www.aljazeera.com/news/2021/9/6/taliban-claims-complete-capture-of-panjshir-valley- live#:~:text=The%20Taliban%20has%20taken%20complete,weeks%20after%20taking%20over%20Kabul.>.</p>
</div>
<div data-bbox=)

7.1 پس زمینه پنجشیر

7.1.1 مرور کلی

افغانستان درگیر چندین منازعه مسلحانه پیچیده و هم‌زمان بوده است. درگیری‌ها در پنجشیر میان طالبان و نیروهای محلی، از جمله جبهه مقاومت ملی افغانستان، از سپتامبر ۲۰۲۱ به‌عنوان یک «منازعه مسلحانه غیر بین‌المللی» شناخته می‌شود.³ این بدان معناست که قوانین بین‌المللی بشردوستانه در این درگیری، به‌ویژه آن‌هایی که به درگیری‌های غیر بین‌المللی مربوط می‌شوند، قابل اعمال است. این موضوع اهمیت زیادی دارد چون نحوه برخورد با غیرنظامیان در پنجشیر نگرانی‌هایی جدی را درباره‌ی وقوع جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی ایجاد کرده است.⁴ جرایم علیه بشریت ممکن است در زمان جنگ و صلح رخ دهند (که در فصل ۱ کتاب راهنما توضیح داده شده)، اما جرایم جنگی تنها در دوران مخاصمات مسلحانه اتفاق می‌افتند، مثل نقض‌های شدید حقوق بین‌الملل بشردوستانه.

7.1.2 موقعیت ولایت

پنجشیر یکی از ولایت‌های شمال‌شرقی افغانستان است که در دو ساعتی شمال پایتخت، کابل، موقعیت دارد.⁵ این ولایت به هفت ولسوالی تقسیم شده و شامل ۵۱۲ روستا می‌باشد.⁶ دره‌ی پنجشیر که در داخل ولایت پنجشیر قرار دارد، ۱۲۰ کیلومتر امتداد داشته و توسط قله‌های بلندی که ۳۰۰۰ متر از سطح دره ارتفاع دارند، احاطه شده است.⁷ به دلیل موقعیت جغرافیایی، پنجشیر منطقه‌ای منزوی و دشوارگذر است و تنها یک راه مواصلاتی به این ولایت منتهی می‌شود.

نقشه دره پنجشیر⁸

واقع در شمال شرق افغانستان، جمعیت ولایت پنجشیر تقریباً ۱۷۰,۰۰۰ نفر است و متشکل از تاجیک‌ها، هزاره‌ها، پشه‌ای‌ها، نورستانی‌ها، پشتون‌های گلجایی و سایر اقلیت‌های قومی می‌باشد.

این بخش به‌طور خاص به تحلیل حقوقی نمی‌پردازد که آیا حوادث خاصی جرایم علیه بشریت یا جنگی محسوب می‌شوند، بلکه نمونه‌هایی از گزارش‌ها را ارائه می‌دهد که نگرانی‌هایی درباره این جرایم ایجاد کرده است. پیش از آن، این بخش نگاهی اجمالی به موقعیت جغرافیایی و تاریخچه‌ی مقاومت در پنجشیر دارد. اگرچه طالبان به‌طور قطع دوره‌ی جدیدی از سلطه‌گری خود را در افغانستان آغاز کرده است، اما باید از وجود مقاومت نیز یاد کرد. همچنین، لازم است به روش‌های وحشیانه‌ای که طالبان برای سرکوب هرگونه مخالفت با حکومت و ایدئولوژی خود به‌کار می‌برد، اشاره شود. آنچه در پنجشیر رخ داده، نمونه‌ای از این سرکوب است که متأسفانه هنوز بدون پاسخگویی باقی مانده است.

3 Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains": The Collective Punishment of Civilians in Panjshir by the Taliban (Report, 2023) <www.amnesty.org/en/documents/asa11/6816/2023/en/> 9.

4 Notably, Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) art 8 ('Rome Statute'); Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, opened for signature 12 August 1949, 75 UNTS 31 (entered into force 21 October 1950) art 3 ('GC I'); Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, opened for signature 12 August 1949, 75 UNTS 85 (entered into force 21 October 1950) art 3 ('GC II'); Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War, opened for signature 12 August 1949, 75 UNTS 135 (entered into force 21 October 1950) art 3 ('GC III'); Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, opened for signature 12 August 1949, 75 UNTS 287 (entered into force 21 October 1950) art 3 ('GC IV'); Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts ('AP II'); International Committee of the Red Cross ('ICRC'), Customary International Humanitarian Law Study

5 'Explainer: Panjshir - Afghanistan's Valley of Resistance', Al Jazeera (online, 23 August 2021) <www.aljazeera.com/news/2021/8/23/explainer-afghanistans-panjshir-valley>.

6 'About: Panjshir Province', DBpedia (Web Page) <https://dbpedia.org/page/Panjshir_Province>.

7 Paul Kerley and Lucia Blasco, 'Afghanistan: The 'Undefeated' Panjshir Valley - An Hour from Kabul', BBC News (online, 26 August 2021) <www.bbc.com/news/world-asia-58329527>.

8 New Reports of Fighting in Afghanistan's Panjshir Trigger Fresh Claims of Taliban War Crimes', Radio Free Europe / Radio Liberty (online, 13 May 2022) <www.rferl.org/a/afghanistan-panjshir-taliban-atrocities/31848654.html>; 'Panjshir', European Union Agency for Asylum (Web Page, December 2020) <<https://euaa.europa.eu/country-guidance-afghanistan-2020/panjshir#:~:text=Panjshir%20is%20located%20in%20central,main%20ethnic%20group%20is%20Tajik.>>.

د طالبانو تر برید وروسته په پنجشیر کې د دوی د کړنو په تړاو پر دغې ډلې د نړیوالو جنایتونو څو تورو په پورې شول. د ۲۰۲۱م کال په سپتمبر میاشت کې د دغه ولایت د نیولو راهیسې، طالبان د ملګري وګړو د نیولو، بندې کولو، شکنجه کولو او وژلو په ګډون د بېلابېلو جرمونو په ترسره کولو تورن دي.¹⁷ این اتهامات به وپه در ارتباط با جنایات اخیر در مناطق شمالی ولایت پنجشیر و درگیری های جاری با جنگجویان جبهه مقاومت مطرح گردیده است. بسیاری از این گزارش ها به نقض حقوق بشر در ولسوالی های شمالی پنجشیر اشاره دارند که از طریق نوار ویدیویی و صوتی مستند شده اند.¹⁸

ICRC (n 4) rr 89 and 156; Rome Statute (n 4) art 8(2)(c)(i); GC I (n 17) art 3; GC II (n 4) art 3; GC III (n 4) art 3; GC IV (n 4) art 3; AP II (n 4) art 4(2)(a).

Ahmad Mukhtar, 'Afghanistan War Rekindles, Claiming Lives and Sending Civilians Fleeing as Taliban Battles Panjshir Valley Resistance' CBS News (online, 16 May 2022) <www.cbsnews.com/news/afghanistan-war-taliban-resistance-panjshir-massoud-fighting-deaths-displaced/>.

پنجشیر تاریخ طولانی ای از مقاومت علیه طالبان دارد.⁹ این منطقه در جریان جنگ داخلی در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ در برابر نیروهای طالبان ایستادگی کرد و به عنوان یکی از پایگاه های مقاومت در برابر حملات طالبان به منظور اعاده جمهوریت در افغانستان شناخته می شود.¹⁰

احمدشاه مسعود، سیاستمدار و فرماندهی نظامی که در دره پنجشیر رشد یافته بود، در دهه ۱۹۸۰ نقش کلیدی در رهبری نیروهای نظامی افغانستان علیه تهاجم شوروی داشت و در جریان جنگ داخلی دهه ۱۹۹۰ علیه طالبان جنگید.¹¹ پس از تسلط طالبان بر کابل در سال ۱۹۹۶، مسعود «ائتلاف شمال» را بنیان گذاشت، که بین سال های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۱ جنگ دفاعی علیه پیشروی طالبان را رهبری کرد.¹² او نقش مهمی در جلوگیری از سلطه کامل طالبان بر افغانستان ایفا کرد و به آوارگان در مناطق تحت کنترل خود پناه داد.

پس از سقوط کابل و دیگر بخش های افغانستان به دست طالبان در سال ۲۰۲۱، پسرش احمد مسعود جایگاه او را به دست گرفت و با استفاده از شیوه های مشابه پدرش به مقاومت در برابر طالبان ادامه داد.¹³ احمد مسعود بنیان گذار و رهبر «جبهه مقاومت ملی» که نوعی «مقام بالفعل» در ولایت بود، چنانچه قبلاً به آن اشاره شد.¹⁴ آنان مانند ائتلاف شمال به مقاومت شان ضد طالبان ادامه دادند. این جبهه که عمدتاً از جنگجویان تاجیک و اعضای پیشین نیروهای ملی دفاعی و امنیتی افغانستان تشکیل شده است،¹⁵ تا اگست ۲۰۲۱ کنترل دره پنجشیر را در دست داشت که آخرین منطقه ای خارج از سلطه طالبان بود. تا دسامبر ۲۰۲۲، جبهه مقاومت دیگر هیچ قلمروی را تحت کنترل خود نداشت، اما حتی حالا همچنان حملات چریکی را با هدف به چالش کشیدن حاکمیت طالبان در افغانستان ادامه می دهد.¹⁶

9 Khalid Mafton, 'Do the Taliban Face Potent Armed Resistance in Afghanistan?' VOA News: South and Central Asia (online, 14 August 2022) <www.voanews.com/a/do-the-taliban-face-potent-armed-resistance-in-afghanistan-6700348.html>.

10 Abubakar Siddique, 'Taliban Faces Rising Armed Resistance From Former Government Factions', Radio Free Europe / Radio Liberty (online, 27 April 2022) <www.rferl.org/a/taliban-resistance-former-government-factions/31823881.html>.

11 Sandy Gull, *Afghan Napoleon: The Life of Ahmad Shah Massoud* 261. (Haus Publishing, 2021)

12 Thomas Withington, 'The Early Anti-Taliban Team' (2001) 57(6) Bulletin of the Atomic Scientists 1, 13-15.

13 Luke Coffey, 'US has an Opportunity to Support the National Resistance Front of Afghanistan', Hudson (online, 21 September 2022) <www.hudson.org/node/45119>.

14 Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 5.

15 Peter Mills, 'Taliban Struggles to Contain Afghan National Resistance Front' (2022) Institute for the Study of War 1.

16 Jacob Zenn, 'Brief: National Resistance Front (NRF) Fails to Foment Unrest Against the Taliban', The Jamestown Foundation (online, 31 March 2023) <<https://jamestown.org/program/brief-national-resistance-front-nrf-fails-to-foment-unrest-against-the-taliban/>>.

نمونه‌هایی از حملات علیه غیرنظامیان

رویدادهای عهده

یک شبکه رادیویی نیز گزارش داده که طالبان در یک هفته بیش از ۱۰۰ غیرنظامی را در ولسوالی پریان بازداشت کرده است.²⁸

در ماه می ۲۰۲۲، طالبان دهها پسر و مرد غیرنظامی را از دره عبدالله خیل، که شامل چندین روستای کوچک در ولسوالی دره است، به طور گسترده و خودسرانه بازداشت کرد.²⁹ این جستجوهای خانه‌به‌خانه پس از افزایش تنش‌ها میان طالبان و جبهه مقاومت ملی انجام شد. به گزارش عفو بین‌الملل، حدود ۲۰۰ نفر در این عملیات به طور غیرقانونی بازداشت شدند.³⁰ متأسفانه، این تنهایی از موارد متعدد بازداشت‌های جمعی در پنجشیر است.

7.2.3 شکنجه و بدرفتاری

عفو بین‌الملل گزارش داده است که در چندین مورد، غیرنظامیان بازداشت‌شده توسط طالبان تحت شکنجه قرار گرفته و به قتل رسیده‌اند.³¹ از جمله، دودهنان از ولسوالی دره که برای جستجوی مواشی شان به ولسوالی رخه رفته بودند، توسط طالبان بازداشت شدند و پیش از مرگشان به طرز بی‌رحمانه‌ای مورد ضرب و شتم قرار گرفتند. همچنین، یک مرد دیگر طبق گزارش‌های رسانه‌ای به اتهام عضویت در جبهه مقاومت ملی بازداشت، زندانی و سپس تحت شکنجه قرار گرفت و در ولسوالی بازارک کشته شد.³² طالبان به رسانه‌های محلی گفته‌اند که او بر اثر حمله قلبی جان باخته است.³³ عفو بین‌الملل گزارش داده که شواهد مربوط به قتل بی‌رحمانه این سه نفر، پس از بازیابی اجسادشان، در شبکه‌های اجتماعی منتشر شده است.³⁴

علاوه بر این موارد مرگ ناشی از شکنجه، گزارش‌هایی از شکنجه و بدرفتاری‌هایی که به مرگ منجر نشده‌اند نیز ثبت شده است.³⁵ به گفته دیده‌بان حقوق بشر، این موارد شامل بازداشت غیرقانونی و شکنجه ساکنان مناطقی است که طالبان آن‌ها را به حمایت از جبهه مقاومت ملی متهم می‌کنند.³⁶

عفو بین‌الملل گزارش داده است که بین ۱۲ تا ۱۴ سپتامبر ۲۰۲۲، در ولسوالی‌های خنج، دره و رخه‌ی ولایت پنجشیر، چندین مورد کشتار فراقضایی رخ داده است.¹⁹ این گزارش تخمین می‌زند که دهها نفر در ولسوالی‌های دره و خنج به قتل رسیده‌اند و دوازده نفر دیگر در ولسوالی رخه، پس از بازداشت توسط طالبان، جان باخته‌اند.²⁰

این شواهد از طریق شهادت شاهدان و اطلاعات منبع باز دیجیتال، از جمله ویدیوها و تصاویر ماهواره‌ای، گردآوری شده است.²¹ تعداد دقیق قربانیان هنوز مشخص نیست، اما سازمان ملل در گزارشی تعداد ۴۸ نفر را که به طور غیرقانونی در این منطقه کشته شده‌اند، ثبت کرده است.²² هرچند رقم دقیق اعدام‌ها در ولسوالی‌های مختلف پنجشیر همچنان نامعلوم است، اما گزارش‌ها تأیید می‌کنند که غیرنظامیان بازداشت شده، تحت شکنجه قرار گرفته و در نهایت به قتل رسیده‌اند.²³

7.2.2 بازداشت‌ها و توقیف خودسرانه

چندین منبع گزارش داده‌اند که طالبان به طور خودسرانه [یعنی بدون حکم محکم باصلاحیت] غیرنظامیان را بازداشت کرده و برای ترساندن مردم محلی در پنجشیر، آن‌ها را به زندان انداخته است.²⁴ در حالی که تعداد دقیق غیرنظامیانی که توسط طالبان بازداشت شده‌اند هنوز مشخص نیست، بسیاری از ساکنان محل که طالبان آن‌ها را به داشتن ارتباط با جبهه مقاومت ملی متهم کرده، به طور خودسر بازداشت و زندانی شده‌اند.²⁵ این بازداشت‌ها همچنین اعضای خانواده افرادی را شامل می‌شود که مظنون به داشتن ارتباط با جبهه مقاومت ملی بوده‌اند.²⁶

یک مورد مستند دیگر، رفتار طالبان با یک دهقان ۴۰ ساله به نام منیر احمد است. احمد که در ولسوالی بازارک زندگی می‌کرد، توسط طالبان بازداشت شد و در تاریخ ۲ جون ۲۰۲۲ به قتل رسید.²⁷

Ibid. 28
Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 25. 29
Ibid. 30
See generally ibid. 31

'Some Residents of Bazarak: A Civilian Died as a Result of Torture by the Taliban', Radio Free Europe / Radio Liberty (online, 5 June 2022) <<https://da.azadiradio.com/a/31884143.html>>.

Ibid. 33
Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 21. 34
Ibid 10; 'Afghanistan: Taliban Torture Civilians in Panjshir: 35 Collective Punishment Over Armed Group's Actions Is Unlawful' (n 24).

'Afghanistan: Taliban Torture Civilians in Panjshir: 36 Collective Punishment Over Armed Group's Actions Is Unlawful' (n 24).

Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 11. 19
Ibid 13. 20
Ibid 11. 21

UN, The Situation in Afghanistan and its Implications for 22 International Peace and Security, UN GAOR, 77th sess, UN Doc A/77/636-S/2022/916 (Report, 7 December 2022) 7.

'Taliban Detaining and Torturing Civilians in Afghanistan, says 23 Human Rights Watch', Euronews, (online, 10 June 2022) <www.euronews.com/2022/06/10/taliban-detaining-and-torturing-civilians-in-afghanistan-says-human-rights-watch>.

'Afghanistan: Taliban Torture Civilians in Panjshir: 24 Collective Punishment Over Armed Group's Actions Is Unlawful', Human Rights Watch (Web Page, 10 June 2022) <www.hrw.org/news/2022/06/10/afghanistan-taliban-torture-civilians-panjshir>.

Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 24. 25
'Taliban Accused of Forced Evictions as Fighting Intensifies in 26 Northern Afghanistan', Radio Free Europe / Radio Liberty (online, 7 June 2022) <www.rferl.org/a/taliban-forced-evictions-northern-afghanistan/31887719.html>.

Ibid. 27

گزارش‌ها حاکی از آن است که طالبان در ادامه بازداشت‌های خودسرانه، عملیات گسترده‌ای برای جستجوی خانه به خانه در بخش‌های مختلف پنجشیر، از جمله ولسوالی‌های عنابه و رخه، انجام داده است.⁴⁴ این اقدامات نه تنها حریم خصوصی ساکنان غیرنظامی را نقض کرده، بلکه بسیاری از کسانی که هیچ ارتباطی با گروه‌های مقاومت ندارند را نیز هدف قرار داده است. به گزارش روزنامه «کابل ناو»، منابع محلی تأیید کرده‌اند که اموال شخصی در ولسوالی‌های شتل و عنابه همچنان مصادره می‌شود و تاکنون حدود ۵۰۰ جریب زمین در این مناطق به تصرف طالبان درآمده است.⁴⁵

علاوه بر این، طالبان از مکاتب و تأسیسات آموزشی به‌عنوان محل بازجویی و بازداشت ساکنان ولسوالی‌های دره استفاده کرده⁴⁶ و بسیاری از خانه‌ها را مصادره و به پایگاه‌های نظامی تبدیل کرده است.⁴⁷ به گفته عفو بین‌الملل، از مارچ ۲۰۲۳ تاکنون، طالبان دست کم ۲۸ مکتب را در ولایت پنجشیر به پایگاه نظامی تبدیل کرده‌اند.⁴⁸ همچنین، محدودیت‌هایی بر مالداران و آبیاری اعمال شده که دسترسی چوپان‌ها به چراگاه‌های معمول شان را مانع شده اند.⁴⁹

پدرگیری‌های فعلی در پنجشیر در مناطق خاصی متمرکز شده، اما زندگی هزاران نفر را متاثر ساخته و آن‌ها را وادار به ترک خانه‌هایشان کرده است.³⁷ بسیاری از مردم به دنبال هشدارهای طالبان ناچار به فرار شده‌اند، در حالی که برخی دیگر زیر فشار تهدیدها و خشونت‌ها چاره‌ای جز گریختن نداشته‌اند.³⁸ روایت‌های شاهدان عینی نشان می‌دهد که این درگیری‌ها به‌طور بی‌رحمانه‌ای غیرنظامیان را هدف قرار داده و موجی از آوارگی گسترده در سراسر منطقه به راه انداخته است.³⁹

یکی از ساکنان محلی ولسوالی دره پنجشیر روایت کرده که «مردم زیر لگدمال طالبان جان باخته‌اند» و «از ترس، همراه با خانواده‌هایشان فرار می‌کنند».⁴⁰ منابع محلی تأیید کرده‌اند که چهار روستا در ولسوالی شتل به دلیل آوارگی اجباری متروکه شده‌اند.⁴¹ همچنین، گزارش‌های رسانه‌ای حاکی از آن است که در ولسوالی خواجه بهالدین ولایت تخار، بیش از ۴۰۰ خانواده به دلیل هشدارهای طالبان مجبور به ترک خانه‌هایشان شده‌اند— اتهامی که طالبان رد کرده است.⁴² به گفته اهالی روستاها، بسیاری از غیرنظامیان، از جمله زنان و کودکان، بدون داشتن حق بردن اموال خود ناچار به فرار شده‌اند.⁴³

با توجه به محدودیت شدید در خدمات مخابراتی، این افراد در سکوت و بی‌پناهی، بدون امکان برقراری تماس با عزیزانشان، ناچار به گریختن هستند. موج آوارگی همچنان میلیون‌ها نفر را در افغانستان تحت تأثیر قرار داده است، به‌ویژه کسانی که در پی ناامنی‌های اخیر از پنجشیر رانده شده‌اند.

Hasht-E Subh, 'House-to-House Search Operations in Panjshir, 44 Taliban Torture and Arrest Innocent Civilians' 8AM Media (online, 12 November 2022) <<https://8am.media/eng/house-to-house-search-operations-in-panjshir-taliban-torture-and-arrest-innocent-civilians/>>.

'Taliban Continue Seizing Private Properties in Panjshir Province', 45 Kabul Now (online, 25 January 2023) <<https://kabulnow.com/2023/01/taliban-continues-private-property-seizure-in-panjshir-province/>>.

Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 5. 46
'Taliban Accused of Forced Evictions as Fighting Intensifies in Northern Afghanistan' (n 26). 47

Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 30. 48
Ibid 33-4. 49

Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) 32. 37
Ibid. 38

'Taliban Claim Control of Panjshir, Opposition Says Resistance will Continue', Reuters (online, 7 September 2021) <www.reuters.com/world/india/taliban-claim-control-panjshir-evacuation-flights-await-clearance-2021-09-06/>. 39

'Taliban Accused of Forced Evictions as Fighting Intensifies in Northern Afghanistan' (n 26). 40

Saboor Bayat, 'Forced Migrations: Four Villages Deserted in Shutol Panjshir', BNN News (online, 12 July 2023) <<https://bnn.network/conflict-defence/forced-migrations-four-villages-deserted-in-shutol-panjshir/>>. 41

'Taliban Gives 3-Day Eviction Warning to 400 Families in Takhar, Say Local Sources', Afghanistan International (online, 10 June 2022) <www.afintl.com/en/202210061400>. 42

Ibid. 43

7.3 مقاومت و پاسخگویی

همان‌طور که حوادث ذکرشده در بالا نشان می‌دهند، «هزاران نفر [در پنجشیر] همچنان زیر سرکوب مداوم طالبان قرار دارند.»⁵⁰ درگیری‌های مسلحانه و برخوردهای مداوم بین طالبان و گروه‌های مخالف، مانند جبهه مقاومت ملی، تأثیرات شدیدی بر زندگی و رفاه غیرنظامیان در این منطقه گذاشته است. علاوه بر این، گزارش‌های متعدد از تلفات غیرنظامیان، به‌ویژه در نتیجه بازداشت‌ها و زندانی شدن‌های خودسرانه توسط طالبان، نشان می‌دهد که مردم با پیامدهای سنگینی روبه‌رو هستند، از جمله آوارگی اجباری.

نحوه‌ای که غیرنظامیان در پنجشیر هدف قرار گرفته‌اند، اغلب در چارچوب جستجوی افرادی است که طالبان آن‌ها را وابسته به نیروهای مخالف می‌داند. این موضوع باعث نگرانی سازمان‌های حقوق بشری شده است، زیرا این اقدامات می‌توانند مصداق مجازات جمعی غیرنظامیان باشند، که بر اساس حقوق بین‌الملل یک جنایت جنگی محسوب می‌شود.⁵¹ اگرچه تحلیل دقیق حقوقی این ادعاها فراتر از محدوده این بخش از کتاب راهنماست، اما گزارش‌های متعددی درباره هدف قرار دادن غیرنظامیان در جریان جستجو برای اعضای گروه‌های مقاومت وجود دارد. این مسئله نگران‌کننده است و ضرورت اقداماتی برای پاسخگویی، از جمله از طریق اصل صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج)، را برجسته می‌کند. افزون بر این، از یک منظر گسترده‌تر، واکنش خشن و نامتناسب طالبان نسبت به مقاومت، مسئله‌ای جدی است که باید نگرانی جامعه جهانی را برانگیزد..

مقاومت، چه از نظر مفهومی و چه از لحاظ نمادین، با کوه‌های افغانستان—به‌ویژه ولایت کوهستانی پنجشیر—گره خورده است. این بخش از کتاب راهنما نیز با اشاره به همین مفهوم پایان می‌یابد و آن را به آغاز کتاب، که تصویر همین کوه‌ها را روی جلد خود دارد، پیوند می‌دهد. در حالی که افرادی که مقاومت می‌کنند یا با آن مرتبط دانسته می‌شوند، با خشونت روبه‌رو شده‌اند، اما همچنان صداهای مخالف، هم در داخل و هم در خارج از افغانستان، شنیده می‌شود. اگر به این صداها گوش داده شود و قربانیان-بازماندگان در مرکز تفتیش‌ها، دوسیه‌سازی‌ها و فرآیندهای قضایی قرار گیرند، صلاحیت قضایی جهان‌شمول این ظرفیت را دارد که درخواست‌های پاسخگویی را تقویت کند و روزی آن را محقق سازد.

⁵⁰ 'Afghanistan: Taliban's Cruel Attacks in Panjshir Province Amount to War Crime of Collective Punishment', Amnesty International (Web Page, 8 June 2023) <www.amnesty.org.au/afghanistan-talibans-cruel-attacks-in-panjshir-province-amount-to-war-crime-of-collective-punishment/>.

⁵¹ For examinations of the crime of collective punishment in this context, see Amnesty International, "Your Sons are in the Mountains" (n 3) and 'Afghanistan: Taliban Torture Civilians in Panjshir: Collective Punishment Over Armed Group's Actions Is Unlawful' (n 24).

فصل ۳

برخی چارچوب های

صلاحیت قضایی جهان شمول

نگاه اجمالی به فصل ۳

ساختار فصل ۳

این فصل کتاب راهنما به بررسی ساختار و اجرای صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) در حوزه‌های قضایی زیر می‌پردازد:

- i. استرالیا؛
- ii. نیوزیلند؛
- iii. هلند؛
- iv. ناروی؛
- v. آلمان؛ و
- vi. بریتانیا (شامل انگلستان و ولز، ایرلند شمالی و اسکاتلند).

می‌پردازد. برخی از این چالش‌ها ممکن است در کشورهای دیگر نیز دیده شوند، اما در مواردی، ذکر آن‌ها ضروری است، به‌ویژه اگر در دوسیه‌های قبلی که تحت اصل ص.ج مطرح شده‌اند، مشکلاتی ایجاد کرده باشند. همچنین، هر ضمیمه یک مطالعه موردی را شامل می‌شود که نمونه‌ای از یک دوسیه برجسته ص.ج را در آن حوزه قضایی بررسی می‌کند. این بررسی شامل حقایق اصلی دوسیه، قوانین اعمال شده، چالش‌های موجود و نتیجه نهایی است. تمامی پیوست‌ها با خلاصه‌ای از منابع مفید در آن حوزه قضایی به پایان می‌رسند که ممکن است خوانندگان علاقه‌مند به مطالعه بیشتر باشند. این منابع فهرستی جامع نیستند، بلکه نمونه‌هایی برای راهنمایی خوانندگان محسوب می‌شوند. خوانندگان تشویق می‌شوند برای اطلاعات بیشتر، مستقیماً با سازمان‌های مرتبط و وکلای آشنا با قوانین هر کشور ارتباط بگیرند.

بسیاری از دولت‌ها در سراسر جهان قوانین ملی‌ای را تصویب کرده‌اند که امکان پیگرد قضایی بر اساس ص.ج را برای یک یا چند مورد از جنایات بین‌المللی، از جمله نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت و جنایات جنگی، فراهم می‌کند. حوزه‌های قضایی انتخاب شده در این بخش از کتاب راهنما نمونه‌هایی هستند که هم چالش‌ها و هم ظرفیت‌های ص.ج را از طریق بررسی قوانین خاص، ترتیبات حقوقی، و مطالعات موردی نشان می‌دهند. بنابراین، این حوزه‌های قضایی تنها مناطقی نیستند که در آن‌ها می‌توان برای پاسخگویی در قبال جنایات ارتكابی در افغانستان اقدام کرد.

پیش از ورود به بررسی حوزه‌های قضایی منتخب، این نگاه اجمالی به فصل ۳ چند نکته کلی درباره اهمیت مطالعات موردی از اجرای ص.ج در عمل ارائه می‌دهد. همچنین، برخی دوسیه‌های مهم که در ضمایم بعدی به تفصیل بررسی خواهند شد و نیز دوسیه‌هایی که در حوزه‌های قضایی خارج از پوشش این کتاب راهنما مطرح شده‌اند، اشاره می‌شود.

چرا مشخص بودن مهم است

بررسی چارچوب‌های مشخص ص.ج و دوسیه‌هایی که علیه متهمان در این حوزه‌های قضایی مطرح شده‌اند، به کتاب راهنما این امکان را می‌دهد که هم قدرت و هم محدودیت‌های اصل ص.ج را نشان دهد. این امر ثابت می‌کند که ص.ج صرفاً یک بحث نظری نیست، بلکه می‌تواند پیامدهای واقعی و ملموس داشته باشد. همچنین، ممکن است در مقایسه با سایر مسیرهای پاسخگویی، مانند دیوان کیفری بین‌المللی (آی.سی.سی) که در فصل ۱، بخش ۷ این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است، امتیازاتی داشته باشد.

همچنین، حوزه‌های قضایی که تاکنون نقش برجسته‌ای در اعمال ص.ج نداشته‌اند، ممکن است در آینده این اصل را به رسمیت بشناسند و آن را اجرایی کنند.¹ برای مثال، از جون ۲۰۲۳، دادگاه قانون اساسی اندونزی در حال بررسی درخواستی برای امکان اقامه دعاوی بر اساس اصل ص.ج است.

ممکن است خوانندگان تنها به چارچوب ص.ج در یک یا چند مورد از این حوزه‌های قضایی علاقه‌مند باشند. به همین دلیل، ساختار و قالب ارائه شده در تمامی ضمایم تقریباً یکسان نگه داشته شده است تا امکان مقایسه آسان بین این حوزه‌های قضایی فراهم شود.

دوسیه‌ای که در سویدن علیه مقام ایرانی مطرح شد، نشان می‌دهد که ص.ج امکان پیگیری جنایاتی را فراهم می‌کند که سال‌ها پیش رخ داده‌اند. جنایاتی که حمید نوری به دلیل آن‌ها محکوم شد، در سال ۱۹۸۸ رخ داده بود. این ویژگی اجازه می‌دهد که جنایات بسیار پیش از لازم‌الاجرا شدن اساسنامه رم دیوان کیفری بین‌المللی (در ۱ جولای ۲۰۰۲) نیز مورد بررسی قرار گیرند.

هر یک از این ضمایم مروری کلی بر وضعیت ص.ج در آن کشور ارائه می‌دهد. این مرور شامل قوانین مرتبطی است که چارچوب ص.ج را مشخص می‌کنند، به‌ویژه اینکه کدام جنایات بین‌المللی را در بر می‌گیرند. همچنین، در صورت در دسترس بودن آمار، تعداد خارج‌نشینان (دایسپوار) افغانستانی در آن کشور نیز ذکر می‌شود. هر ضمیمه به چالش‌های خاص ص.ج در آن حوزه قضایی نیز

Rome Statute of the International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002). art 27 ('Rome Statute

مطالعه ساختار و اجرای ص.ج در عمل و در حوزه‌های قضایی مشخص، همچنین به درک جزئیات برخی از چالش‌های ویژه‌ای که ممکن است در یک یا چند حوزه قضایی مطرح شوند اما در سایر حوزه‌ها وجود نداشته باشند، کمک می‌کند. هرچند بسیاری از چالش‌های مربوط به ص.ج مشابه خواهند بود، اما هر حوزه قضایی ویژگی‌های خاص خود را دارد. عوامل سیاسی در هر حوزه قضایی نیز بر اجرای ص.ج تأثیرگذار هستند، موضوعی که در فصل ۱، بخش ۱ این کتاب راهنما مورد اشاره قرار گرفته است.

نکته‌ی در مورد مصونیت‌ها

مسئله مصونیت‌ها یکی از چالش‌هایی است که در بسیاری از حوزه‌های قضایی در زمینه اجرای ص.ج مطرح شده و ممکن است مانعی برای پیگیری قضایی ایجاد کند. یک مرور جامع از این چالش در فصل ۱، بخش ۳ این کتاب راهنما ارائه شده است و در اینجا تکرار نخواهد شد.

به جای اشاره مکرر به مسئله مصونیت‌ها در هر یک از ضمایم مربوط به حوزه‌های قضایی مختلف، ذکر نکات زیر کافی است. کتاب راهنما به این موضوع اذعان دارد که مصونیت‌ها معمولاً در دعاوی ص.ج مطرح می‌شوند، اما در ارتباط با سه جنایت بین‌المللی مورد تمرکز این کتاب — و جنایات ادعایی اعضای طالبان — احتمال اینکه مصونیت‌ها مانع پاسخگویی شوند، کمتر است. جنایات بین‌المللی از این نوع، نقض‌های فاحش حقوق بشر محسوب می‌شوند که هیچ‌گونه مصونیتی برای مرتکبان آنها وجود ندارد، حتی برای یک رئیس دولت. این اصل با قاعده کلی مندرج در اساسنامه رم همسو است که تصریح می‌کند هیچ مقام رسمی‌ای «در هیچ قضیه‌ی نمی‌تواند کسی را از مسئولیت کیفری مستثنی سازد». علاوه بر این، همان‌طور که در ابتدای این کتاب راهنما تأکید شده است، طالبان حکومت مشروع افغانستان نیست.

ضمیمه ۱

صلاحیت قضایی جهان شمول در استرلیا

استرالیا صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) را برای جنایات بین‌المللی تحت پوشش این کتاب راهنما به رسمیت می‌شناسد. این کشور همچنین میزبان یکی از بزرگ‌ترین جوامع دیاسپورای (خارج‌نشینان) افغانستان در جهان است. از زمان بازگشت خشونت‌آمیز طالبان به قدرت در سال ۲۰۲۱، دولت استرالیا شمار ویزاهای اعطا شده به متقاضیان افغانستان را برای دوره ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۶ افزایش داده است.¹ با این حال، استرالیا تاکنون سابقه محدودی در زمینه پاسخگویی به مرتکبان جنایات بین‌المللی مشمول این کتاب راهنما از طریق اصل ص.ج داشته است. امید می‌رود که شمار بالای خارج‌نشینان بتوانند مشوق اقدام‌های حقوقی برای

1 'Afghanistan Update', Department of Home Affairs (Web Page, 22 February 2023) <<https://www.home-affairs.gov.au/help-and-support/afghanistan-update>>.

رسیدگی به جنایات ارتكابی در افغانستان باشد.

اطلاعات مختصر

- حقوق عرفی (کامن لا)
- نظام دوگانه حقوقی (دویلست)
- پادشاهی مشروطه با دموکراسی پارلمانی
- جامعه بزرگ دیاسپورا

کدام جنایات بین‌المللی تحت ص.ج قرار می‌گیرند؟

■ نسل‌کشی؛

■ جنایات علیه بشریت؛

■ جنایات جنگی؛ و

■ شکنجه.

در هر دو مورد، افراد خصوصی (در قالب پیگرد خصوصی) تلاش کردند دوسیه‌های را در دادگاه محلی استرالیا مطرح کنند، با این ادعا که در سریلانکا و میانمار جنایاتی رخ داده است. این دوسیه‌ها علیه افرادی اقامه شده بود که هیچ ارتباطی با استرالیا نداشتند.

چالش‌های دوسیه‌های ص.ج در استرالیا

استرالیا هم پیگرد عمومی و هم پیگرد خصوصی را مجاز می‌داند، به این معنا که شکایت‌های کیفری می‌توانند هم از سوی دولت و هم از سوی اشخاص خصوصی مطرح شوند. با این حال، هیچ‌یک از پیگردهای خصوصی یادشده از مراحل اولیه فراتر نرفتند، زیرا دادستان کل از اعطای رضایت برای ادامه این پیگردها خودداری کرد. در استرالیا، دادستان کل مسئول امور حقوقی و امنیت ملی بوده و همچنین مشاور حقوقی دولت محسوب می‌شود.⁶ پیگرد جنایات بین‌المللی مستلزم رضایت کتبی دادستان کل است و تصمیم وی برای اعطای رضایت یا عدم آن، از سوی دادگاه‌ها قابل بازبینی نیست.⁷ در شرایطی که شکایت علیه فردی مطرح شود که رئیس دولت وقت نباشد، ممکن است دادستان کل از نظر سیاسی تمایل بیشتری به صدور رضایت داشته باشد یا حتی خودش مستقیماً دوسیه را پیگیری کند. با این حال، الزام کسب رضایت دادستان کل همچنان یکی از چالش‌های اصلی در دوسیه‌های ص.ج در استرالیاست.⁸ با این وجود، قابل توجه است که قوانین مربوطه تصریح می‌کنند که حتی پیش از ارائه رضایت دادستان کل، امکان بازداشت متهم، نگه داشتن او در بازداشت یا آزادی‌اش به قید ضمانت وجود دارد.⁹

مصونیت نیز یکی دیگر از موانعی است که در دوسیه‌های ص.ج در استرالیا مطرح شده است. برای توضیحات بیشتر درباره مصونیت‌ها، لطفاً به مقدمه فصل ۳ این کتاب راهنما مراجعه کنید.

قوانین مرتبط کدام‌اند؟

جنایات بین‌المللی بررسی شده در این کتاب راهنما در بخش ۲۶۸ قانون جزای ۱۹۹۵ (مشترک‌المنافع استرالیا) درج شده‌اند، با این استثنا که جرم شکنجه در بخش ۲۷۴ این قانون پوشش داده شده است.²

دغه رساله د ۱۹۹۵ مادې د جزا کوډ په 268 برخه کې لیست شوي نړیوال جرمونه د شکنجې له جرم پرته، نور تر پوښنې لاندې راولي. د شکنجې جرم د مادې په 274 برخه کې راغلي دي.³

مهم است که تأکید شود در استرالیا، محدودیت زمانی صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی (به این معنا که دیوان تنها می‌تواند به جنایاتی رسیدگی کند که پس از لازم‌الاجرا شدن اساسنامه رم دیوان کیفری بین‌المللی ('اساسنامه رم') ارتکاب یافته‌اند) در پیگردهای ص.ج تحت بخش ۲۶۸ اعمال شده است. نتیجه این امر آن است که دادگاه‌های استرالیا تنها صلاحیت رسیدگی به جنایات نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی ارتکابی پس از ۱ جولای ۲۰۰۲ را دارند.

آیا در استرالیا دوسیه‌هایی بر اساس ص.ج مطرح شده‌اند؟

دو تلاش برجسته برای پیگردهای مبتنی بر ص.ج در استرالیا انجام شده است. نخستین مورد، دوسیه‌ای علیه ماهیندا راجاپاکسا، رئیس‌جمهور وقت سریلانکا بود.⁴ دومین مورد، که در مطالعه موردی زیر به تفصیل بررسی شده، به آنگ سان سوچی، مشاور دولتی وقت میانمار (که نقشی معادل نخست‌وزیر را داشت)، مربوط می‌شود.⁵

⁶ 'Attorney-General's Department', Australian Government (Web Page) <<https://www.directory.gov.au/portfolios/attorney-generals/attorney-generals-department>>.

⁷ CCA (n 3) div 268.122.

⁸ 'No War Crimes Case Against Sri Lanka Leader', ABC News (online, 25 October 2011) <<https://www.abc.net.au/news/2011-10-25/mcclelland-sri-lanka-decision/3600104>>.

⁹ CCA (n 3) div 268.121(3); div 274.3(2).

² 'International Criminal Court (Consequential Amendments) Bill 2002', Parliament of Australia (Web Page) <https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Bills_Legislation/Bills_Search_Results/Result?bId=r1607>.

³ Criminal Code Act 1995 (Cth): genocide (div 268.3-268.7); crimes against humanity (div 268.8-268.23); war crimes (div 268.24-268.101); torture (div 274.1-274.7) ('CCA').

⁴ Michael Gordon, 'Sri Lankan President Accused in Australian Court', The Sydney Morning Herald (online, 25 October 2011) <<https://www.smh.com.au/world/sri-lankan-president-accused-in-australian-court-20111024-1mgea.html>>.

⁵ Ben Doherty, 'Aung San Suu Kyi Cannot be Prosecuted in Australia Christian Porter says', The Guardian (online, 17 March 2018) <<https://www.theguardian.com/world/2018/mar/17/aung-san-suukyi-cannot-be-prosecuted-in-australia-christian-porter-says>>.

دوسیه نمونه‌ی: مشاور دولتی میانمار

در ارتباط با سفر آنگ سان سوچی، رهبر وقت میانمار، به استرالیا در مارچ ۲۰۱۸، یک پیگرد خصوصی در دادگاه محلی ملبورن علیه وی به دلیل ارتکاب جنایات علیه بشریت به ویژه علیه مردم روهینگیا در میانمار مطرح شد. گروه قومی روهینگیا یک اقلیت مذهبی در میانمار است و گزارش‌های متعددی از تبعیض سیستماتیک و خشونت علیه اعضای این گروه، از جمله اعدام‌های فراقضایی، آوارگی اجباری و خشونت جنسی وجود دارد.¹⁰

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، تصمیم‌گیری درباره اعطای رضایت برای پیگرد جنایات بین‌المللی بر عهده دادستان کل است. پس از آنکه دادستان کل رضایت خود را برای پیگرد خصوصی آنگ سان سوچی اعلام نکرد، شاکي موضوع رضایت دادستان کل را به دیوان عالی، بالاترین دادگاه در استرالیا، ارجاع داد.¹¹ دیوان عالی تأیید کرد که اختیار دادستان کل بسیار گسترده بوده و قابل بازبینی نیست.¹² به‌عنوان مثال، دادستان کل ملزم به در نظر گرفتن هیچ عامل یا دستورالعملی هنگام تصمیم‌گیری درباره اعطای رضایت نیست. افزون بر این، این دوسیه تأیید کرد که شهروندان عادی نمی‌توانند بدون رضایت دادستان کل، پیگردی را آغاز کنند.¹³

در نهایت، شهروندان بدون رضایت دادستان کل نمی‌توانند بر اساس ص.ج اقدام به پیگرد قضایی کنند، که این خود یک مانع اساسی در اجرای مؤثر این اصل در استرالیا محسوب می‌شود. علاوه بر این، ملاحظات سیاسی نیز تأثیر قابل توجهی بر دوسیه‌های ص.ج دارند، زیرا می‌توانند تعیین‌کننده‌ی صدور یا عدم صدور رضایت از سوی دادستان کل باشند.¹⁴

در مورد افغانستان، تفتیش در مورد رفتار نیروهای استرالیایی در این کشور همچنان در جریان است. پیگرد اعضای طالبان ممکن است از نظر سیاسی حساسیت کمتری داشته باشد و شامل مانع اضافی مصونیت‌هایی که در دوسیه‌های مربوط به سران وقت دولت‌های سریلانکا و میانمار مطرح شد، نباشد.

Doherty (n 5); 'Aung San Suu Kyi', TRIAL International (Web 10 Page, 27 July 2020) <<https://trialinternational.org/1atest-post/aung-san-suu-kyi>>.

Taylor v Attorney-General [2019] 30 HCA 14. 11

Anna Hood and Monique Cormier, 'Prosecuting International 12 Crimes in Australia: The Case of the Sri Lankan President' (2011) 13(1) Melbourne Journal of International Law 4, 4-6.

Taylor v Attorney-General (n 11) 42. 13

Leonard Lewis, 'The Politics of Universal Jurisdiction', Human 14 Security Centre (Web Page, 15 October 2015) 6 <<http://www.hscentre.org/global-governance/politics-universal-jurisdiction/>>.

علی‌رغم چالش‌های مختلف، به‌ویژه نیاز به رضایت دادستان کل، حضور وکلای استرالیایی با علاقه و تجربه در زمینه عدالت کیفری بین‌المللی، به همراه یک جامعه بزرگ دیاسپورای افغانستانی که از حمایت برخی گروه‌های سیاسی برخوردار است، می‌تواند فرصت‌هایی را برای پیگردهای قضایی بر اساس ص.ج در استرالیا ایجاد کند.

منابع مفید

WWW

■ مرکز استرالیایی برای عدالت بین‌المللی سازمان غیرانتفاعی که به قربانیان بازماندگان نقض شدید حقوق بشرو خانواده‌های آن‌ها کمک می‌کند و مشاوره و نمایندگی حقوقی را در برابر مقامات استرالیایی نهاد‌های بین‌المللی دادگاه‌ها و محاکم ارائه می‌دهد.

<https://acij.org.au/>

■ خدمات حقوقی پناهندگان و مرکز منابع پناهجویان: سازمان‌های غیرانتفاعی که خدمات مشاوره و کمک حقوقی را به پناهجویان، پناهجویان بالقوه و مهاجران آسیب‌پذیر در سراسر استرالیا ارائه می‌دهند.

<https://refugeelegal.org.au>

<https://asrc.org.au>

ضمیمه ۲

صلاحیت قضایی جهان شمول

در نیوزیلند

نیوزیلند صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) را برای جرایم بین‌المللی مورد بحث در این کتاب راهنما به رسمیت می‌شناسد. جامعه دیاسپورا افغانستان در نیوزیلند نسبتاً کوچک است و بر اساس سرشماری ۲۰۱۸، تعداد آن ۵,۲۵۰ نفر برآورد شده است.¹ با این حال، پس از بازگشت طالبان به قدرت در ۲۰۲۱، نیوزیلند تعهد خود را به گسترش برنامه سه‌ماهه پناهندگان اعلام کرد.² در سال ۲۰۲۲، تعداد ۱,۷۲۹ نفر دیگر از افغانستان به نیوزیلند منتقل شدند.³

1 '2018 Ethnic Group Summaries: Afghani Ethnic Group', Stats NZ Tatauranga Aotearoa (Web Page, 2018) <www.stats.govt.nz/tools/2018-census-ethnic-group-summaries/afghani>.

2 Immigration New Zealand, 'New Zealand Refugee Quota Program', Supporting Refugees and Asylum Seekers (Web Page, 2023) <www.immigration.govt.nz/about-us/what-we-do/our-strategies-and-projects/supporting-refugees-and-asylum-seekers/refugee-and-protection-unit/new-zealand-refugee-quota-programme>.

3 New Zealand Red Cross, 'First Anniversary of Afghan Evacuees Arriving in New Zealand' (Press Release, 22 August 2022) <www.redcross.org.nz/about-us/news/our-stories/first-anniversary-of-afghan-evacuees-arriving-in-new-zealand/>.

اطلاعات مختصر

- حقوق عرفی (کامن لا)
- نظام دوگانه حقوقی (دویلیست)
- پادشاهی مشروطه با دموکراسی پارلمانی
- جامعه نسبتاً کوچک دیاسپورا

■ نسل‌کشی؛

■ جنایات علیه بشریت؛

■ جنایات جنگی؛ و

■ دزدی دریایی

نیوزیلند اجازه پیگردهای عمومی و خصوصی را می‌دهد، به این معنا که شکایات کیفری هم می‌توانند از سوی دولت و هم توسط افراد خصوصی مطرح شوند. با این حال، طبق بخش ۱۳ قانون آ.سی.سی.ای، آغاز رسیدگی به جرایم بین‌المللی مندرج در بخش‌های ۹، ۱۰ و ۱۱ نیازمند رضایت دادستان کل است. در مواردی که شکایات توسط افراد خصوصی مطرح شوند، دریافت رضایت دادستان کل لازمی است چون نقش او اداره امور حقوقی دولت است.

هرچند برای ارجاع یک دوسیه به دادگاه رضایت دادستان کل لازم است، اما بازداشت اولیه یک مظنون نیازمند این رضایت نیست. برای ایجاد تعادل میان نگرانی‌ها درباره بازداشت نامحدود، روش «اول بازداشت، بعداً درخواست رضایت» به‌عنوان یک اقدام احتیاطی موجه تلقی شده است تا از فرار مظنونان پیش از آغاز روند قضایی جلوگیری شود.⁷

در حالی که جرم دزدی دریایی تحت بخش ۹۲ قانون جرایم ۱۹۶۱ نیوزیلند پوشش داده شده است، جرایم بین‌المللی مانند نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی به‌ترتیب در بخش‌های ۹، ۱۰ و ۱۱ «قانون جرایم بین‌المللی و دیوان کیفری بین‌المللی ۲۰۰۰ (نیوزیلند آ.سی.سی.ای)» تعریف شده‌اند. ص.ج نیز بر اساس بخش ۸(۱)(ج) این قانون تأسیس شده است.⁴ از آنجا که این مقرر امکان پیگرد کیفری این جرایم بین‌المللی را بدون در نظر گرفتن مکان وقوع یا هویت مرتکبان آن‌ها فراهم می‌کند، این صلاحیت به‌عنوان نوعی از «صلاحیت قضایی جهان‌شمول مطلق» شناخته می‌شود.

Treasa Dunworth, 'From Rhetoric to Reality: Prosecuting War Criminals in New Zealand: The Ya'Alon Case' (2007-2008) 5 New Zealand Yearbook of International Law 163, 175.

در نیوزیلند، ص.ج مطلق از صلاحیت قضایی خارج از قلمرو متمایز است. دوسیه‌هایی که تحت صلاحیت خارج از قلمرو قرار می‌گیرند، معمولاً نیازمند ارتباطی با نیوزیلند هستند، برای مثال، مرتکب ادعایی یا قربانیان-بازماندگان باید شهروند یا مقیم نیوزیلند باشند.⁵

با این حال، چه یک جرم تحت ص.ج مطلق قرار گیرد و چه تحت صلاحیت خارج از قلمرو، از نظر عملی نیوزیلند احتمالاً تنها در صورتی دوسیه‌ای را دنبال خواهد کرد که مرتکب ادعایی در قلمرو آن حضور داشته باشد.⁶

4 Crimes Act 1961 (NZ) s 92; International Crimes and International Criminal Court Act 2000 (NZ) ss 9-11.

5 برای مثال، فعالیت‌های جنگجویان اجیر بر اساس قانون منع فعالیت‌های اجیری ۲۰۰۴ (نیوزیلند) بدون در نظر گرفتن محل ارتکاب جرم، قابل پیگرد هستند. جرایم فراملی مشابه شامل شکنجه طبق ماده ۳ قانون جرایم شکنجه ۱۹۸۹ (نیوزیلند) و اقدامات تروریستی تحت ماده 6A(1) قانون سرکوب تروریسم ۲۰۰۲ (نیوزیلند) می‌شوند. چندین جرم دیگر نیز می‌توانند تحت قانون جرایم ۱۹۶۱ (نیوزیلند) مورد پیگرد قرار گیرند، از جمله: استعمار جنسی و کار اجباری کودکان (ماده 98AA) جرایم سازمان‌یافته (ماده 98A) قاچاق مهاجران (ماده 98C) تجارت انسان (ماده 98D) رشوخوااری یا فساد در قوه قضاییه و میان مقامات دولتی (مواد 100 تا 105) تبنانی برای اخلاص در عدالت (ماده 116) تأثیرگذاری نادرست بر هیئت منصفه و شاهدان (ماده 117) ازدواج یا اتحاد مدنی اجباری (ماده 207A) پول‌شویی (ماده 243) ایجاد بیماری یا شیوع بیماری در حیوانات (ماده 298A) آلوده کردن مواد غذایی، محصولات زراعی، آب یا سایر فرآورده‌ها (ماده 298B).

6 Marnie Lloyd, 'IHL and ICL through a Foreign Policy Lens' in A 6 to Z of New Zealand Law (Thomson Reuters, 2021) 36.9.2.2 [3].

دوسیه نمونه‌ی: دوسیه یعلون

موشه یعلون، جنرال پیشین اسرائیلی، در سال ۲۰۰۶ به نیوزیلند سفر کرد. نقش او در ترور صلاح شحاده، فرمانده شاخه نظامی حماس در سال ۲۰۰۲، موضوعی بود که فعالان حقوقی بارها تلاش کردند آن را پیگیری کنند ولی ناکام ماندند.^۸ در این عملیات ارتش اسرائیل، بمبی بر خانه شحاده در محله الدرچ شهر غزه انداخته شد که به کشته شدن ۱۵ غیرنظامی و زخمی شدن ۱۵۰ نفر انجامید.^۹

در زمان حضور یعلون در نیوزیلند، همسایه شحاده تلاش کرد تا یک پیگرد خصوصی را علیه او آغاز کند. در نتیجه، قاضی دیوبهاکتا در دادگاه منطقه‌ای آکلند حکم بازداشت یعلون را صادر کرد.^{۱۰} جرایم جنگی ادعا شده در بخش ۱۱(۱) قانون آی.سی.سی.ای و همچنین بخش ۳(۱) قانون کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۵۸ (نیوزیلند) گنجانده شده بودند، اما تنها بخش ۱۳(۲) قانون آی.سی.سی.ای به صراحت صلاحیت بازداشت او را فراهم می‌کرد.

در واکنش به این حکم بازداشت، دادستان کل وقت نیوزیلند رضایت خود را برای ادامه پیگرد صادر نکرد و یعلون بلافاصله آزاد شد.^{۱۱} دلایل این تصمیم توصیه دفتر حقوقی دولت عنوان شد که موجودیت شواهد را برای پیگیری دوسیه ناکافی دانست.^{۱۲} همچنین، دادستان کل به عدم اقدام سایر کشورها در این زمینه به‌عنوان یکی از استدلال‌های قانع‌کننده اشاره کرد.^{۱۳}

محدودیت‌های اختیار دادستان کل

در حالی که دوسیه یعلون نشان‌دهنده قدرت اختیاری دادستان کل بود، اما این اختیارات محدودیت‌هایی نیز دارند. از جمله، دادستان کل باید در راستای منافع عمومی عمل کند؛ خیر عدالت را در نظر بگیرد؛ از سوءاستفاده آشکار از اختیارات خود پرهیز کند؛ و اختیارات خود را در جهت تحقق اهداف و سیاست‌های قانون اعمال کند.^{۱۴}

منابع مفید

www

■ مراکز قانونی اجتماعی: ارائه مشاوره و نمایندگی حقوقی رایگان

<https://communitylaw.org.nz/>

■ صلیب سرخ نیوزیلند: ارائه حمایت‌های اسکان، مشاوره شغلی و مشاوره روانی برای پناهجویان و مهاجران آسیب‌پذیر

<https://www.redcross.org.nz>

8 رارق درگیپ تحت اینتایرب یاه‌گاداد رد ار نولعی ات درک شالت زین یرگید درف ار دوخ رفس، عوضوم نیا زا یهاگا زا سپ یو اریز، نشان یاهجیتن مادقا نیا اما، دهد: درک وغل

James Meikle, 'Israeli Minister Moshe Ya'alon Turned Down UK Visit Over Arrest Fears', The Guardian (online, 15 December 2009) <www.theguardian.com/world/2009/dec/14/israeli-moshe-yaalon-visit-arrest>.

9 'Ex-Israeli Army Chief Praises NZ for Wiping Arrest Warrant', New Zealand Herald (online, 3 December 2006) <www.nzherald.co.nz/nz/ex-israeli-army-chief-praises-nz-for-wiping-arrest-warrant/ONHXR6GJTUVY7XA2ZD4UCCNWJ4>.

10 Ex Parte Application for Issue of Warrant to Arrest Lieutenant General Moshe Ya'alon of Israel (District Court, Auckland, Civ-2006-004, 27 November 2006).

11 Wakim v Ya'alon (District Court, Auckland, Civ-2006-004, 27 November 2006, Judge Deobhakta).

12 New Zealand Government, 'Comment on Moshe Ya'alon Case' (Press Release, 2 December 2006).

13 Ibid.

14 For a full discussion, see Dunworth (n 7) 176–87.

ضمیمه ۲

صلاحیت قضایی جهان شمول

در هالند

هالند صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) را برای جنایات بین‌المللی مشمول این کتاب راهنما به رسمیت می‌شناسد. این کشور به‌طور کلی محل مناسبی برای پیگرد جنایات بین‌المللی بوده است. علاوه بر این، برخی از معدود محکومیت‌های مربوط به جنایات بین‌المللی که در افغانستان رخ داده‌اند، در دادگاه‌های هالند صادر شده‌اند.¹ همچنین، هالند جامعه بزرگی از دیاسپورای افغانستان را در خود جای داده است.²

1 Ehsan Qaane, 'Conviction of an Afghan War Criminal: A Trial Years Later and Far From the Scene', Afghan Analysts Network (Web Page, 27 April 2022) <<https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/war-and-peace/conviction-of-an-afghan-war-criminal-a-trial-years-later-and-far-from-the-scene/>>.

2 Statistics Netherlands, 'Population; Sex, Age, Generation and Migration Background, Jan 1; 1996-2022', CBS Statline (Web Page, 31 May 2022) <<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37325/table?dl=7902A>>.

اطلاعات مختصر

- حقوق مدنی
- نظام یگانه‌گرای حقوقی (مونویست)
- پادشاهی مشروطه با دموکراسی پارلمانی نیابتی
- جمعیت دیاسپورا حدود ۵۵,۰۰۰ نفر³

- نسل‌کشی؛
- جنایات علیه بشریت؛
- جنایات جنگی؛
- ناپدیدسازی اجباری؛
- شکنجه؛
- تخلفات از قوانین و عرف جنگ؛ و
- تجاوز.

قوانین مربوطه کدام‌ها هستند؟

در سال ۲۰۰۵، «هشام‌الدین حسام» و «حبیب‌الله جلالزی» به دلیل شکنجه‌های که آنها در جریان جنگ داخلی دهه ۱۹۸۰ افغانستان انجام داده بودند محاکمه و محکوم شدند.¹⁰ آن‌ها از مقامات ارشد «خدمات اطلاعات دولتی (خاد)» بودند که بین سال‌های ۱۹۷۸ تا ۱۹۹۶ به عنوان سازمان اطلاعاتی افغانستان فعالیت می‌کرد. در دوسیه مرتبط با «عبدالله فقیرزاده»¹¹، دادگاه ولسوالی لاهه تأیید کرد که لازم نیست اصول ص.ج در زمان ارتکاب جرم در هالند اجرایی بوده باشند تا بتوان بر اساس آن اقدام کرد.¹² با این حال، تا سال ۲۰۲۲ و دوسیه «عبدالعارف»، از ص.ج برای محکومیت افراد افغانستان در هالند استفاده نشد. اما بسیاری از دوسیه‌های دیگر علیه افراد ملیت‌های مختلف مطرح شده است.

دوسیه‌های اخیر که در زیر اشاره شده است عمدتاً شامل پیگرد افرادی بوده که در چارچوب منازعات مسلحانه مرتکب جنایاتی شده‌اند که به عنوان جنایات جنگی شناخته می‌شوند.¹³

■ **اشتو آلمو:** به دلیل جنایات جنگی مرتکب شده در اتیوپی در دوران «وحشت سرخ» به حبس ابد محکوم شد.¹⁴

■ **ابو خضر:** فرمانده نظامی به دلیل جنایات جنگی در سوریه به ۲۰ سال حبس محکوم شد.¹⁵

■ **احمد ال-ی:** فرمانده نظامی به دلیل جنایات جنگی در سوریه به ۶ سال حبس محکوم شد.¹⁶

ص.ج در هالند در «قانون جنایات بین‌المللی (آی.سی.ای)» تدوین شده است.⁴ مواد ۳ تا ۸ (ب) این قانون، جنایات فهرست شده فوق را جرم‌انگاری کرده است.⁵ آی.سی.ای این جنایات را عمدتاً با استفاده از تعاریف اساسنامه رم دیوان کیفری بین‌المللی («اساسنامه رم») تعریف کرده است.⁶

قانون جزای هالند اشکال مختلف مسئولیت کیفری را که شامل جنایات بین‌المللی نیز می‌شود، تعیین کرده است.⁷ قانون آی.سی.ای یک شکل ششم از مسئولیت کیفری را اضافه کرده است که تحت عنوان «مسئولیت فرماندهی» شناخته می‌شود.⁸ این اصل، دامنه پیگرد قضایی بر اساس ص.ج را گسترش می‌دهد و به موجب آن، یک مقام ارشد که ارتکاب جرم توسط زیردستان خود را مجاز بداند یا در جلوگیری از آن کوتاهی کند، می‌تواند تحت تعقیب قرار گیرد.⁹

See final judgements on appeal, Hoge Raad der Nederlanden 10 [Supreme Court of the Netherlands], LJN: BG1476, 8 July 2008, [tr International Crimes database] ('Hesam'); Hoge Raad der Nederlanden [Supreme Court of the Netherlands], LJN: BC7418, 8 July 2008, [tr International Crimes Database] ('Jalalzai').

Rechtbank Den Haag [The Hague District Court, the Netherlands], 11 LJN: BA9575, 25 June 2007, [tr International Crimes Database] ('Abdullah').

Ibid 20 [1].

ICA (n 4) arts 5–7.

Gerechtshof Den Haag [The Hague Court of Appeal, the Netherlands], ECLI:NL:GHDHA:2022:1674, 8 June 2022 [tr International Crimes Database] ('Alemu').

Rechtbank Den Haag [The Hague District Court, the Netherlands] 15 ECLI:NL:RBDHA:2021:7533, 16 July 2021, [tr Trial International] ('Khuder').

Rechtbank Den Haag [The Hague District Court, the Netherlands] 16 ECLI:NL:RBDHA:2021:10538, 16 July 2021, [tr Trial International] ('Al-Y').

Wet Internationale Misdrijven [International Crimes Act] 4 (Netherlands) 19 June 2003 [tr United Nations] ('ICA').

Included in ICA s 4 as a crime against humanity but as a stand-alone crime under s 8(a).

Rome Statute of International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) arts 6-7 ('Rome Statute').

Wetboek van Strafrecht [Criminal Code] (Netherlands) 3 March 1881 [tr Hans-Heinrich Jeschek].

Open Society Justice Initiative and TRIAL International, 'Universal Jurisdiction Law and Practice in the Netherlands' (Briefing Paper, April 2019) <<https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2019/05/Universal-Jurisdiction-Law-and-Practice-in-The-Netherlands.pdf>> 4.

ICA (n 4) art 9(1).

آیا ترتیبات ویژه‌ای برای دوسیه‌های ص.ج در هالند وجود دارد؟ چالش‌های ص.ج در هالند

تفتیش در مورد جنایات بین‌المللی که توسط فردی غیرهالندی علیه یک غیرهالندی در خارج از هالند انجام شده باشد (یعنی جرایمی بدون «پیوند قضایی») تنها زمانی آغاز می‌شود که متهم شناسایی شده و در خاک هالند حضور داشته باشد.²¹ این مسئله چالشی جدی محسوب می‌شود، زیرا به محض خروج متهم از کشور، روند تفتیش متوقف می‌شود. در نتیجه، بسیاری از دوسیه‌ها به دلیل خروج مظنون پیش از بازداشت، بی‌نتیجه مانده‌اند.²² تفتیش‌های اولیه و پیگردهای جاری تنها در صورتی امکان‌پذیر است که «پیوند قضایی» وجود داشته باشد، یعنی جرم علیه یک شهروند هالندی رخ داده باشد یا مرتکب جرم، تبعه هالند باشد.²³

قانون آی.سی.ای تصریح می‌کند که برای پیگرد جنایات بین‌المللی هیچ محدودیت زمانی وجود ندارد، یعنی از زمان ارتکاب جرم تا طرح آن در دادگاه، بازه زمانی مشخصی تعیین نشده است.¹⁷ این موضوع که در برخی کشورهای اروپایی متفاوت است، نقش مهمی در محکومیت مجرمان داشته، چنان‌که در دوسیه‌های فوق، افراد برای جنایاتی که دهه‌ها پیش رخ داده بود، محاکمه و محکوم شدند.

یکی دیگر از ویژگی‌های خاص نظام قضایی هالند، پذیرش «مسئولیت فرماندهی» به‌عنوان یکی از اشکال مسئولیت کیفری است. در دوسیه‌های جنایات جنگی، اگر قضاات قانع شوند که متهم در وقوع جرم نقش داشته، از آن حمایت کرده یا در جلوگیری از آن کوتاهی کرده است، می‌توانند او را محکوم کنند.¹⁸

همچنین، افراد عادی و سازمان‌های غیردولتی می‌توانند دوسیه‌هایی را برای بررسی به دادستانی هالند ارجاع دهند. در صورتی که دادستان از تحقیق درباره دوسیه‌ای خودداری کند یا تصمیم بگیرد روند تعقیب را ادامه ندهد، ارجاع‌دهنده مطلع خواهد شد و می‌تواند این تصمیم را در دادگاه استیناف به چالش بکشد.¹⁹ این سازوکار فرصتی منحصربه‌فرد برای سازمان‌های حقوق بشری فراهم می‌کند تا بر روند قضایی تأثیر بگذارند. دادستانی عمومی هالند یک «تیم ویژه جنایات بین‌المللی» دارد که با همکاری «دفتر دادستانی عمومی» مسئول تحقیق در مورد جنایات جنگی است.²⁰

Permanent Mission the Kingdom of the Netherlands to the United Nations, The Scope and Application of the Principle of Universal Jurisdiction (Statement, 12 October 2022) <www.un.org/en/ga/sixth/76/universal_jurisdiction/netherlands_e.pdf> 1-2.

Open Society Justice Initiative and TRIAL International (n 8) 11; 22 Luc Reydam, Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives (Oxford University Press, 2004) 171.

Permanent Mission the Kingdom of the Netherlands to the United Nations (n 21).

ICA (n 4) art 13. Although the lack of a time-bar does not apply with respect to violations of the laws and customs of war, as referenced in article 7(1), nor to offenses referenced in article 9 that relate to violations of the laws and customs of war.

Open Society Justice Initiative and TRIAL International (n 8) 8. 18 Human Rights Watch, The Legal Framework for Universal Jurisdiction in the Netherlands (Report, 2014) <www.hrw.org/sites/default/files/related_material/IJ0914Netherlands_0.pdf> 4-5.

Netherlands Public Prosecution Service, 'When was the International Crimes Team Formed?', International Crimes (Web Page) <www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/when-was-the-international-crimes-team-formed>.

■ خدمات دادستانی عمومی: توضیحاتی درباره جنایات بین‌المللی همراه با آدرس تماس برای ارائه اطلاعات درباره جرایم احتمالی بین‌المللی:

[https://www.prosecutionservice.nl/
/topics/international-crimes](https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes)

■ مؤسسه تی.ام.سی. انستیتوت آسر و مرکز حقوق بین‌الملل آمستردام در گزارش‌ها، پژوهش‌ها و میزگردهای مربوط به صلاحیت قضایی جهان‌شمول در کنار سایر سازمان‌های اروپایی مرتبط مشارکت کرده است.

<https://www.asser.nl>
<https://acil.uva.nl>

دوسیه نمونه‌ی: احمد ال-سی

احمد ال-سی یک تبعه سوری و فرمانده پیشین گروه مسلح احرار الشام بود.²⁴ در سال ۲۰۱۵، ویدیویی در یوتیوب منتشر شد که در آن احمد ال-سی در حال تحقیر و بی‌حرمتی به اجساد، از جمله لگد زدن و تف انداختن بر آن‌ها، دیده می‌شد.²⁵ مقامات آلمانی هنگام درخواست پناهندگی او در سال ۲۰۱۵ متوجه این موضوع شدند و اطلاعات مربوطه را در سال ۲۰۱۹ به پلیس هالند منتقل کردند.²⁶ در اکتبر ۲۰۱۹، احمد ال-سی به‌عنوان پناهجو وارد هالند شد و دستگیر گردید.²⁷

دادگاه ولسوالی لاهه صلاحیت هالند را برای رسیدگی به جنایات جنگی ادعایی که در خارج از این کشور رخ داده بود، تأیید کرد، زیرا احمد ال-سی در زمان بازداشت در خاک هالند حضور داشت.²⁸ در ۲۱ اپریل ۲۰۲۱، او به جرم جنایت جنگی «توهین به حیثیت شخصی» و عضویت در یک سازمان تروریستی مجرم شناخته شد²⁹ و به ۶ سال زندان محکوم گردید.³⁰

در ۶ دسامبر ۲۰۲۲، دادگاه تجدیدنظر لاهه، احمد ال-سی را از اتهام جنایت جنگی «توهین به حیثیت شخصی» تحت ماده ۶(۱) (ج) قانون آی.سی.ای تبرئه کرد.³¹ با این حال، محکومیت او به دلیل عضویت در یک سازمان تروریستی تأیید شد و حکم زندان او به ۵ سال و ۴ ماه کاهش یافت.³²

این حکم به دیوان عالی کشور برای بررسی استیناف ارسال شده است.³³

TRIAL International, Universal Jurisdiction Annual Review 24 2023 (Report, 2023) <https://trialinternational.org/w_p-content/uploads/2023/04/TRIAL_UJAR_2023_DIGITAL_21_04_Version2.pdf> 74.

Rechtbank Den Haag [The Hague District Court, the Netherlands] 25 ECLI:EN:RBDHA:2021:5336 , 21 April 2021 [7.4] ('The Hague District Court al-Y'); TRIAL International (n 24).

The Hague District Court al-Y (n 25) [4.4.2.1]; TRIAL International (n 24).

'Syria', Netherlands Public Prosecution Service (Web Page) <www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/what-cases-have-been-prosecuted/syria>.

The Hague District Court al-Y (n 25) [3.4.1]; ICA (n 4) art 2. 28

The Hague District Court al-Y (n 25) [9]; TRIAL International (n 24) 74.

The Hague District Court al-Y (n 25) [9]. 30

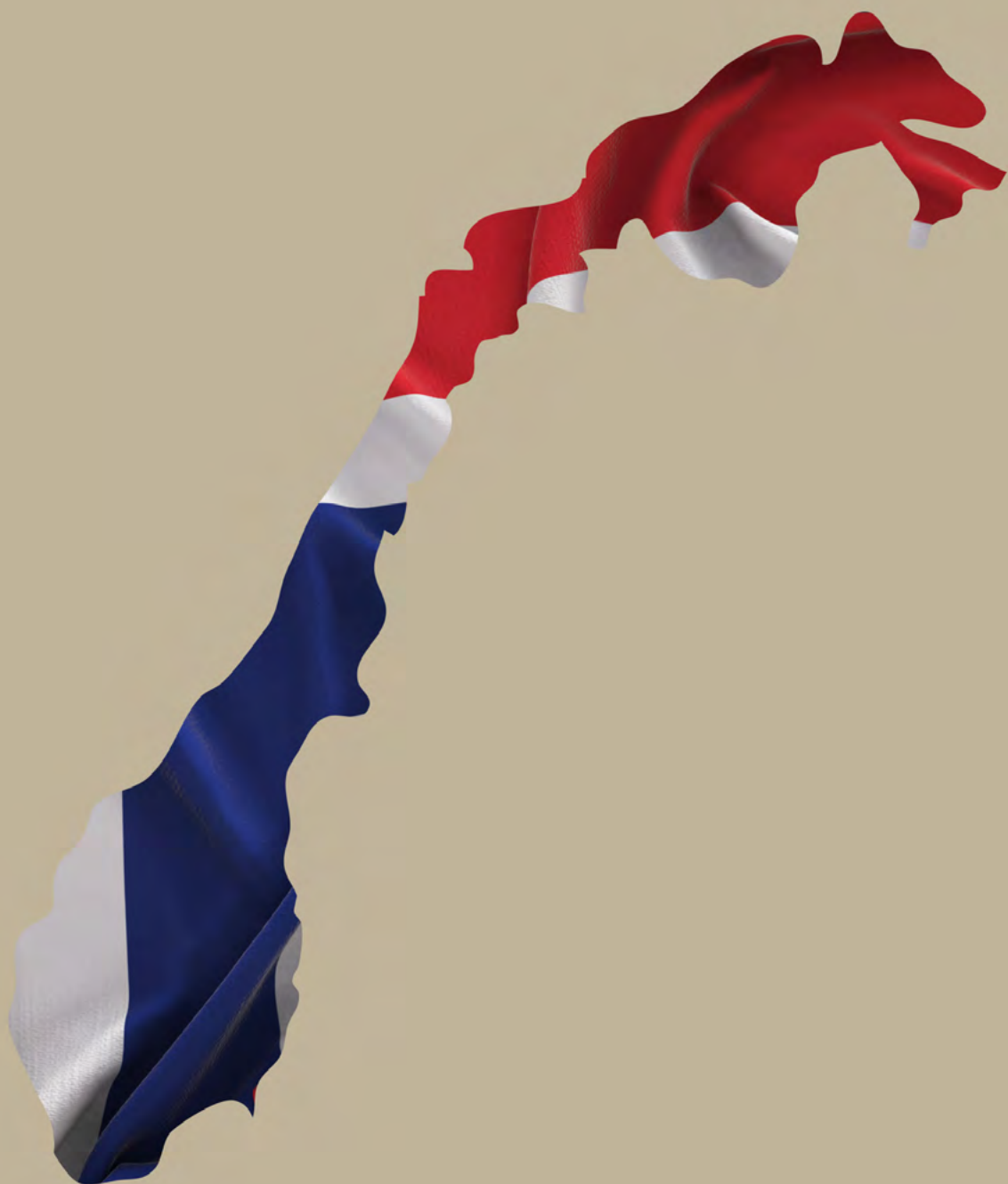
Gerechtshof Den Haag [The Hague Court of Appeal, the 31 Netherlands] ECLI:EN:GHDHA:2022:2421, 06 December 2022 ('The Hague Court of Appeal al-Y').

Ibid. 32

TRIAL International (n 24). 33

ضمیمه ۴

صلاحیت قضایی جهان شمول
در ناروی

ناروی صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) را برای جنایات بین‌المللی مندرج در این کتاب راهنما به رسمیت می‌شناسد. این کشور متعهد به همکاری با سایر دولت‌ها در امور حقوق جزای بین‌المللی است.¹ به همین دلیل، مقامات قضایی و تفتیشی ناروی به خاطر نقش‌شان در گسترش عدالت جهانی مشهور اند.² در سال ۲۰۱۷، تعداد مردم افغانستان در ناروی حدود ۱۵,۹۸۳ نفر برآورد شده بود.³

1 Julia Selman-Ayetey, 'Universal Jurisdiction: Conflict and Controversy in Norway' in Kevin Heller and Gerry Simpson (eds), *The Hidden Histories of War Crimes Trials* (Oxford University Press, 2013) 269.

2 Ibid.

3 Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan, Norway (Web Page) <www.afghanistanembassy.no/norway/>.

اطلاعات مختصر

- حقوق مدنی
- نظام دوگانه‌گرای حقوقی (دولت‌گرا)
- پادشاهی مشروطه با دموکراسی پارلمانی
- جمعیت دیاسپورای افغانستان حدود ۱۵,۹۸۳ نفر

کدام جنایات بین‌المللی تحت ص.ج قرار می‌گیرند؟ چالش‌های دوسیه‌های ص.ج در ناروی

■ نسل‌کشی؛

■ جنایات علیه بشریت؛ و

■ جنایات جنگی

برگشت‌ناپذیری

بر اساس ماده ۹۷ قانون اساسی ناروی، هیچ قانونی نباید به گذشته اثر داشته باشد.¹¹ یعنی نمی‌توان کسی را به دلیل ارتکاب جرمی که پیش از اجرایی‌شدن قوانین مربوطه رخ داده است، تحت پیگرد قرار داد. این موضوع در دوسیه «دادستان عمومی علیه میرصاد رپاک» (۲۰۰۸) مورد تأکید قرار گرفت. طبق این حکم، جنایات نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی که در فصل ۱۶ قانون جزا ذکر شده‌اند، اگر پیش از اجرایی‌شدن قانون جزای ۲۰۰۵ که در ۷ مارچ ۲۰۰۸ نافذ شد، انجام شده باشند، قابل پیگرد نیستند.¹²

لزوم تأمین منافع عمومی

بر اساس مواد ۵ و ۶ قانون جزا، پیگرد جنایات بین‌المللی باید در راستای منافع عمومی باشد.¹³ در تعیین این موضوع، معیارهایی همچون شدت جرم و ارتباط احتمالی آن با ناروی، از جمله پیوندهای میان جرم، قربانیان و مرتکب، مورد بررسی قرار می‌گیرد.¹⁴

قوانین مربوطه کدام هاینند؟

قوانین مربوطه به ص.ج در ناروی در قانون جزا تصریح شده است. ⁴ برای جنایات بین‌المللی اساسی، از جمله نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی، قانون جزای ناروی به این کشور اختیار می‌دهد تا افراد مقیم، شهروندان و غیرشهروندانی را که به ارتکاب این جنایات مظنون هستند، تحت پیگرد قرار دهد.⁵ این صلاحیت حتی زمانی اعمال می‌شود که جنایات در خارج از کشور رخ داده باشد.⁶

آیا دوسیه‌هایی بر اساس ص.ج در هالند مطرح شده‌اند؟

ص.ج در دوسیه‌هایی مرتبط با محروم‌سازی غیرقانونی غیرنظامیان از آزادی⁷ و همدستی در نسل‌کشی مورد استفاده قرار گرفته است.⁸

آیا برای دوسیه‌های ص.ج ترتیبات ویژه‌ای وجود دارد؟

اداره ملی تفتیش جنایی، معروف به «کریپوس»، یک واحد تخصصی متشکل از ۱۱ افسر پولیس در چارچوب ریاست ملی پولیس ناروی است.⁹ بخش جنایات بین‌المللی این اداره مسئولیت تحقیق در مورد جنایات بین‌المللی را بر عهده دارد.¹⁰

The Constitution of the Kingdom of Norway (Norway) art 97. 11

Selman-Ayetey (n 1) 275. 12

The Penal Code (n 4) ss 5-6. 13

Open Society Justice Initiative and TRIAL International, 'Universal Jurisdiction Law and Practice in Norway' (Briefing Paper, January 2019) 23. 14

The Penal Code (Norway) ss 101-7 ('Penal Code'). 4

Ibid s 5. 5

Selman-Ayetey (n 1) 271. 6

Public Prosecuting Authority v Mirsad Repak, Case No 08-018985MED-OTIR/08, 2 December 2008 (Oslo District Court, Norway). 7

Public Prosecuting Authority v Sadi Bugingo, Case No 13-041556ASTBORG/02, 16 January 2015 (Borgarting Court of Appeal, Norway). 7

Justice Beyond Borders, Norway (Web Page) <<https://justicebeyondborders.com/country/norway/>>. 9

Ibid. 10

جنجال در مورد دعوت از انس حقانی

با وجود تعهد ناروی به گسترش عدالت جهانی و حمایت از حقوق بشر، دعوت دولت ناروی از هیأتی از طالبان برای سفر به این کشور موجب جنجال شد.²³ یک شهروند ناروی علیه یکی از اعضای این هیأت، انس حقانی، شکایتی ثبت کرد و او را به ارتکاب جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی متهم نمود. این اتهام بر اساس نقش انس حقانی در حملات شبکه حقانی علیه غیرنظامیان، از جمله خود این شهروند ناروی و خانواده‌اش در افغانستان، مطرح شد.²⁴ انس حقانی پیش‌تر در افغانستان به این جرایم محکوم شده و به آن‌ها اعتراف کرده بود. این شکایت در جریان سفر رسی او به ناروی به پلیس این کشور ارائه شد، اما حقانی توانست از کشور خارج شود.²⁵

یوناس گار استوره، نخست‌وزیر ناروی، در واکنش به انتقادات درباره دعوت از انس حقانی، اظهار داشت که او از حضور حقانی در این هیأت تا زمان ورود طالبان به ناروی اطلاع نداشته است.²⁶

منابع مفید

■ سازمان ناروی برای پناهجویان: یک سازمان مستقل که کمک‌های حقوقی رایگان در حوزه‌هایی مانند مهاجرت خانوادگی و دوسیه‌های پناهندگی ارائه می‌دهد:

<https://www.noas.no/en/legal-aid>

■ اداره ثبت ملی مترجمان ناروی: نهادی است برای افرادی که به مترجمان فارسی در ناروی نیاز دارند:

<https://www.norge.no/en/service/norwegian-national-register-interpretors-nasjonalt-tolkeregister>

دوسیه نمونه‌ی: دادستانی عمومی علیه میرصاد رپاک¹⁵

میرصاد رپاک، عضو نیروهای دفاعی کرواسیا، در اردوگاه بازداشت «درتل» در بوسنیا و هرزگوینا فعالیت داشت. او متهم بود که ۱۸ غیرنظامی را به‌طور غیرقانونی از آزادی محروم کرده و آنان را مورد بدرفتاری، از جمله آزار روانی و خشونت، قرار داده است.¹⁶

در سال ۱۹۹۳، رپاک از بوسنیا و هرزگوینا فرار کرد و در ناروی پناهنده شد. او در سال ۲۰۰۱ تابعیت ناروی را دریافت کرد.¹⁷ در ۸ می ۲۰۰۷، مقامات ناروی با کمک دادگاه بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق او را بازداشت کردند. این اقدام در چارچوب تفتیش در مورد افرادی که در ناروی زندگی می‌کردند و مظنون به ارتکاب جنایات جنگی بودند، انجام شد.¹⁸

پس از اجرایی شدن قانون جزای ۲۰۰۵، رپاک با ۲۱ اتهام مواجه شد که شامل ۱۸ مورد محروم‌سازی غیرقانونی از آزادی بود. این موارد طبق قانون جزای ۲۰۰۵ به‌عنوان جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی مطرح شدند.¹⁹

در نهایت، او در ۱۱ مورد جنایات جنگی، به دلیل محروم‌سازی غیرقانونی غیرنظامیان از آزادی در اردوگاه بازداشت درتل، مجرم شناخته شد.²⁰ در مرحله استیناف، دیوان عالی ناروی تأیید کرد که قوانین مربوط به جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی نباید به‌طور عطف به‌ماسبق (برگشت به گذشته) اعمال شوند.²¹ با این حال، حکم رپاک به دلیل محروم‌سازی غیرقانونی غیرنظامیان از آزادی در اردوگاه درتل به هشت سال حبس افزایش یافت.²²

Public Prosecuting Authority v Mirsad Repak (n 7). 15

Selman-Ayetey (n 1) 272. 16

Ibid. 17

Ibid. 18

Ibid. 19

Ibid 273. 20

Ibid 274–5. 21

The Public Prosecuting Authority v Mirsad Repak', International' 22
Crimes Database (Web Page) <www.internationalcrimesdatabase.org/Case/36>.

Anas Haqqani is the younger brother of Sirajuddin Haqqani, the 23 head of the Haqqani Network. Anas Haqqani has held the second-in-command position of the Haqqani Network, and has been involved in fundraising and assisting with decisions.

‘Taliban on Norway Visit Reported to the Police’, SVT (online, 24 January 2022) <www.svt.se/nyheter/inrikes/taliban-pa-norgebesok-polisnald-1?fbclid=IwAR3cfFNM5NYXhcBAukcOBoFLcCfaAUEQ6IRAag0yPUTV8J CPJodvXcRxbg>.

Ibid. 25

Johannes Theodor Fjeld, ‘Støre Visste Ikke at Haqqani Kom til Norge’, Dagbladet (online, 24 January 2022) <www.dagbladet.no/studio/nyhetsstudio/5?post=83577>.

ضمیمه ۵

صلاحیت قضایی جهان شمول
در آلمان

آلمان صلاحیت قضایی جهان شمول (ص.ج) را برای جنایات بین‌المللی مندرج در این کتاب راهنما به رسمیت می‌شناسد. آلمان یکی از معدود کشورهای در جهان است که دارای «ص.ج مطلق» است، به این معنا که نیازی به وجود ارتباط میان جرم ادعایی، مظنون، قربانی-بازمانده و آلمان نیست.¹ تاکنون، چندین دوسیه مهم ص.ج در محاکم آلمان به محکومیت انجامیده‌اند. آلمان همچنین میزبان جامعه بزرگی از مهاجران افغانستان است که تا سال ۲۰۲۲ شمارش به ۱۸۳,۶۳۱ پناهنده می‌رسید.²

1 Human Rights Watch, The Legal Framework for Universal Jurisdiction in Germany (Report, 2014) <www.hrw.org/sites/default/files/related_material/IJ0914German_0.pdf>.

2 UNHCR, Refugee Data Finder (Report, 2022) <www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=dShX01>; 'Who is Actually the Afghan Diaspora in Germany?', Verband Afghanischer Organisationen in Deutschland (Web Page, 2021) <<https://vafo.ngo/en/startseite/afghanische-diaspora/>>.

اطلاعات مختصر

- حقوق مدنی
- نظام یگانه‌گرای حقوقی (مونویست)
- دموکراسی فدرالی و پارلمانی
- جمعیت بزرگ دیاسپورایی

کدام جنایات بین‌المللی تحت ص.ج قرار می‌گیرند؟

یکی از نمونه‌ها دوسیه یک طبیب سوری به نام علاء م. است که به اتهام ارتکاب جنایات علیه بشریت در سوریه از جمله شکنجه، قتل و سوءاستفاده جنسی از مردم در شفاخانه‌های نظامی متهم شده است.¹⁰ این دوسیه در جنوری ۲۰۲۲ آغاز شد که در جریان آن از شاهدان و جوانب غیرنظامی خواسته شد تا برای شهادت‌دادن به دادگاه بیایند.¹¹

دیگر محاکمات و محکومیت‌ها علیه افرادی است که جز سازمان‌های تروریستی مانند داعش و جبهه‌النصره بوده‌اند، و به آلمان بازگشته‌اند.¹² اخیراً، دو نفر بر اساس ص.ج برای جرایمی که در خارج از کشور و در جریان فعالیت‌هایشان با داعش مرتکب شده بودند، تحت پیگرد قرار گرفتند.¹³

- نسل‌کشی؛
- جنایات علیه بشریت؛
- جنکی جرمونه؛
- جنایات جنگی؛
- تجاوز؛ و
- غفلت در جلوگیری از ارتکاب جرایم توسط زیردستان، نظارت نادرست بر زیردستان، یا کوتاهی در گزارش‌دهی درباره جرایم زیردستان.

آیا ترتیبات ویژه‌ای برای دوسیه‌های ص.ج وجود دارد؟

قوانین مربوطه کدام‌هایند؟

واحدهای تخصصی تحت پولیس فدرال برای تحقیق در مورد جنایات بین‌المللی طبق قانون جنایات علیه قوانین بین‌المللی (ق.ج.ب) ایجاد شده‌اند.¹⁴ علاوه بر این، دادستان کل فدرال تحقیقات منظم زیادی را برای بررسی جنایات گسترده انجام داده است و اغلب این تحقیقات را بر اساس اطلاعات دریافتی از اداره مهاجرت آلمان آغاز می‌کند. هدف این واحدها جمع‌آوری و حفظ شواهد مربوط به جرایم تحت ق.ج.ب است تا برای پیگیری‌های آینده آماده شوند.¹⁵ در دوسیه رسلان، آن‌ها اطلاعات حیاتی، مانند شهادت‌های شاهدان و نظرات کارشناسان را در طول سال‌ها ارائه دادند.¹⁶ تا تاریخ ۱۲ اکتبر ۲۰۲۲، دادستان‌های آلمان بیش از ۱۰۰ دوسیه جنایات بین‌المللی را در دست بررسی دارند و هدفشان این است که کسانی که مرتکب این جنایات شده‌اند، پاسخگو باشند.¹⁷

چارچوب قانونی صلاحیت قضایی جهان‌شمول در آلمان در «قانون جنایات علیه قوانین بین‌المللی» (ق.ج.ب) آمده است.³ این قانون از تاریخ ۳۰ جون ۲۰۰۲ به اجرا درآمد و برای جنایات نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایات تجاوز، ص.ج را در نظر می‌گیرد.⁴ علاوه بر این، مواردی چون غفلت در جلوگیری از ارتکاب جرایم توسط زیردستان به عنوان فرمانده نظامی یا مقام غیرنظامی،⁵ همچنین کوتاهی در نظارت بر زیردستان یا عدم گزارش جرایم ارتكابی توسط آن‌ها نیز در این قانون گنجانده شده است.⁶ تعاریف این جرایم مطابق با اساس‌نامه رم دیوان بین‌المللی کیفری است.⁷ طبق بخش اول قانون، صلاحیت قضایی جهان‌شمول در تمامی موارد وجود دارد «حتی اگر جرم در خارج از آلمان اتفاق افتاده باشد و هیچ ارتباطی با این کشور نداشته باشد».⁸

آیا دوسیه‌هایی بر اساس ص.ج مطرح شده‌اند؟

شمار زیادی از دوسیه‌ها بر اساس ص.ج در محاکم آلمان در زمینه جنایات در کشورهای مختلف مطرح شده‌اند. تفتیش‌های منظم زمانی آغاز می‌شود که شواهدی برای شناسایی هویت مظنونان جمع‌آوری شود.⁹

¹⁰ 'Proceedings Against Doctor Alaa M: Coming to Terms with Crimes in Syria Continues', European Center for Constitutional and Human Rights (Web Page, 2021) <www.ecchr.eu/en/case/proceedings-military-doctor-alaa-m-syria/>.

¹¹ TRIAL International, Universal Jurisdiction Annual Review 2023 (Report, 17 April 2023) <https://trialinternatio.nal.org/wp-content/uploads/2023/04/TRIAL_UJAR_2023_DIGITAL_21_04_Version2.pdf> 55.

¹² Permanent Mission of the Federal Republic of Germany to the United Nations, The Scope and Application of the Principle of Universal Jurisdiction (Statement, 12 October 2022) <www.un.org/en/ga/sixth/77/pdfs/state_ments/universal_jurisdiction/12mtg_germany.pdf> 2.

¹³ TRIAL International (n 11) 61–2.

¹⁴ Permanent Mission of the Federal Republic of Germany to the United Nations (n 12) 1.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ 'Inside the Raslan Trial #58: The Raslan Verdict in Detail', Syria Justice and Accountability Centre (Web Page, 18 February 2022) <<https://syriaaccountability.org/inside-the-raslan-trial-the-raslan-verdict-in-detail/>>.

¹⁷ Permanent Mission of the Federal Republic of Germany to the United Nations (n 12).

³ Code of Crimes Against International Law (Germany) ('CCAIL').

⁴ Ibid genocide (s 6); crimes against humanity (s 7); war crimes (ss 8–12); aggression (s 13); and failure to prevent subordinate offences (s 4).

⁵ Ibid s 4.

⁶ Ibid ss 14–15.

⁷ Rome Statute of International Criminal Court, opened for signature 17 July 1998, 2187 UNTS 90 (entered into force 1 July 2002) arts 6–8 ('Rome Statute').

⁸ CCAIL (n 3) s 1.

⁹ 'Structural investigation', European Center for Constitutional and Human Rights (Web Page) <www.ecchr.eu/en/glossary/structural-investigation/>.

و در دوسیه‌های دیگر مربوط به کولونیا دیگنیداد درباره جنایاتش شهادت داده بود.²⁵ این دوسیه همچنین چالش‌های پیگرد جرایمی را نشان می‌دهد که در قانون جزا و ق.ج.ب به‌طور جداگانه تعریف نشده‌اند.²⁶

دوسیه نمونه‌ی: انور راسلان

انور راسلان بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲ رئیس استخبارات یکی از مراکز بازداشت در سوریه بود. او از مرگ‌هایی که در واحد تحت فرمانش رخ می‌داد، آگاه بود و به احتمال زیاد از شکنجه‌هایی که نگهبانانش انجام می‌دادند، از جمله آزار جنسی و حملات فیزیکی خارج از بازجویی‌ها، مطلع بود.²⁷

در دسامبر ۲۰۱۲، انور به همراه خانواده‌اش از سوریه گریخت.²⁸ در سال ۲۰۱۴، او به آلمان سفر کرد، ویزا دریافت کرد و پس از آن پناهندگی سیاسی و حمایت پناهندگی به او اعطا شد.²⁹ اما در سال ۲۰۱۹ دستگیر شد و به دلیل نقش در شکنجه و آزار بیش از ۴۰۰۰ بازداشتی که بین اپریل ۲۰۱۱ و سپتامبر ۲۰۱۲ تحت فرمان او نگهداری می‌شدند، محاکمه شد.³⁰ در جنوری ۲۰۲۲، دادگاه عالی منطقه‌ای کوبلنتس او را به جرم جنایات علیه بشریت مجرم شناخت و به حبس ابد محکوم کرد.³¹

به گزارش سازمان دیده‌بان حقوق بشر، این محاکمه نتیجه تلاش‌های فردی و گروهی بود.³² یکی از عوامل کلیدی در پیشبرد این دوسیه، ورود صدها هزار سوری به آلمان بود که از کشور خود فرار کرده بودند و روایت‌های شخصی و شهادت‌های هولناکی از جنایات رژیم اسد را با خود آورده بودند.³³

اگرچه شکنجه، تجاوز و ناپدیدسازی اجباری می‌توانند به عنوان جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی مطرح شوند، اما در قانون جنایات علیه قوانین بین‌المللی (ق.ج.ب) به عنوان جرایم مستقل تعریف نشده‌اند.¹⁸ جرایمی مانند قتل یا تجاوز، مگر اینکه بخشی از یک حمله گسترده یا سیستماتیک باشند و بنابراین تحت جنایات علیه بشریت قرار گیرند،¹⁹ طبق بخش‌های ۶ و ۷ قانون جزای آلمان مشمول شرط «دوگانگی جرم» هستند.²⁰ این بدان معناست که جرایم ادعایی باید در حوزه قضائی دیگر نیز به عنوان جرم شناخته شوند. طبق قانون جزا، این جرایم تنها می‌توانند به‌عنوان جرایم مستقل تحت پیگرد قرار گیرند.

برای جنایات نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی تحت ق.ج.ب، و جنایاتی که آلمان بر اساس معاهدات بین‌المللی موظف به پیگرد قانونی آن‌ها است، نیازی به شرط دوگانگی جرم و یا الزام فرعی نیست. به عنوان مثال، اگر جرمی تحت ق.ج.ب در افغانستان رخ دهد، اما در قانون داخلی آن کشور جرم‌انگاری نشده باشد، باز هم این دوسیه می‌تواند در آلمان مورد تحقیق و محاکمه قرار گیرد.

بر اساس بخش ۵ ق.ج.ب، مدت محدودیت پیگرد قانونی به جرایم شدید مطابق با ق.ج.ب یا اجرای احکام صادره بر اساس آن اعمال نمی‌شود.²¹

چالش‌های ص.ج در آلمان

دادستان‌های آلمان اختیار وسیعی دارند که در مورد دوسیه‌های قابل پیگرد تصمیم‌گیری کنند. آن‌ها ممکن است به این موضوع توجه کنند که آیا جنایات ادعایی ارتباطی با آلمان دارند یا نه، هرچند این امر ضروری نیست.²²

علاوه بر این، اگر یک دادگاه بین‌المللی در حال پیگرد یک مظنون باشد، دفتر دادستانی ممکن است تصمیم بگیرد که او را تحت تعقیب قرار ندهد.²³ یکی از نمونه‌های این وضعیت، دوسیه کولونیا دیگنیداد است. در این دوسیه، دادستان‌های آلمان از پیگرد رهبر سابق این فرقه که با آگوستو پینوشه، رئیس‌جمهور پیشین چیلی، در شکنجه، بازداشت و قتل مخالفان همکاری کرده بود، خودداری کردند.²⁴ این در حالی بود که متهم، یک شهروند آلمانی ساکن آلمان، تحت دستور دستگیری اینترنتی از سوی چیلی قرار داشت

Mirka Fries, 'Re: Review of Germany during the Committee 25 against Torture's 66th Session', European Center for Constitutional and Human Rights <www.ecchr.eu/fileadmin/Juristische_Dokumente/20190225_ECCHR_Letter_to_CAT.pdf> 1.

Ibid 2. 26

'Inside the Raslan Trial #58: The Raslan Verdict in Detail' (n 16). 27

Christoph Reuter and Fidelius Schmid, 'The Devil's Colonel', Spiegel Abroad (online, 23 April 2020) <www.spiegel.de/ausland/koblenz-prozess-gegen-geheimdienstoffizier-anwar-raslan-aus-syrien-des-teufels-oberst-a-f2127ff5-99ea-4fe0-8ccd-a2c1edaa7fc6>.

Jonas Schreijäg, Oliver Schröm and Sulaiman Tadmory, 'Asylum for Torture Boss?' Panorama (online, 24 September) 2020 <<https://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2020/Asyl-fuer-syrischen-Folterchef-,folter114.htm>>.

'Anwar Raslan', TRIAL International (Web Page, 17 April 2023) <<https://trialinternational.org/latest-post/anwar-raslan-and-eyad-al-gharib/>>.

'Inside the Raslan Trial #58: The Raslan Verdict in Detail' (n 16). 31

'How an Alleged Syrian Intelligence Officer was Put on Trial in Germany' Human Rights Watch (online, 2020) <www.hrw.org/feature/2022/01/06/seeking-justice-for-syria/how-an-alleged-intelligence-officer-was-put-on-trial-in-germany>.

Jenny Hill, 'German Court Finds Syrian Colonel Guilty of Crimes Against Humanity', BBC News (online, 13 January 2022) <www.bbc.com/news/world-europe-59949924>.

CCAIL (n 3) ss 7–8. 18

Ibid. 19

Strafgesetzbuch [German Criminal Code] (Germany) ss 6–7. 20

CCAIL (n 3) s 5. 21

Strafprozeßordnung [German Code of Criminal Procedure] 22 (Germany) § 153f.

Ibid. 23

'Colonia Dignidad Remains a Dark Chapter of German Legal History', European Center for Constitutional and Human Rights (Web Page) <www.ecchr.eu/en/case/colonia-dignidad-remains-a-dark-chapter-of-german-leg-al-history/>.

■ مرکز اروپایی برای حقوق اساسی و حقوق بشر: یک سازمان مستقل که قضایای حقوقی را پیگیری می‌کند، تحقیق انجام می‌دهد و هماهنگی‌های حقوقی را برای استفاده از صلاحیت قضایی جهان‌شمول انجام می‌دهد.

<https://www.ecchr.eu/en>

■ کتاب راهنمای آلمان: یک منبع آنلاین برای کمک‌های حقوقی به تازه‌واردان در آلمان که اطلاعاتی درباره درخواست ویزا، پناهندگی و گزینه‌های دیگر ارائه می‌دهد. این سایت ترجمه‌هایی به فارسی و پشتو دارد تا افراد بتوانند آسان‌تر روندهای اداری را دنبال کنند

[https://handbookgermany.de/en/
/legal-aid](https://handbookgermany.de/en/legal-aid)

ضمیمه ۶

صلاحیت قضایی جهان شمول

در بریتانیا

بریتانیا به سه حوزه قضایی تقسیم شده است: (i) انگلستان و ولز، (ii) آیرلند شمالی، و (iii) اسکاتلند. هر یک از این حوزه‌ها صلاحیت قضایی جهان‌شمول را به شکل متفاوتی به رسمیت می‌شناسند. در حالی که تمامی این حوزه‌ها صلاحیت قضایی جهان‌شمول را در مورد جنایات بین‌المللی مورد بحث در این کتاب راهنما پذیرفته‌اند، بریتانیا از «صلاحیت قضایی جهان‌شمول مطلق» حمایت نمی‌کند، زیرا برای پیگرد یک ارتباط مشخص با بریتانیا لازم است، هرچند این ارتباط بسته به نوع جرم و حوزه قضایی متفاوت است.¹ در سال ۲۰۱۹، تخمین زده شد که حدود ۷۹ هزار مهاجر متولد افغانستان در بریتانیا زندگی می‌کردند.²

1 European Union, 'Universal Jurisdiction: Law and Practice in England and Wales' (Briefing Paper, 2022) 4.

2 Peter William Walsh and Madeleine Sumption, 'Afghans Refugees in the UK', The University of Oxford Migration Observatory (Web Page, 21 October 2021) <<https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/commentaries/afghan-refugees-in-the-uk/>>.

اطلاعات مختصر

- حقوق عرفی (کامن لا)
- نظام دوگانه‌گرایی حقوقی (دولیست)
- سلطنت مشروطه با دموکراسی پارلمانی
- جمعیت نسبتاً بزرگ دایسپورا
- حوزه قضایی اش در سه دسته تقسیم شده است: انگلستان و ولز، آیرلند شمالی، و اسکاتلند

کدام جنایات بین‌المللی تحت ص.ج قرار می‌گیرند؟

■ نسل‌کشی؛

■ جنایات علیه بشریت؛

■ جنایات جنگی؛

■ شکنجه؛ و

■ تخلفات جدی از کنوانسیون‌های ژنو.

قوانین مربوطه کدام‌هایند؟

جنایات بین‌المللی که در بالا ذکر شد نظر به حوزه قضایی به‌طور متفاوتی تنظیم می‌شوند. برای مثال، قوانین مربوط به انگلستان، ولز و آیرلند شمالی شامل قانون جنایات جنگی ۱۹۹۱،^۳ قانون دیوان کیفری بین‌المللی ۲۰۰۱ (آی.سی.سی.ای)،^۴ قانون عدالت کیفری ۱۹۸۸ (سی.جی.ای)^۵ و قانون کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۵۷ (قانون ژنو)^۶ هستند. در اسکاتلند، جنایات بین‌المللی تحت قانون دیوان کیفری بین‌المللی اسکاتلند ۲۰۰۱، تنظیم می‌شوند.^۷

آیا دوسیه‌هایی بر اساس ص.ج مطرح شده‌اند؟

در دادگاه‌های بریتانیا، دوسیه‌هایی بر اساس ص.ج مطرح شده‌اند. نخستین دوسیه‌ای که در بریتانیا به این طریق مطرح شد، دوسیه پینوشه در سال ۲۰۰۱ بود که در بخش ۱، فصل ۳ این کتاب راهنما به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. در ارتباط با این کتاب راهنما، دو دوسیه دیگر نیز تحت بخش ۱۳۴ قانون عدالت کیفری (سی.جی.ای) مطرح شده‌اند:

اولین دوسیه، دوسیه «ملکه علیه فریادی سرور زرداد» است که علیه یک جنگ‌سالار افغانستان مقیم بریتانیا مطرح شد. او به جرم توطئه برای ارتکاب شکنجه و توطئه برای گروگان‌گیری به حبس محکوم شد (جزئیات این دوسیه در مطالعه موردی انتهای ضمیمه آمده است).^۹

دومین دوسیه، دوسیه «ملکه علیه کمار لاما» است که در سال ۲۰۱۴ برگزار شد.^{۱۰} کمار لاما، سرهنگ ارتش نیپال، به دو فقره شکنجه در جریان جنگ داخلی نیپال در سال ۲۰۰۵ متهم شد. محاکمه طولانی او با تبریئه در یک مورد و عدم توافق هیئت منصفه در مورد اتهام دوم به پایان رسید...

3 War Crimes Act 1991 (UK) ('WCA'). Limited to those committed during a specified period of the Second World War in the German-held territories.

4 International Criminal Court Act 1967 (UK) s 51 (England and Wales), s 58 (Northern Ireland) ('ICCA').

5 Criminal Justice Act 1988 (UK) c 33, s 134 ('CJA').

6 Geneva Conventions Act 1957 5 & 6 Eliz 2, c 1 ('GCA').

7 International Criminal Court (Scotland) Act 2001, c 17 s 1 ('ICCA Sc').

8 Pinochet (No. 3) [2000] 1 AC 247.

9 R v Faryadi Sarwar Zardad [2007] EWCA Crim 279; 2007 WL 261182.

10 KL v R [2014] EWCA Crim 1729. 10

دیوان عالی بریتانیا همچنین در دوسیه «ملکه علیه رویز تیلر علیه خدمات دادستانی سلطنتی»، به بررسی موضوع «ظرفیت رسمی» پرداخت. این دوسیه مربوط به آگنس ریوز-تیلور، همسر چارلز تیلور، رئیس‌جمهور پیشین لیبریا بود که به ارتکاب شکنجه در طول جنگ داخلی لیبریا در دهه ۱۹۹۰ متهم شده بود.^{۱۱} بخش ۱۳۴ قانون عدالت کیفری مقرر می‌دارد که تحمیل رنج شدید روحی یا جسمی باید توسط یک «مقام عمومی» یا با تحریک، رضایت یا موافقت یک مقام عمومی یا فردی که در ظرفیت رسمی عمل می‌کند، انجام شود.^{۱۲} از آنجاکه آگنس ریوز-تیلور عضو گروه مسلح جبهه ملی میهنی لیبریا بود و مقام دولتی محسوب نمی‌شد، مسئله حقوقی کلیدی این بود که آیا عضویت در یک گروه مسلح غیردولتی می‌تواند به‌عنوان «شخصی که در ظرفیت رسمی عمل می‌کند» در نظر گرفته شود؟

دیوان عالی بریتانیا به این سوال پاسخ مثبت داد، اما فقط در صورتی که فرد متهم عضو یک گروه مسلح غیردولتی باشد که کنترل حکومتی بالفعل (دی فاکتو) بر یک قلمرو اعمال می‌کند. دادگاه تأکید کرد که کنترل حکومتی بالفعل فراتر از کنترل نظامی صرف است و شامل عواملی چون ایجاد نهادهای اداری، زندان‌ها و سیستم قضایی می‌شود.^{۱۳} این تصمیم یک معیار یا آستانه‌ی بسیار بلند برای اعمال مفهوم «افراد» که در ظرفیت رسمی عمل می‌کنند» بر اعضای گروه‌های مسلح غیردولتی تعیین کرد [و بنابراین احتمال دارد که بسیاری از گروه‌های مسلح غیردولتی احتمالاً در این تعریف ننگند].

چالش‌های ص.ج در بریتانیا

چالش‌های حقوقی و عملی متعددی برای طرح دوسیه‌های مبتنی بر صلاحیت قضایی جهان‌شمول (ص.ج) در بریتانیا وجود دارد. برخی از این چالش‌ها اخیراً در گزارشی از بنیاد ریدریس و بنیاد عدالت کلونی شناسایی شده‌اند. این گزارش خواستار اصلاحاتی است که بتواند امکان پیگیری دوسیه‌ها بر اساس اصل ص.ج را در انگلستان و ولز افزایش دهد.^{۱۴} برای مثال، یکی از چالش‌های عملی این است که تفتیش درباره جرایم بین‌المللی معمولاً تا زمانی که مظنون شناسایی نشده و در بریتانیا حضور نداشته باشد، آغاز نمی‌شود.^{۱۵} یکی از چالش‌های حقوقی نیز الزام ارتباط (نکسز) است که در ادامه این کتاب راهنما مورد بحث قرار گرفته است.^{۱۶}

R v Reeves Taylor (AP) (Appellant) v Crown Prosecution Service 11 (Respondent) [2019] UKSC 51.

CJA (n 5). 12

R v Reeves Taylor (n 11) [78]. 13

REDRESS and Clooney Foundation for Justice, 'Global Britain, 14 Global Justice: Strengthening Accountability for International Crimes in England and Wales' (Report, October 2023) <<https://redress.org/wp-content/uploads/2023/10/Global-Britain-Global-Justice-report.pdf>>.

Ibid 12, 56–7. 15

Ibid 10, 42–5. For a complete list of the challenges and 16 recommendations for reforms identified in the above-cited report, we refer readers to the report itself.

دادستان کل باید برای آغاز روند قضایی رضایت دهد.²¹ دستورالعمل مشخصی برای تعیین اینکه دادستان کل باید چه زمانی رضایت بدهد، وجود ندارد. تاکنون، دادستان کل هرگز از دادن رضایت در دوسیه‌های مربوط به شکنجه، جنایات جنگی یا جنایات علیه بشریت خودداری نکرده است.

دوسیه نمونه‌ی: جنگسالاری از افغانستان²²

فریادی سرور زرداد بین سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۶ یک پایگاه نظامی در افغانستان اداره می‌کرد. زرداد در یکی از ایست‌های بازرسی خود، افرادی را متوقف می‌کرد تا آن‌ها را شکنجه کند، به گروگان بگیرد و از خانواده‌هایشان باج بستاند.²³ پس از تسلط طالبان در ۱۹۹۸، زرداد با استفاده از اسناد جعلی و نام مستعار به بریتانیا گریخت و درخواست پناهندگی سیاسی داد. با این حال، بی‌بی‌سی در یک برنامه تحقیقی در سال ۲۰۰۰ او را شناسایی و افشا کرد.²⁴ پس از این گزارش، «جمعیت انقلابی زنان افغانستان» یک کارزار بین‌المللی برای تحت پیگرد قرار دادن زرداد در بریتانیا به راه انداخت.²⁵ او در سال ۲۰۰۳ دستگیر شد.

زرداد به اتهام شکنجه تحت قانون سی.جی.ای محاکمه شد.²⁶ سؤال اصلی حقوقی این بود که آیا زرداد طبق ماده ۱۳۴ یک «مقام عمومی» محسوب می‌شد و اینکه آیا شواهد ویدئویی در دادگاه قابل قبول هستند یا خیر.²⁷ وکلای زرداد استدلال کردند که گروه او بخشی از دولت افغانستان نبوده و در واقع علیه آن فعالیت می‌کرده است، بنابراین نمی‌تواند یک «مقام عمومی» باشد.²⁸ اما این استدلال رد شد و دادگاه تصمیم گرفت که او در «طرفیت عمومی» عمل کرده است.²⁹

یکی دیگر از مسائل مطرح‌شده این بود که آیا شواهد ویدئویی قابل پذیرش هستند یا خیر. وکلای مدافع استدلال کردند که ارائه این ویدئو منصفانه نیست، زیرا ظاهر فردی که در ویدئو دیده می‌شود با زرداد تفاوت دارد. اما قاضی دادگاه همه اعتراضات درباره پذیرش

بریتانیا دارای «ص.ج.محض» نیست، زیرا مرتکب جرم باید به نوعی با بریتانیا ارتباط داشته باشد. هر جرم الزام ارتباطی متفاوتی دارد.

شکنجه تحت قانون سی.ج.ای و تخلفات جدی از کنوانسیون‌های ژنو تحت قانون کنوانسیون‌های ژنو نیازی به این ندارند که مظنون شهروند یا مقیم بریتانیا باشد.¹⁷ با این حال، برای صدور حکم بازداشت، مرتکب جرم باید در بریتانیا حضور داشته باشد یا پیش‌بینی شود که وارد بریتانیا خواهد شد.

دادگاه‌های بریتانیا تنها در صورتی صلاحیت رسیدگی به جرایم نسل‌کشی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت را دارند که مظنون:

(الف) شهروند یا مقیم بریتانیا باشد یا در زمان ارتکاب جرم چنین بوده باشد، یا
(ب) پس از ارتکاب جرم، شهروند یا مقیم بریتانیا شده و همچنان در بریتانیا اقامت داشته باشد.

این شرط دامنه صلاحیت بریتانیا را برای پیگیری شکایات علیه یک مظنون محدود می‌کند.

آزمون گد کامل

پیش از ارجاع یک مظنون به دادگاه در انگلستان، ولز و اسکاتلند، دادستان باید اطمینان حاصل کند که مدارک کافی، قابل قبول، معتبر و موثق برای ایجاد احتمال واقعی محکومیت وجود دارد. علاوه بر این، محاکمه مظنون باید در راستای منافع عمومی باشد. این معیار به عنوان «آزمون گد کامل» شناخته می‌شود.¹⁸

در آیرلند شمالی، این آزمون ایجاب می‌کند که شواهد ارائه‌شده، چشم‌انداز معقولی برای محکومیت ایجاد کنند.¹⁹ این معیار آستانه پایین‌تری نسبت به معیار مورد استفاده در انگلستان، ولز و اسکاتلند دارد.²⁰

CJA (n 5) c 33, s 135; GCA (n 6) c 1 s 1A(3)(a); ICCA (n 4) ss 51, 21 53(3), 58.

R v Faryadi Sarwar Zardad (n 9) [1]–[41]. 22

Ibid [6]. 23

'Faryadi Sarwar Zardad: UK Deports Warlord Who Tortured 24 Afghans', BBC News (online, 14 December 2016) <www.bbc.com/news/world-asia-38304594>.

Susannah Price, 'Afghan Activist's Killers Hanged', BBC 25 News (online, 7 May 2002) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1973184.stm>.

CJA (n 5). 26

Human Rights Watch telephone interview with British official, 27 Crown Prosecution Service, November 3, 2005. Written answer by the AG to Mr Boateng, Parliamentary Question 19 July 1993, Hansard, <www.publications.parliament.uk/pa/cm199293/cmhansrd/1993-07-19/Writtens-3.html>.

R v Faryadi Sarwar Zardad (2004) Central Criminal Court (Old 28 Bailey) T2203 7676 (Treacy J) [3].

R v Faryadi Sarwar Zardad (n 9) [8]. 29

.GCA (n 6) c 1, s 1; CJA (n 5) 17

See 'The Code for Crown Prosecutors', The Crown Prosecution 18 Service (Web Page, 26 October 2018) <www.cps.gov.uk/publication/code-crown-prosecutors>.

See 'The Code for Prosecutors', Public Prosecution Service 19 (Web Page, 1 July 2016) <www.ppsni.gov.uk/publications/code-prosecutors>.

See 'Prosecution Code', Crown Office and Procurator Fiscal 20 Service (Web Page, 1 May 2001) <www.copfs.gov.uk/publications/prosecution-code/html/>.

زرداد به جرم توطئه برای شکنجه و توطئه برای گروگان‌گیری محکوم شد و برای هر اتهام به ۲۰ سال زندان محکوم گردید که این مجازات‌ها به‌طور هم‌زمان اجرا شدند. درخواست تجدیدنظر او توسط دادگاه تجدیدنظر رد شد.³¹

پیگیری دوسیه‌های ص.ج در حوزه‌های قضایی مختلف

تیم جنایات جنگی در واحد فرماندهی ضدتروریسم پولیس کلان‌شهر لندن مسئول تفتیش درباره ادعاهای مربوط به جنایات جنگی، جنایت علیه بشریت، نسل‌کشی و شکنجه است. این تیم در کنار آژانس اصلی اطلاعاتی بریتانیا، ایم ۱۵، برای بررسی این ادعاها فعالیت می‌کند. نهادهای مختلف مرتبط با این تحقیقات در بخش‌های مختلف بریتانیا عبارت‌اند از:

- در انگلستان: (نظر به منطقه) پولیس ضدتروریسم شمال شرق، شمال غرب، وست میدلندز، جنوب غرب، ایست میدلندز، جنوب شرق، شرق، و فرماندهی (شاخه اصلی در لندن بزرگ)

- در ولز: پولیس ضدتروریسم ولز

- در آیرلند شمالی: سرویس پولیس آیرلند شمالی

- در اسکاتلند: پولیس اسکاتلند

برای اطلاعات بیشتر در مورد نحوه گزارش دهی، از جمله فرم آنلاین امن و شماره تلفون:

<https://www.counterterrorism.police.uk/what-you-can-do>

پس از انجام تفتیش توسط پولیس، دوسیه می‌تواند به مرجع قضایی ارجاع شود. مراجع مختلف عبارتند از:

- در انگلستان و ولز: خدمات دادستانی سلطنتی

<https://www.cps.gov.uk>

- در آیرلند شمالی: خدمات دادستانی عمومی

<https://www.ppsni.gov.uk>

- در اسکاتلند: دفتر سلطنتی و خدمات دادستانی و وکالت مالی

<https://www.copfs.gov.uk>

- سازمان پناهندگان سازمان ملل: دسترسی به کمک‌های قانونی در بریتانیا:

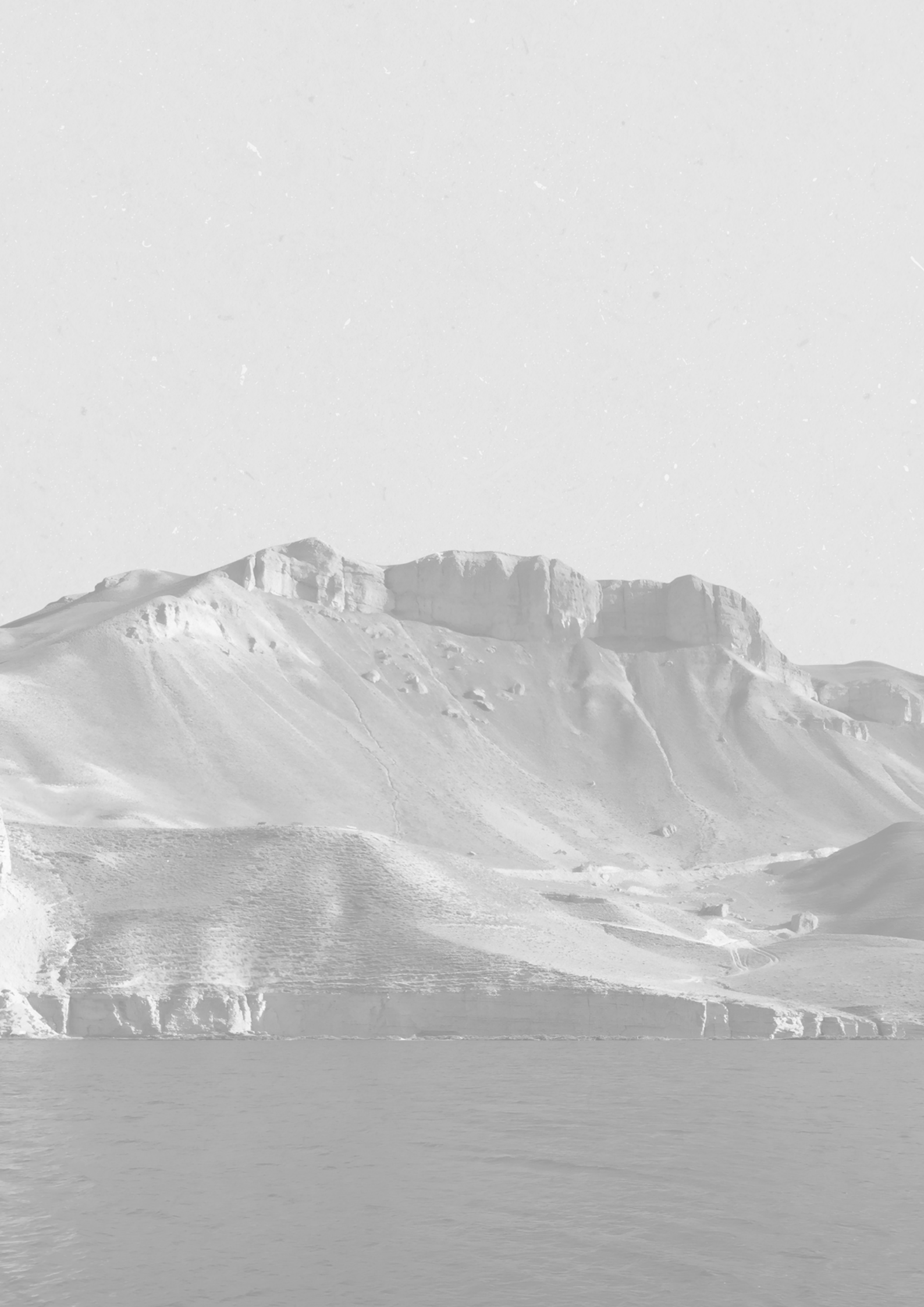
<https://help.unhcr.org/uk/legal-assistance>

- دولت بریتانیا: یک آزمون آنلاین برای بررسی واجد شرایط بودن برای کمک‌های قانونی:

<https://www.gov.uk/check-legal-aid>

- فهرست‌نامه خدمات رایگان بریتانیا: فهرست‌نامه خدمات رایگان در بریتانیا، از جمله ابتکار خدمات رایگان افغانستان:

https://www.amerainternational.org/pro_bono_listing/united-kingdom-pro-bono-directory

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی نشاید که نامت نهند آدمی.

SA'ADI SHIRAZI, 'BANI ADAM' (HUMAN BEING)